

Universitat de Barcelona

Departament de Lingüística General

Tesi doctoral

SOBRE LA CARACTERITZACIÓ DEL SISTEMA VERBAL BÚLGAR

Segona part

Jocs d'oposicions que condicionen el sistema i categories que se'n deriven.

Conclusions. Annex. Bibliografia

Presentada per:

Alfons Olivares i Niqui

2004

Dirigida per: Dra. M. Carme Junyent i Figueras (UB)

Dr. Francisco Javier Juez Gálvez (UCM)

ÍNDIX

- 6. Jocs d'oposicions que condicionen el sistema i categories que se'n deriven (p. 402).
 - 6.1 L'oposició temporal passat / no-passat (p. 403).
 - 6.1.1 La distribució present / no-present al camp del no-passat (p. 404).
 - 6.1.2 La triple oposició al passat: imperfet / aorist / perfet (p. 424).
 - 6.2 Els moments d'orientació temporal: l'oposició absolut / relatiu (p. 443).
 - 6.3 L'oposició comentari / narració dins del mode indicatiu (p. 452).
 - 6.4 La nova oposició típicament búlgara al camp de la narració: testimonial / no-testimonial (p. 457).
 - 6.4.1 L'oposició testimonial / no-testimonial en el camp de les formes no-narratives (p. 461).
 - 6.4.2 L'oposició de les formes no-narratives / narratives (p. 464).
 - 6.4.3 Situació del discurs indirecte (p. 486).
 - 6.4.4 Situació del perfet secundari i el seu subsistema (p. 492).
 - 6.5 L'oposició entre acció i resultat: no-resultatiu / resultatiu (p. 499).
 - 6.6 L'oposició modal bàsica: relació objectiva / relació no-objectiva (p. 506).
 - 6.7 L'oposició possibilitat real / possibilitat hipotètica al camp de l'oració condicional (p. 527).
 - 6.7.1 Sobre l'anomenat "condicional balcànic" (p. 544).
 - 6.8 Una nova oposició modal: conclusiu / no-conclusiu (p. 555).
 - 6.9 L'oposició dels complementadors *ce* / *da* amb l'oració subordinada: el problema del mode subjuntiu (p. 561).
 - 6.10 Altres oposicions (p. 584).

6.10.1 L'oposició determinat / indeterminat (p. 584).

6.10.2 L'oposició evidència / suposició (p. 590).

6.10.3 L'oposició negatiu / no-negatiu (p. 601).

6.10.4 L'oposició limitació / no-limitació (p. 604).

7. Conclusions (p. 605).

7.1 Formes narratives (p. 606).

7.2 Formes de suposició (p. 607).

7.3 El sistema temporal (p. 607).

7.4 El sistema modal (p. 614).

Annex I Assaig d'inventari de les formes verbals del búlgar modern (p. 622).

8. Bibliografia (p. 638).

8.1 Fonts dels exemples (p. 638).

8.2 Obres citades (p. 640).

8.3 Bibliografia addicional (p. 673).

6. Jocs d'oposicions que condicionen el sistema i categories que se'n deriven.

No tots els autors búlgars solen descriure el sistema basant-se rigorosament en sèries d'oposicions d'elements marcats i no marcats. I els que ho han fet, tot i que uns i altres invoquen Greenberg i, sobre tot, Jakobson, presenten notables discrepàncies quant al mètode i, en conseqüència, als resultats.

Els dos exponents més clars són Kucarov (1994, 1998) i Gerdzikov (1999). Curiosament tots dos autors critiquen "els altres" per no entendre l'essència conceptual de les oposicions i utilitzar una metodologia equivocada que els mena, lògicament, a resultats erronis.

Per a Kucarov (1998: 375-376) és fonamental l'homogeneïtat en la descripció de totes les categories morfològiques, que defineix sempre per relacions binàries.

Gerdzikov (1999: 71-72) argumenta que en una oposició la forma marcada posseeix si més no tants morfemes com la forma no marcada, és a dir, la forma no marcada es pot caracteritzar per un morfema zero, però es pot caracteritzar també per un morfema ple, com la marcada. Els autors búlgars han considerat erròniament (segons Gerdzikov) que l'oposició no marcat / marcat es refereix als significants i es redueix a l'oposició morfema zero / morfema ple. En relació amb aquesta idea, resulta que si els significants d'ambdós membres de l'oposició es caracteritzen per un morfema ple, entre els membres ha d'existir una oposició equipolent. Per no haver entès correctament les bases metodològiques dels models d'oposició, els morfemes plens que són característics de les formes de l'element marcat d'una oposició són explicats com a marques que transformen el corresponent element no marcat en marcat.

Aquesta puntualització també la fa Adrados (1963: 70-71), el qual considera que les oposicions entre elements no marcats i marcats tenen lloc al pla del significat i no

del significant, que és només la seva expressió; un significat pot tenir diversos significants però no per això deixa de representar una categoria única.

Kösters (1997: 64) assenyala que una característica del sistema búlgar, pel que fa a les formes simples, és que les més marcades no es caracteritzen per ser portadores de més marques específiques, sinó per ser portadores de marques diferents. Pel que fa a les formes analítiques, en canvi, les més marcades són les que presenten més marques específiques (Kösters, 1997: 66-67).

6.1 L'oposició temporal passat / no-passat.

La base del contingut semàntic de la categoria morfològica de temps, segons Kucarov (1994: 155; 1998: 386) és la relació de l'acció verbal amb el discurs, i aquesta relació pot ser de simultaneïtat, d'anterioritat o de posterioritat. L'oposició semàntica i formal bàsica en la categoria, doncs, és no-simultaneïtat / simultaneïtat,¹ en la qual s'oposen conjuntament el passat i el futur marcats al present no marcat. Al camp de la no-simultaneïtat tenim l'oposició equipolent entre el passat i el futur, ambdós marcats, però amb marques diferents.

El marcador formal de la relació d'anterioritat és el morfema d'aorist no actualitzat (és a dir, no formant part del participi passat), que és la vocal temàtica de l'aorist. El marcador formal de la relació de posterioritat és el morfema ST-, que és l'arrel del verb auxiliar del futur (Kucarov: 1994: 155-156; 1998: 387)

Per la seva posició a la línia temporal el futur es podria considerar simètric amb el passat, però amb una diferència fonamental: el passat té existència pròpia mentre que el futur és especulatiu puix que l'acció expressada encara no s'ha esdevingut una

¹ L'autor planteja l'oposició en els termes *raznovremennost* / *neraznovremennost*, és a dir, "no-simultaneïtat / no-[no-simultaneïtat]".

realitat. En aquest sentit el passat és més definit que el futur i en aquest ordre de coses es podria argumentar que la diferència entre passat i present és purament temporal en tant que la diferència entre futur i no-futur és més aviat modal (Comrie, 1985: 43-44).

D'acord amb això podem considerar que l'oposició temporal passat / no-passat de la llengua antiga té encara validesa des del punt de vista formal i funcional. A l'esfera del passat es manifesten les oposicions clares imperfet / aorist i aorist / perfet. A l'esfera del no-passat de fet no hi ha una oposició present / futur ja que el present, com a forma no marcada, pot ocupar l'espai del futur, i morfològicament en forma part.

6.1.1 La distribució present / no-present al camp del no-passat.

En el camp del no-passat la forma temporal no marcada, definida per la relació de simultaneïtat, és el present. Puix que una interpretació àmplia del present seria la relació "E simul R simul S", podem estudiar la naturalesa de la referència temporal a les formes verbals que contenen també la relació "E simul R", que són l'imperfet i una interpretació possible del futur, "E simul R post S". El present és el prototipus del qual els altres dos temps es poden considerar la projecció anterior i posterior, respectivament, com assenyala Lindstedt (1985: 122), és a dir, vindrien a ser un "present passat" i un "present futur". L'imperfet té un paral·lelisme clar amb el present, però la relació "R ant S" el situa dins del camp del passat, on s'oposa a l'aorist per la seva característica temporal i fins i tot aspectual (vg. 6.1.2).

Si la referència temporal futura s'ha d'adscriure a la categoria de temps o de mode és un problema teòric que afecta a nombroses llengües. Lyons (1968: 322-323) observa que l'expressió de posterioritat és una qüestió tant de temps com de mode i els auxiliars de futur s'han desenvolupat a partir de construccions modals. Sembla natural, ja que el discurs sobre fets que encara no han succeït s'ha de basar en les creences,

prediccions, previsions o intencions dels parlant i no en el seu coneixement dels fets. Aquesta problemàtica afecta també, per descomptat, al búlgar. L'origen del futur búlgar està en una sèrie de construccions de caràcter netament modal (Mircev, 1963: 200-202; 1972: 89-90). Però actualment el futur búlgar té funcions que són inequívocament temporals. Ens són perfectament vàlids els exemples anglesos que dóna Comrie (1985: 44) en la seva discussió sobre el tema. Comparem aquestes dues oracions:

Utre ste vali (fut. I).

"Demà plourà".

Utre moze (pres. I) *da vali* (pres. I).

"Demà pot ploure".

La primera és una construcció temporal, que pot ser validada tan bon punt arribi el moment de referència marcat per l'adverbi "demà". La segona és una construcció modal, el valor de veritat de la qual és independent del fet que l'acció "ploure" s'esdevingui o no arribat el moment de referència temporal "demà".

Comrie (1985: 44-45) assenyala que en moltes llengües europees, entre elles l'alemany i el finès, s'utilitza habitualment la forma de present amb significat de futur. En búlgar aquest ús també és possible i és perfectament normal en contextos determinats, i fins i tot la forma verbal del futur es construeix sobre la del present: *pravja* "faig" – *ste pravja* "faré". En determinades oracions subordinades l'auxiliar de futur *ste* s'exclou normalment i, al contrari, trobem usos de les formes *ste* + present que són gramaticalment diferents del veritable futur, en una situació semblant a la que descriu Comrie (1985: 48) per a l'anglès.

Per tot això, en el camp del no-passat creiem que no podem parlar d'una oposició present / no-present, sinó més aviat cal que ens referim a una distribució no simètrica dels valors temporals de present i de futur.

Com encertadament assenyala Lindstedt (1985: 122) les diverses classificacions i distribucions que es poden proposar no són merament variants terminològiques sinó que responen a una varietat de criteris i situacions, ja que aquest problema no es refereix al búlgar o a les llengües eslaves, és un problema de lingüística.

Una distinció bàsica en els valors de present és la d'actual i no actual, segons l'acció s'esdevingui en el moment del discurs o tingui lloc habitualment, regularment, però potser no en aquest precís moment. Amb verbs no estatus aquesta distinció correspon a la diferència entre el present progressiu i el present simple. A les llengües eslaves, i també concretament en búlgar, la forma del present correspon igualment al significat actual i no actual. Són els significats que Stankov (1983: 292-293) anomena "present concret" (*konkretno segasno*) i "present general" (*obobsteno segasno*) i Lindstedt (1985: 123) etiqueta amb els termes de "continu" i "habitual", tot i que aquests són termes aspectuals, segons Comrie (1976: 25).

Cuvstvam se (pres. I) dosta bolen s moja otit. (S.G.)

"Em trobo força malament amb la meua otitis".

Dragij Drinov, barzam (pres. I) da ti napisa (pres P) nekolku dumi v otgovor na poslednoto ti pismo. (Mak.)

"Estimat Drinov, m'afanyo a escriure't uns mots de resposta a la teva darrera carta".

Tova e (pres. I) otdelna rabota. Az govorja (pres. I), koeto sam vidjal (perf. P). (S.D.)

"Això és una altra cosa. Joestic dient el que he vist".

Casat, strasnijat cas na sadbata, nablizava. (pres. I) S valnenie i trevoga go ocakvat

(pres. I) balgarite otsam, sas strah i uzas go ocakvat (pres. I) balgarite ottatak. (Mak.)

"L'hora, la terrible hora del destí, s'acosta. Amb agitació i preocupació l'esperen els búlgars d'aquí, amb por i terror l'esperen els búlgars d'allà".

Njama (pres. I) *vece takav car, ima* (pres. I) *samo edin balgarski car, Joan Asen III.*
(S.H.K.)

"No hi ha ja tal tsar, hi ha només un tsar búlgar, Joan Asen III".

I nie si vaobrazjavame (pres. I), *ce imame* (pres. I) *policija i znaem* (pres. I) *nesto.*
Cuzdencite znajat (pres. I) *vsicko predi nas.* (S.G.)

"I nosaltres ens imaginem que tenim policia i sabem quelcom. Els estrangers (ho) saben tot abans que nosaltres".

Una altra distinció important és la que hi ha entre el present contingent i el característic; el primer denota situacions accidentals, el segon, situacions que es poden assignar com a propietats essencials d'algun dels participants, generalment l'agent:

Mnozina poznavas (pres. I) *ti, baj Karavelov, no imenata um ne znaes* (pres. I). (S.D.)

"Tu coneixes la majoria, senyor Karavelov, però no saps els seus noms".

Negova milost Kasim beg, izglezda (pres. I), *znae* (pres. I) *gracki. Az moga* (pres. I) *da vi bada* (pres. I) *tolmac.* (S.H.K.)

"Sa excel·lència Kasim bei, sembla, sap grec. Jo puc fer-vos d'interpret".

Harakterat mi e (pres. I) *takav, ce ne sam* (pres. I) *rjazak, prosto moga* (pres. I) *da zabravjam* (pres. I). (Kvrk.)

"El meu caràcter és tal que no sóc rancuniós, fàcilment puc oblidar".

Az sam (pres. I) *rodom balgarin ot grad Bitolja v Makedonija.* (Mak.)

"Jo sóc búlgar de naixement, de la ciutat de Bitolja a Macedònia".

El present continu és sempre contingent, l'habitual o característic pot ser-ho, però més freqüentment denota característiques del subjecte (Lindstedt, 1985: 124). Aquest autor remarca que totes aquestes interpretacions del present també són aplicables a l'imperfet.

El significat habitual, que és aspectual, sembla plantejar una contradicció amb la definició de present. Les oracions amb significat habitual refereixen no una seqüència de situacions que es presenten a intervals sinó més aviat un hàbit, una situació característica que es repeteix regularment. El present habitual assigna una certa propietat a l'agent i aquesta propietat continua éssent certa malgrat que en algun moment concret l'acció verbal no tingui lloc. En aquestes condicions, el present és en principi una forma adequada per descriure les situacions habituals (Comrie, 1985: 39).

Nie razbirame (pres. I) *mnogo dobre, ce sadbata na Makedonija ne zavisi* (pres. I) *dnes ot voljata na Balgarija*. (Mak.)

“Nosaltres comprenem molt bé que el destí de Macedònia no depèn avui de la voluntat de Bulgària”.

Nie ne se borbim (pres. I) *samo za cerkvi i ucilista, nie iskame* (pres. I) *sazdavaneto na edna nezavisima Makedonija*. (S.G.)

“Nosaltres no lluitem solament per les esglésies i escoles, nosaltres volem la creació d'una Macedònia independent”.

Dragi moj, vjarvam (pres. I), *ce rajat e* (pres. I) *nesto prijatno, no smjatam* (pres. I), *ce blagosklonnostta na naroda e* (pres. I) *ne po-malko zelana i ce ne se mami* (pres. I) *tozi, koito se zertvuva* (pres. I) *za neja*. (Mak.)

“Estimat meu, crec que el paradís és una cosa grata, però considero que la benevolença del poble és no menys desitjable i que no s'equivoca qui es sacrifica per ella”.

La posició de les sentències genèriques i definicions és poc clara ja que presenten un subjecte genèric i fan referència a qualsevol temps. Lyons (1977: 680) precisa que, més que omnitemporals, les sentències genèriques són fora del temps. Pensem que, ja que el present és l'única forma verbal no marcada temporalment, és lògic que sigui l'única que pugui expressar una proposició “sense temps”. Comrie

(1985: 40) assenyala que les veritats vàlides en qualsevol temps poden ser expressades pel present perquè la seva interpretació com una veritat universal es basa en factors extralingüístics que van més enllà del significat temporal del present.

I taka, sto sme (pres. I) *nie? Balgari li sme* (pres. I) *ili ne sme* (pres. I) *balgari?* (Mak.)

"I així, què som nosaltres? Som búlgars o no som búlgars?".

Gospod Bog ima (pres. I) *oci za vazmezdie.* (Mak.)

"Déu nostre Senyor té ulls per a recompensar".

En búlgar, com en altres llengües, també és possible la transposició del present, és a dir, l'ús amb significats perifèrics fora de la relació de simultaneïtat amb el moment del discurs.

El present històric pot substituir l'aorist per dur el fil conductor d'una narració i en aquest cas tots el temps marcats per la relació "ant S" implicats en el relat són substituïts pels corresponents "simul S" (vg. 4.4.3). La importància del present històric rau en la seva neutralitat respecte de la modalitat evidencial (Lindstedt, 1985: 129). Aquest autor assenyala també que l'aspecte perfectiu de les formes d'aorist canvia a imperfectiu en el present històric.

Ivancev (1976: 353-354) subratlla particularment la diferència quant a la seva relació formal entre el present actual i el present històric, que és neutre des del punt de vista de la testimonialitat del parlant, però expressa fets que es consideren objectius, i conclou que el present històric es situa apart de les altres categories temporals.

To sazdava (pres. I) *i svoja arhitektura i izobratelna sistema, kojato podkrepja* (pres. P)
i razviva (pres. I) *tezi vazgledi.* (L.P.)

"Això crea la seva arquitectura i un sistema figuratiu que dóna suport i desenvolupa aquestes idees".

V parvija den na mesec april 'Titanik' se otpravja (pres. I) s 1.321 patnika i 903 dusi ekipaz za severo-amerikanskija brjag. (K.K.)

“El primer dia del mes d'abril el 'Titanic' es dirigeix amb 1.321 passatgers i 903 tripulants cap a la costa nord-americana”.

L'ús del present històric no és degut simplement a consideracions d'estil o de ritme narratiu: el caràcter testimonial de l'aorist no en permet l'ús, per exemple, en biografies de personatges no contemporanis del biògraf. Malgrat el seu caràcter neutre, tanmateix, el present històric no s'utilitza en autobiografies i *curricula* perquè fóra un senyal de pedanteria (Stankov, 1983: 299; Lindstedt, 1985: 129).

L'anomenat “present profètic” (Maslov, 1959: 248-249) és una mena de mirall narratiu del present històric que té un ús més aviat restringit.

Un ús molt freqüent, en canvi, és el de *praesens pro futuro*, amb un valor modal de certesa en l'acompliment de l'acció.

I da ne cakame (pres. I) vece otnikade drugade, da mislim (pres. I) samo kak mozem (pres. I) nie sami da ni pomognem (pres. P). (S.D.)

“I no esperem ja res d'enlloc, pensem només com podrem [lit.: podem] ajudar-nos nosaltres mateixos”.

Trjabva (pres. I) da resim (pres. P) kakvo da pravim (pres. I), v slucaj ce carjat ne se saglasi (pres. P) s naseto dejstvie i otkaze (pres. P) da podpise (pres. P) ukaza za novoto pravitelstvo. (S.G.)

“Cal decidir què farem [lit.: fem] en el cas que el tsar no hi estigui d'acord amb la nostra acció i refusi de signar el decret sobre el nou govern”.

Segons Ivanova-Mirceva (1962: 21) la capacitat del present d'assumir la funció del futur és inherent a la seva pròpia naturalesa temporal que li permet abastar no solament el moment del discurs, sinó també els moments anteriors i posteriors, i no

depèn de l'aspecte perfectiu o imperfectiu del verb. Remarca després aquesta autora (p. 25) que l'aspecte verbal és un factor concomitant en l'expressió d'accions presents i futures, però no és el factor principal que determina que un present perfectiu tingui la funció de futur simple, com és habitual en altres llengües eslaves.

És interessant aquesta observació perquè en búlgar, com en altres llengües, és possible i freqüent utilitzar el present amb valor de futur (sobre tot per donar un matís de certesa) però en canvi, el present d'aspecte perfectiu, que en la majoria de llengües eslaves i també en búlgar antic és un futur, en búlgar modern no ho és, continua éssent un present, tot i que actualment té un ús restringit a l'oració subordinada i predicats compostos, i sol tenir un valor modal *irrealis* en la línia del nostre present de subjuntiu, el qual, però, sovint és un futur semàntic. Això mateix es troba en búlgar:

A kogato pobedim (pres. P) i njamame (pres. I) nuzda ot boljarite, togava Vojsil Gramatik ste izpise (fut. P) dumite mi. (S.H.K.)

"I quan vencem i no tinguem necessitat dels boiars, aleshores Vojsil el Gramàtic inscriurà les meves paraules".

Lindstedt (1985: 130) fa esment d'un ús paral·lel de l'imperfet, que en aquest cas pren el valor de futur passat:

Edin ot tjah saobstavase (imperf. I) na eksperta, ce dva voenni kamiona zaminavat (pres. I) sled polovin cas. Drug eselon ot motorni koli tragvase (imperf. I) v sest casa sutrinta.

"Un d'ells informava a l'expert que dos camions militars sortien en mitja hora. Un altre comboi motoritzat sortiria l'endemà a les sis".

Mitkova i Kljuckova-Petrinska (1999: 102) apunten, però, que l'ús del present amb valor de futur no és tan habitual en búlgar com en castellà, i alguns dels seus exemples els tradueixen pel futur búlgar:

“Vale, te llamo mañana y hablamos del asunto”.

Dobre, utre ste ti se obadja (fut. P) i ste pogovorim (fut. P) po vaprosa.

Però aquest argument s’hauria de prendre justament a la inversa: de fet al búlgar “li costa menys” d’utilitzar el futur que al castellà, entre altres raons perquè el seu present té un espectre semàntic més ampli i no es pot alliberar totalment del valor de “present continu”.

Els verbs imperfectius secundaris no es poden utilitzar amb significat de present continu, sinó únicament de present habitual, i en el lloc del futur només quan es refereix a un futur immediat (Lindstedt, 1985: 131-132).

Comrie (1985: 38-39) convé en què és relativament rar el cas d’un esdeveniment que tingui lloc coincidint exactament amb el moment del discurs i que el més freqüent és que l’inici sigui anterior i es mantingui després del moment del discurs, i aquests intervals de temps poden allunyar-se considerablement. Però ja que el significat bàsic del present localitza l’esdeveniment al moment del discurs però no dona cap dada sobre la situació anterior i posterior, l’autor creu que no cal modificar la definició tradicional del present.

Janakiev (1976: 230-231) opina, en canvi, que la descripció tradicional que es fa del temps present (i també del futur) mereix una seriosa revisió, perquè si el present s’utilitza freqüentment en el lloc del passat i també del futur, i el futur té usos fora de la relació temporal de posterioritat, considerant que els conceptes de “present”, “passat” i “futur” són lògicament incompatibles, l’autor arriba a la conclusió que la descripció dels significats i usos del present i del futur no és exacta i cal corregir-la.

El gramema “temps present”, en l’opinió d’aquest autor, conté dos trets diferencials rellevants. El nom més escaient per al primer és “continuativitat” (*kontinuativnost*) i per al segon, “orientació vers un moment” (*orientiranost kam*

moment). La unió d'aquests dos trets es pot determinar com la "no cessació (*neprekratenost*) de l'acció en el moment d'orientació". En conseqüència, de les formes de present es pot dir només que presenten l'acció expressada pel tema verbal com en curs en qualsevol moment. Heus ací perquè el terme "temps present" és inexacte i fóra més correcte el terme "continuatiu", ja que la forma de present no informa que l'acció verbal està vigent just en el moment del discurs. D'aquesta indeterminació de l'orientació temporal ve la universalitat de les formes de present, que pot donar compte de fets passats només orientant-lo a un moment de referència anterior mitjançant determinants contextuals. El context o els determinants de situació poden canviar la indeterminació temporal del continuatiu i assenyalar l'acció coincidint amb el moment del discurs, però d'això no es dedueix que el propi continuatiu signifiqui aquesta acció. Hi ha una raó que justifica la definició del continuatiu com el temps orientat al moment del discurs: forma part com a element no marcat de l'oposició amb els anomenats "temps passats", la marca dels quals, "preteritivitat" (*preteritivnost*) es pot definir com l'orientació de l'acció cap a un moment anterior al moment del discurs. Quan la forma continuativa no pren cap determinant de situació ni del context, la manca de determinants ens serveix en certa mesura per considerar que el continuatiu aleshores s'orienta al moment del discurs (Janakiev, 1976: 235-236).

L'oposició entre els gramemes anomenats "aspecte perfectiu" i "aspecte imperfectiu" és subordinant, amb el perfectiu com a element marcat, i la marca es podria definir com la "totalització (*totaliziranost*) de l'acció", és a dir, l'assoliment de l'acció en un moment d'orientació. La continuativitat implica la no-totalització, per això el present d'aspecte perfectiu no s'utilitza en oracions independents, però sí s'utilitza ampliament a l'oració subordinada. La raó és el canvi de l'acció a la qual s'atribueix "continuativitat". La continuativitat no es relaciona amb cada acció sinó a tota la sèrie

d'accions a l'oració. Aquesta continuativitat no implica ja la no-totalització de cada acció de la sèrie per separat, sinó que informa sobre la sèrie continuativa d'accions totalitzades (Janakiev, 1976: 236-237).

Pel que fa a la situació del futur, és interessant de fer esment de l'anàlisi que fa Comrie (1985: 46-47) respecte del futur anglès, perquè és absolutament traslladable al búlgar. La gramàtica tradicional descriu un temps futur com una forma perifràstica del verb conjugat més un auxiliar modal. Tot i que en búlgar l'auxiliar és ara una partícula invariable (*ste*), aquesta és la forma gramaticalitzada de la 3ª persona del present d'un verb modal *sta* "voler", ara en un cert desús, però que encara conserva la seva existència independent. Es poden posar dues objeccions: en primer lloc, que la partícula auxiliar té altres usos fora de l'expressió de la referència temporal futura, per exemple, el valor inferencial (vg. 6.10.2); en segon lloc, hi ha situacions amb referència temporal futura on no s'utilitza la partícula auxiliar, per exemple, oracions de relatiu on la marca de futur pot ser opcional i està relacionada amb l'elecció entre una sèrie de possibilitats, i d'altres:

Kojto izpalni (pres. P) *zelanieto mi, ste poluci* (fut. P) *cjaloto mi bogatstvo*. "Qui aconsegueix el meu desig rebrà tota la meua riquesa".

Onzi, kojto ste izpalni (fut. P) *zelanieto mi, ste poluci* (fut. P) *cjaloto mi bogatstvo*.

"Aquell que aconseguirà el meu desig rebrà tota la meua riquesa" (Lindstedt, 1985: 113-114).

Kogato se zasegnat (pres. P) *obstite narodni interesi Organizacijata trjabva* (pres. I) *da bade* (pres. I) *vinagi na parva linija*. (H.T.)

"Quan es vulnerin els interessos nacionals generals, l'Organització haurà d'estar sempre en primera línia".

Això vol dir que la referència temporal futura és una condició necessària però no suficient per a l'ús de la partícula auxiliar. Però això no pressuposa que no existeixi un temps futur:

Za tova drugi pat ste govorim (fut. I). (S.D.)

"Parlarem d'això una altra vegada".

Cakaj (imperat. I) *da vidim* (pres. P) *kakvo ste kaze* (fut. P). (S.D.)

"Espera a veure què dirà".

Caldria veure si la correlació entre la partícula *ste* i la referència temporal futura es pot explicar totalment en termes independents de la referència futura o si aquesta juga algun paper explícit en la determinació de les circumstàncies en què *ste* es pot utilitzar o ometre.

A propòsit d'aquesta qüestió Janakiev (1976: 238-241) comenta que el continuatiu pot informar sobre "accions futures" quan amb ell hi ha un determinant contextual que orienta l'acció cap a un moment posterior. En conseqüència, a les anomenades formes de futur el morfema *ste* formaria part d'un determinant contextual de posterioritat. La forma del present, que és un component obligat del futur, pot denotar per si mateixa accions futures. També Kitova (1996: 43) remarca que la forma de present és un dels components funcionals de les perífrasis que denoten posterioritat, i no solament del futur sinó també del futur perfect i el futur passat.

Però en oracions que no contenen un determinant de posterioritat el morfema *ste* tampoc no orienta l'acció expressada per una forma de present cap al futur. Si *ste* fos un determinant de posterioritat, no seria mai possible en oracions amb determinants contextuais d'anterioritat:

Znaes (pres. I) *li kakvo stana?* (aor. P) *Vcera v pet casa, takmo ste izlizame* (fut. I), *i na vratata se zvanva* (aor. I).

“Saps què va passar? Ahir a les cinc, justament anavem a sortir i van trucar a la porta”.

Izleze (aor. P) *Ili Ivan? Ste izleze* (fut. P), *da ne mislis* (pres. I), *ce tebe ste caka* (fut. I).

“Ha sortit l’Ivan? Va a sortir, que no pensis que t’esperarà”.

Pot aparèixer també en oracions on els determinants contextuals orienten clarament cap al moment del discurs:

Gledaj (imperat. I) *ti, motorat vece raboti* (pres. I). *Ste raboti* (fut. I), *kak njama da raboti* (fut. I).

“Mira, tu, el motor ja funciona. Funciona, com no ha de funcionar?”.

Que *ste* no és un determinant de posterioritat també ho subratlla la pròpia anàlisi semàntica i etimològica, ja que és una forma gramaticalitzada d’un verb modal volitiu,² com ja s’ha dit. El morfema ST- denota que l’acció es valora com necessària per part del parlant i de la persona verbal. Puix que una acció marcada d’aquesta manera generalment es realitza, el component modal no indicatiu del gramema de futur no s’assenyala, sembla com si la forma verbal de futur es registrés simplement sense valorar la seva realitat. El caràcter modal del gramema de futur explica els usos perifèrics de les formes de futur en substitució del present:

Ti, baj Cenovic, kakvo ste reces? (fut. I) – *Az, kakvo da kaza* (pres. P) *az?* (S.D.)

“Tu, senyor Cenovic, què dius? – Jo, què he de dir jo?”.

No kazvam (pres. I) *vi, s cjalata tarzestvenost, kojato momentat nalaga*, (pres. I) *ce ili ste ni dadat* (fut. P) *upravljenieto, ili ste go vzemem*, (fut. P) *kato tragnem* (pres. P) *za Rim*. (K.K.)

“Però us dic, amb tota la solemnitat que el moment imposa, que o ens donen el govern o el prendrem quan marxem cap a Roma”.

² De la rel en eslau comú *cht- “voler” amb vocal temàtica –u-, que ha donat *xustô* > *xstô* > *sta* (Mladenov, 1941: 696, citat per Janakiev, 1976: 239, nota 14).

Hajde na dobar cas, ste te cakame (fut. I) *da mines* (pres. P) *pak*. (S.D.)

“Ves en bona hora, t’esperem /que passis/ una altra vegada”.

Az vece govorih (aor. I) *i ste pribavja* (fut. P), *vie ste* (pres. I) *pisatel i siguren sam* (pres. I), *ce naj-dobre ste me razberete* (fut. P). (S.D.)

“Ja (ho) he dit i afegeixo: vostè és escriptor i estic segur que em comprèn millor”.

Na toja vapros ste odgovorim (fut. P) *zasega s njakolko izvadki ot publikaciji i dokumenti*. (Mak.)

“Responem aquesta pregunta per ara amb alguns extractes de publicacions i documents”.

Als dos darrers exemples el context permet igualment la interpretació futura sense un canvi substancial.

En aquests usos sol tenir un valor de suposició que el parlant no considera discutible.

Ne ste ima (fut. I) *bljasak ot izkustvenite ogn’ove, ne ste ima* (fut. I) *paradi i priemi, znamena ne ste se razvjavat* (fut. I), *muziki ne ste svirjat* (fut. I) *po megdani*. (Mak.)

“No hi haurà la lluentor dels focs d’artifici, no hi hauran desfilades i recepcions, les banderes no onejaran, no tocaran música per les places”.

Dit d’una altra manera, la forma verbal de futur, a més del tret “continuatiu” conté altres dos: “hipotètic” i “categòric”. El terme “categòric” assenyala que el gramema anomenat “temps futur” està en oposició equipolent amb altres gramemes hipotètics no categòrics, per exemple, els predicats compostos amb verbs modals o les formes d’imperatiu (Janakiev, 1976: 241).

Kitova (1996: 42-43) també està d’acord amb el fet que la partícula auxiliar del futur es derivi d’un verb modal explica la possibilitat del futur d’assumir alguns valors modals. El futur fou originalment una categoria de semàntica modal, i encara després de

convertir-se en una forma temporal constitueix un pont d'unió entre la realitat objectiva i la realitat no-objectiva, ja que l'acció que expressa encara no té existència, encara s'ha d'acomplir.

Els escriptors del segle XIX encara utilitzen freqüentment l'auxiliar del futur amb el seu valor modal:

Az ne gi sta (pres. I) *da stanat* (pres. P) *pijanici, kato porasnat* (pres. P). (I.V.) "No vull que siguin uns borratxos quan creixin".

I actualment es pot trobar en usos fraseològics:

Te bjaha stignali (plusq. P) *konsulstvoto i Gerov, ste ne ste, pokani* (aor. P) *Levski da vleze* (pres. P). (S.D.)

"Ells havien arribat al consolat i Gerov, vulguis o no vulguis, convidà Levski a entrar".

Amb un valor modal de necessitat deòntica, el futur pot actuar com un imperatiu atenuat (Lindstedt, 1985: 255).

Portata az i bez tuj ste otvorja (fut. P). *No ti, brate, ste stois* (fut. I) *van*. (S.D.) "Jo obriré la porta també sense això. Però tu, germà, t'estaràs fora".

Resavam (pres. I) *taka: Angel Kancev ste otide* (fut. P) *da raboti* (pres. I) *v Razgradski i Rusenski kraj*. (S.D.)

"Decideixo això: Angel Kancev anirà a treballar a la regió de Razgrad i Ruse".

Hajde, prosto kanja (pres. I) *te na objad. Ste dojdes*, (fut. P) *ne, ne mi otkazvaj* (imperat. I). (S.D.)

"Apa, doncs et convido a dinar. Vindràs; no, no em refusis".

L'expressió de probabilitat o suposició està relacionada amb una modalitat epistèmica (Lindstedt, 1985: 256), però aquest valor inferencial del futur, Pasov (1981: 106) el relaciona amb una construcció particular *ste* + present o *ste* + perfet, que no serien pròpiament un futur o un futur perfet.

Tova e (pres. I) *logicno*, *ako Zemjata ste se varti* (fut. I), *ste sme* (fut. I) *dosta blizko edin do drug*. (Kvrk.)

"Això és lògic, si la Terra gira, devem estar força propers l'un de l'altre".

Ostanete (imperat. P) *u nas, gospodin Kralicev, vas nikoj ne ste da vi poznae* (fut. P) *tuk*. (I.V.)

"Quedi's amb nosaltres, senyor Kralicev, ningú no el reconeixerà aquí".

Sembla clar, en canvi, el valor potencial del futur (Stankov, 1983: 343; Lindstedt, 1985: 257):

Ste se udavis, (fut. I) *sinko! Nedej vliza* (imperat. I), *tam e* (pres. I) *dalboko*. (S.G.)

"T'enfonçaràs, fillet! No entris, aquí és fondo".

Kak mislite (pres. I) *vie, ste se otrazi* (fut. P) *li tova varhu iznosa na zito?* (S.D.)

"Com penseu vosaltres que influirà això sobre l'exportació del blat?"

Les diverses interpretacions modals de les formes amb *ste* podrien fer pensar que es tracta de una marca modal més que temporal: es poden referir al present i també al passat i amb referència futura hi ha necessàriament un matís modal, ja que els esdeveniments futurs no són reals en la mateixa mesura que ho són els presents o els passats. Tal com assenyala Lyons (1977: 816) la posterioritat és una noció que creua la distinció de mode i temps, i el futur búlgar es pot considerar alhora una forma temporal i modal. El fet que es pugui referir a altres plans temporals no contradueix el seu caràcter temporal, ja que gairebé tots els temps verbals búlgars tenen usos perifèrics i de caràcter modal.

Lyons (1968: 324) fa unes observacions respecte dels auxiliars anglesos *will / would, shall / should*, etc. que també poden ser aplicables al búlgar: l'auxiliar *stjah* s'adscriu a una forma de passat que es correspon amb la forma de no-passat amb l'auxiliar *ste*. Però hi ha usos on no hi ha una referència real al temps passat, com els

esdeveniments no acomplerts (*stjah da padna* "anava a caure") o la possibilitat condicionada. En aquestes oracions la distinció temporal entre passat i no-passat sembla subcategoritzar la modalitat de tal manera que el "passat" denota un matís més "incert", "remot" o "cortès"³, és a dir, el temps esdevé aquí una modalitat secundària.

Lindstedt (1985: 259) creu que es pot clarificar la qüestió considerant que *ste* és un auxiliar independent que té funcions diverses: una és la marca de futur, una altra és la de modalitat epistèmica. Les diverses funcions de *ste* estan estretament relacionades, i sembla més correcte dir que les diferents funcions temporals i modals estan agrupades entorn de *ste*, que dir que és el propi futur qui té diferents interpretacions modals.

També cal remarcar que la forma *ste* no és l'única marca del futur búlgar, tot i que és la que es considera normativa. Però per les diverses regions del domini lingüístic s'utilitzen altres variants: *se*, *ce*, *ke*, i *k'e*, que és l'acceptada per la norma literària macedònia:

Tija cerkovni slova, ceteni kato bukvi, kazvaha (imperf. I): *Turcja ke padne* (fut. P).
(I.V.)

"Aquestes paraules eclesiàstiques, llegides com a lletres, deien: Turquia caurà".

Koga k'e slezam (fut. P) *za doma, se nadevam* (pres. I) *licno so vas da se poznakoma*
(pres. P). (Mak.)

"Quan sortiré cap a casa espero que ens coneguem personalment amb vostè".

A la llengua literària macedònia potser és més patent encara la polivalència de la marca de futur, puix que ha desenvolupat un valor modal nou: la partícula *k'e*, segons es combini amb la forma de present (futur) o amb la forma d'imperfet (futur passat) li atribueix al verb un caràcter de futur referit a esdeveniments possibles o no possibles

³ El matís de cortesia, però, en búlgar pertoca al condicional: *bih iskal da razgovorja s vas* "voldria parlar amb vostè".

(Fici-Giusti, 1998: 172). Observem que aquestes construccions són paral·leles a les del grec modern: ___ + present = futur; ___ + imperfecte = condicional (Holton *et al.*, 1997: 226-229). Altrament, tot i que no es vegi normativa, en búlgar la construcció *ste* + imperfecte té un ús relativament ampli com a forma de futur passat, que té també valor modal.

Kitova (1996: 36-37) i Lindstedt (1985: 111-112) destaquen la difusió del fenomen de la neutralització temporal en l'esfera del no-passat. La distinció entre futur i no-futur es neutralitza en les oracions subordinades de temps i condició, darrere les conjuncions *kogato* "quan", *kato* "com, quan", *stom* "així que", *sled kato* "després que", *ako* "si", de tal manera que el futur ve representat pel present i el futur passat per l'imperfecte:

Kogato svarsj (pres. P) sabranieto, ste se pribera (fut. P) v kasti.

"Quan s'acabi la reunió me n'aniré a casa".

També Dejanova (1976: 291) remarca la neutralització del futur perfecte i el perfecte, que es optativa en oracions subordinades de relatiu i circumstancials concessives, causals, i temporals introduïdes per *koga* "quan", i obligatòria en oracions subordinades temporals introduïdes per *sled kato* "després que", *predi da* "abans que":

Toj stese da kupi (fut. pas. P) knigata, kojato si izberese (imperf. P).

"Ell compraria el llibre que triés".⁴

6.1.2 La triple oposició al passat: imperfecte / aorist / perfecte.

La distribució funcional de l'espai del passat s'articula entorn d'una triple oposició temporal que es pot remuntar en línies generals a la llengua antiga.

⁴ Aquest exemple és de Lindstedt (1985: 112).

En una primera aproximació, el perfectiu s'oposa a l'aorist i imperfectiu per ser, respectivament, temps del comentari i temps de la narració, en el sentit que li dóna Weinrich (1964: 349-351) a l'orientació del sistema temporal des del punt de vista de l'actitud comunicativa.

Dintre del camp de la narració testimonial (o que es vol presentar com a tal) l'aorist i l'imperfectiu s'oposen en què el primer marca el fil conductor del relat, el primer pla, i l'imperfectiu expressa els detalls complementaris o accessoris, les disquisicions colaterals, és a dir, el segon pla o rerafons de la narració.

Zorata na novija vek zapocna (aor. P) sravnitelno spokojno. No tova bese (imperf. I) tisina pred burja. (K.K.)

“L'albada del nou segle s'alçà relativament tranquil·la. Però això era la calma abans de la tempesta”.

Polkovnik Velcev be predlozen (aor. P passiu) ot negovite privarzenici za badeštin minister-predsedatel, no Velcev po temperament bese (imperf. I) covek, kojto izbjagvase (imperf. I) da bade (pres. I) centar na vnimanie i predpocitase (imperf. I) da bade (pres. I) éminence grise na vlastta i toj otkaza (aor. P) predlozenieto. (S.G.)

“El coronel Velcev fou proposat pels seus partidaris com a futur primer ministre, però Velcev per temperament era un home que defugia de ser el centre d'atenció i preferia ser l'eminència grisa del poder, i va rebutjar la proposta”.

Aquesta oposició està determinada també pel caràcter limitat de l'aorist, que fa que s'associï habitualment a l'aspecte perfectiu, enfront del caràcter no-limitat de l'imperfectiu, associat generalment a l'aspecte imperfectiu.

Des del punt de vista purament temporal, l'aorist denota anterioritat i l'imperfectiu denota simultaneïtat, precisament amb el centre d'íctic marcat en la narració per l'aorist. El perfectiu denota alhora anterioritat i simultaneïtat amb el centre d'íctic principal, el moment

del discurs: anterioritat de l'acció, simultaneïtat del resultat (que pot ser anterior també, però es perllonga al present).

L'imperfet i el present actuen sintàcticament d'una manera paral·lela (neutralització dels futurs a l'oració subordinada, p.ex.) i amb l'aspecte perfectiu s'utilitzen als mateixos contextos limitats amb valors semblants.

L'imperfet, igual que el present, es refereix a situacions no limitades, l'acabament de les quals roman fora de la vista. És lògic pensar que la no limitació és conseqüència del fet que el punt de referència és simultani amb una part de la situació referida: és una visió des de dintre que no pot comprendre la totalitat de la situació amb la seva fi inclosa. En la formulació d'aquests dos temps:

Imperfet E simul R ant S

Present E simul R simul S

La relació "E simul R" significa justament això, entenent que no vol dir que E i R coincideixin íntegrament, sinó que R és simultani amb algun punt de l'interval representat per E. Al voltant de R hi ha un entorn temporal on es troba la situació denotada per l'oració. R també pot representar un interval dins del qual es situa el punt de referència:

Ostanal (participi pas. P) *sam prost, Marko obicase* (imperf. I) *ucenieto i ucenite*.

"Éssent [= havent restat] ell mateix il·letrat, Marko estimava la instrucció i la gent instruïda".

En aquest exemple R no és cap punt concret (Lindstedt, 1985: 78-81).

Les característiques temporals i aspectuals de l'imperfet el fan molt afí al present, de tal manera que l'imperfet es pot considerar de fet una transposició del present al pla del passat (Stojanova, 1987: 533).

Les formes d'aorist denoten essencialment situacions limitades, amb un principi i un final. En una narració cada aorist refereix un fet acomplert que fa avançar el relat, no hi ha cap punt de referència R cap al qual l'aorist s'orienti, és el propi aorist el punt de referència per als altres temps. La progressió temporal expressada pels aorists està governada pragmàticament, cada esdeveniment es sobreentén consecutiu a l'anterior.

I ostanah (aor. P). *No novite vlasteli vece ne me ostaviha* (aor. I) *da ziveja* (pres. I) *v krepostta a sljazoh* (aor. P) *v metoha kraj carkvata Sv. Cetirideset macenici*. (S.H.K.)

"I em vaig quedar. Però els nous governants no em van deixar viure a la fortalesa i vaig baixar al monestir prop de l'església dels Quaranta màrtirs".

L'aorist té la capacitat de definir el seu propi punt de referència:

Vcera v sedem casa az otivah (imperf. I) *na lekcii*.

"Ahir a les set jo anava a classe".

Vcera v sedem casa az otidoh (aor. P) *na lekcii*.

"Ahir a les set jo vaig anar a classe".

Amb l'imperfet l'adverbi de temps estableix el moment d'orientació R amb el qual és simultània una part de l'acció. Amb l'aorist l'adverbi defineix directament el moment de la pròpia acció. Puix que l'aorist no depèn de cap punt de referència extern (moment d'orientació en la terminologia gramatical búlgara), és natural assignar-li la formulació "E ant S" (Lindstedt, 1985: 81-84).

L'imperfet té uns valors no-actual i actual paral·lels als del present. En el primer cas presenta l'acció passada com un procés que pot comprendre més d'una realització, que es perllonga per un lapsus no limitat de temps dintre del qual s'inclou el moment de referència:

Ot sutrin do vecer toj ne se pomradvase (imperf. I) *ot kasti, ne se vdigase* (imperf. I) *ot rabotnata masa*.

“Del matí a la nit ell no es bellugava de casa, no s’aixecava de la taula de treball”.

Aquest valor no-actual és el que correspon a les descripcions que fan de rerafons als esdeveniments marcats per l’aorist en la narració.

El valor actual de l’imperfet presenta l’acció que té lloc en un cert moment passat (el moment d’orientació) o durant un període de temps passat de durada no limitada. Els esdeveniments poden ser aïllats o, cas de ser més d’un, es presenten com a simultanis o successius:

Horata govoreha (imperf. I), *smeeha se* (imperf. I), *seguvaha se* (imperf. I), *dokato cakaha* (imperf. I) *da im dojde* (pres. P) *redat pri notariusu*.

“La gent xerrava, reia, feia broma, es passejava mentre esperava que li arribés el torn a cal notari” (Stojanova, 1987: 534).

L’ordre de presentació dels esdeveniments descrits per l’imperfet no implica l’ordre real d’aquests, si el context no indica res es consideren sovint més o menys coincidents, a diferència dels esdeveniments presentats per l’aorist que s’interpreten regularment com consecutius

El camp funcional de l’aorist búlgar es caracteritza justament perquè careix de correlat resultatiu i és una forma absoluta (Kitova, 1996: 46-47), enfront de l’imperfet, que és relatiu i té un correlat resultatiu, el plusquamperfet.

La relació testimonial més especial amb l’acció que té l’aorist l’oposa a la neutralitat o no-testimonialitat subratllada del perfet (Maslov, 1982: 200-201). Recordem que les formes narratives no-testimonials es basen formalment en el perfet.

En l’aorist el factor testimonial és decisiu i aquest és un valor nou de la llengua moderna que en búlgar antic no existia i fins i tot l’oposició entre aorist i perfet no era tan clara (Christophorov, 1972: 106-113), tot i que hi era.

La base de l'oposició aorist /imperfet és el caràcter de passat absolut de l'aorist davant del caràcter relatiu de l'imperfet, que és un "present passat". Pel caràcter limitat de l'acció expressada per l'aorist, amb principi i final, enfront del caràcter obert de l'acció expressada per l'imperfet, alguns autors (Ivancev, 1973, 1974, 1976; Comrie, 1976) hi veuen una oposició de tipus aspectual (vg. 3.4.2). Però Pencev (1976: 218) rebutja la necessitat de l'ús dels conceptes d'interrupció / no-interrupció de l'acció per caracteritzar les relacions temporals de l'aorist i l'imperfet, i assenyala que és injustificada la tesi d'una oposició aspectual perquè la no-interrupció de l'acció és només una altra expressió de la relació de simultaneïtat i la interrupció de l'acció n'és una de la relació d'anterioritat respecte del moment del discurs. Kucarov (1994: 56) hi està d'acord.

De l'observació dels textos antics es dedueix que, en general, l'aorist era un passat narratiu i el perfet un passat discursiu:

Vedeaxô (impf. I) *ze i ina zulodee duva su n'imi oubitu* (supí P) *i egda pridose* (aor. P) *na mesto naricaemoe kranievo tou i propese* (aor. P). (Lc 23, 32-33)

"En portaven dos més, uns malfactors que havien de morir amb ell. Quan arribaren a l'indret anomenat de la calavera el crucificaren".

I mine nikolize ne dalu esi (perf. P) *kozilete*. (Lc 15, 29)

"I mai no m'has donat un cabrit".

Malgrat la seva proximitat semàntica en la llengua antiga, l'aorist i el perfet no són idèntics pel significat. Mentre que per a l'aorist és característic el significat de temps passat absolut, amb el perfet es mostra directament la relació de l'acció en el passat, no amb la situació en un moment donat del passat sinó amb la situació en el moment actual (Davidov, 1991: 299):

Slavô ôze dalu esi (perf. P) *mune daxu* (aor. P) *imu*. (Jn 17, 2).

“La glòria que m’has donada, els hi vaig donar”.

La glòria rebuda del Pare hi roman (valor resultatiu), la segona donació és un acte puntual en un moment passat concret.

L’acció del perfet pot tenir lloc en un moment anterior encara a l’expressat per l’aorist a l’eix del relat, però el seu significat segueix tenint vigència al moment del discurs (Gamanovic, 1991: 206):

I videlu esi (perf. P) *ego, i glagolâi* (part. pres. act. I) *su toboju, toi esti.* (pres. I). (Jn 9, 37).

“Ja l’has vist, és el mateix que parla amb tu”.

I heus ací l'exemple citat per diversos autors (Vaillant, 1964: 346-347; Lunt, 1965: 98) que remarca el caràcter resultatiu del perfet enfront de l’aorist:

Dusti tvoe oumretu (aor. P). (Mc 5, 35)

“La teva filla és morta”.

Nestu oumrula (perf. P) *nu supitu* (pres. I). (Mc 5, 39).

“No és morta, sinó que dorm”.

La diferència es manté en la llengua moderna, heus ací la versió actual dels mateixos passatges evangèlics:

Dosterja ti umrja (aor. P), *kakvo oste pravis* (pres. I) *trud na Ucitelja?*

“La teva filla és morta, què en trauràs d’amoinar el Mestre?”.

Deteto ne e umrjalo (perf. P), *a spi* (pres. I).

“La criatura no és morta, sinó que dorm”.

I encara el mateix esdeveniment en la versió d’un altre evangelista:

Dasterja mi toja cas umrja (aor. P). (Mt 9, 18)

“La meva filla acaba de morir”.

Izlezte (imperat. P) *van*, *zastoto momiceto ne e umrjalo* (perf. P) *a spi* (pres. I). (Mt 9, 24)

“Sortiu fora, perquè la noia no és morta, sinó que dorm”.

Un altre exemple de la llengua moderna:

Az mislih (aor. I), *mislih* (aor. I), *mnogo mislih* (aor. I) *i oste nisto sam namislil* (perf. P). (S.G.)

“Jo he pensat, he pensat, he pensat molt i encara no he decidit res”.

I aquest altre en un context narratiu:

Ornitologiceskoto druzestvo, pri urezdane na mezdunarodnija si kongres v Oksford, sondiralo (aor. narr. I/P) *britanskija Forin ofis za moe idvane v Anglija, za da predsedatelstvam* (pres. I/P) *kongresa. Tezi sondazi druzestvoto e napravilo* (perf. P) *bez moe saznanie*. (S.G.)

“La Societat Ornitològica, durant l’organització del seu congrés internacional a Oxford, va sondejar el Foreign Office britànic sobre la meua anada a Anglaterra a presidir el congrés. Aquests sondejos la Societat els va fer sense el meu coneixement”.

En aquest exemple observem el contrast de l’aorist en forma narrativa, perquè el parlant repeteix una informació que li van donar, amb el perfet en el pla temporal del parlant perquè reflecteix la seva pròpia posició.

Christophorov (1972: 115-116) manifesta, però, moltes reserves sobre el valor resultatiu del perfet que qualifica d'exagerat, perquè ni és exclusiu (hi estem d'acord, hi ha una sèrie de formes resultatives) ni l'expressava sempre, i també hi estem d'acord, perquè fins i tot substitueix l'aorist per desfer ambigüitats. Però tot això no és suficient per posar en dubte el valor resultatiu del perfet, perquè precisament aquest és un dels trets bàsics que caracteritzen el perfet.

Ljubezni mi brate, dosel sam (perf. P) *da pogovorja* (pres. P) *s teb po nesto vazno*. (S.D.)

"Amable germà meu, he vingut a parlar amb tu d'una cosa important".

Dosal e (perf. P) novijat car na balgarite Joan Asen III i zelae (pres. I) da zaeme (pres. P) prestola na svoja djado. (S.H.K.)

"Ha vingut el nou tsar dels búlgars Joan Asen III i vol prendre el tron del seu avi".

Kazi (imperat. P) na ljudete, ce nisto i nikogo ne sam zabravil (perf. P). "Digues a la gent que res ni ningú no he oblidat".

El perfet pot expressar la relació d'una acció passada (que no fou presenciada pel parlant) amb el moment actual, i el parlant se'n fa idea a base d'alguns senyals o conseqüències que encara subsisteixen al moment present (Maslov, 1982: 259-260). I remarca precisament que a partir d'aquest matis s'han desenvolupat les formes del mode conclusiu. Lindstedt (1985: 264) destaca el valor inferencial del perfet, que li permet donar compte de fets passats dels quals el parlant no és testimoni ni els coneix a través d'una altra persona, sinó que els dedueix a partir d'una situació present. També Dahl (1985: 152) remarca que, amb valor inferencial, no s'utilitzen les formes narratives sinó el perfet.

La interpretació inferencial del perfet es basa en la resultativitat. Pel caràcter resultatiu, un estat present es deriva d'un esdeveniment passat; pel caràcter inferencial, un esdeveniment passat es dedueix de l'estat present (Lindstedt, 1985: 265).

Tanmateix quan, tot i remarcar el resultat, importa determinar el moment de l'acció es pot posar un adjunt, ja que el perfet búlgar no està restringit a una referència temporal indefinida (Dahl, 1985: 137):

Sabudil sam (perf. P) se dnes v pet casa.

"M'he despertat avui a les cinc /hores/".

Pot ser un adverbí de temps present perquè el perfet pertany al pla del present en relació amb el seu valor resultatiu:

Eto, dneska zlatnata lira se e kacila (perf. I) *na sto i cetirideset grosa.* (S.D.) "Vet aquí, avui la lira d'or s'ha apujat en cent quaranta groixi".

Tret d'aquests casos concrets, els marcadors lèxics temporals determinats acompanyen l'aorist i els indeterminats el perfet, com correspon al caràcter respectiu de cada forma temporal:

Po okoncanieto na Bozestvennata sluzba narodat se sabra (aor. P) *v ucilisteto Sveti Kirilla i Metodija, koeto bese* (imperf. I) *ukraseno s zelenika, s cvekja i karti.* (Mak.)

"Al final del Servei diví el poble es reuní a l'escola Sants Ciril i Metodi, que estava engalanada amb cintes verdes, amb flors i mapes".

Privecer sled pogrebenieto na visocajsite pokojnici Hadzi Ivanco Pencovic efendi izprati (aor. P) *semejstvoto si na ostrov Halki.* (S.D.)

"El vespre després de l'enterrament dels il.lustres difunts, Hadzi Ivanco Pencovic efendi envià la seva família a l'illa de Halki".

Vam e (pres. I) *poznato, ce nasijat balgarski narod e osetil* (perf. P) *vece ot nekolko vreme nasam nuzdata ot ucenie.* (Mak.)

"Vostè sap (lit.: a vostè és sabut) que el nostre poble búlgar ha entès ja des d'algun temps enrere la necessitat de la instrucció".

Az vinagi sam mectal (perf. I) *i sega tija liri ni davat* (pres. I) *naj-setne vazmoznostta.* (S.D.)

"Jo sempre (ho) he somniat i ara aquestes lires ens donen finalment la possibilitat".

Ti si hodil (perf. I) *i drug pat, prigotvi* (imperat. P) *se da otides* (pres. P) *pak.* (S.H.K.)

"Tu has anat ja una altra vegada, prepara't a anar de nou".

El valor resultatiu amb verbs abstractes d'aspecte imperfectiu és feble. Es pot tractar també d'un resultat abstracte, no tangible:

Cel sam (perf. I) *knigata.*

"He llegit el llibre".

I imperatorat vi, i ljudete vi, vsicki ste (pres. I) *edin. Ot vas samo nestastija sam polucaval* (perf. I). (S.H.K.)

"I el vostre emperador, i la vostra gent, tots sou iguals. De vosaltres només dissorts he rebut".

Nie sme se varnali (perf. P) *trideset godini nazad.* (S.G.)

"Nosaltres hem tornat enrere trenta anys".

Per la seva indeterminació el perfet es diferencia de l'aorist en què l'acció és abstracta en si mateixa i es veu en relació amb el seu acompliment; el moment concret del procés i el desenvolupament particular de l'acció no interessa, per això el perfet s'anomena "passat indeterminat" (Andrejcin, 1977: 240):

Tova e (pres. I) *otdelna rabota. Az govorja* (pres. I), *koeto sam vidjal* (perf. P) (S.D.)

"Això és una altra cosa. Jo estic dient el que he vist".

Njama (pres. I) *samnenie, ce ziveestite sega v Makedonija balgari sa* (pres. I) *istinski potomci na onezi slavjani, za koito Sv. Kiril i Metodij sa preveli* (perf. P) *Svestenoto pismo.* (Mak.)

"No hi ha dubte que els búlgars que ara viuen a Macedònia son veritables descendents d'aquells eslaus per als quals Sant Ciril i Sant Metodi van traduir les Sagrades Escripures".

Bodri ste, (pres. I) *ne ste nadjanali* (perf. P) *homota, znaci, ce ne ste se ostavili* (perf. P). (S.D.)

"Sou animosos, no us haveu posat el jou, és a dir, que no us haveu deixat".

Petkov (1987: 44-45), en canvi, considera que el terme "passat indeterminat" no és gens adient perquè el perfet a nivell del sistema no es diferencia dels altres temps passats pel tret d'indeterminació. És cert que a nivell d'ús ocupa un lloc més especial perquè en el

seu significat bàsic (acció anterior a un moment d'orientació present) està en oposició privativa secundària amb l'aorist en el seu significat temporal bàsic (acció en un moment determinat anterior al moment del discurs), però tot i que l'ús introdueixi aquesta especificitat secundària del tret d'indeterminació no hi ha prou base per considerar el perfet un passat indeterminat en oposició a tots els altres passats. Altrament, la denominació de "passat" no té el mateix valor que als altres passats ja que el moment d'orientació al qual fa referència no és anterior al moment del discurs. També Coneva (1999: 89) observa que, en relació amb els temps passats simples, el perfet no és un representant prototípic de la categoria de temps.

Doslo e (perf. P) vreme da se zapitame (pres. P): zasto ne uspjaha (aor. P) legiite? Zasto do den dnešen ne se e dignalo (perf. P) mnogozaruvaneto vastanie? (S.D.)

"Ha arribat el moment de preguntar-nos: per què no van reeixir les legions? Per què fins al dia d'avui no s'ha aixecat la tan anhelada revolució?"

Lindstedt (1985: 84-86) opina que la formulació "E ant R simul S" és bàsicament correcta per al perfet, tot i que no demostra directament el valor existencial:

Vizdala li si (perf. I) tozi film?

"Has vist aquesta pel·lícula?"

En aquesta oració interessa el fet d'haver vista la pel·lícula, no el moment precís ni quan temps fa.

Fins i tot encara que tingui una interpretació existencial el perfet no pot constituir l'eix vertebrador d'un relat. Per tal d'il·lustrar la diferència bàsica del perfet existencial amb l'aorist, Lindstedt proposa aquests dos exemples:

Vsicki, koito vzeha (aor. P) cuzda sobstvenost, ste badat nakazani (fut. P passiu).

"Tots aquells que van prendre una propietat aliena seran castigats".

Vsicki, koito sa vzeli (perf. P) cuzda sobstvenost, ste badat nakazani (fut. P passiu).

“Tots aquells que han pres una propietat aliena seran castigats”.

Amb l'aorist es fa referència a unes apropiacions concretes, que vindran donades pel context; amb el perfet hom parla en general, sobre qualsevol persona que en qualsevol moment s'hagi apropiat d'allò que no és seu.

Una mateixa oració amb el verb en perfet o en aorist no es diferencia bàsicament pel temps objectiu o pel resultat, sinó per la manera com la consciència del parlant pren els factors corresponents. La diferència entre l'aorist i el perfet rau en què, en el primer cas, el temps de l'acció i el temps del parlant són presentats com a diferents, i en el segon cas són presentats com a continus, per això sembla com si el perfet denotés una acció de la qual es manté el resultat fins al moment del discurs:

V Evropa ne e imalo (perf. I) po-zestoka i po-tragicna istorija ot tazi na savremenna Makedonija. (S.G.)

“A Europa no hi ha hagut una història més cruel i més tràgica que la de la Macedònia contemporània”.

Quan utilitza l'aorist, el parlant considera que el temps dels fets exposats no entra en el temps del discurs, i quan utilitza el perfet, el fa entrar:

Levski svi (aor. P) ustni i ne otgovori (aor. P). (S.D.)

“Levski plegà els llavis i no respongué”.

Bez nikakva sredstva vav vreme, kogato nikoj oste ne e mislil (perf. I) za probuzdaneto na slavjanskata narodnost v Turcija, Mustrev e sazdal (perf. P) parvoto balgarsko uciliste v Ohrid. (Mak.)

“Sense cap mitjà, en un temps que encara ningú no ha pensat en el desvetllament de la nacionalitat eslava a Turquia, Mustrev ha fundat la primera escola búlgara a Ohrida”.

El perfet significa la introducció d'un esdeveniment passat en l'esfera del present. Heus ací perquè el perfet, malgrat que en algun cas denota anterioritat respecte

d'algun altre esdeveniment i no respecte del moment del discurs, funciona amb la seva semàntica bàsica que és la transposició del passat al pla del present. Així les relacions de taxi i temps s'exclouen al perfet i funciona en oposició a l'aorist (Pencev, 1985: 528).

Ambdós temps denoten anterioritat, el perfet en el camp de les relacions del present i l'aorist en el camp de les relacions del passat, i és en aquest ordre de idees que Pencev (1976: 212) inclou perfet i aorist en una única categoria de passat en el seu model del sistema.

Per tal de veure amb tots el seus matisos l'oposició de l'aorist i el perfet és valuosa la comparació sistemàtica que fa Christophorov (1972: 44-60):

- Aorist.	- Perfet.
Caràcter neutre.	Matís afectiu.
Precís, concret, categòric.	Caràcter indeterminat.
Actitud testimonial.	Actitud no testimonial.
Idea de certesa.	Idea de suposició, de dubte.
Instantaneïtat, dinamisme.	Fets generals, abstractes, repetits o perllongats en el temps.
Testimoni conscient sobre l'acompliment d'un fet.	Testimoni sobre un fet ja acomplert del qual es constata l'existència.
Caràcter extrospectiu.	Caràcter introspectiu.

Cal remarcar que, a diferència dels perfets romànics, el perfet búlgar no té el caràcter de passat proper i generalment no es pot utilitzar com a tal. L'ús de l'aorist amb caràcter de passat proper es documenta desde la llengua antiga:

Onu ze rece (aor. I) *emou: bratu tvoi pride* (aor. P). (Lc. 15, 27).

"Ell li digué: el teu germà ha tornat".

I s'ha mantingut fins a l'actualitat:

Dasterja mi toja cas umrja (aor.P). (*Mt. 9, 18*).

“La meva filla acaba de morir”.

Vsicko hubavo, losoto e (pres. I), *ce zagubihme* (aor. P) *vojnata, a tezko na pobedenija!*

(K.K.)

“Molt bé, el mal és que hem perdut la guerra, i ai dels vençuts!”.

Varnah se (aor. P), *brate, varnah se* (aor. P) *az.* (S.D.)

“He tornat, germà, he tornat jo”.

Fins i tot amb el caràcter de passat molt immediat tampoc no s'utilitza el perfet sinó l'aorist:

Zaet sam (pres. I) *sega – otvarna* (aor. P) *toj gluho – dnes sam* (pres. I) *zaet. – No toj*

napira, (pres. I) *vase sijatelstvo! – Kazah!* (aor. P). (S.D.)

“Estic enfeinat ara – respongué ell sordament – avui estic enfeinat. – Però ell insisteix, excel·lència! – He dit!”.

En definitiva, doncs, la base de l'oposició aorist / perfet és el caràcter testimonial i de passat absolut de l'aorist davant del caràcter inferencial i resultatiu del perfet. L'ús de l'un i de l'altre és independent de la proximitat o llunyania del moment de l'acció (que en el perfet no sempre és determinat). El caràcter d'aquesta oposició es pot il·lustrar amb aquests exemples:

Vsicko prez Nego stana (aor. P) *i bez Nego ne stana* (aor. P) *nito edno ot onova, koeto e stanalo* (per. P). (*Jn 1, 3*).

“Per Ell tot ha vingut a l'existència i res del que ha vingut a existir no hi ha vingut sense Ell”.

Basta mi pravi (pres. I) *prigotovlenija za patuvane, bezsamneno resil e* (perf. P) *da napusne* (pres. P), *no ne mi kaza* (aor. P) *nisto.* (S.G.)

"El meu pare fa preparatius de viatge, indubtablement ha decidit de marxar, però no m'ha dit res".

Az im opisah (aor. P), *ce Balgarija i nasite hora, koito stojat* (pres. I) *nacelo na Organizacijata, ne sa prestanali* (per. P) *da misljat* (pres. I) *za tjah.* (Mak.) "Jo els hi vaig explicar que Bulgària i la nostra gent que està al davant de l'Organització no han deixat de pensar en ells".

Bjahme (aor. I) *saucenici, baj Dimitre, naedno sme igrali* (perf. I) *kato momceta v Karlovo.* (S.D.)

"Vam ser condeixebles, senyor Dimitri, hem jugat junts de nois a Karlovo".

Dali sam se promenil (perf. P) *i az, popita* (aor. P) *se toj vnezapno i s taga.* (S.D.)

"És que he canviat també jo? Es va preguntar ell de sobte amb pena".

Cel sam (perf. I), *razbira se, po vestnicite, za Madzini i radvam se* (pres. I), *ce sega naucih* (aor. P) *oste nesto.* (S.D.)

"He llegit, és clar, pels diaris, sobre Mazzini i me n'alegro perquè ara he après alguna cosa més".

En 1ª persona ambdós temps poden ser intercanviables en certs casos, amb un petit matís de diferència:

Vam napisah (aor. P), *koi ljubite* (pres. I) *svoi rod i otecestvo blgarskoe.* (P.H.)

"He escrit per a vosaltres, que estimeu la nissaga i la pàtria búlgara".

Az, rab Bozi Konstantin Cetec, nazovan Vojsil Gramatik, napisah (aor. P) *tazi kniga za prezviter Georgi.* (S.H.K.)

"Jo, el serf de Déu Constantí el Lector, anomenat Vojsil el Gramàtic, he escrit aquest llibre per al prevere Jordi".

I taka storih (aor. P). *Neka Bog i Balgarija da mi prostjat* (imperat. P) *izmamata.* (S.H.K.)

“I així (ho) he fet. Vulguin Déu i Bulgària perdonar-me l’engany”.

En aquests exemples l’ús del perfet *napisal sam, storil sam* carregaria més l’atenció sobre els escrits o el fet, però no canviaria sensiblement el significat.

L’oposició imperfet / perfet, dos temps no absoluts (tot i que no hi ha unanimitat sobre el perfet en aquest punt, vg. 6.2) es basa en la situació diferent del moment d’orientació: l’imperfet és un “present passat” i el perfet és un “passat present”, i en el caràcter no-resultatiu de l’imperfet davant del caràcter resultatiu del perfet. Aquesta oposició és difícil de documentar, però, en un text breu perquè l’imperfet és un temps de la narració en el camp del passat i el perfet és un temps del comentari, que en la narració apareix en el pla del present històric. Quan coincideixen ambdues formes és amb algun ús modal d’alguna d’elles, com aquest de l’imperfet:

Angele, nali kazvase (imperf. I), *ce si polucil* (perf. P) *njakakvi vestnici?* (S.D.)

“Àngel, no deies que has rebut alguns diaris?”.

Mentre l’imperfet (i també el plusquamperfet i el futur perfet) són clarament formes de taxi quan fan referència al moment del qual es parla, netament diferenciat del moment del discurs, la funció de taxi del perfet no és copsada gramaticalment. Quan el perfet denota anterioritat respecte d’algun esdeveniment o acció, aquesta acció és simultània amb el moment del discurs, i en base a la simetria de la relació de simultaneïtat és natural de concloure que l’acció del perfet és anterior al moment del discurs (Pencev, 1985: 527).

Un fenomen interessant que assenyala Lindstedt (1985: 89-91) és el de la projecció enrere de l’aorist, que pot tenir una relació paral·lela al plusquamperfet, i de l’imperfet, que pot expressar un tipus d’anterioritat temporal més complex:

E ant S → E ant R

E simul R ant S → E simul R ant R’

L'ús de l'aorist i l'imperfet en el lloc del plusquamperfet és un fenomen relativament esporàdic però es troba en una gran varietat de contextos, segons aquest autor:

Na drugija den Lila otide (aor. P) na rabota izmacena ot samnenijata, v koito ja hvarli (aor. P) razgovorat s Maks.

"L'endemà Lila anà a la feina turmentada pels dubtes, on l'havia empès la conversa amb Max".

Momiceto, koeto hodese (imperf. I) na sresti pri paraklisa, se be prevarnalo (plusq. P) neusetno v prijatelka na zenen maz.

"La noia que havia sortit a trobar-lo a la capella s'havia convertit imperceptiblement en l'amiga d'un home casat".

Tot i que el fenomen de la projecció enrere és més freqüent en oracions subordinades, es pot trobar igualment en oracions independents:

Dvete snahi mesiha (aor. I) hljaba i sega paleha (imperf. I) furnata.

"Les dues joves pastaren el pa i ara encenien el forn".

Za vtori pat vizdase (imperf. I) goljamoto vlecugo. Parvija pat go zarna (aor. P) mimohodom, bese (imperf. I) oste savsem malko taralezce.

"Per segona vegada veia el gran rèptil. La primera vegada l'havia vist de prop, era només un eriçonet molt petit".

L'aorist projectat enrere, com qualsevol aorist, té la capacitat de fixar el punt de referència de la narració que segueix:

Mislese (imperf. I) si kak predi mesec-dva ot visokite varhove na sinite kameni... toj vidja (aor. P), ce dolu po patija idat (pres. I) zeni.

"Pensava en com un mes o dos abans, des dels alts cims de les pedres blaves, ell havia vist que a baix pel camí venien unes dones".

L'aurist *vidja* té aquí la interpretació relativa "E ant R". El seu E defineix un nou R que el present *idat* pot utilitzar en la interpretació relativa "E simul R".

Notem que per raons de concordança en una oració subordinada el perfet també pot aparèixer projectat enrere denotant un pasat més llunyà que l'expressat pel plusquamperfet a l'oració principal:

Karavelov mu bese saobstil, (plusq. P) ce e vljazal (perf. P) vav vrazka s orazejnata firma Remingtan. (S.D.)

"Karavelov li havia informat que havia entrat en contacte amb l'empresa d'armament Remington".

6.2 Els moments d'orientació temporal: l'oposició absolut / relatiu.

Aquesta oposició defineix la categoria morfològica de taxi, que és una de les que per tradició s'inclouen al sistema de nou temps (Kucarov (1994: 157; 1998: 392). Tanmateix, Bondarko (1984: 75-76) subratlla que els conceptes de taxi i de temps relatiu, tot i que s'interrelacionen, no coincideixen plenament. Segons aquest autor, es poden trobar les tres variants de la relació: formes de temps relatiu però no de taxi, formes de taxi però no de temps relatiu i formes on coincideixen els caràcters de taxi i de temps relatiu (citats per Guzmán Tirado, 1991: 106-107).

En búlgar existeixen relacions temporals de taxi. Per temporals s'entén que les formes corresponents assenyalen el pla del passat, del present o del futur, però són formes de taxi perquè la seva funció principal és de donar informació sobre la relació amb un altre esdeveniment, fora del discurs. Les relacions temporals i de taxi són diferents (Pencev, 1985: 527).

A la conjugació búlgara hi ha una oposició entre formes verbals relatives (referides a un moment d'orientació passat) i no-relatives (no referides a un moment d'orientació passat).

El contingut semàntic de la categoria es basa en la relació d'una acció amb una altra, o sigui, la relació d'una acció o el seu resultat orientats vers un moment d'orientació passat (el temps passat o un altre marcador lèxic) amb una acció no orientada vers cap moment passat.

Es basteix sobre l'oposició privativa semàntico-formal relativitat / no-relativitat (*otnositelnost* / *neotnositelnost*) amb el significat principal d'absolut (*absoljutnost*) de la sèrie no marcada. Les formes taxi dependents són les formes relatives, les formes taxi independents són les formes no-relatives o absolutes.

El gramema de taxi dependent o relativitat expressa accions (o resultats d'aquestes accions) orientades al temps passat (aorist) o a un moment d'orientació passat. En el seu significat general, el gramema taxi independent expressa accions (o resultats) sense dades sobre llur relació amb un moment d'orientació i en el seu significat principal, accions (o resultats) orientats al moment del discurs.

La marca de les formes taxi dependents o relatives és el morfema d'imperfet no actualitzat (no contingut al participi), és a dir, la vocal temàtica de l'imperfet: -E-, -A-/'A- (en relació amb la conjugació i els canvis fonètics) que està present també a les formes narratives i conclusives. Les formes no-relatives són no marcades, i són totes aquelles on no hi ha morfema d'imperfet (Kucarov, 1998: 393-394). Cal assenyalar que a les formes narratives i conclusives el marcador de relativitat pot ser al participi sobre el tema d'imperfet.

Bunina (1971: 127) considera també que la sèrie marcada de l'oposició són els temps relatius i en qualitat de tret diferencial subjacent veu la relació amb el moment de

l'acompliment de l'esdeveniment del qual es parla, no la relació amb el moment del discurs. Kucarov (1994: 63) argumenta, però, que aquesta autora defineix l'oposició només al camp semàntic, ja que considera temps absoluts el present, l'aorist i el futur, i aleshores els temps relatius (tots els altres) no tenen una marca formal comuna.

Temps i taxi són categories morfològiques diferents, per això els significats i les marques de les dues categories poden coexistir simultàniament en una mateixa forma verbal.

En el marc de la taxi independent més no-resultativitat l'expressió normal de temps vé expressada per l'oposició simultaneïtat / no-simultaneïtat amb els seus tres gramemes: passat, present i futur. En el marc de la taxi independent més resultativitat es defineixen els temps no-relatius resultatius: present i futur resultatius (que són el perfet i el futur perfet).

En el marc de la taxi dependent la categoria de temps expressa relacions acció - discurs però orientades al discurs en temps passat i aquí (com en el camp de la resultativitat marcada) l'oposició temporal simultaneïtat / no-simultaneïtat es redueix a l'oposició posterioritat / no-posterioritat. No hi ha cap forma verbal que contingui simultàniament el morfema d'aorist no actualitzat i el morfema d'imperfet, o sigui, que expressi anterioritat i relativitat. Així, la taxi dependent presenta només dos graus temporals: present i futur. Kucarov (1994: 160) remarca que no és infreqüent que els paradigmes de les formes marcades siguin defectius respecte dels de les formes no marcades i ho atribueix al principi de la compensació, per neutralització paradigmàtica o per reorganització restrictiva.

Gerdzikov (1999: 69) assenyala que l'oposició (temporal per a aquest autor) no-relatiu / relatiu es neutralitza a tots els modes marcats del discurs, tot i que al condicional sintètic es neutralitzen totes les oposicions temporals excepte aquesta.

El present relatiu (imperfet) conté obviament el morfema d'imperfet. Expressa manca de dades sobre la simultaneïtat o no de l'acció amb el moment d'orientació passat i

en el seu significat principal expressa simultaneïtat de l'acció amb el discurs en temps passat (moment d'orientació passat). La simultaneïtat és no marcada.

El futur relatiu (futur passat) conté la marca de relativitat a l'auxiliar, més el present no marcat del verb. Expressa posterioritat de l'acció en relació amb un discurs en passat (moment d'orientació passat).

El present resultatiu relatiu (plusquamperfet) i el futur resultatiu relatiu (futur passat perfet) expressen respectivament simultaneïtat i posterioritat del resultat de l'acció amb un discurs en passat (moment d'orientació passat). La marca de relativitat és el morfema d'imperfet a l'auxiliar i la de resultativitat és el morfema d'aorist actualitzat al participi. Els futurs contenen la marca de posterioritat al morfema de futur ST- (Kucarov, 1994: 159-161; 1998: 395-398).

Resumint tot això, l'oposició tàctica no-relatiu / relatiu, segons aquest autor, quedaria reflectida al quadre següent:

aorist		
present	/	imperfet
futur	/	futur passat
perfet	/	plusquamperfet
futur perfet	/	futur perfet passat

Recordem que aquest mateix esquema de l'oposició no-relatiu / relatiu el trobem al model estereomètric del sistema proposat per Gerdzikov (1976: 228).

Cal remarcar que la definició que fa Kucarov de les formes verbals relatives és restrictiva, ja que les refereix únicament a un moment d'orientació passat, amb la qual cosa resulta que el perfet i el futur perfet són formes no-relatives. També al model de Gerdzikov (1976: 224) els punts de referència del sistema són únicament dos: el moment del discurs i un moment d'orientació passat.

Dins del mode condicional, pel que fa a les formes sintètiques, Kucarov (1998: 409) descriu un present, que expressa una acció possible des del punt de vista del parlant amb referència al discurs o sense referència a cap moment d'orientació, al qual s'oposa un present relatiu, que expressa una acció possible des del punt de vista del parlant amb referència a un moment d'orientació passat. El present relatiu condicional presenta el morfema d'imperfet, que és la marca de relativitat segons aquest autor.

La categoria de taxi sempre denota relacions temporals, però no amb el moment del discurs, assenjala només el contacte entre dos esdeveniments, cap dels quals no és el moment del discurs (Pencev, 1985: 528).

Si apliquem els esquemes de Comrie (1985: 122-129) sobre els temps absoluts i relatius (absoluts-relatius en la terminologia de l'autor) arribaríem a solucions lleugerament diferents. D'acord amb la distribució de la simultaneïtat / no-simultaneïtat entre l'acció verbal i el moment del discurs tenim aquesta sèrie de temps absoluts:

present	E simul S
aorist	E ant S
futur	E post S

Per tal de caracteritzar els temps relatius considerem un centre d'íctic secundari (R), el moment d'orientació complementari de la gramàtica búlgara tradicional. D'acord amb les distribucions possibles de simultaneïtat / no-simultaneïtat entre l'acció (o situació) i els dos centres d'íctics obtenim l'inventari següent dels temps absoluts-relatius:

imperfet	E simul R ant S
plusquamperfet	E ant R ant S
futur passat	E post R ant S
futur passat perfet	E ant R post R' ant S
futur perfet	E ant R post S

Seguint aquest esquema encara podríem definir teòricament un "futur futur" : E post R post S, però en búlgar no hi ha cap forma verbal amb aquestes característiques. Formes amb el tret "R simul S" correspondrien als temps absoluts.

Únicament el perfet es fa difícil d'integrar en aquest esquema. Comrie (1985: 77-81) argumenta que a despit de la semblança formal, el perfet és radicalment diferent dels temps absoluts relatius. En termes de localització temporal el perfet no és diferent del passat, però en canvi pot coexistir amb adjunts adverbials referits al moment present perquè remet l'esdeveniment en el pla del passat al pla del present. Altrament, la funció del perfet és sensiblement diferent de la sèrie de temps absoluts-relatius (vg. 4.2.2), i si relacions del tipus "R simul S" serien temps absoluts segons s'ha dit abans, el perfet ho hauria de ser..

Krastev (1992: 102-103), que fa una descripció de temps absoluts i relatius amb esquemes semblants, pel que fa al perfet indica que el moment passat on es localitza l'acció verbal no està clar ni exactament determinat el seu acompliment, per la qual cosa aquesta forma verbal té una situació especial dins del sistema.

D'acord amb les formulacions obtingudes podem ara esquematitzar l'oposició dels temps no-relatius / relatius d'aquesta manera:

<u>Temps no-relatius</u> : E rel S		<u>Temps relatius</u> : E rel R rel S	
present		imperfet	
aorist	perfet	plusquamperfet	futur perfet
futur		futur passat	futur passat perfet

En aquest quadre dels temps relatius tenim alineats per columnes els "R simul S", "R ant S" i "R post S", respectivament, i per línies tenim els temps "E simul R", "E ant R" i "E post R". Segons aquest esquema, el perfet seria un temps relatiu.

Podríem fer encara una formulació ampliada dels temps no-relatius:

present E simul R simul S

futur E post R simul S

En aquest cas el perfet "E ant R simul S" s'alinea naturalment amb els temps no-relatius pel tret "R simul S" i cadascun dels tres temps representaria una de les tres relacions possibles entre E i R. Restaria apart l'aorist com a prototipus de temps absolut. Però el futur perfet no s'hi pot encabir com a temps no-relatiu.

Cal analitzar ara perquè aquest resultat és diferent dels esquemes de Gerdzikov i Kucarov abans descrits. Ja remarca Kucarov (1994: 62) que les diferències entre les tesis dels diferents autors sobre aquest tema es troben en la concepció diferent dels temps relatius.

La clau del problema es troba en el caràcter resultatius dels temps formats amb el participi passat actiu. Als temps resultatius el caràcter relatiu o no-relatiu s'avalua en relació amb el resultat de l'acció, no en relació amb la pròpia acció, que pot ser més o menys indeterminada cronològicament. El que compta és la relació del resultat de l'acció amb el moment del discurs o amb un moment d'orientació complementari (que sempre és anterior, segons els autors que comentem). Si considerem l'element resultat de l'acció "RES" podem reformular els temps resultatius basant-nos en els temps d'acció (no-resultatius) corresponents, on substituïm E per RES:

present resultatius (perfet) RES simul S

futur resultatius (futur perfet) RES post S

present relatiu resultatius (plusquamperfet) RES simul R ant S

futur relatiu resultatius (futur passat perfet) RES post R ant S

Prenent en consideració el resultat de l'acció i no l'acció hem obtingut una formulació "RES rel S" per al perfet i el futur perfet i aleshores són temps no-relatius i

una formulació "RES rel R rel S" per al plusquamperfet i el futur passat perfet, que seran en conseqüència temps relatius.

Creiem que no hi ha inconvenient a formular els temps resultatius d'aquesta manera perquè es pot considerar un moment R' on justament es fa palès el resultat de l'acció i aleshores tindríem lògicament RES {E ant R'}, ja que l'acció ha de ser anterior al seu resultat. Substituint RES als temps resultatius obtindríem les formulacions habituals que relacionen E, R i S. Es pot objectar que per al plusquamperfet obtindríem "E ant R' simul R ant S", però aquesta fórmula sempre es pot reduir a "E ant R ant S".

Així i tot, subsisteix un problema relacionat amb el futur perfet: aquest plantejament pressuposa que el moment R' quan es fa palès el resultat de l'acció és posterior al moment del discurs. Si la pròpia acció és posterior, ho serà sempre, però si és anterior es pot donar qualsevol possibilitat. Assenyala Dejanova (1976: 288, nota 6) que a la gramàtica búlgara hi ha la tendència a considerar que l'acció representada pel futur perfet és objectivament posterior al moment del discurs, però això no sempre és cert. Bunina (1959: 127) també remarcava que és inexacte considerar futura l'acció representada pel futur perfet ja que pot ser posterior al moment del discurs, però també pot ser anterior. Dejanova (1976: 287-288) la cita i subratlla expressament aquesta situació, derivada de la pròpia formulació del futur perfet, on la relació entre E i S no està definida i pot ser qualsevol, tal com comenta Comrie (1985: 70).

La consideració del futur perfet entre els temps no-relatius només serà vàlida si el moment d'orientació R és el moment que es manifesta el resultat de l'acció o que aquest, en qualsevol cas, és posterior al moment del discurs. És amb aquesta interpretació que Gerdzиков (1976: 224) parla dels "moments resultatius" de les formes de perfet (resultatives). Però Dejanova (1976: 287) considera que el futur perfet és un

temps relatiu perquè s'orienta a un moment de referència que no és el moment del discurs.

6.3 L'oposició comentari / narració dins del mode indicatiu.

Tot i que les formes narratives també són part del mode indicatiu, ens referim aquí concretament a l'oposició entre les formes no-narratives. Cal recordar que les formes narratives s'utilitzen només per transmetre allò que es coneix indirectament; la narració de fets coneguts testimonialment utilitza les formes no-narratives.

Es basa en la distribució del sistema temporal pel que fa a l'actitud comunicativa, en la línia exposada per Weinrich (1964: 349-351), segons la qual les formes temporals s'agrupen en dos camps ben delimitats: temps del comentari i temps de la narració. És una oposició asimètrica, descompensada en general a favor dels temps de la narració, que solen ser més nombrosos.

Aquest plantejament sol ser vàlid per a les llengües romàniques, tot i les reserves que es poden oposar, com la polivalència de l'imperfet, que pot ser un temps del comentari i de la narració (Le Guern, 1986: 26) o el paper del condicional dins d'aquest sistema, però en el camp de les llengües eslaves resulta més problemàtic, bé per falta material de formes verbals, com en rus, bé per excés i especialització de les formes, com en búlgar.

Però encara hi ha una cosa més, perquè dins del camp de la narració el búlgar té una oposició neta entre la narració d'esdeveniments presenciats personalment i la d'esdeveniments coneguts a través d'altres fonts. En el tema que ara ens ocupa, la narració es refereix únicament a la testimonial, d'observació personal, o que es presenta com a tal.

No es pot parlar en rigor d'una oposició, ja que no hi ha cap gramema ni cap tret diferencial que caracteritzi un temps del comentari i l'oposi a un temps de la narració, o a la inversa. Es pot parlar més exactament d'una distribució de les formes verbals que vé a coincidir amb la distribució de les formes d'indicatiu als dos plans temporals: les formes del pla del passat corresponen a les formes de la narració i dels del pla del no-passat corresponen a les del comentari. Aquesta coincidència és lògica perquè habitualment es narren fets que ja s'han esdevingut, és a dir, fets que pertanyen al pla del passat, tot i que pugui ser molt proper, i es comenten fets del pla del present.

Draganov, kojto sluzese (imperf. I) kato voenno atase v Berlin, zamina (aor. P) tajno sastata vecer, kogato poluci (aor. P) telegramata na carja. Toj pristigna (aor. P) v Rim na slednija den i bez daze da se obadi (pres. P) v balgarskata legacija, otide (aor. P) do Palaco Venecija, kadeto bese priet (aor. P passiu) ot Musolini. (S.G.)

"Draganov, que servia com a agregat militar a Berlín, marxà secretament el mateix vespre quan va rebre el telegrama del tsar. Ell arribà a Roma l'endemà i fins i tot sense contactar amb l'ambaixada búlgara anà al Palazzo Venezia, on fou rebut per Mussolini".

En aquest text tenim també un bon exemple de l'aorist projectat enrere: *kogato poluci telegramata*. L'acció denotada per aquest aorist és anterior a la de l'anterior aorist *zamina*, per tant correspondria a un plusquamperfet.

Tuk ne e (pres. I) Rusija, razberete (pres. P), ne e (pres. I) Vlasko. Tuk e (pres. I) Turcija, ta vie ste zabravili (perf. P), tuk za zalost e (pres. I) Turcija. – Ne, ne az, a ti si zabravil (perf. P), ce tuk e (pres. I) Balgarija. Nasa zemja e (pres. I) tazi. Az ida (pres. I) pri teb kato doveren covek i sto vizdam (pres. I), zabravil (perf. P) imeto na otecestvoto si. (S.D.)

"Això no és Rússia, compregueu, no és Valàquia. Això és Turquia, ho haveu oblidat, aquí per desgràcia és Turquia. – No, no jo, sinó tu has oblidat que això és Bulgària. La

nostra terra és aquesta. Vinc a tu com a un home de confiança i, què veig, has oblidat el nom de la teva pàtria”.

En aquest exemple l'últim perfet no porta auxiliar perquè és una constatació (vg. 4.2.2.2).

La narració i el comentari poden coexistir i superposar-se en un mateix text, lògicament: *Balgarite imaha* (aor. I) *i te svoj Garibaldi, no toj umrja* (aor. P) *i makar ce tuk i tam spomenavat* (pres. I) *oste imeto mu, izglezda mnozina sa zabravili* (perf. P) *vece na kakvo ni ucese* (imperf. I). (S.D.)

“Els búlgars van tenir també el seu Garibaldi, però ell va morir i malgrat que aquí i allà recorden encara el seu nom, sembla que la majoria han oblidat ja allò que ens ensenyava”.

D'acord amb aquestes premisses, podríem establir dins de l'indicatiu aquesta distribució entre temps del comentari (columna esquerra) i temps de la narració (columna dreta):

	aorist
present	imperfet
perfet	plusquamperfet
futur	futur passat
futur perfet	futur passat perfet

Hem inclòs els dos últims temps per tal de completar el paradigma, però tenen un ús força limitat, en particular el futur passat perfet, que té un acusat valor modal hipotètic, per la qual cosa apareix gairebé només en contextos condicionals irrealis.

Així com el temps bàsic del comentari és el present, el temps bàsic de la narració és l'aorist, que marca sempre el fil conductor del relat. En algunes narracions és possible trobar llargs paràgrafs en imperfet, però aleshores es tracta d'una narració que

“no avança”; la successió de formes d’*aorist* s’interpreta seqüencialment (fora d’alguns casos concrets), en canvi, la successió de formes d’*imperfet* no necessàriament s’interpreta seqüencialment, l’ordre dels verbs no pressuposa l’ordre dels esdeveniments, que poden ser simultanis. La narració en *imperfet* no és activa sinó descriptiva, mostra un quadre de fons, tan complex i detallat com es vulgui, però és un quadre estàtic; el “motor” de la narració és l’*aorist*.

Pere Tosev be (imperf. I) misticen mecatel. Negovijat duh be (imperf. I) naj-cesto depresiran i toj be (imperf. I) zatvoren v sebe si i se projasnjavase (imperf. I) pri afekti ot smeli individualni podvizi ili anarhistichni dejstvija, koito predisvikvaha (imperf. I) u nego ekstaz ot radost i smjah. (H.T.)

“Pere Tosev era un somniador místic. El seu esperit era més aviat depressiu i ell estava tancat en si mateix i es projectava pels afectes de proeses individuals agosarades o accions anarquistes que desvetllaven en ell un èxtasi d’alegria i riure”.

Però a causa del seu caràcter fortament testimonial, no sempre és possible enfilat una narració en *aorist*, ja que l’ús de l’*aorist* prejutja que es tracta de fets coneguts directament pel parlant (o que els vol presentar com a tals, cas típic de les novel·les).

I togava kuh (aor. P), ce po gorite brodi (pres. I) pastir na ime Ivajlo, i govori (pres. I) golemi raboti za sebe si. (S.H.K.)

“I aleshores vaig sentir que pels boscos vagarejava un pastor de nom Ivajlo que deia grans coses d’ell mateix”.

Si no és així, i tampoc es tracta de transmetre una informació rebuda a través d’un altre (cas de l’ús de les formes específiques narratives), l’eix conductor del relat passa a ser el present històric, que formalment és un present. En aquest cas les formes del comentari es transformen en formes de la narració dins del marc de l’anomenada narració en el pla del present històric.

Revolucionnata ideja e stanala (perf. P) za mladezta za religija i se javjava (pres. I) v nejnite oci ne samo legitimna i humana no povelitelen dalg da sazdade (pres. P) uslovija za red, pravda i zakonnost v tatkovinata si. (H.T.) "La idea revolucionària s'ha convertit per a la joventut en una religió i es presenta als seus ulls no solament com legítima i humana sinó com un deure obligatori de crear les condicions d'ordre, justícia i legalitat a la seva pàtria".

L'autor està desvetllant els seus records i els dóna actualitat amb l'ús del present històric.

I encara és possible, tot i que aquest és un cas molt restringit i infreqüent, dur el fil de la narració amb el futur (l'anomenada narració en el pla del futur) i en aquest cas, per la manca de formes verbals adients, les relacions de simultaneïtat i posterioritat es marquen amb l'aspecte imperfectiu i perfectiu, respectivament.

Ste iskate (fut. I) toj pismenno da vi predstavj (pres. P) programata si. I ako sled njakolko meseca vidite (pres. P), ce toj ne varvi (pres. I) po obestanija pat, ste go pratite (fut. P) v kasti. Ste vzemete (fut. P) drug. Ste stignete (fut. P) naj-setne do njakoj, kojto ste poeme (fut. P) varhu sebe si otgovornostta da vkara (pres. P) nestata v armija v red. (S.G.)

"Li demanareu que us presenti per escrit el seu programa. I si passats uns quants mesos veieu que ell no va pel camí promès, l'enviareu a casa. Triareu un altre. Arribareu finalment a algú que prengui sobre sí la responsabilitat de posar les coses en ordre a l'exèrcit".

Observem que la narració en el pla del futur permet que l'oïent sigui el subjecte de l'acció narrada, cosa que en el pla del passat seria lògicament absurda, si no fos amb un valor estilísticament marcat (p.ex., contradir la versió d'uns fets que ha donat l'oïent, o recordar-li esdeveniments que va protagonitzar i ha oblidat).

Resumint, heus ací la distribució temporal al tres plans de la narració:

aorist	present (històric)	futur
imperfet	present	futur I
plusquamperfet	perfet	futur perfet
futur passat	futur	futur P

6.4 La nova oposició típicament búlgara al camp de la narració: testimonial / no-testimonial.

La llengua búlgara moderna ha desenvolupat una oposició característica al pla narratiu entre la narració de fets dels quals hom és testimoni i fets dels quals hom no n'és, que es manifesta a dos nivells: per una part l'oposició entre la narració personal de fets viscuts i fets no viscuts, i per l'altra la narració de fets viscuts, o que hom assumeix com a tals, i la narració de fets coneguts "per paraules d'una altra persona", com coincideixen a definir tots els autors búlgars les formes narratives específiques, és a dir, una mena de "renarració".

En relació amb aquesta distinció quant al caràcter testimonial, Ivancev (1976: 349) remarca que en búlgar s'han delimitat dos modes secundaris o supramodes, el mode narratiu i el seu oposat no marcat que inclou els tres modes primaris clàssics: indicatiu, imperatiu i condicional.

En conseqüència, actualment existeixen els modes indicatiu, imperatiu i condicional testimonials i per altra part els modes indicatiu, imperatiu i condicional no testimonials o narratius. Cal destacar que a conseqüència de la polarització de les formes verbals en testimonials i no-testimonials en el pla del passat⁵, el present històric

⁵ Més exacte seria dir entre formes no-narratives i narratives.

comença a relacionar-se amb una modalitat especial neutra que no expressa ni narració directa ni renarració. Janakiev (1964: 99) també és de l'opinió que el present històric forma part d'una categoria modal no testimonial.

Per a aquest autor, una oposició modal bàsica és precisament la relació evidencial / no-evidencial. La modalitat evidencial presenta tres varietats: indicativa, apodíctica (mode imperatiu; construccions sintàctiques *trjabva* "cal", *neobhodimo e* "és necessari", *nalaga se* "és indispensable"; futur en funció imperativa) i hipotàctica (mode condicional, construccions sintàctiques *moze da* "és possible"). La modalitat no-evidencial també presenta tres varietats: mode narratiu; formes semblants a les narratives, que conserven l'auxiliar a la 3ª persona (o sigui, el mode conclusiu), i el present històric (Janakiev, 1970: 110-111).

Kucarov (1994: 53) assenyala que pel que fa a la gramaticalització, és a dir, els gramemes modals, la modalitat evidencial comprèn tres modes tradicionals, però les seves formes no tenen una marca unificada; aleshores cal pensar que s'oposen conjuntament com a forma no marcada a la modalitat no-evidencial, marcada amb el morfema -L- (prescindint, però, del present històric).

Cal anar amb compte amb el caràcter modal del factor testimonial. És cert, però no ens ha de dur a pensar en un "mode testimonial" o un "mode no-testimonial", ja que el caràcter real o virtual, possible o desitjat de l'acció relatada no té res a veure amb la testimonialitat. És per aquesta raó que l'oposició testimonial / no-testimonial s'enmarca dins del mode indicatiu i l'oposició narració directa / narració "per paraules d'un altre" pot abastar els modes indicatiu, imperatiu, condicional i conclusiu.

En relació amb la terminologia que es sol utilitzar caldria fer algunes precisions, ja que aquestes dues oposicions, amb elements que poden ser parcialment coincidents, es poden arribar a confondre si no es delimiten exactament. La categoria morfològica

“aspecte del discurs” oposa les formes no-narratives a les narratives, és a dir, la narració personal a la narració “per paraules d’una altra persona”. La narració amb formes narratives lògicament és sempre no-testimonial; fins i tot quan s’utilitzen formes narratives per descriure esdeveniments coneguts personalment s’està donant a entendre que s’explica la narració que ha fet una altra persona o que el parlant es vol desvincular, que es vol presentar com a no-testimoni dels fets. Precisament per aquesta raó ens podem inclinar a considerar testimonial la narració amb formes no-narratives, i així és, en efecte, en molts casos, però la narració amb formes no-narratives no necessàriament ha de ser sempre testimonial:

Ne samo v Evropi, no i po celija svijat, kadeto zivejat (pres. I) civilizovani narodi, horata govorjat (pres. I) za balgarski zemedelci. (S.G.)

“No solament a Europa, sinó a tot el món on viuen pobles civilitzats, la gent parla dels agraris búlgars”.

L’autor reproduïx un discurs del líder agrari A. Stambolijski, que fou primer ministre en 1918-23. El polític utilitza el present, però no està fent una afirmació testimonial ja que, obviament, no ha parlat amb “tots” els pobles civilitzats.

El present i tots els temps de l’esfera del no-passat són evidencialment neutres, i per aquesta raó l’ús de les formes narratives només és obligatori amb els temps de l’esfera del passat.

De tal manera, quan parlem de narració testimonial sovint ho fem per oposició a la narració amb formes narratives, però això no pressuposa que sempre sigui testimonial en sentit estricte.

Per tal de clarificar aquesta situació, Andrejcin (1976: 345) pensava en dues categories diferents: la categoria “mode de discurs” (*nacin za izkazvane*), que inclou el discurs personal i l’indirecte (“per paraules d’una altra persona”) i la categoria “base del

discurs" (*osnovanie za izkazvane*) que inclou el discurs testimonial i el no-testimonial.

Es plantejava l'autor quina d'aquestes dues categories és més bàsica i responia que és el "mode de discurs" (és a dir, "aspecte del discurs" segons Kucarov), per tres raons:

- La diferència de formes verbals quan a la testimonialitat només existeix al domini dels temps passats (excepte el perfet), en tant que als altres temps aquesta distinció no juga un paper significatiu.
- Als temps passats també es diferencia el discurs personal de l'indirecte⁶ i aquesta distinció és obligatòria.
- L'ús de les formes del discurs indirecte és possible a tots els temps i fins i tot és possible per referir-se a fets coneguts personalment.

En treballs posteriors Andrejcin ja no considera aquestes categories, parla simplement del "mode narratiu" (*preizkazno naklonenie*) (1977) o de les formes de "discurs directe" (*prjako izkazvane*) oposades a les de "renarració" (*preizkazvane*) dins del mode indicatiu (1978).

6.4.1 L'oposició testimonial / no-testimonial en el camp de les formes no-narratives.

Maslov (1981: 201) apunta que l'aorist i l'imperfet denoten una especial relació testimonial amb l'acció, que s'oposa a la relació no-testimonial que denota el perfet. Entre els dos extrems, les altres formes temporals tenen una relació neutra amb l'acció, que en principi tant pot ser testimonial com no ser-ho. No parla del plusquamperfet, però cal pensar que, com a temps del passat, denota preferentment una relació testimonial, d'aquí l'obligatorietat de la corresponent forma narrativa quan s'hi escau.

Stankov (1976: 360) remarca que les formes del pla del passat tenen un valor

⁶ Recordem que aquí Andrejcin quan parla de discurs indirecte s'està referint a la narració amb formes narratives.

modal de testimonialitat. Tanmateix, també es poden utilitzar per explicar esdeveniments dels quals el parlant no n'és testimoni directe, per exemple, quan és contemporani dels fets o quan parla d'esdeveniments que es considera que són coneguts per tothom o que són veritats incontestables. És des d'aquesta perspectiva que podem explicar l'ús de l'aorist a la Bíblia, en llibres com el *Gènesi*, que narra esdeveniments dels quals l'autor de cap manera no podia ser testimoni:

I sazdade (aor. P) Bog tvarđta, i otđeli (aor. P) vodata, sto bese (imperf. I) pod tvarđta, ot vodata nad tvarđta. Taj i stana (aor. P). (Gn 1, 7)

"I creà Déu el firmament i separà l'aigua que era sota el firmament de l'aigua sobre el firmament. I així esdevingué".

Bog blagoslovi (aor. P) sedmija den i go osveti (aor. P), zastoto v nego si pocina (aor. P) ot vsicki Svoi dela, sto be satvoril (plusq. P) i sazdal (plusq. P). (Gn 2, 3)

"Déu beneí el setè dia i el santificà, perquè en ell va descansar de totes les Seves obres que havia fet i creat".

Observem també en aquests passatges l'ús de l'imperfet i plusquamperfet, temps de l'esfera del passat (obligats per la concordança) i també testimonials.

Heus ací un altre exemple, relatiu a la vida de Jesús, però no dels Evangelis sinó escrit per un historiador del segle XVIII:

I sam Hristos u dom proštogo i nistetnago Josifa sleze (aor. P) i pozive (aor. P). (P.H.)

"I el mateix Crist baixà a la casa de l'humil i pobre Josep i (hi) visqué".

En canvi, a les vides dels sants s'utilitzen les formes narratives escaients, mai l'aorist testimonial:

Blagorodna i bogata, slavna i blagocestiva bila (imperf. narr. I) hristianskata familija, v kojato toj se rodil (aor. narr. P) i izrasnal (aor. narr. P). (Zit.)

"Noble i rica, gloriosa i honorable era la família cristiana en la qual va néixer i va

créixer”.

Sv. Tadej bil (imperf. narr. I) *rodom ot Edesa. Otparvo bil* (aor. narr. I) *ucenik na Sv. Joan Krastitel, a sled tova zapocnal* (aor. narr. P) *da varvi* (pres. I) *sled Gospoda i stanal* (aor. narr. P) *edin ot 70-te apostoli.* (Zit) “Sant Tadeu era natural d’Edesa. Primerament fou deixeble de Sant Joan el Baptista i després començà a anar darrere del Senyor i esdevingué un dels 70 deixebles”.

El caràcter testimonial dels temps compostos del pla del passat és degut, segons Stankov (1976: 362) als auxiliars *bjah* i *stjah* en imperfet que són portadors de la modalitat testimonial. Altrament, els temps que expressen anterioritat i posterioritat a la línia central de la narració és lògic que denotin la mateixa modalitat que els temps que expressen simultaneïtat i

els que formen el propi eix de la narració. Aleshores, l’aorist, imperfet, plusquamperfet, futur passat i futur passat perfet, quant a llur relació modal, formen un grup que podem anomenar “modalitat testimonial” (*svidetelska*) o “narrativa personal” (*licnoizkaznî*).

Les altres formes del mode indicatiu, que expressen les relacions temporals en una narració al pla del present històric, també estan relacionades entre sí pel seu caràcter modal; des del punt de vista del caràcter testimonial són neutres (Stankov, 1976: 364).

El valor testimonial de les formes de l’esfera del passat, així com el valor no-testimonial o neutre de les formes de l’esfera del present justifica la concordança temporal respectiva en els plans narratius corresponents.

La concordança temporal en la narració ens pot servir de guia per delimitar la distribució de les formes testimonials (columna esquerra) i neutres (columna dreta):

aorist	
imperfet	present
plusquamperfet	perfet

futur passat	futur
futur passat perfet	futur perfet

Stankov (1976: 364-365) creu que es pot arribar a la conclusió que en el camp del mode indicatiu existeix una oposició de caràcter modal entre les seves formes temporals en relació amb el tret "informació personal del parlant", que caracteritza les formes no-narratives. La sèrie marcada de l'oposició són els temps del pla del passat (testimonials) i els del pla del present formen part de la sèrie no marcada, per la qual cosa poden ser també evidencialment neutres. Així veiem que el present històric s'utilitza ampliament per narrar esdeveniments del pla del passat dels quals el parlant no és testimoni, però també es pot utilitzar perfectament per narrar fets presenciats personalment pel parlant, del quals presenta així un quadre estilísticament més viu, més expressiu.

6.4.2 L'oposició de les formes no-narratives / narratives.

Fa referència concretament a l'oposició entre la narració de fets coneguts personalment, o que es volen presentar com a tals, i els fets coneguts a través d'una altra persona. Aquesta distinció no existia a la llengua antiga, comença a operar sobre tot a partir del segle XVI quan el perfet es va especialitzant, entre d'altres, en el matís d'expressió de fets que el parlant ha sabut indirectament. Un cop creada la distinció, apareix la necessitat d'aplicar-la a altres temps i es creen combinacions a partir d'una forma nova de participi sobre el tema de l'imperfet. En haver diverses formes possibles per donar el matís que en principi era privatiu del perfet, apareixen formes paral·leles d'imperfet, aorist i plusquamperfet. Aquest valor de "no vist", que apareix lligat més naturalment al passat, s'estendrà després al present i al futur (Christophorov, 1972: 16-20).

Mircev (1963: 209-210) creu que en el desenvolupament de les formes

narratives és molt possible que hi tingués també a veure la situació de diglòssia sota la llarga ocupació otomana, amb grups compactes de població turca disseminats per Bulgària. En turc hi ha un passat simple i un de compost, format per un participi passat més el verb auxiliar "ser", que serveix per explicar coses de les quals el parlant no ha estat testimoni directe. La coincidència formal amb el perfet búlgar (participi passat més auxiliar "ser" enclític) devia moure a fer utilitzar el perfet amb el nou valor de narració no testimonial, d'aquí que l'aorist narratiu sigui idèntic al perfet excepte per la supressió de l'auxiliar a la 3a persona, una manera d'evitar ambigüitats, ja que aquesta forma és la més usada. Per tal de disposar de tot el sistema, va aparèixer (no a tot el territori de parla búlgara, com ja s'ha dit) una nova forma de participi passat sobre el tema d'imperfet, també sota la influència del turc, per formar el present i l'imperfet. De fet, aquesta forma búlgara manllevada és un error d'interpretació, ja que la forma turca corresponent era el tema de l'imperfet més el participi de l'auxiliar, però a les orelles búlgares sonava com un participi del verb conjugat i d'aquesta manera harmonitzava amb els passats narratius ja en ús.

Una altra possible explicació de l'aparició de les formes narratives en búlgar seria un fenomen de condensació sintàctica, tal com el descriu Ivancev (1976: 355-356). La transmissió neutra d'un discurs aliè s'expressaria habitualment mitjançant una oració composta del tipus:

Toj kazva (pres. I), ce Ivan e cel (perf. I) knigata.

"Ell diu que l'Ivan va llegir el llibre".

El caràcter narratiu vé explicitat per l'oració principal "ell diu" i el discurs indirecte vé marcat pel complementador "que". La forma verbal *e cel* en aquest context és un perfet (l'aorist no és possible al discurs indirecte), que podia ometre ocasionalment l'auxiliar i quedava simplement com *cel*.

La condensació sintàctica pressuposa la caiguda de l'oració principal i, en conseqüència, del complementador, que esdevé innecessari, i la forma de perfet sense auxiliar en 3ª persona ja denota per sí sola la narrativitat i alhora es diferencia del perfet:

Ivan cel (aor. narr. I) *knigata*.

"(Algú diu que) l'Ivan va llegir el llibre".

La forma verbal ara ja no és un perfet sinó un passat narratiu.

Aquest procés es pot deduir a partir d'alguns dialectes on la narrativitat té la marca expressiva *kaj*, que vindria a ser una contracció gramaticalitzada de la forma verbal *kaze* "es diu". L'evolució seria aquesta:

Toj, kaze (pres. P), *ce e hodil* (perf. I) *na kino*. "Ell es diu que ha anat al cinema" →

Toj, kaze, e hodil na kino → *Toj, kaj, e hodil na kino* → *Toj, kaj, hodil na kino*.

Aquesta oposició vé a ser, d'alguna manera, una ampliació de la clàssica oposició temporal aorist / perfet. I heus ací un exemple de l'ús de l'aorist narratiu al discurs indirecte que suggereix molt clarament aquest origen: l'aorist ha de ser substituït pel perfet a la subordinada i l'auxiliar del perfet es pot ometre perquè no és rellevant en aquest context:

Edin star pop ikonom mi kazvase (imperf. I), *koga dosel* (aor. narr. P) *p'rvijt g'rski vladika vav Voden, sobral* (aor. narr. P) *site bugarski knigi ot c'rkvite i ne znajat* (pres. I) *sto im cinil* (aor. narr. I). (Mak.)

"Un vell sacerdot ecònom em deia (que) quan arribà el primer bisbe grec a Voden va reunir tots els llibres búlgars de les esglésies i no saben què va fer amb ells (lit.: què els hi va fer)".

Pel caràcter testimonial de les formes del pla del passat és lògic que sigui obligatori l'ús de les formes narratives quan ens referim a esdeveniments del passat dels quals sabem indirectament:

Spored druga versija Protogerov nikoga ne bil kazval (plusq. narr. I) na carja, ce priema (pres. I) plana za prevrat, i bil odklonil (plusq. narr. P) predlozenieto oste po vreme na srednostnata audiencijata. (S.G.)

“Segons una altra versió, Protogerov mai no havia dit al tsar que acceptava el pla de cop d'estat i havia refusat la proposta ja a l'audiència de mitja nit”.

Sled tova naucihme (aor. P), ce v Anglija mnogo zenj raboteli (imperf. narr. I) kato postenski razdavaci. (K.K.)

“Després d'això vam saber que a Anglaterra moltes dones treballaven de carters”.

En el pla del no-passat l'ús de les formes narratives és només optatiu i de fet és molt més limitat pel que fa a les formes de futur. Així i tot, tampoc no és estrany de trobar un futur narratiu, fins i tot al discurs indirecte, on en principi l'ús resulta redundant:

V obsti certi politikata i programata na negovoto pravitelstvo steli da sledvat (fut. pas. narr. I) nasokite na Cankovoto dvizenie. (S.G.)

“En línies generals la política i el programa del seu govern seguirien les directrius del moviment de Cankov”.

Togava vzeha (aor. P) da vikat, (pres. I) ce sam stjala da se omaza (fut. pas. perf. narr. P) za nego. (S.D.)

“Aleshores es posaren a cridar que m'hauria casat amb ell”.

Són freqüents els refranys i dites populars en forma narrativa, com subratllant l'antiguitat i el caràcter anònim:

Njamala (imperf. narr. I) si baba rabota, ce si kupila (aor. narr. P) prasence. (S.D.)

“No tenia feina la iaia i es va comprar un garrinet”.

La narrativitat, però, no és un gramema de la categoria de mode. En primer lloc perquè no es tracta de la relació del parlant amb l'acció, amb la seva realitat o no-realitat,

sinó de la relació del parlant amb el discurs. Amb les formes narratives es poden presentar com a reals també les accions irrealis. L'essencial d'aquestes formes és que es fa un relat "per paraules alienes" com ja s'ha dit. No és casual que també es poden "narrar" les formes d'imperatiu i condicional, a més de les d'indicatiu (Kucarov, 1994: 150-151).

La modalitat "narració per paraules alienes" i la modalitat "informació personal" tenen un caràcter equivalent, aleshores si els temps narratius formessin un mode diferenciat, els temps testimonials també n'haurien de formar un (Georgiev, 1957: 47).

Les formes narratives sembla com si dupliquessin aquell tipus de relació de l'acció amb la realitat que es denota amb els modes indicatiu, imperatiu i condicional. En conseqüència les formes narratives es podrien considerar un mode de "valoració secundària" o, més simplement, un mode secundari, i les indicatives, imperatives i condicionals, modes de "valoració primària" o modes primaris (Dëmina, 1959: 359).

Les formes narratives no expressen accions eventualment possibles ni accions desitjades, sinó accions reals, i aquesta particularitat unifica els temps narratius i indicatius i els oposa com un tot als modes condicional i imperatiu (Stankov, 1976: 365). En aquest cas l'autor s'està referint concretament a les formes narratives indicatives que són, amb gran diferència, les més usades.

Nicolova (1984: 148) fa referència a la modalitat com un tipus de relació subjectiva amb el contingut objectiu del discurs que creu que es pot explicar millor en el marc d'una relació triangular subjecte – discurs – acció, i considera dos tipus de modalitat. La modalitat voluntativa (*voluntativna*) per la qual el subjecte, fent la correspondència entre el contingut objectiu del discurs i la realitat, assenyala si transmet una situació del món real o d'algun món possible que és projecció del món real. El contingut de la modalitat voluntativa és l'oposició realitat / irrealitat i la irrealitat es presenta com possibilitat i necessitat. La modalitat de la veracitat (*dostovernostna*

modalnost) presenta la valoració del parlant sobre la seva informació, sobre la factibilitat del contingut objectiu del discurs.

Les formes narratives poden funcionar en ambdues esferes de la modalitat: el parlant mostra que dóna una apreciació aliena sobre la realitat de la situació transmesa (Nicolova, 1984: 150-151) o bé no es compromet en la valoració del caràcter fidedigne del discurs i assenyala que no és l'autor de la informació (Nicolova, 1984: 165).

Les formes narratives poden transmetre accions reals, i aleshores corresponen als temps del mode indicatiu, i accions irreal, que corresponen al mode imperatiu, les *da*-construccions o les formes del condicional sintètic (Nicolova, 1984: 166).

Aquestes opinions demostren que des de fa molts anys diversos autors han diferenciat les formes narratives i la categoria de mode, però durant molt de temps la gramàtica tradicional ha considerat que les formes narratives tenien caràcter modal i feien part d'un "mode narratiu". Però aquestes no expressen la relació del parlant amb l'acció, sinó amb el discurs. Kucarov (1998: 399) assenyala que el problema del "mode narratiu", al igual que altres "modes" que en un moment o altre ha pres en consideració la gramàtica búlgara està en relació amb una definició no homogènia de la categoria de mode. No es pot negar que les formes narratives en alguns contextos tenen un valor modal subjectiu clar, sobre tot quan s'utilitzen en el camp del no-passat, on no són obligatòries per transmetre "paraules d'un altre". Heus ací un exemple típic:

Basta mi njama (pres. I) *pari*.

"El meu pare no té diners"

Basta mi njamal (imperf. narr. I) *pari!*

"Vet aquí, el meu pare no té diners!" (i jo sé que en té molts).

Però aquest valor modal és un valor perifèric de les formes narratives, cosa que no és gens estranya al sistema temporal búlgar, on gairebé totes les formes tenen algun valor modal (vg. 4.3).

La demostració més concloent que les formes narratives no pertanyen a la categoria de mode és la possibilitat de tenir formes indicatives narratives, imperatives narratives, condicionals narratives i conclusives narratives. No existeixen, en canvi, i no poden existir, formes indicatives imperatives o formes imperatives condicionals, per exemple, perquè una mateixa forma verbal no pot pertànyer alhora a dues sèries diferents dintre de la mateixa categoria morfològica. Un punt feble d'aquesta argumentació és l'existència de formes narratives "reforçades" (segons la denominació més tradicional) del mode condicional. Segons Kucarov (1994: 173-177) les formes narratives no es poden "reforçar" ja que aquestes impliquen el pas a forma narrativa de l'auxiliar de les narratives normals, i per a les formes de 3ª persona això no és possible perquè no duen verb auxiliar. I conclou que les formes "reforçades" són en realitat les formes narratives del mode conclusiu. Aleshores una forma narrativa "reforçada" com *bil jadval* "(diuen que ell) menjaria" és condicional i conclusiva alhora...

Tot i que en treballs recents alguns autors fan seus els plantejaments de Kucarov (Garibova i Kitova, 1996; Kitova, 1996), no hi ha encara unanimitat sobre aquest tema. Gerdzikov (1999) critica enèrgicament el que qualifica de "categories inventades", precisament amb els mateixos arguments amb què Kucarov rebutja les idees tradicionals (vg. 6), i Kostadinova (1999: 102-103) veu justament la originalitat del búlgar en relació al mode com a mitjà bàsic d'expressió de la modalitat en l'existència de les formes narratives expressant la modalitat no-testimonial, a més del mode condicional de disposició.

Segons aquesta autora, el mode narratiu expressa una modalitat no-testimonial, el parlant informa sobre l'acció amb paraules d'una altra persona i en conseqüència no assumeix un compromís directe amb el contingut del discurs. Això dóna la possibilitat en el camp de la modalitat objectiva de definir l'oposició testimonial / no-testimonial, gramaticalitzades respectivament pels modes indicatiu i narratiu. Tots dos són representats per un inventari complet de formes temporals. En una relació formal, en el seu paradigma temporal el mode narratiu búlgar recorda el subjuntiu romànic; a l'un i l'altre la cohesió entre les categories de temporalitat i modalitat és indiscutible. Malgrat la proximitat dels temps narratius amb el discurs indirecte indicatiu, units tots dos en la finalitat de transmetre paraules alienes, aquests temps s'utilitzen amb autonomia i, per altra part, també al discurs indirecte es poden utilitzar temps indicatius i narratius (vg. 6.4.3). En el marc del mode narratiu com a expressió d'una modalitat objectiva dominant hi ha també formes que ja són marcades subjectivament. Es formen amb el participi *bil* afegit a la forma narrativa, i s'utilitzen quan el parlant es manifesta crític, incrèdul o irònic respecte de la informació que transmet. Les formes de present narratiu s'utilitzen en la llengua col·loquial per expressar fets i situacions inesperats (Kostadinova, 1999: 96-97).

Creiem que les diferents posicions dels autors búlgars deriven no tant de la incomprensió sobre la definició de categoria morfològica (com argumenten Gerdzikov i Kucarov) sinó en la diferència dels punts de vista sobre el caràcter de la "renarració". Una possible solució seria concloure que l'oposició testimonial / no-testimonial es manifesta en el marc d'una hipercategoria (en la línia de Gerdzikov) gramaticalitzada en el camp de modes diferents (indicatiu, imperatiu, condicional i conclusiu) pel que fa al caràcter testimonial i en el del mode narratiu pel que fa al caràcter no-testimonial.

Quant a la situació de les formes narratives "reforçades" o "emfàtiques", Dëmina (1959: 356) opina que són el correlat de les narratives simples pel tret "relació del parlant amb la valoració de l'acció" i denoten sempre una relació negativa, en conseqüència, apareixen en qualitat de membre marcat de la correlació. En la mateixa línia, el criteri de Kostadinova (vg. *supra*), que són formes marcades subjectivament, sembla prou adient amb l'ús comunicatiu, i la descripció simple que en fa (es formen afegint el participi *bil*) obvia el problema de la 3ª persona en la descripció tradicional. Aleshores el terme escaient per a les "reforçades" seria el de "formes narratives subjectives". Aquesta posició no exclou l'existència d'unes formes narratives del mode conclusiu, que serien homònimes, però l'homonímia entre formes verbals no és un fenomen rar en búlgar.

La caracterització de les formes narratives com a temps verbals és difícil de determinar, la seva inclusió dins del sistema temporal comú no sembla plenament reeixida perquè l'adjudicació d'un caràcter i significat temporal a cada forma narrativa resulta relativament forçada: recordem que cada forma narrativa correspon a dos temps diferents perquè el tret diferencial temporal <+ PAS> està neutralitzat i això fa que als parells present – imperfet, perfet – plusquamperfet i futur – futur passat corresponguin només tres formes narratives; només l'aorist té un correlat narratiu propi (que és formalment idèntic al perfet, excepte per la pèrdua de l'auxiliar a les 3es persones) per la seva posició particular dins del sistema. Les gramàtiques descriuen també una forma narrativa corresponent al parell futur perfet – futur passat perfet, però els exemples aportats són artificials, en opinió de Lindstedt (1985: 259-260).

Això mateix remarca Pasov (1984: 5) quan comenta que les formes narratives tenen un contingut temporal "simplificat" perquè amb la transmissió de la narració es perd la diferència entre la referència de l'acció (o del resultat de l'acció) al moment present o a

un moment d'orientació passat, dit d'una altra manera, es perd la diferència entre els trets "actualitat" i "anterioritat". En conseqüència, quan es troben dues formes temporals que es diferencien únicament perquè una fa referència al moment present i l'altra a un moment d'orientació passat, tindrem una única forma narrativa comuna.

En la llengua literària macedònia les formes de perfet ometen sistemàticament l'auxiliar en 3ª persona, i del seu ús normal amb valor de passat no-testimonial (Koneski, 1967: 463-465) s'ha derivat lògicament l'ús amb valor narratiu, generalment amb les formes de 3ª persona (Koneski, 1967: 477-481).

Les formes narratives en oposició a les formes no-narratives formen una categoria morfològica autònoma que Kucarov (1998: 413) anomena "aspecte del discurs" (*vid na izkazvaneto*). Altres autors, com Andrejcin i Stankov, han anomenat aquesta categoria "mode de discurs" (*nacin na izkazvane*). Aquesta terminologia en búlgar no es presta a confusió amb la categoria de mode (*naklonenie*), però Kucarov (1998: 416) la rebutja explícitament perquè *nacin* és la traducció de *modus*.

D'acord amb Jakobson (1971: 135), el mode caracteritza la relació entre l'esdeveniment narrat i els seus participants en referència amb els participants de l'esdeveniment discursiu; les formes com els temps narratius representen una altra categoria gramatical amb l'etiqueta "evidencial". Aplicant la definició de Jakobson al verb búlgar, Aronson (1967, citat per Lindstedt, 1985: 262) estableix una oposició evidencial: testimonial / no-testimonial (+ *reported* / - *reported*) dintre del mode indicatiu.

El contingut semàntic d'aquesta categoria es basa en la relació del parlant amb el discurs, amb allò que explica, que pot ser un relat directe de coses que ha vist o un relat de coses que li han explicat o ha llegit, sense tenir-ne relació directa. Les formes no-narratives són les no marcades. La marca de les formes narratives és un morfema de participi -L- de més en comparació a la forma no-narrativa corresponent i la caiguda del

verb auxiliar en 3a persona, la més utilitzada. Maslov (1981: 244-245) recorda que quan es troben en una mateixa oració diverses formes de plusquamperfet d'indicatiu s'acostuma a ometre l'auxiliar a totes excepte la primera, i al perfet es pot ometre, fins i tot quan hi ha una sola forma verbal, en contextos determinats com constatacions i frases fetes. L'ús d'aquestes formes resultatives sense auxiliar no s'ha de confondre amb les formes narratives en 3ª persona. Habitualment el context orienta sobre la interpretació:

Trjabva (pres. I) *da znaete* (pres. I) *kakvo sam cul* (perf. P) *i prezivjal* (perf. P), *za da razberete* (pres. P) *prezrenieto i omrazata mi kam tija hora*. (S.G.) "Cal que sabeu que he sentit i viscut perquè compregueu el meu menyspreu i odi envers aquesta gent".

Vsicki sa (pres. I) *balgari buntovnici, ostavili* (perf. I) *selata si i tragnali* (perf. P) *za Balkana s zenite i decata si*. (K.K.)

"Tots són búlgars insurgents, han deixat els seus pobles i han marxat cap al Balcà amb les seves dones i fills".

Vjarno, toj spomenavase, (imperf. I) *ce idval* (perf. I) *njakoga v Caracovo*. (S.D.)

"Certament, ell esmentava que havia anat una certa vegada a Caracovo".

Toj bese razdrznil (plusq. P), *predizvikal* (plusq. P) *horata*. (S.G.)

"Ell havia irritat, havia provocat la gent".

Remarquem que el morfema -L- no és privatiu de les formes narratives, però la forma narrativa sempre en té un de més que la no-narrativa (per això podríem dir que la marca de narrativitat és pròpiament +L). Comparem els morfemes -L- a formes no-narratives i a les narratives corresponents:

Pise / pise-L	0 / 1
Pisese / pise-L	0 / 1
Pisa / pisa-L	0 / 1
Pisa-L e / bi-L pisa-L	1 / 2

Stese da e pisa-L / stja-L da e pisa-L	1 / 2
Pisva /Pisva-L	0 / 1
Stja-L e da e pisa-L / stja-L bi-L da e pisa-L	2 / 3

En relació amb la categoria de temps les formes narratives no expressen una relació de l'acció amb el discurs sinó una relació temporal vers un moment d'orientació no fixat a la seva significació (Kucarov, 1998: 416-417):

Nasite basti i tova ne imali (aor. narr. I). (Mak.)

“Els nostres pares ni això no van tenir”.

Pasov (1984: 5)⁷ considera aquesta afirmació perillosa perquè pot fer pensar que el moment d'orientació és “mòbil” o que hi pot haver un moment d'orientació futur, que no existeix. Per la neutralització de l'oposició relatiu / no-relatiu les formes narratives no expressen relacions entre accions (Kucarov, 1994: 170). Cada forma pot funcionar com relativa i com no-relativa. Això es confirma en relació a la categoria de taxi: en el camp de les formes testimonials es diferencien formes relatives i no-relatives, però en el camp de les formes narratives l'oposició relativitat / no-relativitat es neutralitza, per això les formes no-narratives oposades per aquest significat tenen correlats narratius comuns. En relació amb la categoria aspecte de l'acció, en el camp de la resultativitat, l'oposició temporal simultaneïtat / no-simultaneïtat es redueix a l'oposició posterioritat / no-posterioritat (Kucarov, 1998: 417).

Una explicació interessant sobre la “simplificació” temporal de les formes narratives la dóna Pasov (1984: 5-6). Considera que la plena coincidència formal de les parelles de temps narratius es deu a la coincidència del present i l'imperfet narratius. L'aorist es passa a narratiu mitjançant el participi passat actiu, en el qual la marca de passat és el fonema –L-. Com es tracta d'una forma no personal, la marca de persona es

⁷ Pasov (1984) lògicament no podia conèixer els treballs de Kucarov (1994, 1998) que citem aquí. Fa referència a un de 1984, on l'autor exposava ja aquestes tesis.

fa avinent amb el verb auxiliar *sam* en present, que s'omet aleshores en 3ª persona. Pel mateix procediment es passa a narratiu l'imperfet, però aquí s'utilitza el participi passat actiu inacabat (és a dir, sobre la base d'imperfet), d'aquesta manera es manté l'oposició aorist /imperfet, però coincideix amb el present per la neutralització dels trets d'actualitat i anterioritat. Tots els altres temps són formalment compostos i contenen un verb auxiliar en present o en imperfet. En passar a narratiu és la forma de l'auxiliar la que canvia i, en conseqüència, quan l'única diferència entre dues formes no-narratives és el temps de l'auxiliar, la forma narrativa és única.

D'acord amb tot això, l'oposició formes no-narratives / formes narratives es pot sistematitzar en aquest esquema, pel que fa al mode indicatiu:

aorist	aorist narratiu
present – imperfet	present narratiu
futur – futur passat	futur narratiu
perfet – plusquamperfet	present resultatiu narratiu
futur perfet – futur passat perfet	futur resultatiu narratiu ⁸

Com ja s'ha dit, també hi ha formes narratives de la modalitat subjectiva. Pel que fa a l'imperatiu, es passen a narratives només les formes analítiques. Pel que fa al condicional, es passen només les formes sintètiques, i també al parell de formes condicionals correspon una única narrativa, per la neutralització del tret de relativitat:

present – present relatiu	condicional narratiu
---------------------------	----------------------

Pel que fa al mode conclusiu, on el tret diferencial <+PAS> està neutralitzat, a cada forma conclusiva correspon una de narrativa:

aorist conclusiu	aorist conclusiu narratiu
present conclusiu	present conclusiu narratiu

⁸ Maslov (1981: 251) passa per alt les formes del futur resultatiu narratiu perquè existeixen teòricament, però l'ús és raríssim.

futur conclusiu

futur conclusiu narratiu

present resultatiu conclusiu

present resultatiu conclusiu narratiu

futur resultatiu conclusiu

futur resultatiu conclusiu narratiu

Aquestes són les anomenades formes narratives “reforçades”, que Lindstedt (1985: 260) anomena “formes narratives dubitatives” perquè molt sovint són utilitzades pel parlant per demostrar la seva disconformitat amb allò que explica (vg. 5.4.1.4 i 5.5.4).

Per la neutralització del tret de passat, en el camp de la narració amb formes narratives tenim un sol pla narratiu, que correspon al pla del passat i el pla del present històric de la narració testimonial i neutra. El fil conductor del relat és l’aorist narratiu, les relacions de simultaneïtat s’expressen amb l’imperfet narratiu, les d’anterioritat amb el plusquamperfet narratiu i les de posterioritat amb el futur passat narratiu (Scatton, 1984: 337).

Djakon Filip, kato bil ostavil (plusq. narr. I) Jerusalem, dosel (aor. narr. P) v Samarija, kadeto usardno propovjaval (aor. narr. I) blagata vest za spasitelno delo na Bogocoveka. Narodat s radost go slusal (imperf. narr. I) i se udivljaval (imperf. narr. I) na cudesata, koito toj varsel (imperf. narr. I). (Zit.)

“El diaca Felip, havent deixat Jerusalem, arribà a Samària on predicà amb zel la bona nova de l’obra salvífica del Déu Home. El poble l’escoltava amb alegria i es meravellava dels miracles que feia”.

Toja Asen parvi bil (aor. narr. I) balgarski car. Lav Isavar imal (imperf. narr. I) goljama vojna s arapski car kalifa, no ne mozel (imperf. narr. I) nikak da go pobedi (pres. P). Zatova povikal (aor. narr. P) na pomost kral Asen i obestal (aor. narr. P) da mu dade (pres. P) venec s nadpis carska titla, koeto Justinian bil obestal (plusq. narr. P) po-rano da dade (pres. P) na Trivelija. (P.H.) “Aquest Asen I fou tsar de Bulgària. Lleó l’Isàuric tenia un gran guerra amb el califa àrab, però no el podia de cap manera vèncer.

Per això va demanar ajuda al rei Asen i va prometre de donar-li una corona amb la inscripció del títol de tsar, que Justinià havia promès abans donar a Tervel”.

Observem que poden alternar-se les formes no-narratives i narratives, segons la font dels esdeveniments que es van explicant, i també perquè a les oracions subordinades no és obligatòria la forma narrativa i a les formes *da* + present és molt rara: *Razvigorov se bil* (aor. narr. I) *kato lav i kogato municiiite mu se svarsili* (aor. narr. P), *toj se zastreljal* (aor. narr. P) *za da ne zalovjat* (pres. P) *ziv.* (S.G.) “Razvigorov es va batre com un lleó i quan les seves municions s’acabaren, ell es va disparar perquè no l’agafessin viu”.

Balgarskata carkva se bila zanimavala (plusq. narr. I) *s vaprosa, no ne mozela* (imperf. I) *sama da go resi* (pres. P). (K.K.)

“L’església búlgara havia estudiat la qüestió, però sola no podia resoldre-la”.

A slusajte (imperat. I) *kakvo cetoh* (aor. P) *pak az v brailskata ‘Zora’: ruskijat car stjal da predlozi* (fut. pas. narr. P) *na Franc Josif da si podeljat* (pres. P) *Evropejska turcija.* (S.D.)

“I escolteu què he llegit jo al ‘Aurora’ de Braila: el tsar de Rússia hauria proposat a Francesc Josep de repartir-se la Turquia europea”.

Toj pristigna (aor. P) *v Sofija, kadeto nauci* (aor. P), *ce Todor Aleksandrov tarsel* (imperf. narr. I) *doveren mlad covek da mu pomaga* (pres. I). (S.G.)

“Ell arribà a Sofia, on va saber que Todor Aleksandrov buscava un jove de confiança per ajudar-lo”.

Vodacat gi uvedomi (aor. P), *ce kongresat bil pocti svarsil* (plusq. narr. P) *rabotata si i ce delegatite steli da badat razkvartiruvani* (fut. pas. narr. I passiu) *v tova selo.* (S.G.)

“El guia els assegurarà que el congrés havia gairebé acabat els seus treballs i que els delegats serien allotjats en aquest poble”.

Ivancev (1976: 353), citant Stankov (sense donar cap referència), apunta la possibilitat d'establir una oposició no-narratiu / narratiu amb una correlació de tres membres: una sèrie de formes evidencialment neutres en oposició subordinant a la sèrie de formes testimonials i a la sèrie de formes narratives, que es trobarien en oposició equipolent entre sí, però conclou que, tot i ser un plantejament lògic, és difícil de demostrar amb fets lingüístics, excepte en el pla del passat. Una oposició en aquests termes donaria aquestes sèries de formes verbals, teòricament:

<u>Formes testimonials</u>	<u>Formes neutres</u>	<u>Formes narratives</u>
aorist	present (històric)	aorist narratiu
imperfet	present	imperfet narratiu
plusquamperfet	perfet	plusquamperfet narratiu
futur passat	futur	futur passat narratiu

El punt feble d'aquest esquema, segons l'autor, és el fet que les formes narratives només són obligatòries en el pla del passat, als altres plans només són optatives i sovint, més que valor narratiu, tenen un valor modal de distanciament del parlant o de disconformitat:

Zasto se bil natovaril (plusq. narr. P) *toj s takava ogromna, istoriceska otgovornost, kakvato bezsamneno noselo* (imperf. narr. I) *negovoto patuvane po Evropa?* (S.D.)

"Per què s'havia carregat ell amb aquesta gran, històrica responsabilitat que indubtablement portava el seu viatge per Europa?"

Sto mu trjabvalo (imperf. narr. I) *da gleda* (pres. I) *tija raboti – kaza* (aor. P) *bezpokojno baba Ivanica.* (I.V.)

"Ves, què li calia veure aquestes coses – digué preocupada l'àvia Ivanica".

Lindstedt també fa un plantejament en aquest mateix ordre d'idees, però per a ell les formes evidencialment neutres són la sèrie dels perfets secundaris (vg. 6.4.4). Les

formes narratives constitueixen un evidencial de "narració indirecta" que mostren que "l'esdeveniment discursiu" no es refereix a "l'esdeveniment narrat" directament, sinó a través d'un altre esdeveniment discursiu que anomenaríem "esdeveniment discursiu narrat" (*narrated speech event*). Aquest autor no creu que el concepte de mode s'hagi definit tan exactament que es pugui distingir estrictament del caràcter evidencial. Quan un significat modal està gramaticalitzat el resultat es pot anomenar mode. La modalitat té a veure amb la necessitat i possibilitat, les fonts de les quals varien. L'actitud del parlant respecte del seu discurs no és l'única font de modalitat (cita Lyons, 1977: 797). Donades aquestes consideracions, és raonable assumir que les formes narratives constitueixen un mode, impliquen una reserva epistèmica basades en el fet que el parlant està transmetent una informació indirecta. Es podria considerar un exemple de modalitat epistèmica, i la distinció entre formes narratives normals i dubitatives⁹ és certament epistèmica. Però si en utilitzar les formes narratives el parlant també indica la motivació de la reserva epistèmica és usual distingir un tipus separat de modalitat que es podria anomenar modalitat evidencial. Des del punt de vista del parlant tant les formes indicatives com les narratives presenten la condició de sinceritat ("el parlant creu en allò que explica"), la modalitat evidencial només expressa la base d'aquesta creença (Lindstedt, 1985: 262-263).

Un fet que cal assenyalar és que si bé el concepte de les formes narratives és clar i unànim a tots els autors, la terminologia i el tractament no semblen del tot clars. Les formes narratives es caracteritzen per la neutralització del tret <PAS> i això pressuposa que les formes verbals que només es diferencien per la relació "R ant S" / "R simul S" tenen un correlat narratiu comú. En conseqüència, hi ha una única forma narrativa que correspon al present i a l'imperfet, una que correspon al perfet i plusquamperfet, etc., no

⁹ Les anomenades per altres autors "formes narratives reforçades".

dues d'homònimes. Però a la majoria de les gramàtiques (Andrejcin, 1977: 258 i ss.; 1978: 221 i ss.; 1983: 352 i ss.; Stojanov, 1984: 394 i ss.; Krastev, 1992: 120 i ss.; Garibova i Kitova, 1996: 117 i ss.) es descriuen i exemplifiquen el present narratiu, l'imperfet narratiu, el perfet narratiu, el plusquamperfet narratiu, etc. i es sol dir que la distinció entre "present narratiu" i "imperfet narratiu", etc. es pot deduir generalment del context (vg. 5.4.1.1). Pasov (1989: 150 i ss.) fa una descripció global, però apunta que el present i l'imperfet coincideixen perquè es perd la diferència entre els moments d'orientació present i passat, i que els sis temps compostos es distribueixen en tres parells de temps narratius, és a dir, també en treu sis. Maslov (1981: 276 i ss.) és més coherent tot i que empra una terminologia molt personal, i descriu entre les formes narratives un passat-present I que correspon al present i l'imperfet, un passat II que correspon al perfet i plusquamperfet i un futur I que correspon al futur i futur passat. El seu passat I correspon a l'aorist, que té un correlat narratiu propi, cosa sobre la que no hi ha cap discussió. Els seus present-passat II, passat II (aquest seria un cas d'homonímia) i futur II corresponen a les formes narratives "emfàtiques", que altres autors anomenen "reforçades" i per a Kucarov són les formes narratives del mode conclusiu.

Scatton (1984: 330 i ss.) deixa clar que existeix una sola forma narrativa per a cada parell de formes no-narratives, apart l'aorist, i Kucarov (1998: 418 i ss.) també descriu una sola forma narrativa i no dues per a cada parell de formes no-narratives, però en descriure-les utilitza una doble terminologia, incloent-hi termes llatins:

passat narratiu (aorist narratiu)

present narratiu (imperfet narratiu)

futur narratiu (*futurum praeteriti* narratiu)

present resultatiu narratiu (plusquamperfet narratiu)

futur resultatiu narratiu (*futurum exactum praeteriti* narratiu)

La possibilitat d'utilitzar dos termes diferents per referir-se a una mateixa forma pot induir a pensar que es tracta de dues formes verbals, encara que siguin homònimes, cosa que en aquest cas no és certa.

A l'hora d'intentar trobar una formulació que pugui donar compte de les formes narratives, és interessant de tenir present aquest comentari de Pasov (1984: 7-8): en tots els casos en què es transmet un esdeveniment, encara que sigui present, hi ha un moment anterior en el qual el parlant n'és informat. Per molt proper que sigui, l'anterioritat d'aquest moment respecte del moment del discurs transforma el present en un "present passat", és a dir, l'imperfet. Així podríem considerar que el caràcter narratiu, per la seva pròpia essència, pressuposa la referència a un moment d'orientació anterior, per aquesta raó el present i el futur, en passar a la forma narrativa, ho fan com un imperfet i un futur passat, respectivament.

Des d'aquest punt de vista, en relació amb el problema terminològic que comentàvem abans, creiem que la denominació més coherent de les cinc formes narratives fóra:

aoíst narratiu

imperfet narratiu

futur passat narratiu

plusquamperfet narratiu

futur passat perfet narratiu.

Podem assajar ara d'establir una formulació que representi les formes narratives. Aparenlem les formes verbals que només es diferencien per la relació "R simul S" / "R ant S":

present E simul R simul S

imperfet E simul R ant S

perfet	E ant R simul S
plusquamperfet	E ant R ant S
futur	E post R simul S
futur passat	E post R ant S

La neutralització de les relacions entre R i S ens dóna, respectivament, per a cada parell: "E simul R", "E ant R" i "E post R", és a dir, una relació temporal de l'acció verbal amb un moment d'orientació no fixat (Kucarov, 1998: 417).

Per tal de relacionar aquestes formes amb el moment del discurs, seguint Pasov (vg. *supra*) considerem un punt de referència R', que representa el moment que el parlant se n'assabenta de l'esdeveniment a través de "les paraules d'una altra persona". Aquest punt R' ha de ser posterior al "moment d'orientació no fixat" que caracteritza cada forma temporal i, lògicament, ha de ser anterior al moment del discurs (no es pot explicar allò que encara no se sap). En conseqüència, les formes narratives vindran caracteritzades per una relació comuna: "R ant R' ant S" i aplicant-la a cada una de les relacions entre E i R tenim les tres formes narratives:

imperfet narratiu	E simul R ant R' ant S
plusquamperfet narratiu	E ant R ant R' ant S
futur passat narratiu	E post R ant R' ant S

L' aorist narratiu queda com a forma absoluta que no té un moment de referència perquè és la pròpia forma verbal qui el marca: E ant R' ant S.

Prescindim del futur passat perfet narratiu perquè és una forma artificial en la consciència dels parlants.

Observem el paral·lelisme amb la sèrie dels perfets secundaris, en el cas d'aquests es tracta d'una actualització del passat, en el cas de les formes narratives podríem parlar d'una anteriorització del present. Obviament la forma verbal per si

mateixa no diu res sobre la distància temporal entre R i R', ja que R és un moment d'orientació no fixat, ni tampoc entre R' i S, que pot ser un espai gairebé immediat o de molt de temps. Si interessés a l'acte comunicatiu s'hauria d'explicitar.

6.4.3 Situació del discurs indirecte.

Les formes narratives són una categoria autònoma respecte del discurs indirecte, encara que bàsicament tenen la mateixa finalitat. Les formes narratives també es poden incloure al discurs indirecte (Andrejcin, 1977: 267; 1983: 361; Dahl, 1985: 151). En aquest mateix sentit s'expressava Andrejcin (1976: 346) remarcant que els conceptes de discurs indirecte (*kosveno izkazvane*) i *oratio obliqua* (*kosvena rec*) no són equivalents i que la *oratio obliqua* pot contenir tant discurs indirecte com discurs personal. Cal puntualitzar que aquesta terminologia es presta totalment a confusió: el discurs indirecte de l'autor són les formes narratives i la seva *oratio obliqua* és el que aquí entenem per discurs indirecte. Però és exacte que al discurs indirecte s'utilitzen sovint formes narratives, tot i que en aquests contextos puguin ser redundants.

La transmissió d'una afirmació aliena amb les formes narratives no s'ha de confondre amb el fenomen sintàctic del discurs indirecte, que utilitza formes no narratives del mode indicatiu. Les formes narratives en tots els casos transmeten fets que el parlant coneix a través d'una altra persona, però ni la sintaxi de l'oració ni el lèxic no donen cap dada sobre aquest fet (Maslov, 1981: 274-275):

Zaminal (aor. narr. P) *li? Naistina? Toj ne mi kaza* (aor. P), *ce ste patuva* (fut. I). (S.G.)

"Ha marxat? De debò? Ell no em va dir que viatjaria".

La forma d'aorist narratiu en aquest exemple pressuposa que el parlant no tenia constància de la marxa de la persona en qüestió i se n'assabenta pel seu interlocutor. També es podria considerar una forma admirativa, de sorpresa.

Veiem uns exemples de l'ús normal de les formes narratives:

Ivajlo mu obestal (aor. narr. P) *da go izmoli* (pres. P) *ot hana*. (S.H.K.)

"Ivajlo li va prometre que ho demanaria al khan".

Samuil mu bil poveril (plusq. narr. P) *da pazi* (pres. P) *tozi grad*. (Mak.) "Samuil li havia confiat la defensa (lit.: que guardés) d'aquesta ciutat".

Imperatorat zavzel (aor. narr. P) *i grad Skopie, koito mu bil predaden* (plusq. narr. P passiu) *ot Roman, sina na balgarskija vladetel Petar*. (Mak.) "L'emperador conquerí també la ciutat de Skopje, la qual li havia estat lliurada per Romà, fill del sobirà búlgar Pere".

Es tracta de fets històrics que l'autor no coneix personalment, sinó a través de llibres i documents; la forma narrativa ens assabenta justament d'això. Si fos la crònica d'un historiador contemporani dels fets descrits utilitzaria l'aorist.

Heus ací ara uns exemples de discurs indirecte, caracteritzat no per les formes verbals utilitzades sinó per l'estructura sintàctica: oració subordinada completiva depenent d'un verb de parla:

Edni govorjat (pres. I) *za njakakvo magljava jugoslavjanstvo, a drugi napravu kazvat* (pres. I), *ce sa* (pres. I) *sarbi i ce Makedonija e* (pres. I) *srabska*. (Mak.)

"Uns parlen d'un vague iugoslavisme i altres directament diuen que són serbis i que Macedònia és sèrbia".

Radoslavov sam bese tova potvardil (plusq. P), *ce toj darzi* (pres. I) *komiteta v racete si*. (H.T.)

"El mateix Radoslavov havia afirmat que ell prenia el comitè a les seves mans".

És mitjançant l'estructura sintàctica de l'oració que el parlant indica que transmet una informació aliena.

I finalment veiem uns exemples d'estructura sintàctica de discurs indirecte on s'utilitzen les formes narratives a l'oració subordinada. Dahl (1985: 151) assenyala que en búlgar la forma narrativa és utilitzada per marcar el discurs indirecte a les oracions subordinades però, tot i que és cert, no és una pauta general, com hem vist.

V taka narecenata Solunska legenda... se kazva (pres. I), *ce na Solunskoto tarzenie se govorelo* (imperf. narr. I) *i na balgarskija ezik.* (Mak.)

"A l'anomenada llegenda de Salònica... es diu que al mercat de Salònica es parlava també búlgar".

Mezdu drugoto toj mi zajavi (aor. P), *ce propusnal* (aor. narr. P) *gornija slucaj da go saobsti* (pres. P) *na drugarite.* (H.T.)

"Entre altres coses ell em va fer saber que va deixar passar la susdita ocasió per informar-ho als camarades".

Vece otbeljazahme (aor. P), *ce v balgarskata ikonopis si sluzeli* (imperf. narr. I) *glavno s naturali, neorganicni pigmenti.* (L.P.)

"Ja vam assenyalar que a la pintura búlgara d'icones es servien principalment de pigments naturals inorgànics".

V carsijata njakoj mi kaza (aor. P), *ce Marin otisal* (aor. narr. P) *s parvencite v konaka.* (S.D.)

"Al mercat algú em va dir que Marin va anar amb els notables a l'alcaldia".

I un interessant exemple de discurs indirecte amb formes narratives en oracions niuades:

Negovijat nacalnik-stab razkaza (aor. P) *po-kasno, ce generalat mu kazal* (aor. narr. P), *ce ne mogal* (imperf. narr. I) *da otkaze* (pres. P) *i priel* (aor. narr. P) *predlozenieto na car Ferdinand, no njakolko casa po-kasno promenil* (aor. narr. P) *resenieto si i go othvarlil* (aor. narr. P). (S.G.)

“El seu cap d'estat major va explicar més endavant que el general li digué que no podia refusar i va acceptar la proposta del tsar Ferran, però unes hores més tard va canviar de parer i la va rebutjar”.

I encara podem trobar contextos on s'alternen unes formes i altres a l'oració subordinada. L'ús de les formes narratives aquí sol donar un cert matís dubitatiu:

Pop Krastju nali kazvase (imperf. I), *ce njama* (pres. I) *pari?* – *Na pocek ja vzel* (aor. narr. P). *Trijset hiljadi grosa. Kazvase* (imperf. I), *ce broil* (aor. narr. I) *samo pet.* (S.D.)

“El pare Krastju no deia que no té diners? – A crèdit els va prendre. Trenta mil groixi. Deia que va pagar només cinc”.

I heus ací un exemple d'oració subordinada amb formes narratives que inclou una oració que reproduïx el discurs directe, que en tal cas requereix formes no-narratives:

Toj mi kaza (aor. P), *ce general Lazarov bil kazal* (plusq. narr. P): *nie njama da pozvolim* (fut. P) *da pravjat* (pres. I) *izbori.* (S.G.)

“Ell em va dir que el general Lazarov havia dit: no permetrem que facin eleccions”.

És interessant de constatar, però, que el punt de partida de la transformació del perfet cap a les formes narratives és un fenomen sintàctic semblant al que en una oració subordinada s'expressen amb el perfet els fets passats quan a l'oració principal s'utilitzen verbs del tipus *kazvam* “dir”.

En aquests casos, a diferència de la situació en la llengua antiga, a l'oració subordinada no es pot utilitzar l'aorist o l'imperfet pel caràcter fortament testimonial del passat modern. Al pla temporal del no-passat, en canvi, es poden utilitzar les formes de present i de futur corresponents, la qual cosa permet de mantenir a l'oració subordinada la mateixa estructura del discurs directe. Fins i tot en la llengua actual també és possible

en aquests casos l'ús de formes narratives, que esdevé redundant, i dóna matisos expressius concrets, generalment de distanciament o de dubte. Comparem aquests dos exemples:

Naistina za starija monarh se govorese (imperf. I), *ce e* (pres. I) *basta na njakolko nezakonni deca.* (S.G.)

“Veritablement de l'antic monarca es deia que era el pare d'alguns fills il·legítims”.

Poradi izvestna fiziceska prilika s car Boris... sastesvuvaha (imperf. I) *sluhove, ce Draganov bil* (imperf. narr. I) *sin na car Ferdinand.* (S.G.)

“Per la visible semblança física amb el tsar Boris... corria la brama que Draganov era fill del tsar Ferran”.

En el primer exemple el parlant comparteix l'afirmació (“veritablement”) i utilitza el present, en el segon exemple el parlant comenta una xafarderia de palau que no gosa certificar, per això utilitza la forma narrativa.

Ivancev (1976: 356-357) considera que l'ús de formes narratives a la subordinada va permetre, conseqüentment, prescindir de l'oració principal, i pensa que fóra interessant d'esbrinar en quin moment històric s'opera la substitució de forma sistemàtica. Això no és fàcil a causa de la fractura cultural que es va operar durant la llarga ocupació otomana (1396-1878), en l'època justament que es gestava la llengua moderna. La cultura queda circumscrita als monestirs i l'escadussera producció literària (generalment de caire religiós) segueix utilitzant la llengua antiga estereotipada; tenim testimonis de la llengua viva real a partir del segle XIX, quan ja s'havien assolit tots els grans canvis dins del sistema (analitisme morfològic, pèrdua de l'infinitiu, ús de les formes narratives, aparició dels perfets secundaris, etc.).

6.4.4 Situació del perfet secundari i el seu subsistema.

El perfet té la seva semàntica pròpia: mostra que l'acció expressada és anterior a tota altra acció simultània amb el moment del discurs, o sigui, en el món real on es troba el parlant. El paper del perfet és el de dur l'acció anterior al món present (Pencev, 1987: 469). En aquest cas, doncs, s'està partint d'una descripció del perfet com a temps relatiu.

L'aorist, expressant la mateixa acció, mostra, en canvi, que aquesta s'ha acomplert en un món real anterior en el qual el parlant n'era testimoni. Les formes verbals que expressen anterioritat respecte d'una altra acció (formes relatives) no impliquen necessàriament la testimonialitat del parlant.

Les oracions amb aorist o amb perfet poden ser igualment certes o falses en relació amb la semàntica del verb:

Ivan procete (aor. P) *taja kniga*.

"L'Ivan va llegir aquest llibre".

Ivan e procel (perf. P) *taja kniga*.

"L'Ivan ha llegit aquest llibre".

Totes dues oracions són sempre certes (o falses, això dependrà de factors extralingüístics, però no de la forma verbal).

Ivan izleze (aor. P).

"L'Ivan va sortir".

Ivan e izljazal (perf. P).

"L'Ivan ha sortit".

Aquestes dues oracions poden ser certes un dia i falses l'endemà.¹⁰ Per assegurar-ne la veracitat caldria fixar l'acció en el temps. Però aquestes altres dues oracions poden tenir una interpretació diferent:

¹⁰ Recordem que el perfet búlgar no té el valor de passat proper.

Ivan idvâ (aor. I) *u nas*.

"L'Ivan va venir a casa nostra".

Ivan e idval (perf. I) *u nas*.

"L'Ivan ha vingut a casa nostra".

La primera pot ser certa només si es coneix quan s'ha acomplert l'acció (tot i que no cal que es manifesti explícitament). L'aspecte perfectiu del verb podria delimitar l'interval temporal. La segona és vertadera sempre, si és interpretada com una caracterització del subjecte (Pencev, 1987: 470).

La lectura atributiva d'una oració amb perfet és compatible amb la característica del perfet com un operador que transforma una acció passada en una característica de la situació present (Pencev, 1987: 471).

També Lindstedt (1985: 99) assenyala que el perfet búlgar assigna formalment al subjecte la propietat de l'esdeveniment passat. Puix que l'aorist requereix la testimonialitat del parlant, en el context de suposició present és natural trobar temps del pla no-passat (present, perfet, futur), tot i que Pencev (1987: 471) remarca que en alguns contextos molt concrets és possible l'aorist:

Ivan, izglezda (pres. I), *pristigna* (aor. P).

"L'Ivan, sembla, ha arribat".

Aquesta oració serà possible només en un context on, per exemple, s'està esperant l'arribada imminent del subjecte i se sent trucar a la porta. Però el significat inferencial és normalment propi dels temps del pla del no-passat.

En la interpretació inferencial del perfet es basa l'aparició d'una sèrie de formes verbals secundàries relacionades amb el perfet (Lindstedt, 1985: 97-98). Però aquestes formes no s'han de veure com una mena de "mode inferencial" sinó més aviat com una reinterpretació del que és el perfet en relació amb els altres temps del pla del passat

(Lindstedt, 1985: 273). Kucarov (1994: 5), en canvi, veu en aquestes formes un mode conclusiu (vg. 6.8).

Pencev (1987: 471) no creu que calgui basar aquestes formes en el caràcter inferencial ja que no sempre transmeten una idea de suposició, però destaca també que aquesta sèrie de formes són en essència formes de perfet. Genceva-Desclés (1982: 56) també és d'aquesta opinió i estudia les formes secundàries juntament amb les de perfet. Aquesta forma expressa un estat existent en el moment del discurs que és el resultat d'una acció anterior, i l'ús d'un participi o altre seria un reflex de l'oposició aorist / imperfet en el temps de l'acció. Tanmateix aquesta autora considera que l'inferencial és un dels valors del perfet (Genceva-Desclés, 1988: 2).

Aquesta és també la posició de la llengua literària macedònia, on es descriuen paral·lelament un passat indeterminat (perfet) acabat amb el participi sobre el tema d'aorist, i un passat indeterminat inacabat amb el participi sobre el tema d'imperfet, tot i que en un cert nombre de verbs i en algunes parles només existeix el primer (Koneski, 1967: 459-461). L'ús d'una o altra forma del perfet, amb valor de passat testimonial, permet conservar l'oposició aorist / imperfet (Lunt, 1952: 92).

Parvev (1976: 399-400) considera que el participi passat actiu inacabat li dóna al perfet un matís modal més especial. Els dos perfets estan condicionats per la seva posició de valor desigual dins del sistema: apart de la manca del perfet secundari a les parles occidentals, hi ha nombrosos casos d'homonímia als verbs de la II conjugació i es dóna sempre als de la III:

Pri tova balgarskite pravitelstva, po atavizam ot minaloto, sa gledali (perf. I) *s izvestna mnitelnost varhu dejatelnostta na ekzarhijata i sa postavjali* (perf. I / perf. sec. I) *neprijako klinove v kolelata i.* (H.T.)

“Sobre això els governs búlgars, per atavisme del passat, han mirat amb un cert rezel l’activitat de l’exarquia i li posaven indirectament bastons a les rodes”.

També assenyala Parvev (1976: 409) que el perfet secundari està limitat per la categoria d’aspecte, ja que el participi que el forma és infreqüent als verbs d’aspecte perfectiu.

Podem considerar la formulació del perfet “E ant R simul S” com derivada de la de l’aorist “E ant S” amb l’addició d’una relació “R simul”, és a dir, com una actualització de l’aorist, relacionada amb el caràcter resultatiu del perfet en el pla del present. Aquesta operació la podem repetir amb els altres temps del pla del passat “ant S” i obtenim així tota la sèrie de les formes secundàries o “semblants al perfet”:

imperfet → perfet secundari:

E simul R ant S → E simul R ant R’ simul S

plusquamperfet → plusquamperfet secundari:

E ant R ant S → E ant R ant R’ simul S

futur passat → futur passat secundari:

E post R ant S → E post R ant R’ simul S

(Lindstedt, 1985: 273; Pencev, 1987: 471-472).

L’autor búlgar afegeix també la forma secundària derivada del futur passat perfet:

E ant R post R’ ant S → E ant R post R’ ant R” simul S

l’ dóna aquest exemple per posar de manifest que és possible aquest tipus de relació tan complexa:

Ne mu dadoh (aor. P) *togava knigata, zastoto ne bjah* (imperf. I) *siguren, ce ste ja procete* (fut. P) *do sega; ako mu ja bese dal* (plusq. P) *togava, toj otdavna e stjal da ja e procel* (fut. pas. perf. sec. P), *siguren sam* (pres. I).

“No li vaig donar aleshores el llibre perquè no estava segur que el llegiria, fins ara; si li ho hagués donat aleshores, ell fa temps que l’hauria llegit, n’estic segur”.

El pas d’una acció passada al pla del present, que és una funció del perfet, es pot interpretar com una “perfectivació” de l’aorist. És natural que aquest procés pugui afectar a tots els esdeveniments passats orientats a una acció en aorist o, en general, a totes les relacions temporals d’anterioritat:

Gospoda, ministar-predsedateljat mi kaza (aor. P), *ce ste pozelali* (perf. P) *da mi se predstavite* (pres. P). (S.G.)

“Senyors, el primer ministre m’ha dit que desitjàveu presentar-vos a mi”.

Aquesta situació no és nova: en referir-se a l’oposició aorist / perfet en búlgar antic, Dobrev (1973: 11) assenyala que l’aorist expressa objectivament una acció acomplerta en el passat i el perfet denota la seva actualització en el moment del discurs.

Dit d’una altra manera, en búlgar és possible dur un esdeveniment passat al pla del present, al món real del parlant. En el context de la transmissió de pensaments i comentaris s’inclou l’acció d’aquest operador d’actualització de la mateixa manera que en la transmissió d’informació obtinguda a través de tercers s’inclou l’acció de l’operador narratiu (Pencev, 1987: 472).

Des del punt de vista de la relació modal el caràcter de perfet d’aquestes formes és una qüestió d’ús condicionat contextualment, mentre que en el pla temporal es situa a nivell del sistema. L’essència de les formes “semblants al perfet” es dedueix del significat bàsic del perfet, definit com l’actualitat d’una acció passada mitjançant el seu resultat en el moment del discurs juntament amb la indeterminació de l’acció en el passat (Petkov, 1987: 43-44).

A la base del parentiu temporal del perfet amb les formes que anomenem secundàries es troba l'actualització de l'acció a través del seu resultat, per aquesta raó Petkov (1987: 45) anomena aquestes formes "passats actuals".

Lindstedt (1985: 267-268) justifica la situació de les formes secundàries dins del sistema basant-se en el fet que el perfet realment té un doble estatus: d'una part s'oposa a les altres formes d'indicatiu per les seves referències temporals, d'altra part serveix com a contrapartida evidencialment neutra, de vegades inferencial, de l'aorist. Però les altres formes testimonials de l'indicatiu, és a dir, les marcades <+PAS>, en principi poden tenir també la seva contrapartida neutra perquè no tots els fets no observats directament pel parlant han de ser coneguts obligadament a través d'una altra persona. Els perfets secundaris constitueixen el subsistema de les formes evidencialment neutres, i amb aquest criteri l'autor distribueix les formes corresponents en tres grups:

<u>Formes testimonials</u>	<u>Formes neutres</u>	<u>Formes narratives</u>
aorist	perfet	aorist narratiu
imperfet	perfet secundari	imperfet narratiu
plusquamperfet	plusquamperfet secundari	plusquamperfet narratiu
futur passat	futur passat secundari	futur passat narratiu

La denominació col·lectiva de "perfets secundaris" es justifica perquè aquestes formes són històricament més noves, tenen un abast d'ús més limitat i perquè no tenen encara una situació clarament establerta dintre del sistema.

D'aquesta anàlisi de Lindstedt, així com de la conclusió que se'n deriva de la descripció que fa Petkov (1987: 47-48) de les situacions comunicatives on és possible l'ús dels perfets secundaris (vg. 4.2.2.3), es dedueix que aquestes formes estan relacionades amb les formes narratives i que, tot i que coincideixin formalment, no són formes del mode conclusiu. També sembla lògic pensar que les anomenades "formes

narratives que conserven l'auxiliar en 3ª persona" són de fet formes de la sèrie dels perfets secundaris; no poden ser conclusives perquè presenten els esdeveniments com una afirmació personal, no com una suposició o deducció, i no poden ser narratives perquè conserven l'auxiliar a la 3ª persona.

I sled tova, godina napred nikoj ne e znael (perf. sec. I) *nisto*. (Kvrk.)

"I després d'això, un any després ningú no sabia res".

Ne mozete (pres. I) *da se sardite* (pres. I) *na Negovo Velicestvo car Boris, ce ne e znael* (perf. sec. I) *tova*. (S.G.)

"No us podeu enfadar amb Sa Majestat el tsar Boris, que no sabia això".

No toj ne e mozel (perf. sec. I) *da napravi* (pres. P) *drugo, osven da go slusa* (pres. P). (S.G.)

"Però ell no podia fer altra cosa que escoltar-lo".

Bog mi e (pres. I) *svidetel, ce tova, koeto stana* (aor. P) *az ne sam go iskal* (perf. sec. I). (S.G.)

"Déu és testimoni que això que ha passat jo no ho volia".

Legacijata nauci (aor. P) *ot poveritelen i tvardo dostoveren iztocnik, ce Negovo Velicestvo naistina e obmislel* (perf. sec. P) *seriozno plan da otarve* (pres. P) *stranata ot politiceskoto obarkvane*. (S.G.)

"L'ambaixada ha sabut per una font confidencial i molt fidedigna que Sa Majestat veritablement ha preparat seriosament un pla per treure el país de l'agitació política".

Kakvo napravihme (aor. P) *brate moj! Kakvo malko sme znaeli* (perf. sec. I) *otca leroteja!* (I.V.)

"Què hem fet, germà meu! Què poc coneixíem el pare lerotei!".

Aquesta oposició fou descrita per primera vegada per Pasov (1965; 1976: 190-194) qui la va anomenar "categoria gramatical de resultativitat", sobreentenenent el caràcter categorial autònom d'aquest fenomen. També en fa esment Gerdzikov (1973; 1976: 227-228), incloent la resultativitat com un dels trets diferencials dels jocs d'oposicions que caracteritzen el seu sistema estereomètric.

L'oposició no-resultatiu / resultatiu posa de relleu la diferència entre les formes que expressen només la relació de l'acció amb un moment d'orientació, els temps d'acció (*akcionni vremena*) i les que expressen la relació del resultat de l'acció amb un moment d'orientació, els temps resultatius (*rezultativni vremena*).

Puix que hi ha quatre moments d'orientació hi haurà quatre temps resultatius, segons Pasov (1989: 134-135): perfet (moment del discurs), plusquamperfet (moment anterior), futur perfet (moment posterior) i futur passat perfet (moment posterior respecte d'un d'anterior). Per a Gerdzikov (1976) i Kucarov (1998) els únics moments d'orientació possibles són només dos: el del discurs i un moment anterior. La discrepància rau en el fet de prendre en consideració la relació de l'acció i no la del resultat en els temps resultatius. Efectivament, al futur perfet el resultat de l'acció s'orienta al moment del discurs amb una relació de posterioritat, i al futur passat perfet el resultat de l'acció es relaciona amb un moment d'orientació anterior, i la relació és de posterioritat. Els dos temps resultatius més freqüents són el perfet i el plusquamperfet:

I sega sam ostanal (perf. P) *sastijat*. (S.G.)

"Fins i tot ara segueixo éssent el mateix".

Govori (pres. I) *se polozitelno, ce Osmansko anonimno druzestvo, koeto bese zakupilo* (plusq. P) *pocti vsickata ada, proizvedena minalata godina v Rumelija, e faliralalo* (perf. I/P). (S.D.)

“S’assegura que la Societat anònima otomana, que havia comprat gairebé tota la sarja produïda l’any passat a Rumèlia, ha fet fallida”.

Tramvaite sa (pres. I) kato vagoni na tren – pojasni (aor. P) pop Krastju, kojto be cel (plusq. I) i znaese (imperf. I). (S.D.)

“Els tramvies són com vagons de tren – explicà el pare Krastju, que havia llegit i sabia”.

A Radoslavov vapreki vsicko obicase (imperf. I) Balgarija i be rabotil (plusq. I) za Balgarija. (K.K.)

“Però Radoslavov malgrat tot estimava Bulgària i havia treballat per a Bulgària”.

Nikoj e izljazal (perf. P) da ni posrestne (pres. P). (S.D.)

“Ningú (no) ha sortit a rebre’ns”.

Malgrat que el valor resultatiu caracteritza aquestes formes verbals, no és l’únic significat possible. Podem trobar exemples de perfets i plusquamperfets no resultatius, que corresponen a l’anomenat valor “d’acció”:

No kak mislite (pres. I) vie, toku-taka li e stanalo (perf. P) vsicko? Ne, bratja, krav se e ljala (perf. P) i tam. (S.D.) “Però què penseu vosaltres, així ha estat tot? No, germans, s’ha vessat sang també allà”.

Faliralo e (perf. I/P) tova Osmansko druzestvo s kapital ot petstotin hiljadi liri zlatni. (S.D.)

“Ha fet fallida aquesta Societat otomana amb un capital de cinc-centes mil lires d’or”.

Takova vpecatlenie izvljakoh (aor. P) i az ot ekzarh Josif I, kogato bjah otisal (plusq. I) da darza (pres. I) kolokviuma si v Carigrad i napravih (aor. P) vizita u nego za sbogom. (H.T.)

“Aquesta impressió vaig treure també jo de l’exarca Josep I quan vaig anar a Constantinoble a dirigir el meu col.loqui i li vaig fer una visita de despedida”.

Germanskata most bese (imperf. I) *v svoja apogej i nikoj dotogava ne bese uspjaj* (plusq. P) *da spre* (pres. P) *pobednija hod na vermahta prez cjala Evropa.* (S.G.)

“La potència alemanya estava al seu apogeu i ningú fins aleshores no havia aconseguit aturar la marxa victoriosa de la Wermacht per tota Europa”.

I stignahme (aor. P) *pri Bitolja, kadeto se bese sabrala* (plusq. P) *silata na obedinenite krale i despoti.* (S.H.K.)

“I vam arribar a Bitolja, on s’havia aplegat la força unida dels reis i dèspotes”.

Prez 1899 g., kogato se be sastojala (plusq. P) *parvata Hagska konferencija, Balgarija be izpratila* (plusq. P) *v Haga delegacija na celo s d-r Stancov i major Hesapciev.* (K.K.)

“En 1899, quan s’havia celebrat la primera conferència de La Haia, Bulgària havia enviat a La Haia una delegació presidida pel Dr. Stancov i el major Hesapciev”.

La categoria morfològica definida per aquesta oposició Kucarov (1998: 389) l’anomena “aspecte de l’acció” (*vid na dejstvie*) i el seu contingut semàntic es basa en la relació entre l’acció i el seu resultat en un moment d’orientació determinat.

El gramema resultativitat expressa el resultat de l’acció, actualitzat en el moment d’orientació següent més proper. En el significat més general el gramema no-resultativitat expressa manca de dades sobre l’acció o el resultat i en el seu significat principal assenyala l’acció (Kucarov, 1998: 390).

La marca formal de la categoria és el morfema d’aorist actualitzat dins del participi passat (actiu o passiu). Les formes no-resultatives són les no marcades.

Que el temps i l’aspecte de l’acció són categories diferents queda demostrat pel fet que es poden trobar simultàniament en una mateixa forma verbal les marques de totes dues: ST-*e sam pis-A-I* “hauré escrit”, presenta la marca de futur ST- juntament amb la marca de resultativitat –A- al participi.

En l'esfera de la no-resultativitat és vàlida l'oposició temporal simultaneïtat / no-simultaneïtat. En el camp de la resultativitat l'oposició temporal es redueix a dos elements: posterioritat / no-posterioritat. En conseqüència, els temps resultatius bàsics són el present resultatiu (perfet) i el futur resultatiu (futur perfet), que són els que estan orientats al moment del discurs, és a dir, són formes no-relatives. Referits a un moment d'orientació anterior, tenim els temps resultatius relatius: el present resultatiu relatiu (plusquamperfet) i el futur resultatiu relatiu (futur passat perfet) (Kucarov, 1998: 389-391).

En resum, l'oposició no-resultatiu / resultatiu ens reordena el sistema en aquestes dues sèries, la de l'esquerre és la no marcada:

aurist

present

perfet

futur

futur perfet

imperfet

plusquamperfet

futur passat

futur passat perfet

aurist narratiu

imperfet narratiu

plusquamperfet narratiu

futur passat narratiu

futur passat perfet narratiu

aurist conclusiu (?)

imperfet conclusiu

plusquamperfet conclusiu

futur passat conclusiu

futur passat perfet conclusiu

imperfet concl. narr.

plusquamperfet concl. narr.

futur pas. concl. narr.

futur pas. perfet concl. narr.

A la llengua literària macedònia les formes compostes amb el participi en *-l-* són formes "distanciades", és a dir, mostren l'acció distanciada en el temps o en la realitat. El parlant, o bé no assumeix un compromís sobre la realitat de la seva informació perquè és indirecta, o bé fa referència a una acció esdevinguda en un moment anterior que és encara rellevant al moment del discurs (Lunt, 1952: 91). L'ús del perfet amb valor resultatiu es circumscriu sobre tot a la 1ª persona (Koneski, 1967: 465). El plusquamperfet assenyala que l'acció va començar previament al moment del qual es parla, i l'oposició directe / distanciat es neutralitza, per la qual cosa no s'utilitza molt freqüentment; hom prefereix el perfet, i el moment de referència anterior s'assenyala per altres mitjans (Lunt, 1952: 97).

Basant-se en l'asimetria actual de la posició dels clítics a la 3ª pers. del perfet (*pravil sam go* "l'he fet", *pravil si go* "l'has fet", però *pravil go e* "l'ha fet"), Ivancev (1976: 357-358) exposa la hipòtesi que el perfet va seguir el mateix procés de distanciament a tot el domini del búlgar, que es podria equiparar al procés de sintetització del perfet en altres llengües eslaves. Però en búlgar no duria a assumir el valor de passat general sinó a assumir el valor narratiu, que es caracteritza precisament per la pèrdua de l'auxiliar a la 3ª pers. Per tal de diferenciar formalment i funcionalment el perfet de la forma narrativa quan calgui, s'hauria restaurat el seu caràcter analític afegint la forma verbal *e*, però no formaria ja una unitat fonètica amb el verb conjugat, i per aquesta raó apareix al final.

Les formes resultatives del tipus *imam* + participi passat passiu (vg. 5.5.5) no es consideren formes verbals diferents, sinó formes perifràstiques que solen correspondre al perfet i on es destaca la relació del valor resultatiu amb l'objecte:

Od dve godini sum se zagrizli (perf. P) *da soberam* (pres. P) *malu narodni pesni, ot koj dosega imam sobrani* (perf. P perif.) *do stotina i povik'e.* (Mak.) "Des de fa dos anys m'he ocupat de recollir algunes cançons populars, de les quals fins ara tinc reunides fins a una centena i més".

En aquest exemple es veu força clar el contrast entre la forma de perfet, en la que el caràcter resultatiu s'orienta cap al subjecte, i la forma perifràstica, amb el caràcter resultatiu orientat cap a l'objecte.

No és casual que aquestes formes resultatives noves tinguin la més àmplia utilització a les parles sudoccidentals i constituïxin tot un subsistema estable a la gramàtica normativa macedònia (vg. 5.5.5), ja que el valor resultatiu de les formes *sam* + participi passat actiu ha estat desplaçat en un grau notable pel valor narratiu no-testimonial. Aleshores el buit dins del sistema quant al valor resultatiu s'ha compensat amb les formes *imam* + participi passiu.

Nombroses llengües construeixen el perfet sobre la base del participi passiu, però mitjançant procediments diversos han desenvolupat una expressió del perfet actiu-transitiu mitjançant el que Cohen (1989: 132-133) anomena construccions estatives. Segons aquest autor, el més freqüent és integrar l'expressió passiva en una construcció possessiva, fent del posseïdor l'agent responsable de l'estat constatat. A les llengües on la possessió s'expressa mitjançant un verb "tenir" el perfet actiu-transitiu es forma amb aquest verb unit a un participi passiu. A una notable distància geogràfica i cultural dels parlars macedonis, però per una raó semblant, trobem una situació idèntica a les llengües iberorromàniques occidentals, a les quals no existeixen les formes compostes que denoten un valor resultatiu o de perfet. I aleshores en aquestes llengües, quan hi cal, s'utilitzen les formes *ter* + participi en gallec (Freixeiro, 2002: 453-456), *tener* +

participi en asturià (A.L.I.A., 1999: 225) i *ter* + participi en portuguès (Cunha i Cintra, 1985: 284-285).

6.6 L'oposició modal bàsica: relació objectiva / relació no-objectiva.

Els modes marcats varien d'una llengua a l'altra. Una generalització possible és que l'oposició més típica de mode és indicatiu / no-indicatiu, on el primer element sempre és el membre més real o assertiu de l'oposició. Tradicionalment l'imperatiu s'inclou entre els modes, però n'és un mica especial perquè és utilitzat sobre tot en oracions imperatives, que presenten algunes propietats sintàctiques i pragmàtiques especials. Morfològicament l'imperatiu sol ser la menys marcada de les formes verbals, freqüentment idèntic al tema verbal (Dahl, 1985: 26). També remarca aquest fet Lyons (1968: 319-320), que es dona a moltes llengües que flexionen el verb segons diverses categories, i el qualifica de sorprenent. Aquest és el cas del búlgar pel que fa als verbs de la II conjugació (temes en -i-): *govorja* "parlar", tema *govor-i-*, imperatiu 2ª pers. sg. *govori*.

Lyons (1995: 359) destaca que no hi ha consens sobre l'establiment d'un marc teòric comprensiu que sigui coherent en la teoria i empíricament satisfactori per tal de descriure i valorar la modalitat. Per a aquest autor, el mode és, per definició, la categoria que resulta de la gramaticalització de la modalitat, ja sigui epistèmica, deòntica o de qualsevol altre tipus (Lyons, 1995: 355).

Hi ha dues vies per a la descripció del concepte de mode: una via morfològica que surt del concepte de forma morfològica (gramatical) i reconeix l'existència d'un nombre diferent de modes a diferents llengües i la via sintàctica que dona la possibilitat d'allunyar-se dels modes tradicionalment considerats i descobrir tot l'actiu d'estructures

modals. Aquesta aproximació en un sentit ampli fa possible una classificació més completa de les característiques modals del discurs. Si hom té en compte que les modalitats, en els seus significats concrets, són magnituds històricament canviant, aquesta concepció permet posar de manifest les etapes de la formalització progressiva dels significats modals. La gramàtica russa, per exemple, juntament amb l'indicatiu i l'imperatiu, dóna l'estatus de "modes especials" a algunes construccions analítiques, la semàntica de les quals s'acosta als significats corresponents del subjuntiu, optatiu, condicional, etc. (Kitova, 1999: 37, citant Grepl, 1974). Segons la gramàtica russa, la categoria de mode és un sistema de formes oposades que expressen la relació de l'acció amb la realitat i presenten significats de realitat, exhortació o pressuposició i possibilitat (Plotnikova, 1982: 618-619). Istrina (1953: 473) puntualitza que expressa la relació establerta pel parlant entre acció i realitat. En rus hi ha un bon nombre de partícules modals que poden expressar manifestacions de la voluntat del parlant o relacions amb la realitat o amb l'acció, amb la versemblança del discurs o poden expressar la transmissió subjectiva de paraules alienes (Sapiro, 1953: 643-644). Les partícules modals aporten a l'oració diversos significats de la relació subjectiva amb l'acció, i també es poden unir amb significats d'una relació objectiva de l'acció amb la realitat (Svedova, 1982: 727).

Basant-se en la realització específica de les relacions modals de cada llengua eslava, els estudiosos proposen diferents interpretacions de la categoria de modalitat. L'accent en la descripció de la categoria de modalitat en un sentit més ampli o més restringit, és a dir, com una categoria semàntica o com una categoria gramatical, depèn de les característiques estructurals de cada llengua (Kitova, 1999: 34).

La categoria de modalitat té un ampli espectre en búlgar a causa de l'estructura analítica de la llengua i la riquesa de mitjans gramaticals amb què s'expressa la seva essència ontològica i també pel caràcter de les seves relacions objectives amb la realitat.

La consciència lingüística búlgara també diferencia dos tipus de modalitat: objectiva i subjectiva. A la modalitat objectiva es descobreix la relació del contingut de l'oració amb la realitat, tant pot ser real com irreal:

Vodata si tecese (imperf. I) *krotko*.

"L'aigua s'escolava mansament".

A la modalitat subjectiva es descobreix la relació del parlant amb el contingut de l'oració:

Bezporno, bez da se poznavä (pres. I) *nasata dejstvitelnost, ne moze* (pres. I) *da se pisat* (pres. I) *razkazi*.

"Indiscutiblement, sense conèixer la nostra realitat no es poden escriure relats".

La qüestió de la delimitació de la modalitat objectiva i subjectiva és delicada i es presta a discussió (Kostadinova, 1999: 95).

La modalitat és una categoria complexa que difícilment es pot definir d'una forma homogènia i categòrica. Està clar que interactua activament amb tot el sistema de les altres categories funcionals i semàntiques i està estretament relacionada amb el nivell pragmàtic. Des d'aquesta posició, en el camp de la modalitat s'observa una interdependència complexa de quatre factors comunicatius: parlant, oient, contingut del discurs i realitat (Kostadinova, 1999: 101-102).

El fenomen de la modalitat rep interpretacions diferents, es pren bé com una categoria conceptual, bé com una categoria semàntico-funcional, bé com una categoria morfològica o sintàctica. Tot i que hi ha llengües on l'única forma gramatical que expressa el contingut de la modalitat és el mode, és fals considerar *a priori* que una categoria no és modal si no està expressada per un mode (Gerdzиков, 1984: 83).

Per tal de descriure més exactament el nombre i característiques de les categories modals en general, Gerdzиков (1982: 30) assenyala que a més de les

categories verbals simples (persona, nombre, temps, etc.) la morfologia cal que inclogui unes categories complexes (hipercategories) que agrupen algunes de simples (sincategories). La modalitat en búlgar es realitza precisament en el marc d'una hipercategoria.

La hipercategoria mode (*modus*) verbal reuneix totes les formes relacionades amb el concepte de modalitat dins del criteri més ampli. Aquí la categoria bàsica és el mode (*naklonenie*) caracteritzat com un mode de l'acció (Gerdzikov, 1984: 85).

La categoria mode de l'acció (*modus na dejstvieto*) o, en la terminologia més habitual, mode (*naklonenie*), mostra la relació del parlant amb l'acció i la relació de l'acció amb la realitat. Per la seva part, la categoria mode del discurs (*modus na izkazvaneto*) expressa la valoració del parlant sobre la relació del discurs amb la realitat (Gerdzikov, 1982: 29). El doble caràcter de la definició del pla del contingut d'aquesta categoria complexa s'expressa a través de dues oposicions: narratiu / no-narratiu i subjectiu / no-subjectiu i s'obté així un sistema simètric quàdruple que comprèn un element doblement marcat: formes dubitatives (*nedovercivl*)¹¹ *bil cetjal*¹²; dos de marcats: formes narratives (*preizkazni*) *cetjal*, i formes de suposició (*umozakljucitelni*) *cetjal e*; i un de no marcat: formes testimonials (*udostoveritelni*) *cetese* (Gerdzikov, 1984: 77-78).

Lindstedt (1985: 300, nota 13) posa en dubte la necessitat de diverses categories modals i creu que el terme *modus actionis* (*modus na dejstvieto*) és poc afortunat perquè recorda l'*Aktionsart* (*nacin na dejstvieto = modus actionis*),¹³ quan es tracta de coses totalment diferents. I afegeix que no veu perquè aleshores el mode imperatiu no es podria incloure a la categoria *modus dicendi actionis*.

¹¹ Literalment, "de malfiança".

¹² Les formes verbals amb què l'autor exemplifica el sistema són de 3ª pers. sg. dels imperfets respectius.

¹³ Nota sobre la terminologia búlgara: *modalnost* "modalitat"; *modus* "mode" (gramatical) en sentit abstracte; *naklonenie* "mode" (la categoria morfològica verbal); *nacin* "mode, manera" en sentit general.

Kucarov (1984: 84) argumenta que aquest sistema es construeix sobre dos trets diferents: narrativitat i subjectivitat. Està d'acord amb la rellevància d'ambdues oposicions, però considera que l'oposició narratiu / no-narratiu caracteritza la relació del parlant amb el discurs i forma una categoria morfològica autònoma, en tant que l'oposició subjectiu / no-subjectiu caracteritza un tipus de relació del parlant amb la realitat de l'acció.

La modalitat objectiva s'interpreta com quelcom que és vàlid en un determinat món epistèmic o deòntic. La modalitat epistèmica subjectiva és la qualificació per part del parlant del seu compromís epistèmic. El parlant pot expressar les seves creències i actituds i els seus propis desitjos i ordres i no relatar com un observador neutral l'existència d'unes o altres situacions. Totes les llengües tenen mitjans per expressar els diversos tipus de compromís epistèmic: hipotètic, condicional, provisional, etc. Algunes els gramaticalitzen i altres els lexicalitzen o semilexicalitzen amb verbs modals, adjectius i adverbis modals (Lyons, 1995: 354-355).

El principal mitjà d'expressió de la modalitat objectiva és el mode, que al seu nivell sintàctic presenta l'oposició entre les formes indicatives i totes les altres. La modalitat objectiva està orgànicament relacionada amb la categoria de temps. En búlgar està plenament gramaticalitzada pel mode, fins al punt que ambdós conceptes es superposen i es confonen. Kostadinova (1999: 96) fa notar que a la *Gramàtica* de l'Acadèmia de Ciències (1983) el terme "modalitat" gairebé ni s'esmenta, tot i que els valors modals de les diverses formes temporals d'indicatiu són descrits acuradament (vg. 4.3).

La modalitat subjectiva es presenta com un tret opcional del discurs. Els significats expressats per aquest contingut semàntic no són homogenis i molts no tenen una relació directa amb la gramàtica. La base semàntica de la modalitat subjectiva és el

concepte de matís o valor en sentit ampli, es tracta no solament d'una qualificació lògica racional sinó també de les múltiples variants de la reacció emocional. Tots aquests matisos s'expressen amb una variada gamma de mitjans lingüístics. La modalitat subjectiva, tot i que no es formuli terminològicament així, es presenta a través dels valors modals de la major part de les formes temporals i amb molt diversos mitjans lèxics i sintàctics (Kostadinova, 1999: 96).

La categoria de mode es construeix sobre l'oposició semàntica d'acord amb el tret realitat / no-realitat (*realnost / nerealnost*) en forma d'oposició modalitat objectiva / modalitat subjectiva. En el marc de la modalitat subjectiva es diferencien nombrosos significats modals dels quals només alguns estan gramaticalitzats. Només les formes amb una semàntica modal demostrada, que expressa significats i matisos subjectiu-modals formalitzats poden formar un mode separat (Kucarov, 1984: 44).

En conjunt, la relació subjectiva pressuposa diferents valors modals relacionats amb la realitat (o, més exactament, amb la irrealitat) de la relació entre el subjecte verbal i l'acció, en tant que la relació no-subjectiva no pressuposa aquests valors, en particular assenyalava una acció real des del punt de vista del parlant (Kucarov, 1994: 149).

L'oposició objectiu / subjectiu des del punt de vista de la modalitat és força relativa, ja que en una sèrie de casos es difumina i els seus dos correlats es transvasen l'un a l'altre. A les llengües romàniques està representada per l'oposició indicatiu / subjuntiu, en altres llengües prou una concepció objectiva de la modalitat, amb graus de subjectivitat. El búlgar té una posició intermitja: acceptant el contingut de la modalitat objectiva expressada pel mode indicatiu i avantatjat pel mode imperatiu, de fet posa l'accent al condicional i a l'ús modal dels temps indicatius, que donen al concepte una caràcter subjectiu, estilísticament expressiu (Kostadinova, 1999: 102).

Moltes de les funcions modals no són proposicionals i queden fora del domini de la semàntica de condicions de veritat; les categories gramaticals de mode i temps són interdependents a totes les llengües que tenen ambdues categories (Lyons, 1995: 351). La relació entre modalitat i temporalitat és molt forta, com ho demostra indiscutiblement el sistema temporal edificat sobre els dos modes representatius, indicatiu i narratiu, malgrat que en la comprensió dels lingüistes les dues categories conscientment es deslliguen i es parla d'un ús modal especial complementari dels temps (Kostadinova, 1999: 103). Per a Andrejcin (1976: 27) les formes modals no indicatives es relacionen temporalment només amb un futur, més proper o més llunyà i, eventualment, amb un futur passat.

El contingut semàntic de la categoria morfològica de mode és la relació del parlant amb l'acció. L'oposició bàsica a la categoria és objectiu / no-objectiu¹⁴, on la sèrie de formes no marcades correspon a la modalitat objectiva (mode indicatiu), en oposició a tres sèries de formes marcades que corresponen a la modalitat subjectiva: modes imperatiu, condicional i conclusiu (Kucarov, 1998: 405-406).

Observem que dues sèries de formes marcades tals com el mode imperatiu i el mode condicional tenen ambdues dues marques totalment diferents (vg. 5.2.2 i 5.2.3) i, en conseqüència, ens podem preguntar sobre la identitat original de l'imperatiu analític i el condicional sintètic.

Alguns autors antics, com Gruev (1858: 45) barrejaven les formes sintètiques i analítiques en la descripció de l'imperatiu i per a altres, com Momcilov (1868: 54), les formes (sintètiques) d'imperatiu es reduïen a les 2es persones i les formes analítiques amb *da* eren les integrants del mode subjuntiu ("mode subordinant" en la terminologia de l'autor). Aquest és més o menys l'enfocament dels autors que han acceptat

¹⁴ Kucarov (1998: 398) la descriu com "subjectiu / no-subjectiu".

l'existència d'un mode subjuntiu (vg. Parvev, 1975: 283-284). Maslov (1981: 290-291) tot i admetent la no existència d'un mode subjuntiu específic, diu que aquestes formes analítiques en fan la funció. Mladenov (1929: 288-289) en la seva *Història de la llengua* no diu res sobre les formes analítiques de l'imperatiu.

Cal remarcar que l'imperatiu, en passar al discurs indirecte, ho fa obligatoriament en la forma analítica, i aquesta és una funció de subjuntiu a les llengües que en tenen. Recordem que el mode imperatiu sol ser personalment defectiu en moltes llengües i que les formes de no-2ª persona són precisament de subjuntiu.

Aleshores podríem pensar que les formes analítiques d'imperatiu en búlgar tenien en principi una funció "subjuntiva" (de fet es podria dir que encara la tenen) però l'absència d'un mode subjuntiu les ha enquadrades al mode imperatiu, i d'aquí les dues marques diferents d'aquest mode. Segons Mircev (1963: 205) les formes analítiques amb *da* són molt antigues, ja estan documentades als primers manuscrits, i l'ús es manté viu durant el període del búlgar mig i arriba ininterrompudament a la llengua moderna. Vaillant (1948: 232-233) corrobora la antiguitat d'aquestes formes i a la seva selecció de textos del segle XI en dóna exemples:

Da oupuvaetu (imperat. I) *Izdraili na gospode eko otu gospody milosti.* (SI 129 [130], 6-7)

"Confia, Israel, en el Senyor perquè del Senyor (és) la misericòrdia".

Si examinem alguns exemples del búlgar antic observem que s'utilitzen invariablement les formes sintètiques d'imperatiu a la 2ª persona, sg. i pl.:

I glagolase (imperf. I) *Isousovi pomèni* (imperat. I) *mi gi egda pridesi* (fut. P) *vi cesaristvi tvoemi.* (Lc 23, 42)

"I deia a Jesús: recorda't de mi quan arribis al teu regne".

I rece (aor. P) *morju mlíci* (imperat. I) *i oustani* (imperat. P). (Mc 4, 39)

"I digué al llac: calla i estigues quiet".

Radouite sê (imperat. I) *i veselite sê* (imperat. I) *eko muzda vasa mnoga estu* (pres. I) *na nebesexu*. (Mt 5, 12)

"Alegreu-vos i celebren-ho perquè la vostra recompensa és gran en el cel".

Radouite sê (imperat. I) *su mnojô eke obretu* (aor. P) *ovicô mojô pogybusôjô*. (Lc 15, 6)

"Celebren-ho amb mi perquè he trobat la meva ovella que havia perdut".

I rece (aor. P) *minii synu eju oticju otice dazdi* (imperat. P) *mi dostoinôjô casti imenie*. (Lc 15, 12)

"I el fill menor digué al seu pare: pare, dóna' la part de l'herència que em pertoca".

Vise oubu eliko aste rekôtu (pres. P) *vamu bljusti subljudaite* (imperat. I) *i tvorite* (imperat. I) *po delomu ze ixu ne xodite* (imperat. I). (Mt 23, 3)

"Tot el que us manen compliu i observeu, però no feu com ells".

També s'utilitza a la 1ª persona pl., que tenia una forma sintètica pròpia a la llengua antiga:

I glagola (aor. I) *imu vu tu dini vecerou byvusju preidemu* (imperat. P) *na onu polu*. (Mc 4, 35)

"I els digué aquell mateix dia cap al vespre: passem a l'altra riba".

Les formes analítiques només s'utilitzen per a la 3ª pers. sg. i pl., tot i que existia una 3ª pers. sg. sintètica, probablement per la seva homonímia amb la 2a:

Glagolasê (imperf. I) *emou vsi da raspêtu bôdetu* (imperat. I passiu). (Mt 27, 22)

"Tots li digueren: que sigui crucificat".

Togda ze i predastu (aor. P) *imu da i propinôtu* (imperat. P) (Jn 19, 16) "Aleshores els l'entregà perquè el crucifiquessin".

Ize imatu (pres. I) *ousi slysati da slysitu* (imperat. I). (Mt 4, 23)

"Qui tingui orelles per escoltar, que escolti".

Tugda sôstei vu ijudei da begajôtu (imperat. I) *na gory.* (Mt 24, 16) "Aleshores els que siguin a Judea que fugin a les muntanyes".

Podem constatar l'alternança d'ús en un mateix context, sempre seguint el mateix criteri:

Iny estu supaslu (perf. P) *da supasetu* (imperat. I) *i sê.* (Lc 23, 35)

"(Ell) que ha salvat els altres que es salvi ell mateix".

Aste ty esi (pres. I) *cesar'i ijudeisku supasi* (imperat. I) *sê samu.* (Lc 23, 37). "Si ets el rei dels jueus salva't tu mateix".

I fins i tot dintre de la mateixa oració:

Bljudete sê (imperat. I) *niktoze vasu da ne prelistitu* (imperat. P). (Mt 25, 4) "Estigueu alerta, que ningú no us enganyi".

Aquesta distribució es mantindrà durant l'època del búlgar mig. Heus ací uns exemples del segle XIV:

Aste i gore sei recete (pres. P) *dvigni* (imperat. P) *sê i vevruzi* (imperat. P) *sê vi more i bôdetu* (fut. P). (Mt 21, 21)

"Si dieu a aquesta muntanya: alça't i tira't al mar, i serà".

Ize ne imate (pres. I) *srebra ni ceni siduse koupite* (imperat. P) *i piite* (imperat. I) *i jadite* (imperat. I), *be-srebra i ceni vino i maslo.* (Is 55, 1)

"Havent vingut els qui no teniu plata ni diners, compreu i beveu i mengeu sense plata ni diners vi i oli".

Ize aste xosteti (pres. I) *vêstii byti vu vasu da bôdeti* (imperat. P) *vasi slouga.* (Mt 20, 26)

"Qui vulgui ser important entre vosaltres, que sigui el vostre servidor".

Aquest és el mateix criteri que s'observa en general en la llengua moderna: a les 2es persones s'utilitzen les formes propiament imperatives, que són les sintètiques:

Ti, momce, si sabiraj (imperat. I) *ustata! Gledaj* (imperat. I) *i tvoja Madzini tam!* (S.D.)

"Tu, noi, tanca't la boca! Mira el teu Mazzini allà!"

Ne se nadjavaj (imperat. I) *vece, Ahmed, ne promenjaj* (imperat. I) *nisto, cuvas* (pres. I)

li, nisto ne promenjaj! (imperat. I) (S.D.)

"No esperis ja, Ahmed, no canviis res, sents? No canviis res!"

Gospodi, ili mu otvori (imperat. P) *ocite, ili mu gi savsem zatvori* (imperat. P). (S.G.)

"Senyor, obre-li els ulls o tanca-li'ls del tot".

Rece (aor. I) *Bog: ne jazte* (imperat. I) *ot tjah i ne se dokosvajte* (imperat. I) *do tjah, za*

da ne umrete (pres. P). (*Gn 3, 3*)

"Digué Déu: no mengeu d'ells i no us acosteu a ells perquè no moriu".

A totes les altres persones s'utilitzen les formes analítiques:

Mladicka Italija, mladicka Evropa... e, hajde da se podmladim (imperat. P) *i nij!* (S.D.)

"La joveneta Itàlia, la joveneta Europa... eh, rejuenim-nos també nosaltres!"

Gospod da ni e (imperat. I) *na pomost!* (S.G.)

"Que Déu ens ajudi!" (lit.: ens sigui d'ajuda).

Nisto ne mozem (pres. I) *da popravim* (pres. P) *s plac. Todor e* (pres. I) *ubit. Da varvim*

(imperat. I), *da ni kazat* (imperat. P) *kade e* (pres. I) *Todor.* (S.G.) "No podem arranjar

res amb plors. Todor és mort. Anem, que ens diguin on és Todor".

Rece (aor. I) *Bog: da bade* (imperat. I) *svetlina. I bide* (aor. I) *svetlina.* (*Gn 1, 3*)

"Digué Déu: que sigui la llum. I fou la llum".

A kakvo da storja (imperat. I), *gramatice Vojsile?* (S.H.K.)

"I què he de fer, gramàtic Vojsil?"

I rece (aor. I) *tja na zenata: istina li kaza* (aor. P) *Bog, da ne jadete* (imperat. I / pres. I)

ot nikoe darvo v raja? (*Gn 3, 1*)

"I digué ella a la dona: de debò Déu digué que no mengeu de cap arbre del jardí?".

Aquest darrer exemple és un imperatiu en discurs indirecte, per això apareix en la forma analítica tot i que sigui una forma de 2ª persona.

També, però, es poden alternar les formes sintètiques i analítiques, generalment amb un matís emfàtic:

Cuvaj (imperat. I), *sestra si njama da ti dam* (fut. P), *da znaes!* (imperat. I). (S.D.)

"Escolta, la meva germana no et donaré, que ho sàpigues!".

Es pot trobar també l'alternança de formes analítiques diferents:

Neka poglednem (imperat. P) *rabotata si kakvato e* (pres. I), *neka se gotvim* (imperat. I)
za naj-tezkoto i da ne cakame (imperat. I) *vece otnikade drugade, da mislim* (imperat. I)
samo kak mozem (pres. I) *nie sami da si pomognem* (pres. P). (S.D.)

"Mirem la nostra tasca tal com és, preparem-nos per al més difícil i no esperam ja res d'enlloc, pensem només com podem ajudar-nos nosaltres mateixos".

Els exemples mostren que tant a la llengua antiga com a l'actual a les persones que existeix una forma sintètica, sempre és la de preferència; quan no n'hi ha, s'utilitzen les formes analítiques. Es pot pensar, doncs, que les formes propiament imperatives són les sintètiques, i pel caràcter defectiu quant a persona d'aquest mode, allà on no n'hi ha s'utilitzen les formes analítiques. Una situació paral·lela trobem a les llengües romàniques i remarquem que les formes analítiques també en búlgar fan una funció "subjuntiva" a l'oració subordinada. Les formes analítiques de 2ª persona només s'utilitzen als predicats compostos i al discurs indirecte, en ambdós casos una oració subordinada, i en aquests contextos no es solen analitzar com a formes analítiques d'imperatiu sinó com a construccions sintàctiques *da* + present. Ho corrobora el fet que les formes imperatives amb *neka* (*da*) no són possibles en aquests contextos. Es pot dir,

doncs, que hi ha una diferència intrínseca entre les formes sintètiques i analítiques d'imperatiu i d'aquí l'existència de marques diferents.

Les formes analítiques amb *neka (da)*, un antic adverb, són relativament modernes, ja que al període del búlgar mig encara no estan documentades (Mircev, 1963: 205). Als escrits del segle XIX s'utilitzen ampliament amb un valor optatiu, i observem que aquestes perífrasis no estan encara gramaticalitzades com a formes d'imperatiu i que es poden construir amb altres formes temporals apart del present:

Neka vasata krav, proljana na gorite makedonski, da slozi (pres. P) za simbol na sloboda, a vasata deviza neka bide (aor. I): sloboda ili smart' (Mak.)

"Que la vostra sang, vessada per les muntanyes macedònies, faci de símbol de llibertat, i que la vostra divisa fos: llibertat o mort".

Neka Bog blagoslovi (pres. P) pravoto ni delo i denja na vastanieto. (Mak.) "Que Déu beneixi la nostra recta acció i el dia de la revolta".

A la llengua moderna aquestes formes analítiques tenen freqüentment el valor d'exhortació i autorització:

Neka da pijat (imperat. I) pri mene. (I.V.)

"Que beguin amb mi".

Neka da vidim (imperat. P) sega dnesnata delegacija za posrestnane. (S.G.) "Veiem ara la delegació que avui hem de rebre".

Neka naj-napred da specelim (imperat. P) vojnata, togava mnogo problemi ste polucat (fut. P) svoeto razresenie. (S.G.)

"Guanyem primer de tot la guerra, aleshores molts problemes trobaran /la seva/ solució".

Observem també l'ús en 1ª persona:

Neka priznaja, (imperat. P) *ce az visoko cenja* (pres. I) *vasija talant*. (S.G.) "He de confessar que jo valoro molt la vostra disposició".

Ocasionalment remarquem que amb valor modal imperatiu es poden trobar també perífrasis del tipus *stiga* + present o perfet:

Stiga Bog da blagoslovi (imperat. P) *orazieto ni, stiga otecestvoto ni, tova nase izmaceno otecestvo*. (I.V.)

"Que Déu beneeixi les nostres armes, la nostra pàtria, aquesta pàtria nostra martiritzada".

Stiga! Hajde, stiga sme tarsili! (imperat. I) *Njama* (pres. I) *nikoj*. (S.D.)

"Prou! Apa, hem buscat prou! No hi ha ningú".

Pel que fa al condicional, sabem que les formes sintètiques són relativament noves. Mladenov (1929: 287) nega categòricament que siguin formes condicionals, per a aquest autor són formes de present d'indicatiu de verbs iteratius utilitzades a l'oració condicional. El mateix autor, parlant de l'aspecte (p. 277) comenta que les formes iteratives sufixades s'interpreten freqüentment amb valor condicional. Mircev (1963: 208) és de la mateixa opinió, però la matisa en el sentit que es tracta de verbs imperfectius nous amb el sufixos iteratius *-va-*, *-a-* / *-ja-* que no s'utilitzaven amb valor de present actual i han desenvolupat un matís de possibilitat o capacitat d'acompliment de l'acció en determinades condicions, per la qual cosa s'utilitzen a l'oració condicional. I remarca que aquest ús és rar en la llengua literària, tot i que és més freqüent a la parla popular i fins i tot en alguns dialectes ha arribat a suplantar les formes analítiques del condicional. Stojanov (1984: 391) remarca que aquestes formes amb valor condicional només existeixen a les parles orientals.

Sembla clar, doncs, que les formes sintètiques del condicional eren en principi formes d'un present d'indicatiu i a través del seu ús a l'oració condicional han passat a

fixar-se com a formes del mode condicional. De fet coincideixen formalment amb el present dels verbs imperfectius formats per sufixació a partir de perfectius i la diferència només es fa evident pel context:

Slusaj (imperat. I) *Rado, dohozdas* (cond. I) *v Klisura, na gosti u gospoza Muratlijska?* (I.V.)

“Escolta Rada, aniries a Klisura de visita a casa de la senyora Muratlijska?”.

He, da imame (pres. I) *edin Ljubobratric, az mu stavam* (cond. I) *bajraktarka, pa ste hodim* (fut. I) *da secem* (pres. I) *zalkite*. (I.V.)

“Eh, si tinguéssim un Ljubobratric jo seria la seva portabandera, aniríem a degollar les cols”.

Notem que aquesta oració està estructurada com una condicional real (present i futur) per tal d’accentuar el matís irònic del parlant.

La modalitat deòntica s’expressa en búlgar amb el mode imperatiu. Formes especials d’imperatiu només existeixen a la 2ª pers., sg. i pl., només en el cas que la voluntat del parlant es pot transmetre personalment i directa a l’executor. Les formes compostes amb *da* i *neka* (*da*) formen un paradigma complet de nombre i persona, però són testimoni d’una participació lèxico-sintàctica en l’expressió d’aquest tipus de modalitat quan no es tracta de la 2ª persona (Kostadinova, 1999: 97).

A la llengua col.loquial s’utilitza el futur amb valor imperatiu. Pel seu camp la modalitat volitiva es refereix a accions precedents que es situen o en un moment posterior immediat o en un futur més allunyat. És interessant l’aplicació de la modalitat deòntica amb formes de passat. La construcció *da* + perfet es refereix, però, a una acció futura:

Do teb sta (pres. I), *Rado, da sedna* (pres. P)... *sakan da ne si begala* (perf. I). “Al teu costat, Rada, vull seure... perquè no fugis”.

Aquí es pot afegir (amb reserves) que aquesta modalitat, juntament amb l'assertiva, és un component del mode indicatiu i que gravita cap a ell en una relació formal (Kostadinova, 1999: 97).

L'estatus del mode condicional és indiscutible, segons Kostadinova (1999: 97) perquè està suficientment gramaticalitzat com a mitjà d'expressió de la modalitat hipotètica.

Amb les formes del condicional sintètic s'expressa un matís especial de disposició, capacitat de fer alguna cosa, en tant que l'analític denota la possibilitat eventual en sentit ampli:

Izjazdam "(m'ho) menjaria tot" [en sóc capaç].

Bih izjal "(m'ho) menjaria tot" [si tingués gana].

De fet, Andrejcin (1976: 27) considera l'existència de dos modes hipotètics, anomenats comunament mode condicional: un *modus eventualis* que dóna l'acompliment de l'acció per part del subjecte només com possible, i un *modus potentialis* que expressa que el subjecte està en condicions de dur a terme l'acompliment de l'acció. El primer correspon a les formes analítiques i el segon, a les sintètiques.

També Ivancev (1976: 348-349) assenyala que el condicional està en regressió, i en alguns parlars fins i tot en forma residual, i per compensar la mancança la llengua ha creat una nova forma, anomenada potencial o condicional sintètic.

Els sufixos amb què es forma el condicional sintètic es consideren homònims dels sufixos imperfectivants. Així aquí són marques tant de la imperfectivitat com de la possibilitat o la capacitat de veritat. Segons Gerdzikov (citada per Kostadinova, 1999: 100 sense donar referència) els verbs imperfectius secundaris tenen una doble funció modal: expressar la modalitat indicativa i la modalitat potencial no-indicativa. La síntesi

de les dues modalitat reforça el matís de disposició en el camp de la modalitat potencial hipotètica:

Kupuvam (cond. I) *go, ako mi go dadat* (pres. P) *na izgodna cena.*

“Ho compraria si em fessin un bon preu”.

D'exemples semblants resulta clar que el valor temporal concret d'aquesta forma modal és irrellevant. En essència el present potencial (condicional sintètic), com a testimoni de la perduda localització temporal s'especialitza en l'expressió de la modalitat potencial en els seus nombrosos matisos: disposició, capacitat, possibilitat i convicció de la no-abolició de les accions.

El matís de inevitabilitat, característic del futur però transposat sobre el present modal, utilitzat en el seu lloc, se sent molt més tangiblement a les formes de 2ª pers:

Slusaj (imperat. I): *ostavas* (pres. I) *tuk i se predavas* (pres. I).

“Escolta: et quedes aquí i et lliures”.

Un altre matís modal molt propi del condicional sintètic és la seva vigorosa expressivitat, la qual s'associa a la indeterminació i el caràcter hipotètic:

Udavvam (cond. I) *te, ta stes* (pres. I) *da posinees* (pres. P) *stari lazec.* “T'ofegaria fins que et tornessis blau, vell mentider”.

Aquí la decisió evident és totalment subjectiva i amb un caràcter emocional clar. Al discurs no hi ha informació sobre si el subjecte modal està convençut de la inevitabilitat de l'acció o no. El propi concepte de futur sempre pressuposa un moviment emocional que l'exclou fins a un cert punt del convenciment del parlant que l'acció encara no realitzada es realitzarà finalment.

El condicional sintètic té tot el paradigma. Juntament amb les formes de present s'utilitzen les de passat i les de futur, i té també formes narratives i narratives emfàtiques.

Aquí coincideixen dos tipus de modalitat: no-testimonial i epistèmica. La forma del condicional passat és totalment homosèmica amb el futur passat a la mateixa posició sintàctica:

Ako bjaha ziveli (plusq. I) *tuk razbojnici, dosega tozi dom ne stojavase* (cond. pas. I) *zdrav*.

“Si haguéssin viscut aquí revolucionaris, aquesta casa no hauria estat sencera fins ara”.

Aquí es descobreix l'altra no menys significativa qualificació modal del condicional sintètic, que no existeix al futur, la possibilitat sobre la base d'una acció no realitzada al passat.

En conseqüència, aquest mode és potencial només a mitges, perquè pot funcionar també com a irreal. La presència del condicional sintètic en oracions independents contempla la seva identitat total amb el condicional analític al mateix context sintàctic. Expressant disposició com un matís de la potencialitat, el condicional sintètic és portador d'una semàntica optativa:

Izskubvam (cond. I) *ti iz garloto prokletij ezik*.

“T'arrencaria de la gola la llengua mentidera”.

Dobla també la funció del condicional analític com a expressió de la capacitat de l'acompliment de l'acció, la qual es pren com típica si es prefereix la forma de 3ª pers. en forma de present del condicional sintètic:

Mene me ottam i djavoljat ne izkarva (cond. I).

“A mi d'allà ni el diable em trauria”.

L'única diferència entre ambdós condicionals és l'ornament més subjectiu i expressiu del sintètic, que indubtablement enriqueix el seu espectre modal (Kostadinova, 1999: 100-101).

La modalitat optativa (que també pot ser pròpia del condicional) s'expressa principalment amb mitjans morfològics en un context estilísticament marcat (amb imperfet i reducció de la categoria de persona, perquè només és rellevant la 1ª):

Eh, da mozeh (imperf. I) *da ostana* (pres. P) *zavinagi mlad*.

"Ah, si pogués quedar-me per sempre jove".

El modalitzador en imperfet *iskah* "volia" també és un representant de la modalitat optativa, però en el camp del mode indicatiu (Kostadinova, 1999: 98):

Iskah (imperf. I) *da popitam* (pres. P), *ako mi e* (pres. I) *pozvoleno, kakvo te e zaneslo* (perf. P) *cak tam?* (S.D.)

"Volia preguntar, si m'és permès, què t'ha portat fins allà?".

Semblant a l'optativa, però suficientment individualitzada, és la modalitat inductiva (*podbuditelna*), que s'expressa amb els modalitzadors impersonals *trjabva, sledva* "cal" i el verb *moga* "poder" en 2ª i 3ª pers. en el camp del mode indicatiu o amb les formes condicionals impersonals *bi trjabvalo, bi sledvalo* "caldria". Malgrat que aquest tipus de modalitat correspon a l'imperatiu, freqüentment s'especialitzen en la seva representació formes amb altres mitjans lingüístics (Kostadinova, 1999: 98).

6.7 L'oposició possibilitat real / possibilitat hipotètica al camp de l'oració condicional.

En el camp de l'oració condicional hom observa diverses oposicions que es poden catalogar plenament com a modals, per tal d'expressar les diferents gradacions de possibilitat, des de la real fins a la irreal.

L'oració condicional pot ser presentada pel parlant com a hipotètica (suposada) amb diversos matisos: potencial (possible) o irreal (inexistent o impossible), i també

com a real. Els diferents tipus de condició estan relacionats amb les característiques temporals i modals de l'acció a l'oració principal (conclusió o apòdosi) i la subordinada (condició o pròtasi). Les oracions condicionals poden ser futures i passades i també poden presentar accions repetides o generals (vàlides en qualsevol moment). La condició hipotètica (suposada) pot ser potencial, amb possibilitat d'acompliment, o irreal, sense possibilitat d'acompliment (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 394).

Tot i que hi ha una varietat notable de formes temporals possibles, la concordança temporal és relativament rígida a l'oració condicional. Això significa que l'ús d'un temps concret a l'apòdosi limita radicalment l'elecció de la forma temporal a la pròtasi (Weinrich, 1964: 168-169).

L'oració condicional real conté una condició que existeix, ha existit o existirà. A les oracions condicionals futures generalment la condició s'expressa en present i la conclusió en futur:

Ako sabera (pres. P) *povece pari, ste si kupja* (fut. P) *hubavo radio.*

"Si aplego més diners em compraré una bona ràdio".

Ako e (pres. I) *sila necestiva, njama da tragne* (fut. P) *v polzu nistija i onepravdanija narod.* (S.H.K.)

"Si és una força impia no marxarà a favor del poble pobre i injuriat".

Ako az ratificiram (pres. I/P) *njakoj den edna smartna prisada, tova ste bade* (fut. I) *samo za recidivisti.* (S.G.)

"Si jo ratifico algun dia una sentència de mort serà només per als reincidents".

Ako e (pres. I) *za pari, az ste ti dam* (fut. P) *pari.* (S.D.)

"Si és per diners, jo et donaré diners".

La combinació present – futur també és possible en oracions condicionals hipotètiques per tal de donar un matís de certesa:

Az vi kazvam (pres. I), ako edin den imame (pres. I) republika v Balgarija, njama da namerim (fut. P) po-dobar predsedatel ot naseto carce. (S.G.)

“Jo us dic, si un dia tenim una república a Bulgària, no trobarem millor president que el nostre reiet”.

Turcite njama da vi napadnat (fut. P), ako znajat (pres. I), ce Germanija e (pres. I) zad vas. (S.G.)

“Els turcs no us atacaran si saben que Alemanya està darrere vostre”.

A les oracions condicionals al pla del passat la condició s'expressa en imperfet o plusquamperfet (a la pràctica solen ser equivalents) i la conclusió en futur passat:

Ako sabereh (imperf. P) / bjah sabral (plusq. P) povece pari, stjah da si kupja (fut. pas. P) hubavo radio.

“Si aplegués / hagués aplegat més diners em compraria una bona ràdio”.

Ako bese (imperf. I) mojat car Ivajlo, stese da razbere (fut. pas. P) bolkata mi. (S.H.K.)

“Si fos Ivajlo el meu tsar comprendria el meu dolor”.

Ako bese (imperf. I) njakakva si doktrina ili teorija, ili edna licnost... zad nego, togava moze bi stjah da se sramuvam (fut. pas. I). (Kvrk.)

“Si (hi) hagués alguna doctrina o teoria nostra o alguna personalitat... darrere seu, aleshores potser m'averkonyiria”.

En lloc del futur passat a la conclusió es pot utilitzar el condicional quan es vol expressar un resultat possible o suposat, o una predisposició:

Ako bjah sabral (plusq. P) povece pari, bih si kupil (cond. P) hubavo radio. “Si hagués aplegat més diners m'hauria comprat una bona ràdio” (Andrejcin, 1978: 252; Stankov, 1983: 371).

Ako tvojat basta oste caruvase (imperf. I), az bih bila (cond. I) stastliva da ziveem (pres. I) v Plovdiv. (S.G.)

"Si el teu pare encara regnés jo seria feliç que visquéssim a Plovdiv".

I ako Gospod ne skratese (imperf. P) onija dni, ne bi se spasil (cond. P) nikoj covek, no zaradi izbranite, koito Toj izbra (aor. P) e skratil (perf. P) dnite. (Mc 13, 20)

"I si el Senyor no escurcés aquells dies no se salvaria ningú, però per als elegits, que Ell va elegir, ha escurçat els dies".

Da go podkrepjat (pres. P), bi bilo (cond. I) kompromis, kojto te ne mozeha (imperf. I) da napravjat (pres. P). (S.G.)

"Si li donaven suport, seria un compromís que ells no podien assumir".

Quan es tracta d'una acció no observada directament pel parlant que la presenta amb un cert matís de dubte, a la condició s'utilitza el perfet i a la conclusió també el perfet, el present amb significació de present o de futur, el futur o l'imperatiu (amb una modalitat optativa):

Ako e vidjal (perf. P) i drugi hora tuka, to sa bili (per. I) divi razbojnici.

"Si ha vist altra gent aquí, han estat bandolers ferotges".

Ej taj ste si zagines (fut. P), ako ne si se podgotvil (perf. P) da letis (pres. I). "Així et moriràs si no t'has disposat a volar".

Ako ne si se prigotvil (perf. P), ne gi kani! (imperat. I).

"Si no t'has preparat, no els convidis!" (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 397).

Njama (pres. I) go. Stese da ni se obadi (fut. pas. P) ako e dosal (perf. P). (S.D.)

"No hi és. Ens hauria avisat si hagués arribat".

Vjarvas (pres. I) li na mene, i na tjah vjarvaj (imperat. I). (S.D.)

"Si creus en mi, creu també en ells".

En una oració condicional real passada és possible en alguns contextos l'aorist, tot i que els autors a qui fem referència no l'esmenten, però se'n troben exemples:

I ako az postapih (aor. P) na dva pati po tozi nacin, tova napravih (aor. P) izkljucitelno poradi zagrizenost za interesite na stranata ni. (S.G.)

“I si jo vaig actuar dues vegades d’aquesta manera ho vaig fer per responsabilitat pels interessos del nostre país”.

El condicional s'utilitza molt rarament a la condició perquè les conjuncions *ako*, *ako da*, *da* ja denoten el caràcter condicional. Apareix més aviat a les traduccions de llengües estrangeres que utilitzen el condicional amb aquesta funció, ja que en búlgar sona artificial, malgrat que no és impossible.

A les oracions condicionals amb un sentit general reiteratiu es pot utilitzar el present en tots dos membres de l'oració composta:

Ako iskam (pres. I) – zaminavam (pres. I), ako ne iskam (pres. I) – ostavam (pres. I).

“Si vull me'n vaig, si no vull, em quedo” (Andrejcin, 1978: 252-253; Stankov, 1983: 372). Aquest darrer autor a la conclusió l'anomena “afirmació” (*tvardenie*).

Amb accions generals habitualment s'utilitzen només formes de present a les dues oracions. És pròpia de la literatura científica i el llenguatge oficial, i també dels refranys. A la conclusió són possibles també el futur o l'imperatiu. (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 396).

Ako sabitijata prodalzavat (pres. I) da se razvivat (pres. I) kakto dosega, nie stoim (pres. I) pred sigurna katastrofa. (S.G.)

“Si els esdeveniments continuen desenvolupant-se com fins ara, nosaltres estem davant d'una catàstrofe segura”.

En l'oració condicional real l'acompliment de l'acció és vist pel parlant en general desenvolupant-se en un període no limitat de temps. Els verbs a la condició i la conclusió generalment apareixen en la mateixa forma, o present o imperfet. En accions repetitives és possible l'ús no només de formes de present o imperfet a les dues

oracions, sinó també de present o imperfect a la condició i de futur a la conclusió (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 395-396):

I ako gledas (pres. I) istinata v ocite, i ako nazovavas (pres. I) nestata s instinskite imena, ti ne si (pres. I) carski gramatik, a si (pres. I) gramatik i pratenik na paricite i otrocite. (S.H.K.)

"I si veus la veritat als ulls i si anomenes les coses pel seu veritable nom, tu no ets gramàtic reial, ets gramàtic i ambaixador dels pàries i els esclaus".

I ako me pita (pres. I) nekoj... az polnootvetam (pres. I): bolgarin sam (pres. I). (Mak.)

"I si em pregunta algú... plenament responc: sóc búlgar".

Ako e (pres. I) istina, ce bezdelieto e (pres. I) majka na vsite zla, to istinno e (pres. I), ce trudat e (pres. I) basta na vsite dobrini. (Mak.)

"Si és veritat que l'ociositat és la mare de tots els mals, aleshores és cert que el treball és el pare de tots els béns".

Ako pravitelstvo iska (pres. I) da zapocne (pres. P) represii srestu njakoi makedonski frakcii, trjabva (pres. I) da stori (pres. P) tova bez nego. (S.G.) "Si el govern vol començar repressions contra algunes fraccions macedònies, cal que ho faci sense ell".

No ako tova bese (imperf. I) formalno taka, fakticeski to be (imperf. I) daze povece. (K.K.)

"Però si això era formalment així, fàcticament ho era encara més".

A la condició potencial s'utilitzen formes de present, amb el significat d'acció present o futura, i a la conclusió formes de futur, de present amb significat de futur, de condicional o d'imperatiu amb valor modal d'optatiu (Genadieva- Mutafcieva, 1983: 394):

Ako obace dobre se razucat (pres. P) i analizirat (pres. I/P) faktite, ako ne se presilvat (pres. I) nestata i ne se gubjat (pres. I) zaradi podrobnostite golemite linii, to ne bi

moglo (cond. I) *da se otdade* (pres. P) *i na dvete klauzi njakakvo resavasto, sadbonosno znacenie.* (K.K.)

“Tanmateix si estudiem bé i analitzem els fets, si no es forcen les coses i s’obliden les línies principals pels detalls, no seria possible arribar al fons del fatal significat de les dues clàusules decidides de qualsevol manera”.

Ako i toj ni izostavi (pres. I), *togiz neka vseki ot nas sam da vodi* (imperat. I) *posokata na svoja zivot.* (S.H.K.)

“I si ell també ens abandona, aleshores que cadascun de nosaltres guiï el rumb de la seva vida”.

Vseki narod trjabva (pres. I) *da izucava* (pres. I) *naukite na svoja majcin ezik, a sled tova, ako ste* (pres. I), *da uci* (imperat. I) *vsite ezici v sveta.* (Mak.) “Cada poble que estudiï les ciències en la seva llengua materna i després d’això, si vol, que aprengui totes les llengües del món”.

A la condició potencial a la pròtesi es pot utilitzar l’imperfet amb valor modal, amb significat d’acció futura, passada o present, i a l’apòdosi formes d’imperfet, de futur passat o de condicional. Amb aquestes darreres la condició potencial coincideix formalment amb la condició irreal. La semàntica de l’oració condicional i el context permetran delimitar el caràcter potencial o irreal (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 394-395). Aquesta coincidència no és casual: Weinrich (1964: 175-176) defensa que és el context, i no la pròpia estructura de l’oració condicional, el que defineix la modalitat real, hipotètica o irreal.

Igual que el condicional, en tals casos l’imperfet expressa les accions com a suposades, eventualment possibles, no com a reals. Són possibles igualment l’aspecte imperfectiu i el perfectiu:

Vie ste (pres. I) *vaobste nevazmozen covek. Ako bjahte* (imperf. I) *moj saprug, az stjah da vi dam* (fut. pas. P) *otrova. – A az, ako az bjah* (imperf. I) *vas saprug, milostiva gospozo, az stjah da ja vzema* (fut. pas. P). (K.K.)

“Vostè és un home totalment impossible. Si fos el meu marit li donaria una metzina.- I jo, si jo fos el seu marit, gentil senyora, jo me la prendria”.

Ako Toktaj pobedese (imperf. P), *nie stjahme da se opitame* (fut. pas. P) *da zadarzim* (pres. P) *Caka, da mu go predadem* (pres. P) *kato zalog na nasata vjarnost.* (S.H.K.)

“Si Toktaj vencés, intentaríem de retenir Caka per lliurar-lo com a penyora de la nostra fidelitat”.

Heus ací un exemple d'acció passada:

Ako covek go poglednese (imperf. P) *otstrani, bi si pomislil* (cond. P), *ce toj ne se interesuva* (pres. I) *i ne znae* (pres. I) *kakvo stava* (pres. I) *v тази kasta.*

“Si una persona se'l mirés des de fora es pensaria que ell no s'interessava i no sabia què passava en aquesta casa”.

Un exemple d'acció present:

Ako misleha (imperf. I) *za nas, decata ni njamase da boleduvat* (fut. pas. I) *ot tuberkuloza.*

“Si pensessin en nosaltres, les nostres criatures no emmalaltarien de tuberculosi”.

I un exemple d'acció futura:

Predstavete (imperat. P) *si kakvo bi bilo* (cond.) *ako doktorat dojdese* (imperf. P) *i ni kazese* (imperf. P) *sega: gospoda, dnes njama da tragnete* (fut. P). “Imagineu-vos què passaria si el doctor arribés ara i ens digués: senyors, avui no marxareu” (Stankov, 1983: 334-335).

A la condició suposada irreal, que sempre és passada, la inexistència de l'acció a la pròtasi pressuposa que a l'apòdosi també és inexistent. El verb a la condició pot estar en la forma d'imperfet (que subratlla la modalitat hipotètica de l'acció que es refereix a qualsevol temps), en forma de plusquamperfet (que es refereix generalment a una suposició en passat) i rarament en perfet (en absència de coneixement de l'existència de l'acció en passat) o condicional. A la conclusió es troben les formes habituals de futur passat o condicional (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 395).

És particularment interessant l'ús del plusquamperfet en oracions condicionals per expressar la inexistència de l'acció (amb verbs positius) o l'existència de l'acció (amb verbs negatius). L'expressió de la inexistència (irrealitat) és característica també del futur passat. En la relació entre aquestes dues formes hi ha una interdependència: les formes de plusquamperfet expressen accions irrealis a la condició i les del futur passat les expressen a la conclusió. La manca de realització de l'acció expressada pel plusquamperfet (o la corresponent realització de l'acció) condiciona l'existència (o inexistència) de les accions a la conclusió, expressada generalment per formes de futur passat:

Ako ti togava bese dosal (plusq. P) da ja vzemes (pres. P) pri sebe si, njamase da stane (fut. pas. P) s neja tova koeto stana (aor. P).

"Si tu aleshores haguessis vingut per portar-la amb tu, no hauria passat amb ella el que va passar".

Samo edin mesec da go bjaha darzali (plusq. I) v zatvora, i stese da ostane (fut. pas. P) ziv.

"Només un mes que l'haguessin mantingut a la presó i hauria romàs viu" (Stankov, 1983: 338).

En determinats contextos irrealis també és possible trobar l'imperfet a la conclusió:

Mozese (imperf. I) da ziveem (pres. I) po-lesno, ako bjahme zabravili (plusq. P) minaloto. (Kvrk.)

"Seria possible viure més tranquils si haguéssim oblidat el passat".

Les formes del plusquamperfet denoten irrealitat i només poden expressar accions passades, les del futur passat poden expressar accions passades, presents i futures.

En oracions condicionals l'imperfet pot coincidir funcionalment amb el plusquamperfet en l'expressió d'irrealitat:

Ne edna, polovin dumica samo da kazese (imperf. P) i stjahme da otidem (fut. pas. I) v pandiza.

"No una, mitja parauleta només que hagués dit i hauríem anat a la garjola".

La capacitat de l'imperfet d'expressar accions no solament passades sinó presents i fins i tot futures estableix la diferència amb el plusquamperfet, que només pot expressar accions passades, com ja s'ha dit. L'imperfet subratlla la condicionalitat, el caràcter hipotètic de les accions, i el plusquamperfet la inexistència o existència de les accions a la condició (Stankov, 1983: 339).

La condició hipotètica perquè tingui lloc una altra acció, expressada per l'ús modal de l'imperfet i el plusquamperfet, es pot pensar en qualsevol pla temporal i fins i tot en general, com una suposició no relacionada amb un temps concret:

Ako dobitacite znaeha (imperf. I) da govorjat (pres. I), te stjaha da badat (fut. pas. I) kato nas.

"Si el bestiar sabés parlar seria com nosaltres".

Quan s'utilitza l'imperfet d'aspecte perfectiu, la relació entre les accions és tal que l'acció de l'oració subordinada s'ha d'acomplir, ha d'esdevenir un "fet real" abans que s'acompleixi l'acció expressada a l'oració principal:

Kakvo li bi stanalo (cond. P), *ako car Boris otkazese* (imperf. P) *da podpise* (pres. P) *mandata za novoto pravitelstvo?* (S.G.)

"Què passaria si el tsar Boris refusava signar el nomenament del nou govern?".

Ami ako zapovjadase (imperf. P) *na lojalnite si vojski da se saprotivjavat, stese da stane* (fut. pas. P) *katastrofa.* (S.G.)

"Però si manés a les seves tropes lleials que s'oposessin, esdevindria una catàstrofe".

Zalko, ako pak Rusija udarese (imperf. P) *na Turcija...* (S.D.)

"Llàstima, si al seu torn Rússia colpegés Turquia...".

Quan s'utilitza el plusquamperfet es tracta d'una suposició relacionada amb el passat:

Vecerta polucih (aor. P) *ot basta si takava plesnica, ce ako be posledvala* (plusq. I) *i vtora, sigurno stjah da padna* (fut. pas. P) *v nesvjast.*

"Al vespre vaig rebre del meu pare una bufetada tal, que si l'hagués seguit una segona, segur que hauria caigut sense sentit" (Maslov, 1981: 263-264).

Un paper especial té l'ús del futur passat en oracions condicionals al pla del passat, on molt freqüentment expressa una acció a l'oració principal que es presenta com una conseqüència futura de l'acompliment de la condició:

Idese (imperf. I) *li Petar u Stankovi, krav stese da se lee* (fut. pas. I).

"Si Petar anés a casa dels Stankov es vessaria sang".

I ako toj ne bese (imperf. I) *tolkova zamislen i se obarnese* (imperf. P), *stese da vidi* (fut. pas. P), *ce te bjaha se sabrali* (plusq. P) *vece na kup.*

"I si ell no estigués tan capficat i es tombés, veuria que ells ja s'havien aplegat en grup".

Da bjah (imperf. I) *po-mlad, stjah da otida* (fut. pas. P) *v gorata da ti ulovja* (pres. P)
edno slavejce.

“Si (jo) fos més jove, aniria al bosc a caçar-te un rossinyolet”.

L'ús del futur passat en oracions condicionals pot fer pensar que ara és una forma del mode condicional, però igualment s'utilitza en oracions indicatives amb el seu valor temporal i també a les oracions condicionals manté la mateixa relació de l'acció amb el temps. A les oracions condicionals l'ús del futur passat denota una major positivitat que el veritable condicional. Finalment, si està clar que una oració del tipus:

Ako ti dam (pres. P) *nesto, ste mu go zaneses* (fut. P).

“Si et dono quelcom m'ho tornaràs”.

la forma del futur no té un valor de condicional, a la mateixa oració traslladada al pla hipotètic:

Ako bjah ti dal (plusq. P) *nesto, stese da mu go zaneses* (fut. pas. P).

“Si t'hagués donat quelcom m'ho tornaries”.

tampoc no pot tenir caràcter de condicional, perquè des del punt de vista formal i semàntic es correspon a l'oració futura del primer exemple (Andrejcin, 1977: 249; 1978: 212).

De fet el mateix condicional té usos que no són condicionals, però manté el valor modal subjectiu, hipotètic:

Tja bese proumjala (plusq. P), *ce edinstvennijat celovek, kojto bi treperil* (cond. I) *nad zdraveto na prestolonaslednika i bi go pazil* (cond. I) *kato zenicata na okoto si, moga* (pres. I) *da bada* (pres. I) *samo az.* (S.H.K.)

“Ella havia pensat que l'únic home que patiria per la salut de l'hereu del tron i el guardaria com la nineta dels seus ulls podia només ser jo”.

Bih kazal (cond. P), *ce sam* (pres. I) *savsem obiknoven covek, s greskite i tezenijata na obiknovenija grazdanin.* (Kvrk.)

"Diria que sóc un home corrent, amb els errors i tendències d'un ciutadà corrent".

Mislja (pres. I), *ce tova e* (pres. I) *nesto, koeto bi me zadovolilo* (cond. P). (Kvrk.)

"Penso que això és una cosa que em satisfaria".

Toj saznavase (imperf. I), *ce otsastvieto mu ot hramovo osvestenie bi napravilo* (cond. P) *loso vpecatlenie.* (S.G.)

"Ell s'adonava que la seva absència de la consagració de la catedral faria mala impressió".

Az vjarvam, (pres. I) *ce rabotata bi mogla* (cond. I) *da se svarsj* (pres. P) *s edno pismo ot papata do sekretarja.* (S.G.)

"Jo crec que l'afer es podria acabar amb una carta del Papa al secretari".

De tota manera, Georgiev (1985: 15-16) classifica el futur passat com una forma modal *irrealis* del condicional a les oracions condicionals, perquè segons aquest autor tot depèn dels principis de classificació i ordenació del sistema que s'adoptin.

El futur passat s'utilitza en oracions principals, l'acció de les quals és hipotètica i depèn d'una condició expressada per una oració subordinada:

Ako ne bjaha ni se pritekli (plusq. P) *na pomost, stjahme da zaginem* (fut. pas. P).

"Si no haguessin vingut en la nostra ajuda hauríem mort" (Stojanov, 1984: 385).

A la conclusió de les oracions condicionals el futur passat expressa un matís d'hipòtesi, ja que l'acompliment de l'acció es posa sota la condició de l'existència de les premisses pertinents:

Mickin sazna (aor. P), *ce ako i tazi grupa uspeese* (imperf. P) *da se iznakne* (pres. P) *ot zasadata, cervenata raketa stese da se izdigne* (fut. pas. P) *v nebeto.*

“Mickin compregué que si aquest grup aconseguia sortir de l’emboscada, el cohet vermell s’elevaria al cel”.

Les formes de futur passat poden expressar accions irrealis (no acomplides) sobre tot quan s’utilitzen a la conclusió d’oracions condicionals. La condició, malgrat que és expressada externament, generalment existeix ja al pensament del parlant en estat potencial (Stankov, 1983: 346-347).

El futur passat s’utilitza ampliament en oracions de les quals depèn una subordinada de condició hipotètica. També seria possible l’ús del condicional, però el futur passat presenta l’acció menys problemàtica, més segura:

I deset pati da slozeha (imperf. P) *sofrata, njamase da kaze* (fut. pas. P): *stiga, ne sam* (pres. I) *gladna*.

“I deu vegades que li oferissin la safata (ella) no diria: prou, no tinc gana” (Maslov, 1981: 266).

El futur passat expressa una acció posterior respecte del passat amb un matís de seguretat categòrica, la realització de la qual depèn només de l’acompliment d’unes condicions externes, objectives (Garibova i Kitova, 1996: 144).

El futur passat té un significat proper al condicional, però denota la seguretat de l’acció en el cas que s’hagués acomplert la condició prèvia:

Ako imah (imperf. I) *pari, stjah da ti dam* (fut. pas. P) *ej sega*.

“Si tingués diners, t’en donaria ara mateix” (segur que sí, però no en tinc).

El condicional s’utilitza amb el significat de possibilitat optativa:

Ako imah (imperf. I) *pari, bih ti dal* (cond. P) *ej sega*.

“Si tingués diners, t’en donaria ara mateix” (t’en podria donar) (Maslov, 1981: 283).

Però en qualsevol cas, l’acompliment de l’opció denotada pel condicional està subordinada a la realitat de l’acció expressada per l’oració subordinada de condició:

Ako imam (pres. I) vazmoznost, bih mu pomognal (cond. P).

“Si tinc la possibilitat l’ajudaria” (estaria disposat a ajudar-lo) (Stojanov, 1984: 392).

Ako imam (pres. I) dostatacno pari u sebe si, bih kupil (cond. P) tozi kostjum. “Si porto prou diners a sobre compraria aquest vestit” (Pasov, 1989: 149).

Les formes del condicional expressen una acció que es preveu com a possible però no segura ni resolta, i la seva realització depèn de condicions externes i sobre tot de les decisions ulteriors del parlant (condicions internes, subjectives) (Garibova i Kitova, 1996: 144).

En la relació expressiva modal de l’oració condicional, el futur i el condicional poden tenir un valor semblant, però es diferencien pel matís. A la conclusió de les oracions condicionals el futur denota seguretat, en tant que el condicional expressa una possibilitat, una suposició o una capacitat (que no exclouen categòricament la seguretat). En aquests casos, estilísticament les formes de condicional tenen un matís més refinat i les de futur, més col.loquial:

Ako imam (pres. I) vreme, bih dosal (cond. P) s vas na ekskurzija.

“Si tinc temps, vindria amb vosaltres d’excursió” (expresso educadament la disposició o possibilitat de venir).

Ako imam (pres. I) vreme, ste dojda (fut. P) s vas na ekskurzija.

“Si tinc temps, vindré amb vosaltres d’excursió” (asseguro que vindré) (Stankov, 1983: 342).

A la parla col.loquial l’imperfet s’utilitza en la conclusió de les oracions condicionals en lloc del futur passat per tal de subratllar la seguretat en l’acompliment de l’acció:

Ako imah (imperf. I) pari, kupuvah (imperf. I) kolata. “Si tingués diners, comprava el cotxe” (Laleva, 1996: 88).

El futur passat perfet es troba en oracions condicionals, a les quals expressa un matís d'hipòtesi, juntament amb el d'irrealitat (inexistència):

Ako bese se prigotvil (plusq. P) *navreme, dosega stjahme da sme izlezli* (fut. pas. perf. P).

"Si s'hagués preparat a temps, a hores d'ara ja hauríem sortit" (Stankov, 1983: 350).

És cert que el model més habitual d'oració condicional és la condició en imperfet o plusquamperfet i la conclusió en futur passat o condicional, però de vegades el mode condicional s'utilitza també a la condició. Aquest ús és més freqüent entre els escriptors del segle XIX (alguns hi creuen veure una influència del rus), però també es troba en autors del segle XX:

Ako bi imal (cond. I) *sili i vazmoznost, toj bi kazal* (cond. P) *sigurno, ce tja place* (pres. I), *zadeto ne ste ima* (fut. I) *s kogo da se kara* (pres. I).

"Si tingués forces i possibilitat, ell diria segur que ella plora perquè no tindrà amb qui barallar-se".

Aquestes construccions no són alienes del tot a la llengua búlgara, com ho demostren les dites populars i els refranys (Maslov, 1981: 284).

Algunes oracions condicionals d'acció repetida o general són semànticament properes a les oracions circumstancials temporals o causals:

Kogato go popitam (pres. I), *ne mi otgovarja* (pres. I).

"Quan [= si] li pregunto, no em respon".

Stom kato raboti (pres. I), *vse ste uspee* (fut. P).

"Puix que [= si] treballa, sempre (ho) aconseguirà" (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 396-397).

Ako imam (pres. I) *vreme, ste dojda* (fut. P) *u vas*.

"Si tinc temps vindré a casa vostra".

De l'exposició del diferents autors ressenyats podem concloure que en l'expressió de la relació realitat / no-realitat s'oposen el present i l'imperfet / plusquamperfet a la condició i el futur i el futur passat a la conclusió, i en l'expressió de la relació possibilitat objectiva / possibilitat subjectiva s'oposen el futur passat i el condicional a la conclusió. Remarquem que a l'oració condicional sempre s'utilitzen les formes analítiques del condicional quan s'escau aquest mode.

Si prenem en consideració que la forma del condicional romànic aglutina la semàntica del futur passat i del condicional búlgars i que les conjuncions condicionals *ako, da* donen als temps indicatius un matís modal *irrealis* propi dels subjuntius romànics, podem concloure que l'esquema de l'oració condicional búlgara coincideix bàsicament amb el nostre.

6.7.1 Sobre l'anomenat "condicional balcànic".

El futur passat apareix molt sovint com a marca de l'oració condicional en búlgar, amb una referència tant passada, com present o futura. Lindstedt (1985: 242) cita Go__b (1964: 175-180), el qual va denominar aquest ús, juntament amb l'ús paral.lel de l'imperfet, el "condicional de tipus balcànic" perquè hi ha construccions semblants en alguns parlars serbis i croats, en romanès, grec modern i albanès, i considerava el romànic balcànic com l'origen més probable d'aquestes construccions condicionals. Lindstedt, però, observa que hi ha construccions paral.leles també en suec i finès, i destaca la coincidència exacta amb el francès:

Ako valse (imperf. I), *toj stese da ostane* (fut. pas. P) *v kasti*.

S'il pleuvait, il resterait à la maison.

En francès la combinació de l'imperfet amb el condicional s'ha convertit en la forma típica de l'oració condicional irreal (Weinrich, 1964: 179). I és important de constatar

que el condicional francès (les formes en *-rais*) és de fet una forma de futur passat (Le Guern, 1986: 52-53; Bonnard, 1995: 227, 233). En principi, doncs, podem posar serioses reserves al "caràcter balcànic" d'aquestes construccions.

Una primera explicació d'aquestes construccions seria la relació entre els trets "passat" i "hipotètic", éssent ambdós instàncies de "llunyania" temporal i modal, respectivament. James (1982: 398, citada per Lindstedt, 1985: 243) puntualitza que és més exacte pensar que el valor modal es deriva del temporal que no que tots dos es deriven d'un concepte unitari de "llunyania", perquè els contextos on un temps passat s'utilitza amb valor condicional varien segons les llengües.

Pasov (1984: 8) apunta que la relació entre "passat" i "hipotètic" no es basa en el concepte de "llunyania" sinó que una oració hipotètica es refereix indirectament a una sentència o pensament passat.

Lindstedt (1985: 243) argumenta, però, que qualsevol mena de relació entre un temps passat i la modalitat hipotètica no explica l'ús precisament del futur passat en l'apòdosi condicional en búlgar i altres llengües.

Una possibilitat fóra relacionar-lo amb l'ús modal del futur amb valor d'inferència i predicció, i si el passat pot expressar una modalitat hipotètica, el futur passat podria fer de condicional, ja que molt sovint la contrapartida indicativa d'una oració condicional (és a dir, l'oració condicional real) utilitza naturalment el futur:

Ako znaese (imperf. I), *stese da ti kaze* (fut. pas. P).

"Si (ell) (ho) sabés, t'(ho) diria".

Ako znae (pres. I), *ste ti kaze* (fut. P).

"Si (ell) (ho) sap, t'(ho) dirà" (Pasov, 1984: 8).

Una altra explicació alternativa seria que el futur passat, i no un temps passat en general, és el que està relacionat amb la modalitat hipotètica ja que, ultra la seva

referència temporal, pot tenir també el significat d'una acció que no arriba a realitzar-se (Lindstedt, 1985: 244).

La formulació del futur passat E post R ant S no pressuposa en cap cas que E ant S, tot i que sovint sigui així. Es pot assumir que el valor modal del "condicional balcànic" es basa tant en el futur passat com en el tret "anterioritat", representat especialment per l'imperfet, que també pot expressar una modalitat hipotètica (Lindstedt, 1985: 245).

En búlgar, al igual que en altres llengües, l'auxiliar modal del futur passat és justament l'imperfet de l'auxiliar del futur i el seu valor condicional es pot considerar paral·lel a la menor certesa epistèmica expressada pels passats d'altres verbs modals:

Tuk mozese (imperf. I) *da ima* (pres. I) *pone svetofar*.

"Aquí podria haver almenys un semàfor".

Mozeh (imperf. I) *da gledam* (pres. I) *prez prozoreca, za da mine* (pres. P) *po-leko vremeto. Samo ce ne mi se iskase* (imperf. I).

"Podia mirar per la finestra per passar millor el temps, però no hi tenia ganes"

(Lindstedt, 1985: 245).

L'imperfet de l'auxiliar modal fa contrafactiu el verb principal (Lyons, 1977: 795). Si el verb principal s'entén factivament s'utilitza l'aorist de l'auxiliar modal:

Za stastie mozah (aor. I) *da popitam* (pres. I) *Jana i tja mi objasni* (aor. P) *vsicko*.

"Per sort vaig poder preguntar a la Jana i ella m'(ho) va explicar tot" (Lindstedt, 1985: 247).

El valor contrafactiu o no factiu és atribuïble a l'imperfet, però la modalitat del futur passat no és del tot irrellevant perquè l'imperfet es pot utilitzar com un futur passat, fins i tot en una oració principal:

Goljam efekt mozese (imperf. I) *da se postigne* (pres. P) *ako E.S. saumeese* (imperf. P)
da likvidira (pres. I/P) *bandata na njakoj si Arnautina*.

“Un gran efecte es podria obtenir si E.S. aconseguís de liquidar la banda d’un cert Arnautin” (Lindstedt, 1985: 247-248).

Un substitut únic del condicional en búlgar és el futur passat. La doble interpretació d’aquesta categoria verbal (temporal i modal), resultat del seu diferent comportament en un context lingüístic determinat, és inevitable. En conjunt, els estudiosos coincideixen a afirmar que pot ser un temps i un mode, només hi ha diversitat d’opinions sobre el caràcter dominant, i d’aquí la discussió sobre quin és el seu lloc exacte, si al camp de l’indicatiu o al camp del condicional.

Go__b¹⁵ defensa una interpretació atemporal, és a dir, el futur passat és no marcat des del punt de vista temporal perquè és indiferent, no expressa cap relació respecte del moment del discurs. Justament la seva gravitació cap a un altre moment d’orientació desvia l’atenció de la realitat (territori de l’indicatiu) cap a la irrealitat, presa en general com una acció hipotètica, potencial o no assolida. Aquest és el camí que duu el futur passat del camp cronològic al modal:

Ako ne bese zakasnjaj (plusq. P), *stese da hvanes* (fut. pas. P) *vlaka*.

“Si no haguessis fet tard hauries agafat el tren”.

Koseska-Toseva proposa una teoria més radical, segons la qual les formes búlgares de futur són membres d’un sistema modal gramaticalitzat separat, que no pertany al sistema de l’indicatiu. Parla de la categoria mode condicional passat en una oració condicional com aquesta:

Ako ne valse (imperf. I), *stjah da se razhodja* (fut. pas. P).

“Si no ploqués aniria a passejar”.

¹⁵ Aquesta argumentació es troba a Kostadinova (1999). A les seves nombroses cites no dóna cap referència, tret del nom de l’autor.

En la seva opinió aquestes formes han substituït les condicionals tradicionals del tipus *bi bil dosal* "hauria vingut", sense relació amb la temporalitat.

Asenova anomena el futur passat "condicional balcànic" i Golub el descriu com un potencial amb un baix nivell de versemblança, en una de les seves formes d'expressió:

Ako nesto se slucese (imperf. P), *toj nikoga njamase da i prosti* (fut. pas. P). "Si passés alguna cosa, ell mai no li perdonaria".

Un dels defensors de la interpretació temporal prioritària, Stankov, considera que el que priva per damunt dels seus diversos matisos modals és el caràcter futur, la capacitat d'assenyalar una acció hipotètica; amb el seu ús típic temporal ja expressa irrealitat, per la manca de dades sobre la realització ulterior de l'acció. Amb excepció de la modalitat contrafactiva (expressió d'accions no realitzades al passat), també el futur denota tots el matisos modals del futur passat.

Malgrat la transposició del futur passat cap al mode, no es gramaticalitzarà totalment i no perdre el seu caràcter temporal. En relació amb el pla del futur, el pla del passat es diferencia amb una major determinació. El caràcter hipotètic del futur passat s'afebleix en vista que denota posterioritat, però respecte d'un moment d'orientació passat. Les oracions indicatives amb el futur passat expressant relacions cronològiques netes en són una demostració. Són equivalents a les oracions amb el futur, però dins dels paràmetres del passat. En oracions semblants el futur passat és un fet de condordança temporal neta, sense rellevància del fet que siguin oracions independents o condicionals:

Predstavlenieto stese da se sastoi (fut. pas. I) *v sabota*.

"La representació es faria el dissabte".

Ako dojdese (imperf. P) *navreme, stjahme da vecerjame* (fut. pas. I) *zaedno*. "Si vinguessis a temps sopariem plegats".

No sembla convincent la tesi de Panteleeva (1998) que el futur passat en qualitat de potencial funciona com un mode, perquè per la mateixa lògica també el futur és potencial. El condicional francès en funció de potencial és anomenat "futur hipotètic".

En oracions del tipus:

Stjah da zabravja (fut. pas. P).

"M'oblidaria".

Za malko stjah da umrja (fut. pas. P) *ot dobrota*.

"Per poc em moro de bondat".

El propi fet que la pròtasi falta formalment, però es conté implícitament, demostra que el futur passat és una forma més condensada per a l'expressió de les accions contrafactuals i que es caracteritza per una gran saturació modal (Kostadinova, 1999: 98-99).

Analitzant l'estatus categorial dels temps que denoten relacions de posterioritat, Sil'nickij (1990: 101-103) assaja d'interpretar la semàntica i funcions del futur passat. En relació amb aquesta forma que expressa posterioritat respecte d'un verb principal en passat actuen normes de concordança que són diferents de les que s'assignen a l'expressió de la simultaneïtat i l'anterioritat. Aleshores conclou que el futur passat s'ha de separar de l'esfera de l'indicatiu virtual¹⁶ i inscriure'l en una altre tipus de mode, que anomena "supositiu" (*supozitiv*), que es caracteritzaria per un contingut semàntic divers, incloent significats gramaticals heterogenis: subjuntiu, condicional, futur passat, futur hipotètic, etc., situats tradicionalment a unitats gramaticals diverses.

¹⁶ L'autor considera tres variants de l'indicatiu: definitiu, virtual i contrafactual, segons el grau de competència cognoscitiva del parlant sobre el curs de l'acció.

La combinació imperfecte + futur passat no és l'únic tipus de condicional balcànic en búlgar. Ja hem vist a l'apartat anterior que quan l'oració es refereix al passat també és possible l'ús del plusquamperfecte a la pròtesi, aleshores el plusquamperfecte i el futur passat fan de condicionals contrafactius. No és estrany aquest ús, perquè si es pot expressar el condicional amb un temps amb la marca de passat, en una oració condicional referida al pla del passat sembla lògic que s'utilitzi un temps amb doble marca de passat. Però la referència temporal passada no sembla una condició suficient, ja que el canvi pel plusquamperfecte no és una regla absoluta. El plusquamperfecte correspondria a un aorist en una oració factiva i la substitució d'un imperfecte perfectiu, que també correspondria a un aorist en l'oració factiva, sembla més aviat una possibilitat opcional:

Ako poluceh (imperf. P) *pari, stjah da si kupja* (fut. pas. P) *sacinenijata na Smirnenski.*

"Si hagués cobrat diners m'hauria comprat les obres de Smirnenski".

Ako bjah polucil (plusq. P) *pari, stjah da si kupja* (fut. pas. P) *sacinenijata na Smirnenski.*

"Si hagués cobrat diners m'hauria comprat les obres de Smirnenski" (Lindstedt, 1985: 249-250).

De vegades és possible l'ús del plusquamperfecte quan l'oració factiva corresponent tindria un imperfecte (imperfectiu en aquest cas):

Ako imah (imperf. I) *pari onzi den, stjah da ti dam* (fut. pas. P).

"Si hagués tingut diners abans d'ahir te (n')hauria donat".

Ako bjah imal (plusq. I) *pari onzi den, stjah da ti dam* (fut. pas. P).

"Si hagués tingut diners abans d'ahir te (n')hauria donat".

Segons Pasov (citat per Lindstedt, 1985: 251) el plusquamperfet emfatitza la contrafactivitat més que l'imperfet. Amb el plusquamperfet en una oració condicional és possible l'ús del futur passat perfet a l'apòdosi:

Ako bjah imal (imperf. I) *pari onzi den, stjah da sam ti dal* (fut. pas. perf. P). "Si hagués tingut diners abans d'ahir te (n')hauria donat".

Aquesta estructura és la que reproduïx més fidelment la traducció, justament. Però en tant que per a nosaltres és la forma més normal d'expressar una oració condicional hipotètica en el pla del passat, en búlgar apareix com una construcció molt marcada, que no utilitzen habitualment tots els parlants. Tal com assenyalen Andrejcin (1978: 214) i Stankov (1983: 350), la major part dels exemples d'ús d'aquest inhabitual futur passat perfet tenen una interpretació modal i formen part de l'oració condicional. Aquest temps es podria interpretar com la contrapartida contrafactiva, no de l'aorist, sinó del plusquamperfet (Lindstedt, 1985: 252).

Al igual que el "condicional balcànic", el condicional búlgar es pot referir a qualsevol pla temporal, però s'utilitza normalment només a l'apòdosi de l'oració condicional i no a la pròtasi, tot i que no és impossible. La gramàtica búlgara considera que el condicional es diferencia clarament de l'ús hipotètic de l'imperfet i el plusquamperfet, i que el futur passat expressa la possibilitat positiva de l'acció, que només depèn de condicions externes, en tant que el condicional només preveu l'acció com a possible però no segura, i no solament depèn de les condicions externes sinó també de la decisió del subjecte. Lindstedt (1985: 253-254) considera que aquesta distinció és il·lusòria en oracions condicionals i altres construccions semànticament hipotètiques perquè això pressuposaria sempre un cert grau d'agentivitat en l'ús del condicional, cosa que només s'adiu amb construccions concretes, generalment en 1ª persona.

Lindstedt (1985: 254-255) posa fi a la seva revisió de l'anomenat "condicional balcànic" conclouent que aquest i el condicional búlgar no tenen significats idèntics però estan estretament relacionats i no estan en oposició en tots els contextos i no creu incorrecte dir que l'imperfet i el futur passat funcionen com a formes condicionals. Si el significat prototípic del mode condicional és quelcom com "contrafactivitat en oracions condicionals", aleshores el "condicional balcànic" és actualment un condicional "més pur" que l'altre, que pot tenir significats addicionals.

Fici-Giusti (1998: 174-175), referint-se al macedoni, assenyala que la marca de futur *k'e*¹⁷, que ha perdut el seu antic valor modal específic, presenta actualment funcions complementàries a les de la partícula *bi*, marca del condicional, que expressa un valor hipotètic, i cita Kramer (1986: 119), el qual observa que sovint *k'e* i *bi* són intercanviables, sobre tot quan expressen impossibilitat o esdeveniments hipotètics de tipus optatiu, però en general *bi* té un valor més acusat de improbabilitat que el denotat per *k'e*:

Ako prodolzese (imperf. P) *da pravi* (pres. I) *takvi sitcinia, k'e mozese* (fut. pas. I) *da si napravi* (pres. P) *patista samo za sebe si, patista koi k'e go vodat* (fut. I) *kade sto znaese* (imperf. I) *samo toi, i po koi site drugi bi se zagubile* (cond. P).

"Si hagués continuat fent tals coses podria haver-se fet camins per a ell sol, camins que el durien [lit.: duran] on només ell sabia i pels quals tots els altres s'haurien perdut".

El pas del futur analític a condicional posant l'auxiliar en imperfet, en opinió de Vaillant (1966: 99) és un fet balcànic, compartit pel grec, l'arromanès i alguns parlars albanesos. En serbi es pot seguir l'evolució d'aquest condicional: en búlgar antic tenia la forma usual *xostetu byti* "serà", "va a ser", i amb l'imperfet, *xotease byti* "anava a ser". D'aquí, en serbi tenim *on_e biti*, que té un valor doble, l'eventual "ell va a ser" i

¹⁷ Recordem que és la marca de futur (+ present) i de futur passat (+ imperfet).

el futur "ell serà"; en passat *s_ase biti* "anava a ser", que als parlars montenegrins ha passat al valor condicional "seria".

Kostadinova (1999: 100) conclou que el futur passat és una categoria temporal-modal fortament expansiva que pren funcions del condicional i s'esforça per usurpar el seu lloc. En conseqüència, la categoria modal especialitzada (el condicional) està en regressió i la temporalitat del futur passat comença a modalitzar-se. També Ivancev (1976: 348-349) assenyala que el condicional està en regressió i les seves funcions sintàctiques ha estat represes per temps del mode indicatiu: present / imperfet i el futur / futur passat.

Podríem afegir, però, el mateix argument que en finalitzar el capítol anterior. La conjunció condicional *ako* "si" dóna a la forma verbal un valor modal que nosaltres traduïm pel subjuntiu¹⁸ i el terme de condicional a la gramàtica romànica s'aplica a una forma verbal que correspon a la semàntica del futur passat i del condicional búlgars. A més, en francès, a la pròtasi de l'oració condicional s'utilitza normalment l'imperfet d'indicatiu i no el de subjuntiu. Tot això significa que a les llengües romàniques tenim també una estructura de "condicional balcànic", la qual, per tant, no es pot considerar tan estrictament "balcànica". Cal pensar, doncs, en una tendència més general, tot i que, efectivament, no coincideixi amb les llengües eslaves orientals i occidentals, i d'aquí que els eslavistes li hagin atorgat una rellevància especial.

Kostadinova (1999: 101) creu que la funció condicional de l'imperfet a l'apòdosi de l'oració condicional és un argument a favor de la tesi de la interdependència entre modalitat i temporalitat. Això és testimoni de la gramaticalització insuficient de la modalitat hipotètica en búlgar en relació amb altres llengües eslaves (el polonès, p.ex.) i

¹⁸ Justament Momcilov (1868: 67-68) donava la conjunció *ako* com a marca de subjuntiu.

la simbiosi entre temporalitat i modalitat que l'acosta a llengües romàniques com el francès.

6.8 Una nova oposició modal: conclusiu / no-conclusiu.

El gramema conclusiu, segons ja s'ha dit, forma part de la categoria de mode. Les formes conclusives constiueixen una de les sèries marcades de la modalitat subjectiva.

Les formes conclusives han estat considerades històricament de forma molt diversa, generalment relacionades amb les formes narratives, de les quals només es diferencien morfològicament per la conservació del verb auxiliar en 3ª persona. Janakiev (1962: 10) assenyala que les formes de perfet de 2^a, i sobre tot de 3ª persona, s'utilitzen freqüentment com un mode, homogeni amb el narratiu pel caràcter no-testimonial, però que es diferencia perquè s'utilitza per subratllar que s'ha arribat al convenciment de l'acompliment de l'acció per la via de la deducció o la suposició. Aquest mode es podria anomenar "de suposició no-testimonial" (*umozkljucitelno nesvidetelsko*).

Malgrat la quasi coincidència formal, les formes narratives i les conclusives no poden pertànyer alhora a la categoria de mode perquè amb les conclusives observem una valoració de l'acció en un discurs directe (primari) i amb les formes narratives falta la valoració de l'acció, però hom assenyala l'aspecte del discurs indirecte (secundari) (Kucarov, 1994: 152).

Un estudi que relaciona les formes narratives i conclusives amb les testimonials i neutres el va fer Pijnenburg (1987: 527-528) i va arribar a un esquema que enquadra tot el sistema en relació amb el que l'autor anomena "mode de constatació". El

reproduïm a través de la descripció detallada que en fa Kucarov (1994: 131-132), el qual remarca que és un esquema assumit amb poques variants per diversos autors:

<u>Constatació directa</u>	<u>Constació indirecta</u>		<u>Formes neutres</u>
	<u>Personal</u>	<u>No personal</u>	
imperfet	present concl.	present narr.	present
aurist	aurist concl.	aurist narr.	
plusquamperfet	perfet concl.	perfet narr.	perfet
futur passat	futur concl.	futur narr.	futur

El perfet i l'aurist conclusiu són formes homònimes. Les formes de constatació indirecta tenen un tret comú de no-localització en el temps que es pot interpretar de forma diversa dependent del context. Sobre les formes de constatació indirecta no personal es desenvolupa una modalitat de suposició.

Devem a Kucarov (1994) un estudi molt detallat i exhaustiu de les formes conclusives i la seva situació dins del sistema verbal, així com de la seva història des del punt de vista de la descripció gramatical. Una altra qüestió és la gènesi i evolució de les formes conclusives en la història de la llengua: Mladenov (1929) i Mircev (1963) no diuen res al respecte.

El tret característic del mode conclusiu és la deducció, i aquesta relació del parlant amb l'acció, pel seu caràcter d'elaboració mental, es diferencia netament de les relacions subjectives d'ordre i possibilitat condicionada denotades pels altres modes de la subjectivitat, i també obviament es diferencia de la realitat objectiva denotada pel mode indicatiu, d'aquí que destaquem concretament aquesta oposició modal.

La semàntica del mode conclusiu, segons Kucarov (1994: 146) és l'actualització de l'acció des del punt de vista del parlant, és a dir, al moment del discurs. Observem que aquesta caracterització correspon exactament a la dels perfets secundaris que

descriuen Pencev (1987) i Petkov (1987), tot i que aquests autors remarquen expressament que aquestes formes no tenen res a veure amb la suposició. També Lindstedt (1985: 273) assenyala que les formes de la sèrie dels perfets secundaris no s'han de veure com una mena de "mode inferencial". En canvi, Kucarov (1994: 146) afirma que l'actualització de l'acció des del punt de vista del parlant és una valoració subjectiva de l'acció que en conseqüència pertany a l'esfera de la modalitat.

La modalitat conclusiva pot tenir tota una gradació de matisos, des de la inseguretat plena fins al convenciment de la realitat de l'esdeveniment, però en qualsevol cas amb l'ús de les formes conclusives el parlant accentua la seva relació subjectiva amb l'acció.

Amb les formes conclusives el parlant actualitza només esdeveniments del pla del passat ja que des del punt de vista del moment del discurs només es poden actualitzar els esdeveniments anteriors, per tant no hi poden haver futurs conclusius.

Drugata edinstvena vazmozna alternativa e (pres. I), *ce sam general Savov e zelael* (imperf. concl. I) *i tarsel* (imperf. concl. I) *takava razvrazka.* (K.K.) "L'única altra alternativa possible és que el mateix general Savov hagi volgut i cercat tal ruptura".

No toj ne e mozel (imperf. concl. I) *da napravi* (pres. P) *drugo, osven da go slusa* (pres. P). (S.G.)

"Però ell probablement no podia fer altra cosa més que escoltar-lo".

En aquest exemple la forma conclusiva també podria ser un perfet secundari. La diferència estaria en la motivació del parlant (que el context més ampli en aquest cas no explicita): si per la marxa dels esdeveniments suposa que la persona de qui parla "no podia fer altra cosa", o bé si té dades concretes que indiquen que la persona en qüestió realment "no ha pogut fer altra cosa".

Taka ce Ahmed Bej naj-setne dobi (aor. P) vpecatlenie, ce se razigralo (aor. narr. P) sastinsko srazenie i ce djakonat se e otskubnal (aor. concl. P) polumartv. (S.D.)

"Així que Ahmed Bei finalment va rebre la impressió que es va lliurar un veritable combat i que el diaca segurament va fugir mig mort".

Dali e imal (imperf. concl. I) car Ferdinand prevedid da napravi (pres. P) oste nesto, ne se znae (pres. I). (K.K.)

"Si potser tenia previst el tsar Ferran de fer alguna altra cosa, no se sap".

Dobrijat Albert! Toj mnogo dobre e znael (imperf. concl. I) kakvo pravi! (pres. I). (S.G.)

"El bo de l'Albert! Ell devia saber molt bé què feia!".

To e (pres. I) loso i za pravitelstvoto, poneze ste dokaze (fut. P) negovata slabost: to ili se e bojalo (imperf. concl. I) ot Stambolijski i e trjabvalo (aor. concl. I) da go ubie (pres. P), ili ne e moglo (aor. concl. I) da go opazi (pres. P). (S.G.)

"Això és dolent també per al govern ja que demostrarà la seva feblesa: o tenia por de Stambolijski i va caldre assassinar-lo o no va poder defensar-lo".

Prenent en consideració, doncs, que el tret conclusiu només pot afectar a les formes verbals que expressen anterioritat o relació amb un moment d'orientació anterior, l'oposició no-conclusiu / conclusiu a nivell temporal vindria representada per l'esquema següent:

aorist	aorist conclusiu (passat de suposició)
imperfet	imperfet conclusiu (present de suposició)
futur passat	futur passat conclusiu (futur de suposició)
plusquamperfet	plusquamperfet concl. (present resultatiu de suposició)
futur passat perfet	futur pas. perf. concl. (futur resultatiu de suposició)

aorist narratiu	aorist narr. concl. (passat narr. de suposició)
imperfet narratiu	imperfet narr. concl. (present narr. de suposició)
futur passat narratiu	futur passat narr. concl. (futur narr. de suposició)
plusq. narr.	plusq. narr. concl. (present result. narr. de suposició)
fut. pas. perf. narr.	fut. pas. perf. narr. concl. (fut. result narr. de suposició)

La funció de l'aorist conclusiu correspon a un perfet "per pluriocupació" (*po savmestitelstvo*) i essencialment és una forma de perfet d'indicatiu i paral·lelament l'aorist narratiu conclusiu correspon formalment a un plusquamperfet narratiu. Aquestes formes tenen un lloc al paradigma conclusiu en funcions de passat, és a dir, denoten la narració o renarració, respectivament, d'una acció anterior al moment del discurs que el parlant estableix per la via de la suposició o deducció.

Com a nota curiosa observem que Kucarov (1998: 410-413) utilitza també una doble terminologia en descriure les formes conclusives i dos adjectius sinònims però diferents, p.ex., imperfet conclusiu (*konkluziven imperfet*) i present de suposició (*umozakljucitelno segasno*), etc.

Maslov (1981: 251-252) descriu també les formes conclusives i les caracteritza com a "mode de pressuposició" (*predpolozitelno naklonenie*), tot i que considera que s'utilitza poc i no està prou ben estudiat¹⁹. Descriu un present i un futur de suposició i també un plusquamperfet de suposició i n'exemplifica l'ús. Quant al passat de suposició, que semànticament podria correspondre a l'aorist i al perfet i formalment és idèntic al perfet, considera que és més adient veure'l simplement com un significat perifèric particular del perfet (pp. 280-281).

¹⁹ L'excel·lent monografia de Kucarov (1994) sobre el mode conclusiu és posterior.

La formalització de les formes del mode conclusiu es correspon amb la de la sèrie dels perfets secundaris (vg. 6.4.4), tant per la coincidència morfològica com pel fet que unes i altres denoten l'actualització de l'acció des del punt de vista del parlant, o sigui, en relació al moment del discurs.

Si establim un moment de referència R' corresponent a la suposició, que és posterior al moment d'orientació que relaciona l'acció verbal (el mode conclusiu fa referència a esdeveniments del passat), la seva actualització pressuposa una relació de simultaneïtat amb el moment del discurs. En conseqüència les formes conclusives han de presentar la relació comuna "R ant R' simul S". La formalització de la sèrie conclusiva seria, per tant:

imperfet conclusiu E simul R ant R' simul S

plusquamperfet conclusiu E ant R ant R' simul S

futur passat conclusiu E post R ant R' simul S

aorist conclusiu E ant R' simul S

A l'aorist no hi ha cap moment de referència cap a on s'orienta el verb, només el moment de referència R' de la suposició. I formulat així, efectivament, apareix en forma de perfet, puix que el perfet és l'actualització de l'aorist i l'aorist conclusiu és de fet un perfet inferencial. També podríem formular el futur passat perfet conclusiu: E ant R post R' ant R" simul S, però no és una forma que tingui existència real.

Davant d'aquesta coincidència total, caldria dilucidar si les formes conclusives i la sèrie dels perfets secundaris són elements diferents de la categoria de mode (o de la categoria de mode i temps) o un mateix element amb significats modals perifèrics. Considerant que el tret diferencial del mode conclusiu, per definició, és la deducció basada en una situació que s'observa, i que les formes "semblants al perfet" no tenen sistemàticament un valor inferencial (p.ex., l'ús del perfet secundari al discurs

indirecte), hauríem de concloure que es tracta de dues sèries de formes homònimes però essencialment diferents.

6.9 L'oposició dels complementadors *ce* / *da* amb l'oració subordinada: el problema del mode subjuntiu.

Les oracions subordinades completives són introduïdes generalment amb els complementadors *ce* i *da* "que". El primer no denota cap caràcter modal, però el segon, en general, tal com assenyala K. Popov (1976: 383), dóna un matís modal a les formes indicatives, tot i que no deixen de ser indicatives, remarca explícitament l'autor.

De la consideració d'aquest clar caràcter modal de les formes verbals introduïdes per *da*, Maslov (1962 b) va concloure que es podien considerar formes anàlitiques que són la realització d'un mode subjuntiu, tesi que va desenvolupar en treballs posteriors (vg. 5.5.2).

Cal remarcar que les oracions subordinades introduïdes per *ce* admeten tota mena de formes verbals, en tant que les introduïdes per *da* permeten una elecció molt més restringida. La forma més generalitzada es *da* + present, que apareix obligatoriament als predicats compostos amb verbs modals i fàsics i a perífrasis verbals diverses, on fa una funció d'infinitiu o de subjuntiu:

Kak mozes (pres. I) *da reces* (pres. I) *takova nesto?* (S.D.)

"Com pots dir tal cosa?".

Idete (imperat. I) *sega da vidite* (pres. P) *Cankov.* (S.G.)

"Aneu ara a veure Cankov".

Ste gi zastavim (fut. P) *da razberat* (pres. P), *ce te ste platit* (fut. P) *s kravta si.* (S.G.)

"Els hi farem entendre [= farem que entenguin] que pagaran amb la seva sang".

Moze (pres. I) li da ni pomognes? (pres. P) – zapita (aor. P) toj – Moze (pres. I) da gi skriem (pres. P) v cerkvata. (S.G.)

“Pots ajudar-nos? (lit.: és possible que ens ajudis?) – preguntà ell – Els podem amagar (lit.: és possible que els amaguem) a l’església”.

Predlagam (pres. I) da vlezem (pres. P) vav vrazka s velikija borec na naseto vreme Dzuzepe Madzini. (S.D.)

“Proposo que entrem en contacte amb el gran combatent del nostre temps Giuseppe Mazzini”.

Les formes de “perfet de subjuntiu”, del tipus *da* + perfet, són de perfet només per la forma però no pel significat. Si excloem el seu matís emfàtic, són equivalents a les formes imperatives amb significat de futur:

Gotvi (imperat. I) se za utre, ama da ne si obadil (perf. P) nikomu.

“Prepara’t per a demà, però no li diguis a ningú”.

La forma de perfet és utilitzada probablement per la impossibilitat d’una forma imperativa negativa d’aspecte perfectiu (K. Popov, 1976: 383).

Da ne si posmjal (perf. P) da kazes (pres. P) njakomu nesto za tozi razgovor. (S.G.)

“No gosis dir res a ningú d’aquesta conversa”.

Andrejcin (1978: 248) observa que les formes *da* + perfet poden expressar un imperatiu en passat, i posa aquest exemple:

Ako sa mi iskali (perf. I) nesto, da im si dala (perf. P). Da ne si gi varnala (perf. P) prazni.

“Si volguessin quelcom de mi els (hi) donaria. Que no els haguessis tornat de buit”.

Heus ací d’altres exemples:

Az se bojah (imperf. I) da ne si zabravil (perf. P). (S.D.)

“Jo temia que no t’haguessis oblidat”.

Aquí té un valor imperatiu atenuat i indirecte: “= volia que t’haguessis oblidat”.

E, e, mladite, baj Nikolco, ti da ne si prestarjal! (perf. P). (S.D.)

“Eh, eh, els joves, senyor Nikolco, si tu no t’haguessis envellit tant!”.

En aquest exemple es tracta d’un ús emfàtic.

Pari mi predlaga (pres. I), *bez da sam mu gi iskal* (perf. I). (S.D.)

“M’ofereix diners sense que els hi hagués demanat”.

Aquest exemple és simplement una construcció sintàctica: *da* és el nexa normal entre la preposició *bez* “sense” i una forma verbal.

Anàloga és la situació a les oracions subordinades finals, on *da* és el nexa entre la preposició *za* “per a” i la forma verbal corresponent, que ha de ser el present:

Zapisahme (aor. P) *imeto ti v cerkovnata kondika, za da se spomenava* (pres. I) *na vecni vremena*. (Mak.)

“Vam inscriure el teu nom al llibre de registre de l’església perquè es recordi per tota l’eternitat”.

Val a dir que a l’època del búlgar mig la conjunció *da* ja donava per si sola el valor final. Comparem aquest mateix passatge en búlgar mig i modern:

Oucitelju blagyi, cto blago stvoru (part. pres.) *da imam’* (pres. I) *zivot’ vecnyi*. (Mt 19, 16)

Ucitelju blagij, kakvo dobro da storja, (pres. I) *za da imam* (pres. I) *zivot vecen?*

“Bon mestre, quin bé he de fer per tenir la vida eterna?”.

Malgrat aquest exemple, les subordinades finals que ometen la preposició *za* tampoc no són rares a la llengua actual:

Dosal sam (perf. P) *da pogovorja* (pres. P) *s teb po nesto vazno*. (S.D.)

“He vingut per parlar amb tu d’una cosa important”.

Gospoza Nimfirova raziravjase, (imperf. I) *ce dosal* (aor. narr. P) *da se hvasta* (pres. I) *ucitel.* (I.V.)

“La germana Nimfirova explicava que (ell) havia vingut per fer-se mestre”.

A més de les formes descrites, Andrejcin (1978: 186) esmenta també les formes *da* + imperfecte i *da* + plusquamperfecte, que expressen totes elles una acció posterior respecte de l'oració principal. Tindríem així el paradigma complet d'un "mode subjuntiu", però els hi assigna només un matís de suposició i no hi dóna exemples. Un en podria ser aquest, que efectivament traduïm pel subjuntiu, però en búlgar té un valor de suposició:

Da bese ni posrestnala (plusq. P) *i nas njakoja, a?* (S.D.)

“I si alguna ens hagués vingut a rebre també a nosaltres, eh?”.

Podem dir que és cert, tal com assenyalaven Teodorov-Balan (1947) i K. Popov (1976), que quan parlem de les *da*-construccions com a formes de subjuntiu en búlgar, estem pensant en la funció des de la perspectiva de les llengües romàniques, és a dir, en el pla de la traducció. Efectivament, observem que l'alternança de la modalitat real / virtual en l'oració subordinada completiva s'expressa justament amb l'alternança dels complementadors *ce* / *da*, que a la traducció correspon a l'alternança indicatiu / subjuntiu. Mihov (1999:54) assenjala que comparteixen el camp distribucional de la conjunció romànica “que”, però tot i que ambdós són polifuncionals, no són equivalents, jeràrquicament parlant, el connector *da* és més important pel nombre de funcions que aconsegueix, que és conseqüència del seu grau d'abstracció més alt, ja que fins i tot pot apàreixer buit de significat com en el cas dels predicats compostos.

Vegem alguns exemples i assajarem de canviar la modalitat de la subordinada seguint el susdit criteri:

Vie kazvate (pres. I), *ce ruskite predstaviteli imat* (pres. I) *vlijanie varhu balgarite*.
(S.D.)

"Vós dieu que els representants russos tenen influència sobre els búlgars".

Vie ne vjarvate (pres. I) *ruskite predstaviteli da imat* (pres. I) *vlijanie varhu balgarite*.

"Vós no creieu que els representants russos tinguin influència sobre els búlgars".

Az mislja (pres. I), *ce nikoj ne se e rodil* (perf. P) *naucen*. (S.D.)

"Jo penso que ningú no ha nascut ensenyat".

Az ne mislja (pres. I) *nikoj da se e rodil* (perf. P) *naucen*.

"Jo no penso que ningú hagi nascut ensenyat".

Teroristicnata dejnost na VMRO predstavljavase (imperf. I) *druga goljama precka*,
Belgrad protestirase (imperf. I/P) *neprekasnato*, *ce Balgarija tolerira* (pres. I/P)
teroristicnata organizacija. (S.G.)

"L'activitat terrorista de l'ORIM representava un altre gran obstacle, Belgrad protestava
continuament perquè Bulgària tolerava l'organització terrorista".

La interpretació "...Belgrad protestava que Bulgària tolerés l'organització terrorista"
també seria possible aquí.

Belgrad ne iskase (imperf. I) *Balgarija da tolerira* (pres. I/P) *teroristicnata*
organizacija.

"Belgrad no volia que Bulgària tolerés l'organització terrorista".

Ne, vjarvam (pres. I), *vjarvam* (pres. I), *ce ti si* (pres. I) *opiten po tija raboti*. (S.D.)

"No, (ho) crec, crec que tu estàs experimentat per a aquestes feines".

Ne vjarvam (pres. I) *ti da si* (pres. I) *opiten po tija raboti*.

"No crec que tu estiguis experimentat per a aquestes feines".

Carjat vjarva (pres. I), *ce samo crez tozi vid politika moze* (pres. I) *naj-dobre da se služi*
(pres. P) *na makedonskite interesi*. (S.G.)

"El tsar creu que només amb aquest tipus de política es pot servir de la millor manera possible els interessos macedonis".

Carjat ne vjarva (pres. I) *crez tozi vid politika da moze* (pres. I) *naj-dobre da se sluzi* (pres. P) *na makedonskite interesi*.

"El tsar no creu que amb aquest tipus de política es pugui servir de la millor manera possible els interessos macedonis".

Vaznoto e (pres. I) *da varvi* (pres. I) *rabotata po-barzo*. (S.D.)

"L'important és que vagi l'afer més ràpidament".

Vaznoto e (pres. I), *ce rabotata varvi* (pres. I) *po-barzo*.

"L'important és que l'afer va més ràpidament".

Sram za nas e (pres. I), *bratja, da tarpim* (pres. I) *i da teglim* (pres. I) *oste v tova vek na svobodata*. (S.D.)

"És una vergonya per a nosaltres, germans, que aguantem i que patim encara en aquest segle de llibertat".

Vjarno e (pres. I), *bratja, ce tarpim* (pres. I) *i teglim* (pres. I) *oste v tova vek na svobodata*.

"És cert, germans, que aguantem i que patim encara en aquest segle de llibertat".

Vie iskate (pres. I) *nasite emigranti da se objavjat* (pres. P) *protiv Rusija*. (S.D.)

"Vosaltres voleu que els nostres emigrants es manifestin contra Rússia".

Vie vizdate (pres. I), *ce nasite emigranti se objavjat* (pres. P) *protiv Rusija*.

"Vosaltres veieu que els nostres emigrants es manifesten contra Rússia".

Vaznoto e (pres. I) *vednaz da nadvie* (pres. P) *na straha si*. (S.D.) "L'important és que venci una vegada la seva por".

Vaznoto e, (pres. I) *ce vednaz e nadvil* (perf. P) *na straha si*.

"L'important és que ha vençut una vegada la seva por".

Az imah (pres. I) mnogo opredelenoto vpecatlenie, ce tova bjaha (imperf. I) cisto i prosto kontrabandisti. (K.K.)

"Jo tenia la impresió molt clara que eren purament i simplement contrabandistes".

Az njamah (pres. I) vpecatlenie tova da sa (pres. I) kontrabandisti.

"Jo no tenia la impresió que fossin contrabandistes".

Vaznoto e (pres. I) novijat voenen ministar da izpolnjava (pres. I) vasata programa.

(S.G.)

"L'important és que el nou ministre de la guerra desenvolupi el vostre programa".

Vaznoto e, (pres. I) ce novijat voenen ministar izpolnjava (pres. I) vasata programa.

"L'important és que el nou ministre de la guerra desenvolupa el vostre programa".

Mezdu tezi pet miliona moze (pres. I) da ima (pres. I) dvajset hiljadi negodjai, no za

ostanalite zasluzava (pres. I) covek da raboti (pres. I) i da se zertva (pres. I). (S.G.)

"Entre aquests cinc milions pot haver vint mil d'indignes, però la resta mereix un home que treballi i que es sacrifiqui".

No za ostanalite zasluzava (pres. I) tozi covek, ce raboti (pres. I) i se zertva (pres. I).

"Però la resta mereix aquest home que treballa i es sacrifica".

Culi li ste, (perf. P) ce Rusija otkazva (pres. I) vsjakakva podkrepa na balgarskata carkva? (S.D.)

"Haveu sentit que Rússia nega qualsevol suport a l'església búlgara?".

Ne sme culi (perf. P) Rusija da otkaze (pres. P) podkrepa na balgarskata carkva.

"No hem sentit que Rússia negui el suport a l'església búlgara".

No kogato sumotevicata stihna (aor. P), stana (aor. P) jasno, ce realnostta ne otgovarja

(pres. I) na ocakvanijata. (S.G.)

“Però quan el clam s’apaivagà, va quedar clar que la realitat no corresponia a les esperances”.

Ne stana (aor. P) *jasno realnostta da otgovori* (pres. P) *na ocakvanijata*.

“No va quedar clar que la realitat correspongués a les esperances”.

Nie imame (pres. I) *svedenija, ce ne vjarvate* (pres. I) *v germanskata pobeda i zatova ne zelaete* (pres. I) *da vlezete* (pres. P) *v pakta*. (S.G.)

“Nosaltres tenim evidències que no creieu en la victòria alemanya i per això no voleu entrar al pacte”.

Nie njamame (pres. I) *svedenija da ne vjarvate* (pres. I) *v germanskata pobeda*.

“Nosaltres no tenim evidències que no cregueu en la victòria alemanya”.

Les oracions subordinades dependents de verbs d’emoció i sentiment s’introdueixen preferentment amb *ce*; el connector *da* dóna a l’acció de la subordinada un matís optatiu o improbable, que a la traducció no necessàriament es reflecteix en una distribució paral·lela indicatiu / subjuntiu:

Prostavajte, (imperat. I) *moze bi zasegnah*, (aor. P) *pater Evgenij, ili ne? Radvam se*, (pres. I) *ce me razbirate* (pres. I). (S.D.)

“Perdoneu, potser us vaig molestar, pare Eugeni, o no? M’alegro que em compregueu”.

Ste se radvam (fut. I) *da me razberete* (pres. P).

“M’alegraré que em compregueu”.

Radvam se, (pres. I) *ce sme* (pres. I) *edinodusni, prijateli moi*. (S.D.) “M’alegro que estiguem d’acord, amics meus”.

Ste se radvam (fut. I) *da sme* (pres. I) *edinodusni, prijateli moi*.

“M’alegraré que estiguem d’acord, amics meus”.

Gospodi, prijateli, vizdam (pres. I) *po licata vi, ce me razbirate*, (pres. I) *ce ste* (pres. I) *saglasni s men.* (S.D.)

“Senyor, amics, veig pels vostres rostres que em compreneu, que esteu d’acord amb mi”.

Gospodi, prijateli, vizdam (pres. I) *po licata vi da me razberete*, (pres. P) *da ste* (pres. I) *saglasni s men.*

“Senyor, amics, veig pels vostres rostres que em comprendreu, que estareu d’acord amb mi”.

En aquests exemples, a les variants amb *da* el parlant desitja la comprensió o l’acord dels interlocutors, però no n’està segur d’haver-los assolit.

Com podem constatar pels diversos exemples, el complementador *ce* introdueix oracions subordinades amb modalitat real, objectiva, que es correspon amb el mode indicatiu búlgar i romànic, i el complementador *da* introdueix oracions que sovint denoten una modalitat virtual, subjectiva, que respon al subjuntiu romànic i que no té una formalització definida en búlgar. La correlació és certa fins a un cert punt, però es manifesta en la traducció, en la nostra llengua; no hi ha una raó objectiva per extrapol·lar-la al búlgar perquè no és sistemàtica ni homogènia, com podem veure pels exemples que segueixen. Heus ací formes verbals que denoten una modalitat subjectiva en oracions subordinades introduïdes per *ce*:

Ne mozeh (imperf. I) *da se zadarzam* (pres. I) *ot radost, cĭ²⁰ se je nameril* (perf. P) *takov rodoljubiv sotatkovnik.* (Mak.)

“No em podia contenir de l’alegria que s’hagués trobat un país tan patriota”.

Vjarno, gospodine, prostavajte (imperat. I), *ce se vmesvam* (pres. I) *v razgovora vi.* (S.D.)

²⁰ Variant dialectal de *ce*.

“Cert, senyor, perdoneu que em fiqui a la vostra conversa”.

Ste kaza! (fut. P) *Men ne me e* (pres. I) *strah da kaza:* (pres. P) *az ne drugaruvam* (pres. I) *s tjah.* (S.D.)

“(Ho) diré! No tinc por de dir: jo no sóc company d’ells”.

En aquests exemples la traducció es podria fer igualment amb amb indicatiu o amb subjuntiu:

Ne znaeh (imperf. I), *ce ste podpisali* (perf. P) *takav dogovor s anglicanite.* (S.D.)

“No sabia que havíeu / haguéssiu signat un tractat semblant amb els anglesos”.

O, az ne znaeh (imperf. I), *ce ucastvuvate* (pres. I) *v nego.* (S.D.)

“Oh, jo no sabia que hi participàveu / participéssiu”.

Pohvana (aor. P) *pop Lukan, nedovolen, ce nikoj ne obrasta* (pres. I) *vnimanie na negovite dumi.* (S.D.)

“Recomençà el pare Lukan, molest perquè ningú no feia cas / que ningú no fes cas de les seves paraules”.

En aquests exemples les formes amb *da* són clarament d’imperatiu dintre del discurs indirecte:

Glavnata kvartira nastojava (pres. I) *prez Radoslavov da iziska* (pres. P) *ot Germanija da se izpratjat* (pres. P) *ugovorenite pomostni divizii i voenni material.* (K.K.)

“El quarter general insisteix davant Radoslavov que reclami a Alemanya que enviïn les divisions de suport i el material de guerra acordats”.

Kolko pati kazvam (pres. I) *na Ahmed beja da gi pribere* (pres. P) *v kausa.* (S.D.)

“Quàntes vegades he de dir (lit.: dic) a Ahmed bei que els tanqui a la presó”.

En aquests exemples les formes amb *da* són optatives o d’obligació:

Da dade (pres. P) *Gospod vsicki da sme* (pres. I) *zivi i zdravi.* (S.D.)

“Que el Senyor faci que tots siguem sans i estalvis”.

Az iskah (imperf. I) *vie, anglicanite, da dojdete* (pres. P) *do sporazumenie s Germanija*.
(S.G.)

"Jo volia que vosaltres, el anglesos, arribéssiu a un enteniment amb Alemanya".

Toj po-dobre da otgovori (pres. P) *koj mu e razresil* (perf. P) *da hodi* (pres. I) *po stranata i da buntuva* (pres. I/P) *narod*. (S.D.)

"Millor que ell respongui qui l'ha autoritzat a anar pel país i revoltar el poble".

To e (pres. I) *reseno vece, kazi* (imperat. P) *de da varvja* (pres. I), *kakvo da pravja* (pres.I). (S.D.)

"Està decidit ja, digues on he d'anar, què he de fer".

En aquests exemples la modalitat virtual pot venir donada simplement pel canvi a la forma negativa del verb principal, sense canviar el nexce de la subordinada:

V pismoto se kazva, (pres. I) *ce te izprastat* (pres. I) *za moj pomostnik*. (S.D.) "A la carta es diu que t'envien d'ajudant meu".

V pismoto ne se kazva, (pres. I) *ce te izprastat* (pres. I) *za moj pomostnik*.

"A la carta no es diu que t'enviïn d'ajudant meu".

Az vjarvah (imperf. I) *obace, ce ste trjabva* (fut. I) *da se pocerpi* (pres. P) *pouka ot stanaloto*. (K.K.)

"Jo creia tanmateix que caldria treure una lliçó del que ha succeït".

Az ne vjarvah, (imperf. I) *ce trjabva* (fut. I) *da se pocerpi* (pres. P) *pouka ot stanaloto*.

"Jo no creia que calgués treure una lliçó del que ha succeït".

En aquest exemple les formes amb *da* denoten efectivament una modalitat virtual, però no les traduiríem pel subjuntiu perquè fan una funció de futur real (és a dir, el parlant creu en la realització de l'acció):

Toj obesta (aor. P) *obace pravitelstvoto da prouci* (pres. P) *osnovno predlozeniето i da otgovori* (pres. P) *formalno sled njakolko dni*. (S.G.)

“Ell va prometre tanmateix que el govern estudiaria bàsicament la proposta i respondria formalment en uns dies”.

Fins i tot es poden trobar oracions on coexisteixen *ce* i *da*, en aquest cas el primer és el complementador que introdueix l’oració subordinada i el segon forma part d’una *da*-construcció que denota una modalitat hipotètica:

Kljucovete cesto ne mogat (pres. I) *da zatvorjat* (pres. P) *vratite taj sigurno, ce da popreca* (pres. P) *na nekoga da vleze* (pres. P). (S.G.)

“Les portes sovint no es poden tancar amb tanta seguretat que privin qualsevol d’entrar”.

Toj ste ni uci (fut. I) *nas. Da bese vzel* (plusq. P) *pone edna diploma, ce da vidim* (pres. P) *kolko struva* (pres. I). (S.D.)

“Ell ens ensenyarà a nosaltres. Si hagués tret almenys un diploma, que veiéssim quant val”.

Mitkova i Kljuckova-Petrinska (1999: 171) observen que en oracions principals amb *verba dicendi, cogitandi et declarandi* la forma negativa del verb pressuposa la modalitat virtual del subordinat, independentment del connector oracional. Amb el verb “dubtar” i semblants, en canvi, la modalitat virtual vé donada per la forma positiva del verb principal. Posen aquests exemples:

Ne mislja, (pres. I) *ce tova e* (pres. I) *vazmozno*.

“No penso que això sigui possible”.

Ne kazaha, (aor. P) *ce sa bili* (perf. I) *na plaza*.

“No van dir que haguéssin anat a la platja”.

Ne sam zabeljazal (perf. P) *da ima* (pres. I) *promjana v polozeniето*.

“No he observat que hi hagi canvis en la situació”.

Samjavam se, (pres. I) *ce go znae* (pres. I).

"Dubto que ho sàpiga".

Ne se samnjavam, (pres. I) *ce go znae* (pres. I).

"No dubto que ho sap".

A les oracions subordinades dependents de verbs de dubte o incertesa, però, l'ús d'ambdós complementadors sovint és equivalent en raó de la pròpia semàntica de l'oració subordinada, que fa incerta la distinció real / virtual:

Vprocem az ne vjarvam (pres. I) *papata da forsira* (pres. I/P) *rabotite*. (S.G.) *Vprocem az ne vjarvam* (pres. I), *ce papata forsira* (pres. I/P) *rabotite*.

"En canvi jo no crec que el Papa forci les coses".

Carjat ne vjarva (pres. I), *ce crez tozi vid politika moze* (pres. I) *naj-dobre da se sluzi* (pres. P) *na makedonskite interesi*.

Carjat ne vjarva (pres. I) *crez tozi vid politika da moze* (pres. I) *naj-dobre da se sluzi* (pres. P) *na makedonskite interesi*.

"El tsar no creu que amb aquest tipus de política es pugui servir millor els interessos macedonis".

Az sam ne ocakvah (imperf. I) *toj da se obadi* (pres. P) *tolkova skoro*. (S.D.) *Az sam ne ocakvah* (imperf. I), *ce toj se obadi* (pres. P) *tolkova skoro*.

"Jo mateix no esperava que ell es comunicés tan aviat".

Pel que fa a les oracions subordinades adjectives, les formes *da* + present o *da* + perfet denoten una modalitat no-objectiva o virtual y les formes sense *da* expressen la modalitat objectiva, real. En aquests casos la partícula *da* té efectivament un valor modal, puix que el connector oracional és el pronom relatiu:

Smjatate (pres. I) *li, ce carskata diplomacija ste prodalzi* (fut. P) *da pokrovitelstvuva* (pres. I) *edno revolucionno dvizenie, koeto e* (pres. I) *zarazen ot takiva idei?* (S.D.)

“Creieu que la diplomàcia del tsar continuarà protegint un moviment revolucionari que està contagiats de tals idees?”

Smjitate (pres. I) *li, ce carskata diplomacija ste prodalzi* (fut. P) *da pokrovitelstvuva* (pres. I) *edno revolucionno dvizenie, koeto da e* (pres. I) *zarazen ot takiva idei?*

“Creieu que la diplomàcia del tsar continuarà protegint un moviment revolucionari que estigui contagiats de tals idees?”

Edno pismo, v koeto da se kaze (pres. P) *kak vaztorzeno sme prieli* (perf. P) *negovite saveti.* (S.D.)

“Una carta en la qual es digui amb quin entusiasme hem rebut els seus consells”.

Edno pismo, v koeto se kazva (pres. P) *kak vaztorzeno sme prieli* (perf. P) *negovite saveti.*

“Una carta en la qual es diu amb quin entusiasme hem rebut els seus consells”.

Trjabva (pres. I) *da izpratim* (pres. P) *tam covek, kojto da gi nabljudava* (pres. I), *da vidi* (pres. P) *svarzvat* (pres. I) *li se s rusite.* (S.D.)

“Cal que enviem allà un home que els observi, que vegi si s’uneixen als russos”.

Imame (pres. I) *tam covek, kojto gi nabljudava* (pres. I), *vizda* (pres. I) *svarzvat* (pres. I) *li se s rusite.*

“Tenim allà un home que els observa, que veu si s’uneixen als russos”.

Edno cestno, silno i patrioticno pravitelstvo, koeto sled izborite da moze (pres. I) *da se varne* (pres. P) *na vlast.* (S.G.)

“Un govern honest, fort i patriòtic que després de les eleccions pugui tornar al poder”.

Edno cestno, silno i patrioticno pravitelstvo, koeto sled izborite moze (pres. I) *da se varne* (pres. P) *na vlast.*

“Un govern honest, fort i patriòtic que després de les eleccions pot tornar al poder”.

Tanmateix, l'oposició modal real / virtual també pot venir expressada per l'oposició aspectual imperfectiu / perfectiu al verb subordinat, tant en oracions adjectives com en oracions circumstancials de lloc, tant en sentit recte com figurat:

Pomagaj (imperat. I) *mu, kakvoto ti poiska*, (pres. P) *zastoto ne e tragnal* (perf. P) *po balgarskite zemi za svoja pecalba, a za dobroto na naseto premilo otecestvo*. (S.D.)

"Ajuda'l (amb) allò que et demani, perquè no ha marxat per les terres búlgares pel seu benefici sinó pel bé de la nostra estimadíssima pàtria".

Pomagaj (imperat. I) *mu, kakvoto ti poiskva*, (pres. I) *zastoto ne e tragnal* (perf. P) *po balgarskite zemi za svoja pecalba, a za dobroto na naseto premilo otecestvo*.

"Ajuda'l (amb) allò que et demana, perquè no ha marxat per les terres búlgares pel seu benefici sinó pel bé de la nostra estimadíssima pàtria".

Balgarite zivejat (pres. I) *oste i na zapad ot Marica do Odrinskoto ezero, gdeto te previsavat* (pres. I) *po cislenost svoite sasedi*. (Mak.)

"Els búlgars viuen també a l'oest del Marica fins al llac d'Adrianòpolis, on superen en nombre els seus veïns".

Balgarite ste zivejat, (fut. I) *gdeto te previsat* (pres. P) *po cislenost svoite sasedi*. "Els búlgars viuran on superin en nombre els seus veïns".

Pipa (pres. I) *s rakavici, no deto hvane*, (pres. P) *ostava* (pres. I) *sin'o petno*. (S.D.)

"Va amb compte, però on agafi, queda el cardenal".

Pipa (pres. I) *s rakavici, no deto hvasta*, (pres. I) *ostava* (pres. I) *sin'o petno*. "Va amb compte, però on agafa, queda el cardenal".

Amb verbs primaris imperfectius, que no tenen correlat perfectiu, la modalitat vindrà denotada pel context:

Procee, az vi kazah (aor. P) *vece, ste izvestja*, (fut. P) *deto trjabva* (pres. I) (S.D.)

"Així que, ja li he dit, informaré on cal / calgui".

A les estructures atributives amb predicats nominals, que generalment traduïm pel subjuntiu (o infinitiu, si de cas), la distribució dels complementadors *ce* i *da* no denota relacions modals diferents sinó més aviat relacions tempoaspectuals, determinades també per l'aspecte del verb subordinat:

Tolkova sam (pres. I) *stastliva, ce te vizdam* (pres. I) *otnovo*. (S.G.)

"Què feliç sóc de veure't de nou".

Ne e (pres. I) *slucajno, ce mojata rezidencija e* (pres. I) *tuk*. (S.G.)

"No és casual que la meva residència sigui aquí".

Misalta ni bese (imperf. I) *da ja prodadem* (pres. P) *na intendantsvoto, za vojskata*.

(S.D.)

"La nostra idea era de vendre-la a la intendència, per a l'exèrcit".

Sestro, grehota e (pres. I) *da prikazvas* (pres. I) *taka*. (S.D.)

"Germana, és un pecat que parlis així".

Balgarija njama (pres. I) *aristokracija, gospoda, i dobre e* (pres. I) *ce njama* (pres. I).

(S.D.)

"Bulgària no té aristocràcia, senyors, i està bé que no en tingui".

Balgarija njama (pres. I) *aristokracija, gospoda, i dobre e* (pres. I) *da njama* (pres. I).

"Bulgària no té aristocràcia, senyors, i està bé que no en tingui mai".

Ludost e, (pres. I) *ce dojdoh* (aor. P) *pri tebe*. (S.D.)

"És una bogeria que vingués a casa teva".

Una situació semblant es troba amb predicats del tipus "és necessari", "és fàcil", "és possible", etc. s'utilitzen només les formes *da* + present: *Neobhodimo li e* (pres. I)

Balgarija da podpise (pres. P) *Tristrannija pakt?* (S.G.)

"Cal que Bulgària signi el Pacte tripartit?".

Nuzno e (pres. I) *emigracijata da vjarva* (pres. I) *v nesto drugo*. (S.D.)

“Cal que l'emigració cregui en una altra cosa”.

Ne e (pres. I) *mozno balgarin da ima* (pres. I) *cerni kosi i cerni oci*. (Mak.) “No és possible que un búlgar tingui cabells negres i ulls negres”.

Observem que el “valor subjuntiu” pot ser denotat sense una *da*-construcció:

Samo ako tozi covek imase (imperf. I) *obrazovanie..- kazvase* (imperf. I) *toj cesto na blizkite si*. (S.G.)

“Només que aquest home tingués una formació...- deia ell sovint a la seva gent”.

Tja be slozila (plusq. P) *bjala raka varhu glavata na sina si, sjakas go blagoslavjase* (imperf. I) (S.H.K.)

“Ella havia posat una mà blanca sobre el cap del seu fill, com si el beneís”.

Ako li tova ne mozete (pres. I) *da napravite*, (pres. P) *togava tarsete* (imperat. I) *si drug car, kojto ste vi podpisva* (fut. I) *vsicki pristevki*. (S.G.)

“Si no podeu fer això, aleshores busqueu-vos un altre tsar que us signi [lit.: que us signarà] tots els capricis”.

És cert que les formes *da* + present són estables tal com indica Maslov (1981: 287), la qual cosa apunta a una estructura gramaticalitzada. Comparem:

Mislja (pres. I), *ce prepodavateljat ima* (pres. I) *knigata*.

“Penso que el professor té el llibre”.

Ne vjarvam (pres. I) *prepodavateljat da ima* (pres. I) *knigata*.

“No crec que el professor tingui el llibre”.

Però no és possible: * *ne vjarvam da prepodavateljat ima knigata*.

Però *da* té valors diversos, és una conjunció i una partícula i apart d'aquestes “formes subjuntives” entra també en la composició de formes condicionals:

Da go podkrepjat (pres. P), *bi bilo* (cond. I) *kompromis, kojto te ne mozeha* (imperf. I) *da napravjat* (pres. P). (S.G.)

"Si li donessin suport seria un compromís que ells no podrien assumir".

Da ne vi e (pres. I) *čudno, ako vi kaza* (pres. P), *ce naseto upravljenje ne e* (pres. I) *upravljenje, a edna vojna*. (K.K.)

"No us estranyi si us dic que el nostre govern no és un govern sinó una guerra".

Ocasionalment podem trobar la conjunció condicional reduplicada *ako da*, com subratllant el caràcter virtual de la condició. Però l'oració condicional hipotètica ja és virtual en sí mateixa i per tant no li cal una "forma subjuntiva". En aquests exemples té un valor emfàtic:

Ako da ne bjah (imperf. I) *az, kak stjaha da misljat*, (fut. pas. I) *kak stjaha da razsazdavat?* (fut. pas. I). (S.D.)

"Si no fos jo, com pensarien, com jutjarien?".

Ne, ne, ako da bese (imperf. I) *drug, sigurno sasto taj stjaha da govorjat* (fut. pas. I). (S.D.)

"No, no, si fos un altre segur que també parlarien així".

Les *da*-construccions tenen un clar matís optatiu quan s'utilitzen en oracions no subordinades:

Da zapocnem (pres. P) *s polozitelno!* (S.G.)

"Comencem pel que és positiu!".

Vecna mu pamjat! Bog da go prosti! (pres. P). (Mak.)

"Memòria eterna! Que Déu el perdoni!".

Da zivee (pres. I) *narodat! Da zivee* (pres. I) *svobodata!* (Mak.)

"Visca el poble! Visca la llibertat!".

Da zivej (imperat. I) *negovo blazenstvo Antim, prav ekzarh balgarski!* (S.D.) "Visca sa beatitud Antim, primer exarca de Bulgària!".

Pel que fa al valor optatiu, Mitkova i Kljuckova-Petrinska (1999: 165-166) assenyalen diverses opcions entre les *da*-construccions: les formes *da* + present es relacionen amb el pla del no-passat i les formes *da* + perfet es relacionen amb el pla del passat; paral·lelament, quan es fa referència a un desig que es veu inassolible s'utilitzen les formes *da* + imperfet i *da* + plusquamperfet, respectivament. Donen aquests exemples:

Dano da go napravi (pres. P) *dobre*.

"Tant de bo ho faci bé".

Dano vece da go e napravil (perf. P).

"Tant de bo ja ho hagi fet".

De da mozese (imperf. I) *da go napravi* (pres. I) *utre*.

"Tant de bo ho pogués fer demà".

De da go bese napravil (plusq. P) *vcera*.

"Tant de bo ho hagués fet ahir".

Ocasionalment observem que la partícula *dano* s'associa a la possibilitat i *de* a la impossibilitat.

Però el valor optatiu també es pot trobar en altres formes. En aquest exemple s'utilitza el perfet sense auxiliar, que és una forma de constatació, tot remarcant la fe del parlant en l'acció divina que desitja:

Dal (perf. P) *Bog dobro, sine!* (S.D.)

"Déu vós guard, fill!".

També fa part de les formes imperatives analítiques, que sovint tenen un matís optatiu. És interessant l'exemple del *Parenostre*, on la distribució de les formes imperatives i optatives es correspon exactament amb la nostra llengua:

Da se sveti (pres. P) *Tvoeto ime, da dojde* (pres. P) *Tvoeto carstvo, da bade* (pres. I)
Tvojata volja.

“Sigui santificat el Teu nom, vingui el Teu regne, faci’s la Teva voluntat”.

Nasastnija ni hljab daj (imperat. P) *ni dnes, i prosti* (imperat. P) *nam dalgovete ni.*

“El pa nostre quotidià dóna’ns-el avui i perdona’ns els nostres deutes”.

Observem, però, que la funció de subjuntiu-optatiu de les formes *da* + present es fa palesa des de la traducció; des del punt de vista de la gramàtica búlgara tenim una distribució de formes analítiques i sintètiques d’imperatiu.

En qualsevol cas, hem d’admetre que les formes amb *da* són construccions sintàctiques que poden tenir alguns valors modals subjectius, irrealis, com tantes d’altres, però no hi ha prou base per considerar-les com la formalització d’un mode subjuntiu en búlgar. Altrament, ja que la possibilitat d’un subjuntiu búlgar vé suggerida des de la perspectiva de les llengües romàniques, pot ser esclaridora aquí l’argumentació que fa Lyons (1968: 325-326) a propòsit del subjuntiu romànic. Es pregunta si està ben descrit com un “mode”, i sobre la relació entre subordinació sintàctica i mode, i observa en principi que en aquells contextos en què la selecció d’una o altra forma verbal està determinada per altres trets sintàctics de l’oració, la presència de la forma verbal que correspongui no suposa per si mateixa una distinció de modalitat, i posa l’exemple:

Je ne crois qu’il vienne / Je crois qu’il vient.

En altres paraules, la diferència de modalitat s’indica en una altra part de l’oració; en aquest cas la forma negativa de la principal expressa el dubte del parlant contra la relativa seguretat de la forma positiva. És des d’aquest punt de vista que el búlgar utilitza una forma verbal subordinada idèntica:

Ne mislja, (pres. I) *ce toj dojde* (pres. P) / *Mislja*, (pres. I) *ce toj dojde* (pres. P).

Altrament, la distribució d'unes formes i altres pot ser parcialment complementària o estar parcialment en intersecció, de tal manera que la distinció recíproca entre ambdós grups i als contextos on es troben en contrast pot ser modal, i posa l'exemple:

Dieu vous bénit / Dieu vous bénisse.

En búlgar aquest contrast vindria marcat per la partícula *da*, que en aquest cas correspondria a la forma analítica d'imperatiu:

God vi blagoslovjava (pres. I) / *God da vi blagoslovi* (imperat. P).

L'autor conclou que el subjuntiu romànic s'ha considerat tradicionalment un mode perquè satisfà aquestes consideracions, però el terme "subjuntiu" en sí mateix no té implicacions de modalitat. I remarca que pot no haver correlació entre la presència d'unes formes o altres i la modalitat del context pel qual estan determinades, i en aquesta situació la diferència no es descriuria com a modal, malgrat que raonablement es podria utilitzar el terme "subjuntiu" per al conjunt de formes més o menys específiques de les clàusules subordinades. Aquesta és la situació general del búlgar, i observem que no hi ha unes formes específiques de les clàusules subordinades ja que la distinció modal, quan n'hi ha, ve denotada per la forma de l'oració principal, pel connector oracional, per l'aspecte del verb subordinat o fins i tot pel context. En tal cas no podem parlar d'un "mode subjuntiu" específic en búlgar.

6.10 Altres oposicions.

6.10.1 L'oposició determinat / indeterminat.

plusquamperfet / plusquamperfet narratiu

futur determinat / futur indeterminat

futur passat / futur passat narratiu

Es tracta simplement de la distribució de formes testimonials i narratives, i pel que fa al futur, oposa un futur determinat (el futur actual) a l'indeterminat per tradició, tot i que des de principis de segle era gairebé fora d'ús i el seu caràcter "indeterminat" fou sempre purament terminològic.²¹

D. Popov (1941: 90-93) va fer també el seu paradigma de formes determinades oposades a les indeterminades, amb la novetat que inclou graus d'indeterminació, és a dir, a cada forma determinada s'oposen dues d'indeterminades. La tres sèries, de determinada fins a més indeterminada inclouen (utilitzem la terminologia acceptada en el nostre treball):

aurist	aurist narratiu	aurist conclusiu narratiu
imperfet	imperfet narr.	imperfet concl. narr.
plusquamperfet	plusquamperfet narr.	plusq. concl. narr.
futur perfet	futur passat perfet narr.	fut. pas. perf. concl. narr.
futur passat	futur passat narr.	fut. pas. concl. narr.

Les formes indeterminades que hi oposa són formes narratives i les "més indeterminades" corresponen a les anomenades formes narratives "reforçades", és a dir, les formes narratives del mode conclusiu, però el seu afany per la simetria el mena a inventar formes que no existeixen, segons observa Kucarov (1994: 27). El sistema en conjunt sembla tenir poc o cap fonament (Pärvev, 1969: 70).

De l'observació de les propostes ressenyades podem concloure que l'oposició determinat / indeterminat al sistema verbal no és defensable al moment actual. En el fons

²¹ Aquesta forma de futur existeix també al dialecte stokavià serbocroat, on tampoc no té cap caràcter indeterminat (ni se'n diu), és una variant estilística o geogràfica de l'altre.

aquelles propostes foren en realitat intents de trobar un lloc per a les formes narratives dins del sistema. Això es veu força clar a Mladenov (1929: 278), que argumenta que la llengua moderna ha creat una categoria de participis passats actius sobre el tema d'imperfet que tenen la funció particular d'expressar accions de les quals el parlant no és testimoni. Així hom distingeix entre formes com *jadoh*, passat acabat,²² o sigui *perfectum* per a accions properes i presentades testimonialment, i *jal sam*, passat indeterminat, o sigui *perfectum* per a accions llunyanes i presentades no testimonialment. Així també *jal bjah* és el passat anterior²³ testimonial i *jal sam bil* és el passat remot no testimonial. L'autor posa aquests exemples:

Toj bese izljazal, kogato ti dojde.

"Ell havia marxat quan tu vas venir".

Kazvat, ce toj bil izljazal, kogato ti si dosal.

"Diuen que ell havia marxat quan tu vas venir".

Al passat inacabat (*imperfectum definitum*) *jadjah* s'afegeix un nou passat inacabat indeterminat (*imperfectum indefinitum*) *jadjal sam*, i posa aquests exemples:

Togava az ne jadjah meso.

"Aleshores jo no menjava carn".

Te kazvat, ce togava ne sam jadjal meso.

"Els diuen que aleshores jo no menjava carn".

Hi ha encara una forma més remota de l'*imperfectum indefinitum*, el passat inacabat anterior (*plusquamimperfectum indefinitum*) *bil sam jadjal*, oposat al passat acabat anterior indefinit (*plusquamperfectum indefinitum*), *bil sam jal*.

²² Recordem que a la tradició gramatical búlgara l'aorist s'anomena "passat acabat", l'imperfet, "passat inacabat" i el plusquamperfet, "passat anterior".

²³ Curiosament, l'autor assenyala que en espanyol és el "perfecto anterior".

Pels exemples que proposa l'autor es veu clar que està sistematitzant en realitat l'oposició de les formes narratives i no-narratives, tot i que el plantejament el dugui a descriure alguna forma dubtosa com el *plusquamimperfectum indefinitum*. Notem també que fa servir terminologia llatina, potser per la dificultat aleshores de trobar termes búlgars adequats.

L'oposició determinat / indeterminat va existir en búlgar antic entre unes sèries de verbs imperfectius i, molt especialment, als verbs de moviment, dels quals era una característica molt típica, en opinió de Mircev (1963: 187).

Oposava una sèrie de verbs imperfectius que expressaven un moviment linial amb una direcció definida i una destinació concreta a una altra sèrie de verbs, també imperfectius, que expressaven un moviment indefinit, sense una direcció i destinació determinada i amb possibilitat de repetir-se.

L'oposició determinat / indeterminat sembla remuntar-se a l'època de l'eslau comú i està relacionada amb el caràcter aspectual del verb.

Un procés presentat durant el seu curs és expressat per un verb imperfectiu i es pot considerar que es perllonga sense termini definit, però es pot tenir en compte també la destinació del procés, el final del procés. En el primer cas el verb imperfectiu és indeterminat, en el segon cas, és determinat. El verb determinat és també imperfectiu perquè el procés es considera durant el seu curs, però com es té en compte la fi del procés, l'imperfectiu determinat s'acosta a l'aspecte perfectiu. La categoria de l'imperfectiu determinat, tot i que forma part de l'aspecte imperfectiu, és de fet una forma de transició entre l'aspecte imperfectiu i perfectiu.

L'oposició determinat / indeterminat només existeix en un grup reduït de verbs simples, sobre tot verbs de moviment. Els verbs imperfectius prefixats són, en general, determinats (Meillet, 1924: 240-241).

Els imperfectius determinats i perfectius només poden subsistir amb aquests valor particulars si tenen una correlació amb altres verbs que expressen l'aspecte imperfectiu. Juntament amb aquests verbs, doncs, es troben altres verbs pertanyents a categories que han heretat un sentit duratiu del seu origen indoeuropeu. Així, els verbs determinats com *vesti* "conduir", *nesti* "dur", s'aparellen amb formes com *voditi*, *nositi* que es basen en iteratius indoeuropeus (Meillet, 1924: 247).

La distinció del caràcter determinat / indeterminat és clara en búlgar antic en algunes sèries de verbs, però es pot considerar un cas particular d'una oposició més àmplia entre el verb simple i el seu iteratiu. Verbs tals com *voditi* "conduir", *nositi* "dur", que són iteratius, indiquen l'acció orientada en direccions i amb finals eventuals i susceptibles de repetir-se (Vaillant, 1948: 318).

Aquesta oposició determinat / indeterminat existia també en rus antic i s'ha conservat a la llengua moderna, on manté una gran regularitat en l'ús i formació de derivats, però en búlgar s'ha perdut.

El búlgar modern ha conservat els de la sèrie indeterminada com a verbs imperfectius aïllats, mantenint el mateix significat indeterminat: *nositi* > *nosja* "dur", *voditi* > *vodja* "conduir", *xoditi* > *hodja* "anar".

Els de la sèrie determinada han desaparegut com a verbs simples, però han format derivats prefixats d'aspecte perfectiu, sobre els quals es formen per sufixació els corresponents imperfectius: *nesti* > *-nesa* "dur" → *donesa* (P) – *donasjam* (I) "portar (aquí)", *prinesa* (P) – *prinasjam* (I) "portar".

En tot el procés s'observa, doncs, una tendència a l'anivellament, a l'homogeneïtzació del sistema. Andrejcin (1976: 133) veu aquest fenomen com a part de la tendència històrica general del búlgar a la reorganització del sistema cap a la

unificació morfològica, la qual també és molt patent en el camp de les categories nominals.

6.10.2 L'oposició evidència / suposició.

Es tracta d'una oposició de caràcter modal puix que enfronta la realitat amb una mena d'irrealitat: la representació de l'acció que se'n fa el parlant a partir de certs indicis, per l'estat de coses que observa, per deducció, etc. Totes aquestes formes de representació globalment les podem considerar formes de suposició. En qualsevol cas es tracta de la relació del parlant amb l'acció, la qual cosa entra en la categoria morfològica de mode. I, efectivament, les formes de suposició com a sistema coherent les hem d'identificar amb el mode conclusiu (vg. 6.8).

Però la suposició té una expressió molt variada en búlgar, que va més enllà de l'elaboració d'un sistema coherent i que s'expressa també a través de formes concretes amb un caràcter més o menys modal:

- El perfet amb valor inferencial.
- Formes *ste* + present i *ste* + perfet.
- Formes *moze da* + present i *trjabva da* + present (i més rarament perfet).

Un altre fet que cal tenir en compte és que les formes del mode conclusiu fan referència a esdeveniments del pla del passat, igual que el valor inferencial del perfet (no és casual la coincidència formal de l'aorist conclusiu i el perfet), en tant que les altres formes de suposició que considerem aquí poden referir-se a esdeveniments a qualsevol pla temporal.

Les formes conclusives són essencialment deductives: el parlant es fa una representació dels esdeveniments anteriors en base a la situació que està observant; les

altres formes denoten una suposició pura, que no necessàriament ha de tenir una base real.

El valor inferencial del perfet està relacionat amb el caràcter resultatiu: a partir de l'estat observable al moment al moment del discurs es pot deduir l'acció responsable d'aquest resultat.

Brat mu e (pres. I) *mnogo bolen i sigurno napravo pri nego e otisal* (perf. P). (S.D.)

"El seu germà està molt malalt i segurament ha anat directament a veure'l (lit.: ha anat on ell)".

Pari, pari i pak pari, e kazal (perf. P) *Napoleon. A znaes* (pres. I) *li zasto go e kazal?* (perf. P) *Izglezda sa mu trjabvali* (perf. I). (S.D.)

"Diners, diners i una altra vegada diners, va dir Napoleó. I saps perquè ho va dir? Sembla que li feien falta".

Els dos primers perfets *e kazal* fan la funció d'aorist, que en aquest context no es pot utilitzar perquè és una afirmació no-testimonial. L'últim perfet és inferencial i fins i tot es remarca explícitament: "sembla que".

Viz (imperat. P), *vjatarat e otvoril* (perf. P) *vratata*. (I.V.)

"Mira, el vent deu haver obert la porta".

Sigalov (1974: 409), citant Borodic (1963), remarca que l'antic perfet eslau tenia també un significat modal de dubte, d'indefinició (altres autors no l'esmenten), que han perdut les llengües eslaves orientals però que el búlgar ha conservat i reforçat.

Dëmina (1959: 323-324) assenyala que en búlgar ha començat un procés d'individualització d'un nou mode de pressuposició (*predpolozitelno*) mitjançant la reformulació de mitjans lingüístics ja existents. Kitova (1999: 49, nota 17) puntualitza que l'autora russa pensa en l'evolució dels significats temporals del perfet, el futur i el futur perfet.

Les formes amb la marca de suposició *ste* (que aquí no és la marca de futur, doncs) més la forma temporal corresponent (Andrejcin, 1978: 202; Pasov, 1989: 156) que es redueixen en la pràctica al present i al perfet, són homònimes del futur i el futur perfet. Per altra banda, Stankov (1983: 322) documenta l'ús del perfet "amb funció de futur perfet", la qual es pot "reforçar" amb la marca *ste*. Aquests usos del perfet per a Andrejcin (1978: 202) tenen un valor modal de suposició.

Evidentment, es fa molt difícil de destriar en la pràctica una forma *ste* + perfet (*ste e pisa*, p.ex.) amb valor de suposició d'una forma de futur perfet (*ste e pisa*). L'explicació que a les formes de suposició l'acció és anterior al moment del discurs, acomplerta en un moment indeterminat però sempre anterior, no és concluent del tot. El futur perfet té la forma "E ant R post S", on la relació entre l'acció i el moment del discurs no s'especifica, i una de les possibilitats és justament que sigui anterior. Dejanova (1976: 292-293) és del parer que les formes *ste* + perfet són de futur perfet, una forma verbal que al període del búlgar mig tenia usos modals molt diversos, dels quals ha arribat a la llengua actual el valor de probabilitat, afirmació insegura, pressuposició. Considera que el valor modal de suposició és un significat contextual del futur perfet que es basa en la seva pròpia significació morfològica: una acció passada, la probable realitat de la qual ha de ser confirmada en el futur. En suport de la seva tesi fa referència a textos dels segles XVII i XVIII on, amb valor de suposició, s'utilitza el futur perfet, però no en la forma *ste sam* + participi sinó en la forma alternativa *ste bada* + participi. En tal cas ja no es pot pensar en una forma de suposició *ste* + perfet perquè el perfet sempre té la forma *sam* + participi.

Nicolova (1984: 164) comparteix aquesta opinió. Segons aquesta autora, les formes verbals de pressuposició (*predpolozitelni*) o conclusives (*konkluzivni*) que

formen un sistema temporal denoten només la pressuposició al pla del passat. La suposició sobre accions al pla del no-passat s'expressa amb el futur i el futur perfet d'indicatiu.

En el cas de les formes *ste* + present la referència d'anterioritat és més concluent, perquè el futur és "E post S", però el futur pot tenir un matís de suposició inherent a la seva condició d'expressar una acció encara no acomplerta (i que de fet no sabem si s'acomplirà).

Avdzii... kakvo ste pravjat (pres. I) *tija prokletici?* (I.V.)

"Caçadors... què deuen fer aquests maleïts?".

Ah, ste e begal (perf. I), *zavaljata – kaza* (aor. P) *Marko, kato zabelezi* (pres. P) *edvam sega vratata otvorena na obora.* (I.V.)

"Ah, deu haver fugit el pobre – digué Marko adonant-se ara de la porta oberta de l'estable".

Kakvo ste e (pres. I) *tova? Sveta Bogorodice, pak njakoja hristianska dusa sa pogubili* (perf. P). (I.V.)

"Què deu ser això? Santa Mare de Déu, alguna altra ànima cristiana deuen haver matat".

En aquest exemple alternen la forma *ste* + present i el perfet inferencial.

Znaes? (pres. I) *Kak ste znaes* (pres. I), *kogato ne si bil* (perf. I) *tam!* (S.D.) "(Ho) saps? Com (ho) pots saber si no has estat allà!".

Koj li pak ste se e setil (perf. P) *za men?* (S.D.)

"Qui doncs es deu haver recordat de mi?".

I toj ste se e obulcil (perf. P), *vjarvam* (pres. I). (S.D.)

"I ell es deu haver casat, crec".

Predpolagam (pres. I), *ce ste poiskat* (pres. P) *da se varnem* (pres. P) *v granicite si ot predi oktombri 1915 g.* (S.G.)

“Suposo que deuen voler que tornem a les nostres fronteres d’abans d’octubre de 1915”.

En aquests exemples la forma de suposició *ste* + present esdevé redundant, ja que els verbs principals denoten clarament la suposició.

A la llengua literària macedònia la construcció equivalent *k’e* + present sol denotar un matís de sorpresa, de constatació d’un esdeveniment inesperat:

Koj k’e cuka (pres. I) *vo ova nevreme?*

“Qui deu trucar en aquesta deshora?” (Lunt, 1952: 84).

Aquestes formes de suposició es poden presentar també com *ste da* + present, *ste da* + perfet i això ja les diferencia formalment dels futurs. Però la marca de futur és històricament un verb auxiliar amb formes personals i aleshores l’auxiliar i el verb constiuïen un predicat compost, on el nexa entre ambdues formes conjugades és la conjunció *da* (p.ex., *sta da pisa*, *stes da pises*, *ste da pise*, etc., *sta da sam pisal*, *stes da si pisal*, *ste da e pisal*, etc.). Quan es va gramaticalitzar l’auxiliar en la forma de la 3ª persona el nexa *da* ja no era necessari i es va perdre. Aleshores podríem pensar en les formes de suposició amb *ste da* com una forma “anticuada” de futur.

Ostanete (imperat. P) *u nas, gospodin Kralicev, vas nikoj ne ste da vi poznae* (pres. P) *tuk*. (I.V.)

“Quedi’s amb nosaltres, senyor Kralicev, ningú no el reconeixerà aquí”.

En aquest exemple concret observem que, també des de la nostra perspectiva, la traducció més clara i menys forçada és el futur, tot i que el futur català tampoc no té el valor de suposició.

La discussió teòrica es podria allargar molt, perquè no sembla casual tampoc que *ste* sigui la marca de futur i també la marca de suposició ja que, en principi, una acció futura és una acció suposada, la qual cosa afavoreix la hibridació. Fixem-nos en aquest

senzill exemple, que admet diverses lectures: futur, modalitat virtual, forma de suposició. Totes elles són plausibles en el seu context:

Boi se, (pres. I) *ce ste se trevozite* (fut. I). (S.D.)

“Tem que us inquietareu / que us inquieteu / que potser us inquieteu”.

Gerdzikov (1984: 127) observa que l'estatus categorial de les formes *ste (da)* + present / perfet permet dues interpretacions: o formen part d'un mode específic, o pertanyen a la categoria “mode del discurs” i cal considerar-les un membre separat de la subcategoria de mode supraestructural, segons la terminologia de l'autor.

En el cas de formar un mode apart caldria que denotessin una relació directa acció – realitat. Està clar que el significat d'aquestes formes no es caracteritza per la fórmula “en unes condicions determinades A posseeix el tret B” sinó per la fórmula “potser A posseeix el tret B”, és a dir, pel seu significat aquestes formes són un cas típic de judicis de probabilitat, però no basada en condicions objectives sinó en la suposició. En tal cas no es poden considerar part d'un “mode pressumtiu” (Gerdzikov, 1984: 129-130). És dintre d'aquest mateix ordre d'idees que no les considerem formes del mode conclusiu.

Gerdzikov (1984: 131) adscriu aquestes formes a l'esfera de la modalitat subjectiva i, més exactament, a la modalitat de la veracitat. En aquest sentit les formes de suposició presenten una certa proximitat semàntica amb un mode supraestructural. Assenyala que el tret pel qual estan marcades aquestes formes (i que pot ser interpretat eventualment com “inseguretat”, “discurs hipotètic”) forma una dimensió final no plena del sistema ja que es capaç de formar sintagma només amb alguns significats modals i temporals. És important de notar el fet que les formes de suposició no valoren una relació directa subjecte – acció – realitat sinó més aviat presenten una “valoració de la valoració” (com una “valoració al quadrat”).

Kitova (1999: 44) subscriu plenament que la valoració secundària lògica expressa precisament l'especificitat de les formes de suposició en el marc de la categoria que representen i que el seu contingut es distingeix del contingut d'una categoria de mode, que expressaria una relació directa subjecte – acció – realitat. Aquest fet és suficient per considerar que la categoria “mode probable del discurs” és un membre eventual de la subcategoria de mode supraestructural.

Gerdzikov (1984: 150-151) arriba a la conclusió que les formes de suposició *ste da ...* pertanyen a una categoria modal amb una sèrie de particularitats que la diferencien tant d'un mode gramaticalitzat com d'un veritable mode supraestructural del discurs (com podria ser el mode narratiu).

Les formes de suposició *moze da + present*, *trjabva da + present* també poden coincidir formalment amb predicats compostos amb valors modals diferents (possibilitat, necessitat, obligació), però el context en general permetrà destriar-les (Pasov, 1989: 158). Per a Kucarov (1994: 88) aquestes formes són modificadors lèxics conclusius.

Dali pak ne e izljazal? (perf. P) *Izljazal ste e* (perf. P)... *na garata trjabva da vidja* (pres. P). (S.D.)

“No ha sortit, doncs? Deu haver sortit... a l'estació possiblement el vegi”.

En aquest exemple apareixen les formes de suposició amb *ste* i amb *trjabva da*.

Nie moze da umrem (pres. P), *moze da zaginem* (pres. P) *maceniceski, no badnite nam ste ni dignat* (fut. P) *pametnici*. (S.D.)

“Nosaltres potser morim, potser caiguem com a màrtirs, però els que vindran ens aixecaran monuments”.

Poznavam (pres. I) *vece edin takav Cenovic, a moze i Kirjak da e vljazal* (pres. P). (S.D.)

“Conec ja un tal Cenovic, però potser Kiriak també (hi) ha entrat?”.

En aquests altres exemples, en canvi, sembla clar que es tracta d'un predicat compost i no d'una forma de suposició:

Slusajte (imperat. I), *molja vi se, dokade moze da stigne* (pres. P) *naivnosita na njakoj hora*. (S.D.)

“Escolteu, si us plau, fins a on pot arribar la ingenuïtat d'alguna gent”.

Covek nikoga ne moze (pres. I) *da predvidi* (pres. P) *nakade ste izvarti* (fut. P) *razgovora*. (S.D.)

“Una persona no pot preveure mai cap a on voltarà la conversa”.

Nasata emigracija trjabva (pres. I) *da poeme* (pres. P) *nov kurs*. (S.D.)

“La nostra emigració cal que prengui un nou rumb”.

Tova polozenie ne biva (pres. I) *i ne moze* (pres. I) *da trae* (pres. I). (S.G.) “Aquesta situació no convé i no pot continuar”.

K'oseivanov, pone za da gi uspokoi (pres. P), *trjabva* (pres. I) *da ustanovi* (pres. P) *vrazka s tjah*. (S.G.)

“Kioseivanov, si més no per calmar-los, ha d'establir contacte amb ells”.

A caricata? Tja trjabva (pres. I) *da sledva* (pres. I) *maza si. Tja e* (pres. I) *v edna pravoslavna strana, decata trjabva* (pres. I) *da badat* (pres. I) *pravoslavni*. (S.G.)

“La tsarina? Ella ha de seguir el seu marit. Ella és en un país ortodox, cal que els fills siguin ortodoxos”.

Les formes *trjabva da* + present són també construccions sintàctiques d'obligació, en consonància amb el significat lèxic del verb auxiliar “cal”. Aquesta coincidència es podria explicar per la hipòtesi de King (1998: 12-13), segons la qual les formes d'obligació en general estan poc gramaticalitzades (en el cas del búlgar són predicats compostos) i en el procés cap a la gramaticalització perden la qualitat

semàntica d'expressió d'obligació per esdevenir marques d'algun altre tipus. En un procés així haurien esdevingut formes de suposició.

Resumint, en l'oposició evidència / suposició, la sèrie d'elements que denoten suposició (amb graus de certesa molt diversos) és complexa i heterogènia. Està formada per un subsistema coherent, el mode conclusiu (que tampoc està del tot exempt de discussió, vg. 6.8), un valor perifèric d'una forma temporal, el perfet, i diverses construccions perifràstiques.

És interessant que el grau de certesa que se li atorga no depèn de la forma de suposició utilitzada sinó del context i, si s'escau, de marcadors funcionalment adverbials: *verojatno* "probablement", *navjarno* "realment", *sigurno* "segur", *izglezda* "sembla", *sledovatelno* "en conseqüència", *jasno* "està clar", *nadali* "no és probable", *uz* "suposadament", *ocevidno* "evidentment", etc. Tanmateix, segons Andrejcin (1978: 202), les formes basades en el perfet semblen tenir un matís de certesa:

Mnogo care sa caruvali (perf. I/P) *tam i mnogo slavni dni e vidjala* (perf. P) *Balgarija, bratja!* (S.D.)

"Mots tsars han regnat allà i molts dies gloriosos ha vist Bulgària, germans!".

Segons Nicolova (1984: 165), els modificadors lèxics de suposició presenten una certa gradació de versemblança de l'acció, des d'un alt grau de veracitat: *sigurno* "segur", *nepremenno* "sens falta", un grau moderat de versemblança: *moze bi* "potser", *verojatno* "probablement", *vazmozno* "possiblement", *predpolagam* "suposo", fins a un grau baix de versemblança: *malko verojatno e* "és poc probable", *edva li* "apenes":

Moze bi italjanskijat kral otsastva? (pres. I) *Moze bi e resil* (perf. P) *da se posavetva* (pres. P) *s Duce?* (S.G.)

"Potser el rei d'Itàlia refusa? Potser ha decidit d'aconsellar-se amb el Duce?".

En canvi, en forma negativa, sol tenir un clar matís de certesa:

Toj ne moze da ne e znajal (perf. I) *otdavna, kakvo dvizi* (pres. I) *balgarskoto pravitelstvo*. (K.K.)

"No és possible que ell no hagi sabut fa temps com funciona el govern búlgar".

Mitkova i Kljuckova-Petrinska (1999: 144-145) relacionen l'ús de les formes *moze da, trjabva da* + perfet amb l'ús del condicional castellà amb valor de pressuposició o aproximació:

Trjabva da sam bila (perf. I) *na sest godini, kogato se naucih* (aor. P) *da ceta* (pres. I).

"Tendria unos seis años cuando aprendí a leer".

Obviament el matís de suposició també es pot presentar lèxicament amb un adverbi sense utilitzar cap forma verbal específica:

Ucastieto na mnogo oficeri i malko politici bese iztalkuvano (aor. P passiu) *kato garancija, ce armijata i verojatno samijat car podderzat* (pres. P) *novija rezim*. (S.G.)

"La participació de molts oficials i pocs polítics fou interpretada com a garantia que l'exèrcit i probablement el mateix tsar donaven suport al nou govern".

Balgarskijat nacionalen duh nikoga ne se vdigal (perf. I) *do takava visota i nadali ste se vdigne* (fut. P) *drug pat*. (I.V.)

"L'esperit nacional búlgar mai no s'ha alçat fins a una tal alçada i possiblement no s'alcarà una altra vegada".

Pot ser interessant acabar aquest tema amb les conclusions de Kitova (1999: 46) a la seva revisió de les formes de suposició:

- Les formes *ste da* + present / perfet tenen un caràcter modal indiscutible i expressen el significat subjectiu modal de suposició probable.
- Des d'un punt de vista diacrònic les formes de suposició tenen l'origen en l'ús transposat dels temps futurs d'indicatiu i l'obligada dislocació temporal que s'hi relaciona, és a dir, representa l'ús d'unes formes gramaticals en funció impròpia.

- Les formes de suposició s'inscriuen en unes categories modals àmplies "testimonialitat" i "compromís del parlant en relació amb el discurs". En el marc de la primera categoria espresen no-testimonialitat, i en el marc de la segona, no-compromís en un grau més o menys fort.
- El mode del discurs i les formes de suposició pertanyen a categories modals properes però no idèntiques. Tenen en comú que totes les formes presenten una valoració de la versemblança del discurs, però les formes de suposició presenten algunes característiques específiques que les diferencien.
- Les formes de suposició tenen un paradigma defectiu que comprèn només parts de no-posterioritat temporal. L'explicació és lògica, perquè només les accions relacionades amb el present es presten a una valoració de probabilitat i a una eventual confirmació, la suposició futura limita amb la "possibilitat", la qual, per principi, és propera a la irrealitat.

6.10.3 L'oposició negatiu / no-negatiu.

Aquesta oposició s'emmarca en la categoria d'estatus, que es basa en la relació de l'acció verbal o el seu resultat amb la realitat. El contingut semàntic d'aquesta categoria es caracteritza solament per si mateixa, independentment del parlant, del subjecte verbal i del discurs. Oposa les formes verbals positives, que formen l'element no marcat de l'oposició, a les formes verbals negatives. La marca de negativitat és la partícula negativa *ne* (Kucarov, 1998: 448-452). Totes i cadascuna de les formes verbals positives tenen la seva forma negativa corresponent oposada (amb variants diverses, si de cas).

Una qüestió que cal subratllar, a propòsit de la marca dels futurs, és que el búlgar presenta la particularitat que, entre les diverses formes perifràstiques modals que en la llengua antiga tenien valor de posterioritat, dos verbs auxiliars, *xoteti* "voler" i

imati "haver, tenir", es van diferenciar i s'han especialitzat, respectivament, en la formalització del futur positiu i el futur negatiu. És a dir, que l'element no marcat i l'element marcat de la categoria d'estatus, pel que respecta al futur, es van concebre i han evolucionat com a estructures independents. Si, per exemple, *ste mislja* "pensaré" és la forma positiva del futur, la negativa es *njama da mislja* "no pensaré" i tot i que la forma de l'auxiliar és invariable, no ha perdut encara el seu caràcter verbal, ja que s'uneix al verb conjugat amb un connector oracional. Al futur passat el verb auxiliar, també invariable, està en imperfet: *njamase da mislja* "no pensaria". Les formes negatives del tipus *ne ste mislja* "no pensaré", *ne stjah da mislja* "no pensaria" no són impossibles, però sonen a llibresques i en la llengua parlada no s'utilitzen gaire. Remarquem, però, que l'auxiliar dels futurs apareix en forma negativa i conté la marca de negativitat: *njama = ne ima*. A les parles sudoccidentals l'auxiliar es troba en les formes *nima* i *nema*, que és la normativa en la llengua literària macedònia.

Heus ací alguns exemples:

Casten zivot az? Az njama da znam (fut. I) *kakvo da pravja* (pres. I) *sega s edin casten zivot*. (S.G.)

"Vida privada jo? Jo no sabia (lit.: sabré) què fer ara amb una vida privada".

Ne, njama da predadem (fut. P) *orazieto si*. (S.G.)

"No, no lliurarem les nostres armes".

Ta i toj njamase da me poznae, (fut. pas. P) *da ne mu se bih obadil* (cond. P). (I.V.)

"I tampoc ell no m'hauria reconegut si no li (ho) hagués dit".

Però, en canvi, a la *Bíblia* trobem:

I ste otrie (fut. P) *Bog vsjaka salza ot ocite im i smart ne ste ima* (fut. I) *vece*. (Ap 21, 4)

"I eixugarà totes les llàgrimes dels seus ulls i la mort ja no existirà".

I se zakle (aor. P) *v Onogova, Kojto zivee* (pres. I) *voveki vekov... ce ne ste vece ima* (fut. I) *vreme*. (Ap 10, 6)

"I jurà per Aquell que viu pels segles dels segles... que no hi haurà més temps".

Les formes sintètiques d'imperatiu, a més de la regular, tenen una altra forma negativa que destaquem perquè és un dels casos raríssims d'ús de l'infinitiu residual: *nedej(te)* + infinitiu residual:

Togava nedejte ucastvuva (imperat. I) *v targa*. (S.D.)

"Aleshores no prengueu part en el tracte".

Nedejte misli, (imperat. I) *ce represijata e* (pres. I) *estestvenoto sredstvo, za da se borite* (pres. I) *s razbojnicestvoto*. (S.G.)

"No penseu que la repressió és el mitjà natural per lluitar contra el bandolerisme".

Ste mina (futl P) *prez komsuluka, ti nedej izliza* (imperat. I). (S.D.)

"Passaré per la portella, tu no surtis".

Lindstedt (1985: 262), citant Aronson (1967), inclou dins de la categoria d'estatus la distinció entre les formes narratives i les narratives "dubitatives" mitjançant l'oposició no-dubitatiu / dubitatiu. Les formes dubitatives presenten la negació del compromís epistèmic del parlant, ja que no creu en allò que explica.

Tindríem així en aquesta categoria una gradació des de l'afirmació fins a la negació, passant pel dubte. Però tenint en compte que les formes narratives i, conseqüentment, també les dubitatives, es poden presentar en forma positiva i negativa, hauríem de considerar que les formes dubitatives positives tendeixen a la negació i les formes negatives tendeixen a l'afirmació.

Les formes dubitatives, tot i que coincideixen formalment amb les formes narratives del mode conclusiu, s'haurien de considerar homònimes, però essencialment diferents, puix que les formes narratives denoten una asseveració indirecta però no

necessàriament es dubta de la seva realitat. També, però, el valor dubitatiu es pot considerar un valor perifèric de les formes narratives del mode conclusiu, ja que es tracta de la transmissió d'una pressuposició "per paraules alienes", amb la qual cosa el grau de compromís epistèmic del parlant pot resultar molt feble. En aquest supòsit, el lloc de les formes dubitatives no seria la categoria d'estatus.

6.10.4 L'oposició limitació / no-limitació.

La descriu únicament Ivanova (1983: 288) i la defineix com una categoria abstracta que abasta de fet tot el lèxic verbal i està relacionada directament amb la semàntica verbal. Segons aquesta autora, són limitats els verbs a la semàntica dels quals s'inclou l'existència d'un límit intern i l'acció fa per assolir (o assoleix) aquest límit. Tots els modes d'acció compatibles tant amb l'aspecte perfectiu com l'imperfectiu es poden presentar amb els verbs limitats. Als verbs no limitats, l'acció, per la seva pròpia essència, exclou l'existència d'un límit i en conseqüència la semàntica d'aquests verbs és incompatible amb la semàntica de l'aspecte perfectiu.

Els verbs que en algun dels seus significats pertanyen al mode d'acció resultatiu general o a l'evolutiú poden aparèixer com a limitats (en llur significat principal) o com a no limitats (en llur significat secundari):

Tazi pokrivka ja brodira (aor. P) lelja mi.

"Aquesta estovalla la va brodar la meva tia".

Tja brodira (pres. I) v edna kooperacija.

"Ella broda en una cooperativa".

Puix que aquesta oposició limitació / no-limitació s'expressa d'una manera concreta sobre el paradigma aspectual i abasta tot el lèxic verbal cal definir-la com una

categoria lèxico-gramatical. La seva posició és intermitja entre la categoria gramatical d'aspecte i les agrupacions semàntico-derivatives que constitueixen els modes d'acció.

Observem que Ivanova, com altres autors (vg. 3.1), considera l'aspecte una categoria gramatical, contra l'opinió de Kucarov (1998: 482), el qual defensa que és una categoria lèxico-gramatical.

No comentem més en profunditat aquesta oposició perquè s'integra en el contingut de l'aspectualitat, ja tractada al cap. 3, puix que l'actual concepte esclau d'aspecte s'associa precisament a les nocions de limitació / no-limitació (*predelnost / nepredelnost*).

7. Conclusions.

Al llarg d'aquestes pàgines hem presentat el verb búlgar des dels punts de vista dels estudiosos més representatius i hem contrastat llurs opinions, coincidents en algunes qüestions, contradictòries en altres.

Quant a l'evolució del sistema cal assenyalar que, contra la tendència a la simplificació comuna a les altres llengües eslaves, en búlgar es manté vigent el sistema antic i es fa encara més complex amb l'aparició de noves formes més o menys gramaticalitzades i de nous significats perifèrics a les formes ja existents.

De tot el material estudiat es pot concloure que les particularitats més singulars del verb búlgar es concreten als punts següents:

- Les formes narratives.
- Les formes de suposició.
- El sistema globalment considerat.

7.1 Formes narratives.

Una innovació del sistema de la llengua moderna són aquestes formes verbals que denoten que el parlant fa referència a esdeveniments que coneix a través d'una altra persona.

L'existència de les formes narratives és una característica específica que només és compartida parcialment per l'albanès en l'àmbit de les llengües indoeuropees i que es sol atribuir a la influència del turc, tot i que no hi ha unanimitat (vg. 6.4.2).

Les formes narratives només són obligatòries a l'esfera del passat en raó del factor testimonial que caracteritza els temps passats a la llengua moderna.

A conseqüència del valor no-testimonial d'aquestes formes, poden expressar un matís de distanciament del parlant o inseguretat sobre la realitat de l'esdeveniment que es comunica.

7.2 Formes de suposició.

Una característica molt específica i original del búlgar és l'abundància i varietat de formes verbals deductives i de suposició, entre les que hom pot distingir el valor inferencial del perfet, el subsistema de les formes del mode conclusiu, amb un marcat caràcter deductiu (vg. 6.8), i les anomenades formes de suposició del tipus *ste* + present / perfet (vg. 6.10.2).

Aquestes formes potser surten de la gramaticalització de valors perifèrics dels futurs (Děmina, 1959), ja que el valor de suposició era possible al futur perfet (Dejanova, 1976), o potser de la plurifuncionalitat de l'auxiliar *ste* convertit en partícula invariable (Lindstedt, 1985).

Cal observar que en la consciència d'alguns parlants joves aquestes darreres formes estan en recessió, probablement per l'homonímia amb els futurs, i es solen preferir les construccions sintàctiques explícites del tipus "suposo que...".

7.3 El sistema temporal.

El temps verbal és una categoria díctica que relaciona cronològicament l'esdeveniment amb un punt de referència, que normalment és el moment del discurs. Els autors búlgars, tot i que no parlen explícitament del caràcter díctic del temps, també hi estan d'acord tal com demostren les seves definicions de la categoria.

Els nou temps de la gramàtica tradicional búlgara, juntament amb la sèrie dels perfets secundaris, participen d'aquest caràcter díctic, puix que tots es poden formular: "E (rel R)_ rel S". Els autors búlgars no formalitzen els temps amb aquest tipus d'esquemes de relacions, excepte Pencev (1987), que ho fa per descriure la sèrie dels perfets secundaris. Krastev (1992) té una formalització descriptiva relativament semblant, però els seus esquemes recorden més aviat Reichenbach (1947).

Aquest tipus de formulació és rellevant perquè deixa força clar el caràcter temporal de les formes que l'admeten, ja que a totes elles apareix "rel S", així com el tipus de relació temporal que expressen. La diferència entre les formes (tret del caràcter concret de cada relació) és que en unes E té una relació directa amb el moment del discurs S i en altres la relació és només indirecta, però hi és.

El propi Kucarov (1998), que només accepta dins de la categoria gramatical de temps les formes que anomenem temps absoluts perquè a les altres formes es barregen relacions no-temporals (resultativitat, relativitat), admet relacions temporals dins de les categories que enquadren les formes relatives, resultatives i narratives i també dins del

mode conclusiu, amb la qual cosa també es barregen finalment relacions temporals i no-temporals.

Aleshores considerem que no hi ha cap inconvenient conceptual a seguir considerant temps totes les formes que denoten relacions temporals, fins i tot més enllà del "sistema de nou temps" tradicional.

L'oposició absolut / relatiu estaria relacionada en principi amb la referència al moment del discurs o a un moment d'orientació complementari. Hi ha disparitat de criteris sobre els moments d'orientació: per a alguns autors només n'hi ha un, que es anterior al moment del discurs (Gerdzikov, 1976; Kucarov, 1998), per a altres n'hi ha dos, un d'anterior i un de posterior (Stojanov, 1984; Pasov, 1989) i per a d'altres n'hi ha encara un tercer, relacionat no amb el moment del discurs sinó amb el moment d'orientació anterior (Pasov, 1976; Garibova i Kitova, 1996).

En defensa del moment complementari únic anterior s'ha argumentat que a les formes que no semblen relacionar-se amb un moment anterior és el resultat de l'acció i no la pròpia acció verbal el que cal relacionar, d'aquí les discrepàncies sobre l'orientació del futur perfect: si se'l vol considerar un futur resultatiu (orientat al moment del discurs) cal que el resultat de l'acció sigui posterior al moment del discurs, però això només serà cert quan la pròpia acció ho sigui (vg. 6.2). Però les relacions que denota aquesta forma verbal són inequívocament "E ant R post S", i des d'aquesta perspectiva sembla clar que cal admetre un moment d'orientació posterior. Altrament, la consideració del resultat de l'acció pressuposa introduir un tret diferent, la resultativitat, que d'aquesta manera condicionaria també el caràcter relatiu o no de la forma verbal.

Hi ha encara una altra relació amb un moment posterior: "E simul R post S", que no està expressada per una forma verbal diferenciada i en conseqüència correspon al futur, però la relació seria possible.

També hi ha discrepàncies pel que fa a la situació del perfect, una forma que en opinió dels diversos autors estudiats és un passat "diferent" dels altres passats perquè és un "passat present", un aorist actualitzat en opinió de Pencev (1987), per la qual cosa la formulació que li correspon és "E ant R simul S" i en conseqüència és un temps relatiu.

Apart dels susdits problemes d'interpretació, l'oposició absolut / relatiu no pot caracteritzar el sistema perquè una forma verbal considerada absoluta es pot relativitzar segons el context. Aquest fenomen és prou clar en rus, un sistema limitat als tres temps aparentment absoluts, però en el qual no hi ha pròpiament temps especials absoluts i relatius, sinó que en el procés del funcionament de la llengua el significat de les formes verbals es pot establir com absolut o com relatiu, segons el condicionament del context (Vinogradov i Miloslavskij, 1986: 105-106). A propòsit precisament del rus, però amb una validesa més àmplia, Guzmán Tirado (1991: 107) remarca que un temps relatiu és un concepte que caracteritza l'ús de les formes tempoaspectuals que es realitza en determinades construccions sintàctiques. Cal parlar de temps relatiu quan el temps morfològic de la forma verbal no coincideix amb el sintàctic, i posa els exemples:

Oni pridut (fut. P). [temps absolut]

"Els vindran".

Oni obescali (pas. I), *cto pridut* (fut. P). [temps relatiu]

"Els van prometre que vindrien".

Tot i que els sistemes siguin radicalment diferents, aquest raonament també seria aplicable al búlgar: recordem el fenomen que descriu Lindstedt (1985: 89-91) de la projecció enrere de l'aorist i l'imperfect o, a l'inrevés, el valor de passat remot del plusquamperfect en virtut de la seva formulació "E ant R ant S", que des del punt de vista lògic es pot reduir a "E ant R".

L'oposició no-resultatiu / resultatiu tampoc és idònia per caracteritzar el sistema ja que si bé els temps no-resultatius no funcionen mai com a resultatius, tots els temps resultatius tenen o poden tenir un valor d'acció. Observem, doncs, que en aquesta oposició hi ha una divergència morfològica i funcional de la marcadó. A les susdites projeccions enrere l'aorist o l'imperfet poden representar relacions més complexes que el plusquamperfet pel que fa a les relacions temporals, però no poden prendre el seu valor resultatiu. És a dir, des del punt de vista funcional la sèrie no marcada és justament la morfològicament marcada, són formes funcionalment neutres; la sèrie morfològicament no marcada està funcionalment marcada amb el tret "acció" o "no-resultativitat" i les úniques funcionalment marcades amb el tret "resultativitat" serien les formes *imam* + part. passiu, que exclusivament tenen valor resultatiu.

L'únic tret que permet una caracterització unívoca del sistema temporal és el caràcter testimonial, que permet a més integrar en un mateix sistema la sèrie dels perfets secundaris i les formes narratives. És tan rellevant que es reflecteix també al pla sintàctic al discurs indirecte, on el perfet i el perfet secundari reproduïxen l'oposició aorist / imperfet del camp testimonial, que no es poden utilitzar en aquest context.

Hi ha una relació entre temporalitat i testimonialitat: el caràcter testimonial és propi dels passats, en tant que els no-passats són neutres i les formes narratives denoten el caràcter no-testimonial.

En descriure les formes narratives, Andrejcin (1978) remarca que l'ús és obligatori en passat, i que quan es fa referència com si fos testimonial a un esdeveniment passat del qual el parlant no és testimoni s'ha d'utilitzar el perfet al lloc de l'aorist (p. 226) i al lloc de l'imperfet, el plusquamperfet i el futur passat s'utilitzen les corresponents formes narratives però conservant l'auxiliar a les 3es persones (pp. 227, 230, 234). Aquestes "formes narratives" que conserven l'auxiliar són justament els

perfets secundaris. És a dir, per tal de neutralitzar els temps passats, si s'hi escau, s'han d'actualitzar: l'aorist s'actualitza al perfet, l'imperfet, al perfet secundari, i el plusquamperfet i el futur passat s'actualitzen als corresponents temps secundaris. Aleshores aquesta sèrie forma part de la de formes neutres com a contrapartida dels passats testimonials, tal com apunta Lindstedt (1985: 267-268). Les formes narratives responen a la finalitat de parlar d'esdeveniments no-testimonials amb formes de passat sense actualitzar-les.

Una idea semblant (prescindint, però, dels perfets secundaris) ja havia estat exposada per Stankov (1976: 366) en el sentit que el mode indicatiu s'expressa a tres nivells: testimonial, neutre i narratiu. Els temps testimonials i narratius són formes marcades que expressen, respectivament, la modalitat "coneixement personal del parlant" i la modalitat "coneixement a través d'una altra persona", i els temps neutres són no marcats.

Ivancev (1976: 353-354) critica els susdits plantejaments de Stankov²⁴ perquè no es poden justificar amb fets lingüístics, excepte al pla del passat, on la modalitat neutra es relacionaria amb el present històric. Tot i que el pla del passat és més ric de formes i matisos, no veu raó suficient per parlar d'un mode especial de la narració neutra.

Aquest autor basa la seva disconformitat en els punts següents:

- En cap cas no es pot considerar que el present actual expressi una modalitat neutra. Precisament aquí destaca prou clarament el significat modal d'informació personal perquè es troba en oposició sistèmica amb les formes narratives.
- El futur i el futur perfet no es poden relacionar amb la modalitat neutra perquè, si bé no es pot parlar en aquest cas d'informació personal, hi ha un significat de convicció personal.

²⁴ Citem per l'ed. 1976 del *Pomagala*, que reuneix, amb petites variacions, els articles d'ambdós autors. Els seus treballs originals són, respectivament, Stankov (1967) i Ivancev (1973).

- La relació del perfet amb la modalitat neutra queda distorsionada pel fet que es troba a la base de les formes narratives. A més, a la dificultat de la definició categorial del significat del perfet s'afegeix la diferència de valor modal de les persones: la 1ª pers. es diferencia per una modalitat no-narrativa en tant que les altres, particularment la 3ª, es caracteritzen per la modalitat narrativa i molt rarament es podrien assignar a una modalitat neutra.

Tota l'argumentació d'Ivancev és exacta, però l'autor sembla donar a entendre que les formes temporals neutres han de tenir un caràcter extratestimonial, i aleshores una eventual relació del present amb el testimoni personal o del perfet amb les formes narratives invalidaria el seu caràcter neutre. Però no és aquest el cas. Una forma verbal funcionalment només pot ser testimonial o no-testimonial, el caràcter neutre indica aquí que aquestes formes no denoten per si mateixes ni testimonialitat ni no-testimonialitat i per tant es poden utilitzar amb un valor o altre segons el context comunicatiu. En suport d'aquesta idea podem aduir que l'ús de les formes narratives no és obligatori en un context narratiu no-testimonial en el pla del no-passat.

7.4 El sistema modal.

El tema que es podria discutir al plantejament de Stankov és l'assignació d'unes modalitats dintre del mode indicatiu. Si el mode és la gramaticalització d'una modalitat, quina d'aquestes és la modalitat gramaticalitzada a l'indicatiu?

Pot estar indicat aquí recordar l'afirmació de Lyons (1968: 319) que les oracions que expressen situacions són no-modals de fet, però si una llengua disposa de recursos gramaticals per marcar les oracions d'acord amb la posició del parlant respecte de la situació actual del que diu, aleshores s'acostuma a considerar aquestes oracions no

marcades (com per cortesia, diu l'autor) com dotades d'un mode, que tradicionalment es designa pel terme d'indicatiu.

Des d'aquest punt de vista es podrien encabir les modalitats descrites per Stankov (1976), però també la testimonialitat es pot considerar un tret distintiu de les corresponents formes verbals i no és imprescindible adscriure-les a una modalitat determinada.

Això ens porta al problema de la modalitat en búlgar. Dëmina (1959: 357-358) destacava la manca d'un criteri unitari per destriar els diferents modes, l'absència d'una base de comparació que permeti que els conceptes denotats per les formes dels diferents modes es puguin considerar com l'expressió d'una única categoria gramatical.

En aquest mateix punt insisteix molt Kucarov (1994) i estableix que el mode és definit per la relació del parlant i l'acció. Però aquesta relació és interpretada amb matisos diversos. Per a Andrejcin (1976: 27) el mode descriu la relació entre el subjecte i l'acció des del punt de vista del seu caràcter absolut o relatiu; aquest "subjecte" s'ha d'interpretar com el parlant o com el subjecte de l'acció? Andrejcin (1977, 1983) considera les formes narratives com un mode diferenciat, però en Andrejcin (1978) l'autor canvia el matís i manifesta que les accions es poden presentar depenent de circumstàncies diverses (positives, condicionals, optatives, imperatives, etc.) i inclou les formes narratives al mode indicatiu. Les formes narratives, sistematitzades com un mode coherent per Teodorov-Balan (1957) ja no es solen considerar com a tals des dels treballs de Kucarov (1984 i ss.) perquè expressen la relació del parlant amb allò que diu i no amb l'acció, que en principi considera real, però aquestes formes també poden denotar distanciament. I ens podem preguntar si el fet de remarcar explícitament que es parla per paraules d'una altra persona no denota per si mateix, en qualsevol cas, una presa de posició del parlant respecte del propi esdeveniment relatat i, en conseqüència,

és una modalitat. Pasov (1989), que no discuteix que el mode significa la relació del parlant amb l'acció, puntualitza que el mode és en essència una relació de la pròpia acció amb la realitat. Lindstedt (1985), en parlar del caràcter inferencial del perfet i d'altres formes relacionades, opina que no hi ha raó per considerar un mode inferencial, però Kucarov (1994) descriu i justifica el mode conclusiu. I si acceptem que el mode és una modalitat gramaticalitzada, trobem que tant l'imperatiu com el condicional estan gramaticalitzats de maneres diferents.

L'anàlisi es complica per la gran abundància de formes homònimes (vg. Annex I). En uns casos es parla de valors perifèrics o figurats d'una mateixa forma, com el valor inferencial del perfet, el valor optatiu i de constatació del perfet sense auxiliar a la 3ª pers., el valor exclamatiu o de sorpresa de l'imperfet narratiu o els valors modals diversos de la majoria dels temps de l'indicatiu. En altres casos es parla d'homonímia perquè s'argumenten diferències semàntiques, com entre les formes de suposició *ste* + present / perfet, que solen denotar accions passades, i el futur i futur perfet, que denoten accions futures; o entre les formes conclusives, que són inferencials, i la sèrie dels perfets secundaris, que no ho són. Però si hom admet un valor perifèric inferencial del perfet, tampoc no hi hauria una justificació teòrica molt forta per no admetre un valor inferencial dels perfets secundaris.

Estem d'acord que des d'un punt de vista purament didàctic, d'aprenentatge de la llengua, pot ser útil continuar parlant d'un sistema modal en els termes de la gramàtica tradicional, però des d'un punt de vista funcional resulta difícil representar un sistema tan complex, tan ric de formes i homonímies, amb els modes reconeguts, sobre tot si no hi ha un consens unànim sobre el significat concret de cada mode. El búlgar pot expressar un gran nombre de modalitats, com qualsevol altra llengua, però moltes d'elles venen representades per formes verbals més o menys gramaticalitzades i més o

menys estables, que van més enllà de les construccions sintàctiques, tot i que fer una distinció definitiva també es fa difícil.

Per totes aquestes raons, per tal de situar les diverses formes verbals a l'esfera modal, considerem que cal deixar de banda els modes de la nostra gramàtica tradicional i cal fer en canvi una classificació de caràcter funcional. Això no pressuposa negar l'oposició clàssica objectiu / subjectiu però, en lloc de definir una sèrie de formes no marcades que s'oposa a les sèries marcades, és més exacte pensar en una gradació del caràcter marcat i cal considerar el sistema en un espectre de variació gradual del compromís epistèmic del parlant, des de l'objectivitat fins a la subjectivitat i des de la realitat fins a la irrealitat, un sistema que pot integrar les formes temporals i modals tradicionals i no tradicionals, juntament amb les formes perifràstiques i construccions sintàctiques de caràcter modal.

A l'extrem menys marcat de l'espectre quant al caràcter subjectiu i més marcat quant al caràcter realitat de l'acció trobaríem:

- Les formes testimoniales "indicatives", és a dir, els temps de l'esfera del passat: aorist, imperfet, plusquamperfet, futur passat i futur passat perfet.

Dintre d'aquest grup de formes, l'acció no realitzada pot ser expressada per un valor modal del plusquamperfet o pel futur passat, en virtut de la seva pròpia estructura "E post R ant S"; en conseqüència és possible tant "E ant S" com "E post S". Una raonament anàlog es pot fer respecte del futur passat perfet, que sol referir-se a l'acció no realitzada en un context condicional.

- Les formes neutres, que són les formes de l'esfera del no-passat (present, futur, perfet i futur perfet), més les dels passats actualitzats, o sigui, la sèrie dels perfets

secundaris (perfet secundari, plusquamperfet secundari i futur passat secundari ²⁵), més les formes resultatives *imam* + part. passiu.

Creiem que és prou coherent de considerar el perfet una forma neutra perquè és una de les més polivalents: és un present resultatiu, és un temps de l'esfera del no-passat que representa l'actualització de l'aorist i com a tal és la base de la sèrie dels perfets secundaris; com a passat no-testimonial és a l'origen de les formes narratives i del seu valor inferencial es deriven les formes conclusives.

El temps central de l'acció no realitzada és lògicament el futur, però aquesta forma sol denotar la seguretat de l'acompliment de l'acció; aquesta seguretat es pot subratllar amb l'ús figurat del present, i fins i tot de l'aorist, que remarca àdhuc la imminència de l'acompliment pel seu caràcter testimonial emprat figuradament fora del seu pla temporal.

En un context condicional es poden trobar formes neutres i testimonials perquè priva el concepte de realitat de l'acció, i el caràcter testimonial queda més difuminat. Les formes testimonials que s'utilitzen són les que poden assolir el valor d'acció no realitzada o d'acció realitzada però que ja no té vigència (cas de l'imperfet). En conseqüència, l'oració condicional real presenta formes neutres i l'oració condicional hipotètica presenta formes testimonials, sota les premisses descrites.

El caràcter d'acció real s'expressa amb el present (condició) i el futur (conclusió). El caràcter d'acció hipotètica, però possible, vé denotat per l'imperfet (o el plusquamperfet de vegades, que aquí es considera equivalent) i el futur passat. En el lloc d'aquest, el condicional analític dóna un matís de possibilitat més llunyana o impossible. L'acció hipotètica no realitzada en el pla del passat s'expressa amb el plusquamperfet i el futur passat perfet.

²⁵ Tot i que Pencev (1987) justifica i exemplifica un futur passat perfet secundari, en la pràctica l'ús de totes les formes relacionades amb el futur passat perfet és molt rar.

Cal notar que, tant en el cas general descrit, com a les construccions més col·loquials on s'utilitza el present a la pròtasi i l'apòdosi (acció real) o l'imperfet (acció hipotètica) no es barregen les formes neutres i testimonials.

- Les formes narratives, amb les quals es relaten també fets objectius que es tenen per reals, però on és possible alguna mena de distanciament, concretament a les que corresponen als no-passats de l'esfera no-narrativa.

Entrem seguidament al camp de les accions que ja no tenen una realitat objectiva i el caràcter subjectiu i d'irrealitat s'accentua progressivament:

- Les *da*-construccions a l'oració subordinada que tenen una semàntica semblant a les narratives (el discurs indirecte) i funcionalment s'acosten als usos del subjuntiu romànic en contextos semblants.

- Les formes optatives i exhortatives representades per les formes analítiques d'imperatiu (*da* + present), les formes optatives de perfet sense auxiliar a la 3ª pers., i les construccions optatives *da* + present / perfet / imperfet / plusquamperfet on l'acció no és real però sí es desitja l'acompliment.

En virtut del valor modal d'acció no realitzada que pot denotar el plusquamperfet, les formes *da* + plusquamperfet solen expressar accions desitjades que no han arribat a complir-se.

- Les formes sintètiques del condicional que tenen un valor potencial, de disposició o capacitat d'acompliment de l'acció, i les analítiques que denoten la possibilitat de l'acompliment de l'acció depenent d'alguna condició.

- Les formes narratives del condicional que denoten més distanciament per part del parlant pel valor no-testimonial inherent a totes les formes narratives.

- El caràcter inferencial del perfet és la base de les formes conclusives, que constitueixen un subsistema (aorist, imperfet, plusquamperfet, futur passat) que

expressa una acció que possiblement ha estat real al passat, però que potser ja no ho és i és reconstruïda per deducció a partir de certs indicis que observa el parlant. És una reconstrucció, per tant, subjectiva des del punt de vista del parlant, però sobre indicis generalment objectius.

- La realitat de les formes de suposició del tipus *ste* + present / perfet és més insegura, es basa en la mera suposició del parlant des d'un punt de vista totalment subjectiu, tot i que aquesta suposició pugui ser raonada i coherent. Pot fer referència a fets de qualsevol pla temporal i la forma amb perfet sol tenir un caràcter més hipotètic.

- El caràcter de subjectivitat i d'irrealitat màxima es troba a les formes conclusives narratives (narració indirecta d'una suposició), que podríem assimilar funcionalment a les formes subjectives dubitatives (formes narratives + *bi*), que són homònimes. Unes i altres formen un subsistema (aorist, imperfet, futur passat, que funcionalment es poden considerar passat, present i futur) i marquen el distanciament màxim del parlant amb uns matisos clars d'oposició, discomformitat i ironia.

La modalitat deòntica vé expressada per les formes de necessitat *ima da* + present (o *ste ima da* + present, amb un caràcter més subjectiu o emfàtic), que denoten un caràcter d'obligació en general, i les formes sintètiques d'imperatiu, que van adreçades específicament a l'oïent. Quan s'adrecen a una persona altra que la 2ª, s'utilitzen les formes analítiques complementàries *da* + present. Els usos figurats del present i el futur també poden assumir el valor imperatiu.

- Les formes volitives *iskam da* + present es solen considerar construccions sintàctiques o predicats compostos més que formes verbals específiques, però en qualsevol cas entren també a la modalitat deòntica. El grau d'exigència es pot atenuar educadament amb l'ús de l'imperfet o el condicional analític al verb modal, exactament igual que en català:

Iskam da govorja s vas. "Vull parlar amb vostè".

Iskah da govorja s vas. "Volia parlar amb vostè".

Bih iskal da govorja s vas. "Voldria parlar amb vostè".

- El valor optatiu del condicional analític també denota un matís d'ordre atenuada educadament:

Napisal bi doklada za utre? "Faries l'informe per demà?"

- Les formes narratives de l'imperatiu, que accentúen el caràcter subjectiu i de distanciament. Cal tenir en compte que quan el parlant és el subjecte agent de la modalitat deontica no hi ha pròpiament formes narratives possibles perquè el valor essencial d'aquestes és la no-testimonialitat.

Annex I Assaig d'inventari de les formes verbals del búlgar modern.

Donem el paradigma complet d'un verb de cada conjugació per tal de posar de relleu les diferències i l'abundància de formes homònimes a la III conjugació.

I conjugació (tema en –e-): *pera* "rentar roba".

II conjugació (tema en –i-): *govorja* "parlar".

III conjugació (tema en –a-): *pitam* "preguntar".

Tots tres verbs són primaris i d'aspecte imperfectiu, però la pertinença del verb a una o altra categoria aspectual no afecta el paradigma flexiu.

Per tal d'oferir un panorama el més exhaustiu possible de la gran varietat de formes verbals, apart de les formes temporals i modals acceptades per totes les gramàtiques, hem inclòs també les formes de classificació més o menys incerta que són objecte de controvèrsia, com els passats resultatius, els perfets secundaris, formes exclamatives, de suposició, etc. Per a la recopilació de les formes verbals ens hem basat en Parvev (1975), Andrejcin (1978), Stankov (1983), Krastev (1984), Pencev (1987) i Kucarov (1998).

MODE INDICATIU

Present

Pera, peres, pere, perem, perete, perat.

Govorja, govoris, govori, govorim, govorite, govorjat.

Pitam, pitas, pita, pitame, pitate, pitat.

Imperfet (passat inacabat)

Perjah, perese, perese, perjahme, perjahte, perjaha.

Govoreh, govorese, govorese, govorehme, govorehte, govoreha.

Pitah, pitase, pitase, pitahme, pitahte, pitaha.

Aorist (passat acabat)

Prah, pra, pra, prahme, prahte, praha.

Govorih, govori, govori, govorihme, govorihte, govoriha.

Pitah, pita, pita, pitahme, pitahte, pitaha.

Futur

Ste pera, ste peres, ste pere, ste perem, ste perete, ste perat.

Ste govorja, ste govoris, ste govori, ste govorim, ste govorite, ste govorjat.

Ste pitam, ste pitas, ste pita, ste pitame, ste pitate, ste pitat.

Futur "indeterminat" ²⁶

Pra sta, pra stes, pra ste, pra stem, pra stete, pra stat.

Govori sta, govori stes, govori ste, govori stem, govori stete, govori stat.

Pita sta, pita stes, pita ste, pita stem, pita stete, pita stat.

²⁶ Forma arcaitzant, freqüent a la literatura del s. XIX i als refranys i dites populars, però actualment en desús.

Futur passat

Stjah da pera, stese da peres, stese da pere, stjahme da perem, stjahte da perete, stjaha da perat.

Stjah da govorja, stese da govoris, stese da govori, stjahme da govorim, stjahte da govorite, stjaha da govorjat.

Stjah da pitam, stese da pitas, stese da pita, stjahme da pitame, stjahte da pitate, stjaha da pitat.

Forma alternativa, considerada dialectal:

Ste perjah, ste perese, ste perese, ste perjahme, ste perjahte, ste perjaha.

Ste govoreh, ste govorese, ste govorese, ste govorehme, ste govorehte, ste govoreha.

Ste pitah, ste pitase, ste pitase, ste pitahme, ste pitahte, ste pitaha.

Perfet (passat indeterminat)

Pral sam, pral si, pral e, prali sme, prali ste, prali sa.²⁷

Govoril sam, govoril si, govoril e, govorili sme, govorili ste, govorili sa.

Pital sam, pital si, pital e, pitali sme, pitali ste, pitali sa.

Plusquamperfet (passat anterior)

Bjah pral, bese / be pral, bese / be pral, bjahme prali, bjahte prali, bjaha prali.

Bjah govoril, bese / be govoril, bese / be govoril, bjahme govorili, bjahte govorili, bjaha govorili.

Bjah pital, bese / be pital, bese / be pital, bjahme pitali, bjahte pitali, bjaha pitali.

²⁷ El participi actiu passat fa distinció de gènere en singular i el neutralitza en plural. Així, el repertori complet de formes seria: pral / prala sam, pral / prala si, pral / prala / pralo e, prali sme, prali ste, prali sa. Per tal de simplificar els esquemes, d'ara endavant donem només les formes masculines.

Futur perfet

Ste sam / bada pral, ste si / bades pral, ste e / bade pral, ste sme / badem prali, ste ste / badete prali, ste sa / badat prali.

Ste sam / bada govoril, ste si / bades govoril, ste e / bade govoril, ste sme / badem govorili, ste ste / badete govorili, ste sa / badat govorili.

Ste sam / bada pital, ste si / bades pital, ste e / bade pital, ste sme / bademe pitali, ste ste / badete pitali, ste sa / badat pitali.

Futur passat perfet

Stjah da sam pral, stese da si pral, stese da e pral, stjahme da sme prali, stjahte da ste prali, stjaha da sa prali.

Stjah da sam govoril, stese da si govoril, stese da e govoril, stjahme da sme govorili, stjahte da ste govorili, stjaha da sa govorili.

Stjah da sam pital, stese da si pital, stese da e pital, stjahme da sme pitali, stjahte da ste pitali, stjaha da sa pitali.

Perfets secundaris (*perfektopodobni formi "formes semblants al perfet"*)

Perfet secundari

Perjal sam, perjal si, perjal e, pereli sme, pereli ste, pereli sa.

Govorel sam, govorel si, govorel e, govoreli sme, govoreli ste, govoreli sa.

Pital sam, pital si, pital e, pitali sme, pitali ste, pitali sa.

Plusquamperfet secundari

Bil sam pral, bil si pral, bil e pral, bili sme prali, bili ste prali, bili sa prali.

Bil sam govoril, bil si govoril, bil e govoril, bili sme govorili, bili ste govorili, bili sa govorili.

Bil sam pital, bil si pital, bil e pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili sa pitali.

Futur passat secundari

Stjal sam da pera, stjal si da peres, stjal e da pere, steli sme da perem, steli ste da perete, steli sa da perat.

Stjal sam da govorja, stjal si da govoris, stjal e da govori, steli sme da govorim, steli ste da govorite, steli sa da govorjat.

Stjal sam da pitam, stjal si da pitas, stjal e da pita, steli sme da pitame, steli ste da pitate, steli sa da pitat.

Formes resultatives

Passat resultatiu

Imam prano, imas prano, ima prano, imame prano, imate prano, imat prano.

Imam govoreno, imas govoreno, ima govoreno, imame govoreno, imate govoreno, imat govoreno.

Imam pitano, imas pitano, ima pitano, imame pitano, imate pitano, imat pitano.

Passat anterior resultatiu

Imah prano, imase prano, imase prano, imahme prano, imahte prano, imaha prano.

Imah govoreno, imase govoreno, imase govoreno, imahme govoreno, imahte govoreno,
imaha govoreno.

Imah pitano, imase pitano, imase pitano, imahme pitano, imahte pitano, imaha pitano.

Formes narratives

Imperfet

Perjal sam, perjal si, perjal, pereli sme, pereli ste, pereli.

Govorel sam, govorel si, govorel, govoreli sme, govoreli ste, govoreli.

Pital sam, pital si, pital, pitali sme, pitali ste, pitali.

Aorist

Pral sam, pral si, pral, prali sme, prali ste, prali.

Govoril sam, govoril si, govoril, govorili sme, govorili ste, govorili.

Pital sam, pital si, pital, pitali sme, pitali ste, pitali.

Futur passat

Stjal sam da pera, stjal si da peres, stjal da pere, steli sme da perem, steli ste da perete,
steli da perat.

Stjal sam da govorja, stjal si da govoris, stjal da govori, steli sme da govorim, steli ste
da govorite, steli da govorjat.

Stjal sam da pitam, stjal si da pitas, stjal da pita, steli sme da pitame, steli ste da pitate,
steli da pitat.

Forma alternativa considerada també normativa, però d'ús col.loquial:

Ste sam perjal, ste si perjal, ste perjal, ste sme pereli, ste ste pereli, ste pereli.

Ste sam govorel, ste si govorel, ste govorel, ste sme govoreli, ste ste govoreli, ste govoreli.

Ste sam pital, ste si pital, ste pital, ste sme pitali, ste ste pitali, ste pitali.

Plusquamperfet

Bil sam pral, bil si pral, bil pral, bili sme prali, bili ste prali, bili prali.

Bil sam govoril, bil si govoril, bil govoril, bili sme govorili, bili ste govorili, bili govorili.

Bil sam pital, bil si pital, bil pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili pitali.

Futur passat perfet

Stjal sam da sam pral, stjal si da si pral, stjal da e pral, steli sme da sme prali, steli ste da ste prali, steli da sa prali.

Stjal sam da sam govoril, stjal si da si govoril, stjal da e govoril, steli sme da sme govorili, steli ste da ste govorili, steli da sa govorili.

Stjal sam da sam pital, stjal si da si pital, stjal da e pital, steli sme da sme pitali, steli ste da ste pitali, steli da sa pitali.

Forma alternativa considerada també normativa però d'ús col.loquial:

Ste sam bil pral, ste si bil pral, ste bil pral, ste sme bili prali, ste ste bili prali, ste bili prali.

Ste sam bil govoril, ste si bil govoril, ste bil govoril, ste sme bili govorili, ste ste bili govorili, ste bili govorili.

Ste sam bil pital, ste si bil pital, ste bil pital, ste sme bili pitali, ste ste bili pitali, ste bili pitali.

MODE IMPERATIVU

Formes sintétiques

Peri, perete.

Govori, govorete.

Pitaj, pitajte.

Formes analíticas

Da pera, da peres, da pere, da perem, da perete, da perat.

Da govorja, da govoris, da govori, da govorim, da govorite, da govorjat.

Da pitam, da pitas, da pita, da pitame, da pitate, da pitat.

Neka (da) pera, neka (da) peres, neka (da) pere, neka (da) perem, neka (da) perete, neka (da) perat.

Neka (da) govorja, neka (da) govoris, neka (da) govori, neka (da) govorim, neka (da) govorite, neka (da) govorjat.

Neka (da) pitam, neka (da) pitas, neka (da) pita, neka (da) pitame, neka (da) pitate, neka (da) pitat.

Formes narratives

Da sam perjal, da si perjal, da perjal, da sme pereli, da ste pereli, da pereli.

Da sam govorel, da si govorel, da govorel, da sme govoreli, da ste govoreli, da govoreli.

Da sam pital, da si pital, da pital, da sme pitali, da ste pitali, da pitali.

MODE CONDICIONAL

Formes analitiques

Bih pral, bi pral, bi pral, bihme prali, bihte prali, biha prali.

Bih govoril, bi govoril, bi govoril, bihme govorili, bihte govorili, biha govorili.

Bih pital, bi pital, bi pital, bihme pitali, bihte pitali, biha pitali.

Formes sintétiques

Present

Pervam, pervas, pervas, pervame, pervate, pervat.

Govorvam, govorvas, govorva, govorvame, govorvate, govorvat.

Pitvam, pitvas, pitva, pitvame, pitvate, pitvat.

Passat (present relatiu)

Pervah, pervase, pervase, pervahme, pervahste, pervaha.

Govorvah, govorvase, govorvase, govorvahme, govorvahste, govorvaha.

Pitvah, pitvase, pitvase, pitvahme, pitvahste, pitvaha.

Formes narratives

Perval sam, perval si, perval, pervali sme, pervali ste, pervali.

Govorval sam, govorval si, govorval, govorvali sme, govorvali ste, govorvali.

Pitval sam, pitval si, pitval, pitvali sme, pitvali ste, pitvali.

MODE CONCLUSIU

Imperfet

Perjal sam, perjal si, perjal e, pereli sme, pereli ste, pereli sa.

Govorel sam, govorel si, govorel e, govoreli sme, govoreli ste, govoreli sa.

Pital sam, pital si, pital e, pitali sme, pitali ste, pitali sa.

Aorist

Pral sam, pral si, pral e, prali sme, prali ste, prali sa.

Govoril sam, govoril si, govoril e, govorili sme, govorili ste, govorili sa.

Pital sam, pital si, pital e, pitali sme, pitali ste, pitali sa.

Futur passat

Stjal sam da pera, stjal si da peres, stjal e da pere, steli sme da perem, steli ste da perete, steli sa da perat.

Stjal sam da govorja, stjal si da govoris, stjal e da govori, steli sme da govorim, steli ste da govorite, steli sa da govorjat.

Stjal sam da pitam, stjal si da pitas, stjal e da pita, steli sme da pitame, steli ste da pitate, steli sa da pitat.

Plusquamperfet

Bil sam pral, bil si pral, bil e pral, bili sme prali, bili ste prali, bili sa prali.

Bil sam govoril, bil si govoril, bil e govoril, bili sme govorili, bili ste govorili, bili sa govorili.

Bil sam pital, bil si pital, bil e pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili sa pitali.

Futur passat perfet

Stjal sam da sam pral, stjal si da si pral, stjal e da e pral, steli sme da sme prali, steli ste da ste prali, steli sa da sa prali.

Stjal sam da sam govoril, stjal si da si govoril, stjal e da e govoril, steli sme da sme govorili, steli ste da ste govorili, steli sa da sa govorili.

Stjal sam da sam pital, stjal si da si pital, stjal e da e pital, steli sme da sme pitali, steli ste da ste pitali, steli sa da sa pitali.

Formes narratives

Imperfet

Bil sam perjal, bil si perjal, bil perjal, bili sme pereli, bili ste pereli, bili pereli.

Bil sam govorel, bil si govorel, bil govorel, bili sme govoreli, bili ste govoreli, bili govoreli.

Bil sam pital, bil si pital, bil pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili pitali.

Aorist

Bil sam pral, bil si pral, bil pral, bili sme prali, bili ste prali, bili prali.

Bil sam govoril, bil si govoril, bil govoril, bili sme govorili, bili ste govorili, bili govorili.

Bil sam pital, bil si pital, bil pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili pitali.

Futur passat

Stjal sam bil da pera, stjal si bil da peres, stjal bil da pere, steli sme bili da perem, steli ste bili da perete, steli bili da perat.

Stjal sam bil da govorja, stjal si bil da govoris, stjal bil da govori, steli sme bili da govorim, steli ste bili da govorite, steli bili da govorjat.

Stjal sam bil da pitam, stjal si bil da pitas, stjal bil da pita, steli sme bili da pitame, steli ste bili da pitate, steli bili da pitat.

Futur passat perfet

Stjal sam bil da sam pral, stjal si bil da si pral, stjal bil da e pral, steli sme bili da sme prali, steli ste bili da ste prali, steli bili da sa prali.

Stjal sam bil da sam govoril, stjal si bil da si govoril, stjal bil da e govoril, steli sme bili da sme govorili, steli ste bili da ste govorili, steli bili da sa govorili.

Stjal sam bil da sam pital, stjal si bil da si pital, stjal bil da e pital, steli sme bili da sme pitali, steli ste bili da ste pitali, steli bili da sa pitali.

ALTRES FORMES MODALS

Formes subjectives dubitatives

Present

Bil sam perjal, bil si perjal, bil perjal, bili sme pereli, bili ste pereli, bili pereli.

Bil sam govorel, bil si govorel, bil govorel, bili sme govoreli, bili ste govoreli, bili govoreli.

Bil sam pital, bil si pital, bil pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili pitali.

Passat

Bil sam pral, bil si pral, bil pral, bili sme prali, bili ste prali, bili prali.

Bil sam govoril, bil si govoril, bil govoril, bili sme govorili, bili ste govorili, bili govorili.

Bil sam pital, bil si pital, bil pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili pitali.

Futur

Stjal sam bil da pera, stjal si bil da peres, stjal bil da pere, steli sme bili da perem, steli ste bili da perete, steli bili da perat.

Stjal sam bil da govorja, stjal si bil da govoris, stjal bil da govori, steli sme bili da govorim, steli ste bili da govorite, steli bili da govorjat.

Stjal sam bil da pitam, stjal si bil da pitas, stjal bil da pita, steli sme bili da pitame, steli ste bili da pitate, steli bili da pitat.

Condicional

Bil sam perval, bil si perval, bil perval, bili sme pervali, bili ste pervali, bili pervali.

Bil sam govorval, bil si govorval, bil govorval, bili sme govorvali, bili ste govorvali, bili govorvali.

Bil sam pitval, bil si pitval, bil pitval, bili sme pitvali, bili ste pitvali, bili pitvali.

Formes optatives

Pral sam, pral si, pral, prali sme, prali ste, prali.

Govoril sam, govoril si, govoril, govorili sme, govorili ste, govorili.

Pital sam, pital si, pital, pitali sme, pitali ste, pitali.

Formes exclamatives

Neutres

Perjal sam, perjal si, perjal, pereli sme, pereli ste, pereli.

Govorel sam, govorel si, govorel, govoreli sme, govoreli ste, govoreli.

Pital sam, pital si, pital, pitali sme, pitali ste, pitali.

Emfàtiques

Bil sam pral, bil si pral, bil pral, bili sme prali, bili ste prali, bili prali.

Bil sam govoril, bil si govoril, bil govoril, bili sme govorili, bili ste govorili, bili govorili.

Bil sam pital, bil si pital, bil pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili pitali.

Formes de necessitat

Neutres

Ima da pera, ima da peres, ima da pere, ima da perem, ima da perete, ima da perat.

Ima da govorja, ima da govoris, ima da govori, ima da govorim, ima da govorite, ima da govorjat.

Ima da pitam, ima da pitas, ima da pita, ima da pitame, ima da pitate, ima da pitat.

Emfàtiques

Ste ima da pera, ste ima da peres, ste ima da pere, ste ima da perem, ste ima da perete, ste ima da perat.

Ste ima da govorja, ste ima da govoris, ste ima da govori, ste ima da govorim, ste ima da govorite, ste ima da govorjat.

Ste ima da pitam, ste ima da pitas, ste ima da pita, ste ima da pitame, ste ima da pitate, ste ima da pitat.

Formes de suposició

Real

Ste (da) pera, ste (da) peres, ste (da) pere, ste (da) perem, ste (da) perete, ste (da) perat.

Ste (da) govorja, ste (da) govoris, ste (da) govori, ste (da) govorim, ste (da) govorite, ste (da) govorjat.

Ste (da) pitam, ste (da) pitas, ste (da) pita, ste (da) pitame, ste (da) pitate, ste (da) pitat.

Hipotètica

Ste (da) sam pral, ste (da) si pral, ste (da) e pral, ste (da) sme prali, ste (da) ste prali, ste (da) sa prali.

Ste (da) sam govoril, ste (da) si govoril, ste (da) e govoril, ste (da) sme govorili, ste (da) ste govorili, ste (da) sa govorili.

Ste (da) sam pital, ste (da) si pital, ste (da) e pital, ste (da) sme pitali, ste (da) ste pitali, ste (da) sa pitali.

ÍNDIX

- 6. Jocs d'oposicions que condicionen el sistema i categories que se'n deriven (p. 402).
 - 6.1 L'oposició temporal passat / no-passat (p. 403).
 - 6.1.1 La distribució present / no-present al camp del no-passat (p. 404).
 - 6.1.2 La triple oposició al passat: imperfet / aorist / perfet (p. 424).
 - 6.2 Els moments d'orientació temporal: l'oposició absolut / relatiu (p. 443).
 - 6.3 L'oposició comentari / narració dins del mode indicatiu (p. 452).
 - 6.4 La nova oposició típicament búlgara al camp de la narració: testimonial / no-testimonial (p. 457).
 - 6.4.1 L'oposició testimonial / no-testimonial en el camp de les formes no-narratives (p. 461).
 - 6.4.2 L'oposició de les formes no-narratives / narratives (p. 464).
 - 6.4.3 Situació del discurs indirecte (p. 486).
 - 6.4.4 Situació del perfet secundari i el seu subsistema (p. 492).
 - 6.5 L'oposició entre acció i resultat: no-resultatiu / resultatiu (p. 499).
 - 6.6 L'oposició modal bàsica: relació objectiva / relació no-objectiva (p. 506).
 - 6.7 L'oposició possibilitat real / possibilitat hipotètica al camp de l'oració condicional (p. 527).
 - 6.7.1 Sobre l'anomenat "condicional balcànic" (p. 544).
 - 6.8 Una nova oposició modal: conclusiu / no-conclusiu (p. 555).
 - 6.9 L'oposició dels complementadors *ce* / *da* amb l'oració subordinada: el problema del mode subjuntiu (p. 561).
 - 6.10 Altres oposicions (p. 584).

6.10.1 L'oposició determinat / indeterminat (p. 584).

6.10.2 L'oposició evidència / suposició (p. 590).

6.10.3 L'oposició negatiu / no-negatiu (p. 601).

6.10.4 L'oposició limitació / no-limitació (p. 604).

7. Conclusions (p. 605).

7.1 Formes narratives (p. 606).

7.2 Formes de suposició (p. 607).

7.3 El sistema temporal (p. 607).

7.4 El sistema modal (p. 614).

Annex I Assaig d'inventari de les formes verbals del búlgar modern (p. 622).

8. Bibliografia (p. 638).

8.1 Fonts dels exemples (p. 638).

8.2 Obres citades (p. 640).

8.3 Bibliografia addicional (p. 673).

6. Jocs d'oposicions que condicionen el sistema i categories que se'n deriven.

No tots els autors búlgars solen descriure el sistema basant-se rigorosament en sèries d'oposicions d'elements marcats i no marcats. I els que ho han fet, tot i que uns i altres invoquen Greenberg i, sobre tot, Jakobson, presenten notables discrepàncies quant al mètode i, en conseqüència, als resultats.

Els dos exponents més clars són Kucarov (1994, 1998) i Gerdzikov (1999). Curiosament tots dos autors critiquen "els altres" per no entendre l'essència conceptual de les oposicions i utilitzar una metodologia equivocada que els mena, lògicament, a resultats erronis.

Per a Kucarov (1998: 375-376) és fonamental l'homogeneïtat en la descripció de totes les categories morfològiques, que defineix sempre per relacions binàries.

Gerdzikov (1999: 71-72) argumenta que en una oposició la forma marcada posseïx si més no tants morfemes com la forma no marcada, és a dir, la forma no marcada es pot caracteritzar per un morfema zero, però es pot caracteritzar també per un morfema ple, com la marcada. Els autors búlgars han considerat erròniament (segons Gerdzikov) que l'oposició no marcat / marcat es refereix als significants i es redueix a l'oposició morfema zero / morfema ple. En relació amb aquesta idea, resulta que si els significants d'ambdós membres de l'oposició es caracteritzen per un morfema ple, entre els membres ha d'existir una oposició equipolent. Per no haver entès correctament les bases metodològiques dels models d'oposició, els morfemes plens que són característics de les formes de l'element marcat d'una oposició són explicats com a marques que transformen el corresponent element no marcat en marcat.

Aquesta puntualització també la fa Adrados (1963: 70-71), el qual considera que les oposicions entre elements no marcats i marcats tenen lloc al pla del significat i no

del significant, que és només la seva expressió; un significat pot tenir diversos significants però no per això deixa de representar una categoria única.

Kösters (1997: 64) assenyala que una característica del sistema búlgar, pel que fa a les formes simples, és que les més marcades no es caracteritzen per ser portadores de més marques específiques, sinó per ser portadores de marques diferents. Pel que fa a les formes analítics, en canvi, les més marcades són les que presenten més marques específiques (Kösters, 1997: 66-67).

6.1 L'oposició temporal passat / no-passat.

La base del contingut semàntic de la categoria morfològica de temps, segons Kucarov (1994: 155; 1998: 386) és la relació de l'acció verbal amb el discurs, i aquesta relació pot ser de simultaneïtat, d'anterioritat o de posterioritat. L'oposició semàntica i formal bàsica en la categoria, doncs, és no-simultaneïtat / simultaneïtat,²⁸ en la qual s'oposen conjuntament el passat i el futur marcats al present no marcat. Al camp de la no-simultaneïtat tenim l'oposició equipolent entre el passat i el futur, ambdós marcats, però amb marques diferents.

El marcador formal de la relació d'anterioritat és el morfema d'aorist no actualitzat (és a dir, no formant part del participi passat), que és la vocal temàtica de l'aorist. El marcador formal de la relació de posterioritat és el morfema ST-, que és l'arrel del verb auxiliar del futur (Kucarov: 1994: 155-156; 1998: 387)

Per la seva posició a la línia temporal el futur es podria considerar simètric amb el passat, però amb una diferència fonamental: el passat té existència pròpia mentre que el futur és especulatiu puix que l'acció expressada encara no s'ha esdevingut una

²⁸ L'autor planteja l'oposició en els termes *raznovremennost* / *neraznovremennost*, és a dir, "no-simultaneïtat / no-[no-simultaneïtat]".

realitat. En aquest sentit el passat és més definit que el futur i en aquest ordre de coses es podria argumentar que la diferència entre passat i present és purament temporal en tant que la diferència entre futur i no-futur és més aviat modal (Comrie, 1985: 43-44).

D'acord amb això podem considerar que l'oposició temporal passat / no-passat de la llengua antiga té encara vàlidesa des del punt de vista formal i funcional. A l'esfera del passat es manifesten les oposicions clares imperfet / aorist i aorist / perfet. A l'esfera del no-passat de fet no hi ha una oposició present / futur ja que el present, com a forma no marcada, pot ocupar l'espai del futur, i morfològicament en forma part.

6.1.1 La distribució present / no-present al camp del no-passat.

En el camp del no-passat la forma temporal no marcada, definida per la relació de simultaneïtat, és el present. Puix que una interpretació àmplia del present seria la relació "E simul R simul S", podem estudiar la naturalesa de la referència temporal a les formes verbals que contenen també la relació "E simul R", que són l'imperfet i una interpretació possible del futur, "E simul R post S". El present és el prototipus del qual els altres dos temps es poden considerar la projecció anterior i posterior, respectivament, com assenyala Lindstedt (1985: 122), és a dir, vindrien a ser un "present passat" i un "present futur". L'imperfet té un paral·lelisme clar amb el present, però la relació "R ant S" el situa dins del camp del passat, on s'oposa a l'aorist per la seva característica temporal i fins i tot aspectual (vg. 6.1.2).

Si la referència temporal futura s'ha d'adscriure a la categoria de temps o de mode és un problema teòric que afecta a nombroses llengües. Lyons (1968: 322-323) observa que l'expressió de posterioritat és una qüestió tant de temps com de mode i els auxiliars de futur s'han desenvolupat a partir de construccions modals. Sembla natural, ja que el discurs sobre fets que encara no han succeït s'ha de basar en les creences,

prediccions, previsions o intencions dels parlant i no en el seu coneixement dels fets. Aquesta problemàtica afecta també, per descomptat, al búlgar. L'origen del futur búlgar està en una sèrie de construccions de caràcter netament modal (Mircev, 1963: 200-202; 1972: 89-90). Però actualment el futur búlgar té funcions que són inequívocament temporals. Ens són perfectament vàlids els exemples anglesos que dóna Comrie (1985: 44) en la seva discussió sobre el tema. Comparem aquestes dues oracions:

Utre ste vali (fut. I).

"Demà plourà".

Utre moze (pres. I) *da vali* (pres. I).

"Demà pot ploure".

La primera és una construcció temporal, que pot ser validada tan bon punt arribi el moment de referència marcat per l'adverbi "demà". La segona és una construcció modal, el valor de veritat de la qual és independent del fet que l'acció "ploure" s'esdevingui o no arribat el moment de referència temporal "demà".

Comrie (1985: 44-45) assenyala que en moltes llengües europees, entre elles l'alemany i el finès, s'utilitza habitualment la forma de present amb significat de futur. En búlgar aquest ús també és possible i és perfectament normal en contextos determinats, i fins i tot la forma verbal del futur es construeix sobre la del present: *pravja* "faig" – *ste pravja* "faré". En determinades oracions subordinades l'auxiliar de futur *ste* s'exclou normalment i, al contrari, trobem usos de les formes *ste* + present que són gramaticalment diferents del veritable futur, en una situació semblant a la que descriu Comrie (1985: 48) per a l'anglès.

Per tot això, en el camp del no-passat creiem que no podem parlar d'una oposició present / no-present, sinó més aviat cal que ens referim a una distribució no simètrica dels valors temporals de present i de futur.

Com encertadament assenyala Lindstedt (1985: 122) les diverses classificacions i distribucions que es poden proposar no són merament variants terminològiques sinó que responen a una varietat de criteris i situacions, ja que aquest problema no es refereix al búlgar o a les llengües eslaves, és un problema de lingüística.

Una distinció bàsica en els valors de present és la d'actual i no actual, segons l'acció s'esdevingui en el moment del discurs o tingui lloc habitualment, regularment, però potser no en aquest precís moment. Amb verbs no estatus aquesta distinció correspon a la diferència entre el present progressiu i el present simple. A les llengües eslaves, i també concretament en búlgar, la forma del present correspon igualment al significat actual i no actual. Són els significats que Stankov (1983: 292-293) anomena "present concret" (*konkretno segasno*) i "present general" (*obobsteno segasno*) i Lindstedt (1985: 123) etiqueta amb els termes de "continu" i "habitual", tot i que aquests són termes aspectuals, segons Comrie (1976: 25).

Cuvstvam se (pres. I) dosta bolen s moja otit. (S.G.)

"Em trobo força malament amb la meua otitis".

Dragij Drinov, barzam (pres. I) da ti napisa (pres P) nekolku dumi v otgovor na poslednoto ti pismo. (Mak.)

"Estimat Drinov, m'afanyo a escriure't uns mots de resposta a la teua darrera carta".

Tova e (pres. I) odelna rabota. Az govorja (pres. I), koeto sam vidjal (perf. P). (S.D.)

"Això és una altra cosa. Joestic dient el que he vist".

Casat, strasnijat cas na sadbata, nablizava. (pres. I) S valnenie i trevoga go ocakvat (pres. I) balgarite otsam, sas strah i uzas go ocakvat (pres. I) balgarite ottatak. (Mak.)

"L'hora, la terrible hora del destí, s'acosta. Amb agitació i preocupació l'esperen els búlgars d'aquí, amb por i terror l'esperen els búlgars d'allà".

Njama (pres. I) *vece takav car, ima* (pres. I) *samo edin balgarski car, Joan Asen III.*
(S.H.K.)

"No hi ha ja tal tsar, hi ha només un tsar búlgar, Joan Asen III".

I nie si vaobrazjavame (pres. I), *ce imame* (pres. I) *policija i znaem* (pres. I) *nesto.*
Cuzdencite znajat (pres. I) *vsicko predi nas.* (S.G.)

"I nosaltres ens imaginem que tenim policia i sabem quelcom. Els estrangers (ho) saben tot abans que nosaltres".

Una altra distinció important és la que hi ha entre el present contingent i el característic; el primer denota situacions accidentals, el segon, situacions que es poden assignar com a propietats essencials d'algun dels participants, generalment l'agent:

Mnozina poznavas (pres. I) *ti, baj Karavelov, no imenata um ne znaes* (pres. I). (S.D.)

"Tu coneixes la majoria, senyor Karavelov, però no saps els seus noms".

Negova milost Kasim beg, izglezda (pres. I), *znae* (pres. I) *gracki. Az moga* (pres. I) *da vi bada* (pres. I) *tolmac.* (S.H.K.)

"Sa excel·lència Kasim bei, sembla, sap grec. Jo puc fer-vos d'interpret".

Harakterat mi e (pres. I) *takav, ce ne sam* (pres. I) *rjazak, prosto moga* (pres. I) *da zabravjam* (pres. I). (Kvrk.)

"El meu caràcter és tal que no sóc rancuniós, fàcilment puc oblidar".

Az sam (pres. I) *rodom balgarin ot grad Bitolja v Makedonija.* (Mak.)

"Jo sóc búlgar de naixement, de la ciutat de Bitolja a Macedònia".

El present continu és sempre contingent, l'habitual o característic pot ser-ho, però més freqüentment denota característiques del subjecte (Lindstedt, 1985: 124). Aquest autor remarca que totes aquestes interpretacions del present també són aplicables a l'imperfet.

El significat habitual, que és aspectual, sembla plantejar una contradicció amb la definició de present. Les oracions amb significat habitual refereixen no una seqüència de situacions que es presenten a intervals sinó més aviat un hàbit, una situació característica que es repeteix regularment. El present habitual assigna una certa propietat a l'agent i aquesta propietat continua éssent certa malgrat que en algun moment concret l'acció verbal no tingui lloc. En aquestes condicions, el present és en principi una forma adequada per descriure les situacions habituals (Comrie, 1985: 39).

Nie razbirame (pres. I) mnogo dobre, ce sadbata na Makedonija ne zavisi (pres. I) dnes ot voljata na Balgarija. (Mak.)

“Nosaltres comprenem molt bé que el destí de Macedònia no depèn avui de la voluntat de Bulgària”.

Nie ne se borbim (pres. I) samo za cerkvi i ucilista, nie iskame (pres. I) sazdivaneto na edna nezavisima Makedonija. (S.G.)

“Nosaltres no lluitem solament per les esglésies i escoles, nosaltres volem la creació d'una Macedònia independent”.

Dragi moj, vjarvam (pres. I), ce rajat e (pres. I) nesto prijatno, no smjatam (pres. I), ce blagosklonnostta na naroda e (pres. I) ne po-malko zelana i ce ne se mami (pres. I) tozi, koito se zertvuva (pres. I) za neja. (Mak.)

“Estimat meu, crec que el paradís és una cosa grata, però considero que la benevolença del poble és no menys desitjable i que no s'equivoca qui es sacrifica per ella”.

La posició de les sentències genèriques i definicions és poc clara ja que presenten un subjecte genèric i fan referència a qualsevol temps. Lyons (1977: 680) precisa que, més que omnitemporals, les sentències genèriques són fora del temps. Pensem que, ja que el present és l'única forma verbal no marcada temporalment, és lògic que sigui l'única que pugui expressar una proposició “sense temps”. Comrie

(1985: 40) assenyala que les veritats vàlides en qualsevol temps poden ser expressades pel present perquè la seva interpretació com una veritat universal es basa en factors extralingüístics que van més enllà del significat temporal del present.

I taka, sto sme (pres. I) *nie? Balgari li sme* (pres. I) *ili ne sme* (pres. I) *balgari?* (Mak.)

"I així, què som nosaltres? Som búlgars o no som búlgars?".

Gospod Bog ima (pres. I) *oci za vazmezdje.* (Mak.)

"Déu nostre Senyor té ulls per a recompensar".

En búlgar, com en altres llengües, també és possible la transposició del present, és a dir, l'ús amb significats perifèrics fora de la relació de simultaneïtat amb el moment del discurs.

El present històric pot substituir l'aorist per dur el fil conductor d'una narració i en aquest cas tots el temps marcats per la relació "ant S" implicats en el relat són substituïts pels corresponents "simul S" (vg. 4.4.3). La importància del present històric rau en la seva neutralitat respecte de la modalitat evidencial (Lindstedt, 1985: 129). Aquest autor assenyala també que l'aspecte perfectiu de les formes d'aorist canvia a imperfectiu en el present històric.

Ivancev (1976: 353-354) subratlla particularment la diferència quant a la seva relació formal entre el present actual i el present històric, que és neutre des del punt de vista de la testimonialitat del parlant, però expressa fets que es consideren objectius, i conclou que el present històric es situa apart de les altres categories temporals.

To sazdava (pres. I) *i svoja arhitektura i izobratelna sistema, kojato podkrepja* (pres. P)
i razviva (pres. I) *tezi vazgledi.* (L.P.)

"Això crea la seva arquitectura i un sistema figuratiu que dóna suport i desenvolupa aquestes idees".

V parvija den na mesec april 'Titanik' se otpravja (pres. I) s 1.321 patnika i 903 dusi ekipaz za severo-amerikanskija brjag. (K.K.)

“El primer dia del mes d’abril el ‘Titanic’ es dirigeix amb 1.321 passatgers i 903 tripulants cap a la costa nord-americana”.

L’ús del present històric no és degut simplement a consideracions d’estil o de ritme narratiu: el caràcter testimonial de l’aorist no en permet l’ús, per exemple, en biografies de personatges no contemporanis del biògraf. Malgrat el seu caràcter neutre, tanmateix, el present històric no s’utilitza en autobiografies i *curricula* perquè fóra un senyal de pedanteria (Stankov, 1983: 299; Lindstedt, 1985: 129).

L’anomenat “present profètic” (Maslov, 1959: 248-249) és una mena de mirall narratiu del present històric que té un ús més aviat restringit.

Un ús molt freqüent, en canvi, és el de *praesens pro futuro*, amb un valor modal de certesa en l’acompliment de l’acció.

I da ne cakame (pres. I) vece otnikade drugade, da mislim (pres. I) samo kak mozem (pres. I) nie sami da ni pomognem (pres. P). (S.D.)

“I no esperem ja res d’enlloc, pensem només com podrem [lit.: podem] ajudar-nos nosaltres mateixos”.

Trjabva (pres. I) da resim (pres. P) kakvo da pravim (pres. I), v slucaj ce carjat ne se saglasi (pres. P) s naseto dejstvie i otkaze (pres. P) da podpise (pres. P) ukaza za novoto pravitelstvo. (S.G.)

“Cal decidir què farem [lit.: fem] en el cas que el tsar no hi estigui d’acord amb la nostra acció i refusi de signar el decret sobre el nou govern”.

Segons Ivanova-Mirceva (1962: 21) la capacitat del present d’assumir la funció del futur és inherent a la seva pròpia naturalesa temporal que li permet abastar no solament el moment del discurs, sinó també els moments anteriors i posteriors, i no

depèn de l'aspecte perfectiu o imperfectiu del verb. Remarca després aquesta autora (p. 25) que l'aspecte verbal és un factor concomitant en l'expressió d'accions presents i futures, però no és el factor principal que determina que un present perfectiu tingui la funció de futur simple, com és habitual en altres llengües eslaves.

És interessant aquesta observació perquè en búlgar, com en altres llengües, és possible i freqüent utilitzar el present amb valor de futur (sobre tot per donar un matís de certesa) però en canvi, el present d'aspecte perfectiu, que en la majoria de llengües eslaves i també en búlgar antic és un futur, en búlgar modern no ho és, continua éssent un present, tot i que actualment té un ús restringit a l'oració subordinada i predicats compostos, i sol tenir un valor modal *irrealis* en la línia del nostre present de subjuntiu, el qual, però, sovint és un futur semàntic. Això mateix es troba en búlgar:

A kogato pobedim (pres. P) i njamame (pres. I) nuzda ot boljarite, togava Vojsil Gramatik ste izpise (fut. P) dumite mi. (S.H.K.)

"I quan vencem i no tinguem necessitat dels boiars, aleshores Vojsil el Gramàtic inscriurà les meves paraules".

Lindstedt (1985: 130) fa esment d'un ús paral·lel de l'imperfet, que en aquest cas pren el valor de futur passat:

Edin ot tjah saobstavase (imperf. I) na eksperta, ce dva voenni kamiona zaminavat (pres. I) sled polovin cas. Drug eselon ot motorni koli tragvase (imperf. I) v sest casa sutrinta.

"Un d'ells informava a l'expert que dos camions militars sortien en mitja hora. Un altre comboi motoritzat sortiria l'endemà a les sis".

Mitkova i Kljuckova-Petrinska (1999: 102) apunten, però, que l'ús del present amb valor de futur no és tan habitual en búlgar com en castellà, i alguns dels seus exemples els tradueixen pel futur búlgar:

"Vale, te llamo mañana y hablamos del asunto".

Dobre, utre ste ti se obadja (fut. P) i ste pogovorim (fut. P) po vaproša.

Però aquest argument s'hauria de prendre justament a la inversa: de fet al búlgar "li costa menys" d'utilitzar el futur que al castellà, entre altres raons perquè el seu present té un espectre semàntic més ampli i no es pot alliberar totalment del valor de "present continu".

Els verbs imperfectius secundaris no es poden utilitzar amb significat de present continu, sinó únicament de present habitual, i en el lloc del futur només quan es refereix a un futur immediat (Lindstedt, 1985: 131-132).

Comrie (1985: 38-39) convé en què és relativament rar el cas d'un esdeveniment que tingui lloc coincidint exactament amb el moment del discurs i que el més freqüent és que l'inici sigui anterior i es mantingui després del moment del discurs, i aquests intervals de temps poden allunyar-se considerablement. Però ja que el significat bàsic del present localitza l'esdeveniment al moment del discurs però no dona cap dada sobre la situació anterior i posterior, l'autor creu que no cal modificar la definició tradicional del present.

Janakiev (1976: 230-231) opina, en canvi, que la descripció tradicional que es fa del temps present (i també del futur) mereix una seriosa revisió, perquè si el present s'utilitza freqüentment en el lloc del passat i també del futur, i el futur té usos fora de la relació temporal de posterioritat, considerant que els conceptes de "present", "passat" i "futur" són lògicament incompatibles, l'autor arriba a la conclusió que la descripció dels significats i usos del present i del futur no és exacta i cal corregir-la.

El gramema "temps present", en l'opinió d'aquest autor, conté dos trets diferencials rellevants. El nom més escaient per al primer és "continuativitat" (*kontinuativnost*) i per al segon, "orientació vers un moment" (*orientiranost kam*

moment). La unió d'aquests dos trets es pot determinar com la "no cessació (*neprekratenost*) de l'acció en el moment d'orientació". En conseqüència, de les formes de present es pot dir només que presenten l'acció expressada pel tema verbal com en curs en qualsevol moment. Heus ací perquè el terme "temps present" és inexacte i fóra més correcte el terme "continuatiu", ja que la forma de present no informa que l'acció verbal està vigent just en el moment del discurs. D'aquesta indeterminació de l'orientació temporal ve la universalitat de les formes de present, que pot donar compte de fets passats només orientant-lo a un moment de referència anterior mitjançant determinants contextuals. El context o els determinants de situació poden canviar la indeterminació temporal del continuatiu i assenyalar l'acció coincidint amb el moment del discurs, però d'això no es dedueix que el propi continuatiu signifiqui aquesta acció. Hi ha una raó que justifica la definició del continuatiu com el temps orientat al moment del discurs: forma part com a element no marcat de l'oposició amb els anomenats "temps passats", la marca dels quals, "preteritivitat" (*preteritivnost*) es pot definir com l'orientació de l'acció cap a un moment anterior al moment del discurs. Quan la forma continuativa no pren cap determinant de situació ni del context, la manca de determinants ens serveix en certa mesura per considerar que el continuatiu aleshores s'orienta al moment del discurs (Janakiev, 1976: 235-236).

L'oposició entre els gramemes anomenats "aspecte perfectiu" i "aspecte imperfectiu" és subordinant, amb el perfectiu com a element marcat, i la marca es podria definir com la "totalització (*totaliziranost*) de l'acció", és a dir, l'assoliment de l'acció en un moment d'orientació. La continuativitat implica la no-totalització, per això el present d'aspecte perfectiu no s'utilitza en oracions independents, però sí s'utilitza àmpliament a l'oració subordinada. La raó és el canvi de l'acció a la qual s'atribueix "continuativitat". La continuativitat no es relaciona amb cada acció sinó a tota la sèrie

d'accions a l'oració. Aquesta continuativitat no implica ja la no-totalització de cada acció de la sèrie per separat, sinó que informa sobre la sèrie continuativa d'accions totalitzades (Janakiev, 1976: 236-237).

Pel que fa a la situació del futur, és interessant de fer esment de l'anàlisi que fa Comrie (1985: 46-47) respecte del futur anglès, perquè és absolutament traslladable al búlgar. La gramàtica tradicional descriu un temps futur com una forma perifràstica del verb conjugat més un auxiliar modal. Tot i que en búlgar l'auxiliar és ara una partícula invariable (*ste*), aquesta és la forma gramaticalitzada de la 3ª persona del present d'un verb modal *sta* "voler", ara en un cert desús, però que encara conserva la seva existència independent. Es poden posar dues objeccions: en primer lloc, que la partícula auxiliar té altres usos fora de l'expressió de la referència temporal futura, per exemple, el valor inferencial (vg. 6.10.2); en segon lloc, hi ha situacions amb referència temporal futura on no s'utilitza la partícula auxiliar, per exemple, oracions de relatiu on la marca de futur pot ser opcional i està relacionada amb l'elecció entre una sèrie de possibilitats, i d'altres:

Kojto izpalni (pres. P) *zelanieto mi, ste poluci* (fut. P) *cjaloto mi bogatstvo*. "Qui aconsegueix el meu desig rebrà tota la meua riquesa".

Onzi, kojto ste izpalni (fut. P) *zelanieto mi, ste poluci* (fut. P) *cjaloto mi bogatstvo*.

"Aquell que aconseguirà el meu desig rebrà tota la meua riquesa" (Lindstedt, 1985: 113-114).

Kogato se zasegnat (pres. P) *obstite narodni interesi Organizacijata trjabva* (pres. I) *da bade* (pres. I) *vinagi na parva linija*. (H.T.)

"Quan es vulnerin els interessos nacionals generals, l'Organització haurà d'estar sempre en primera línia".

Això vol dir que la referència temporal futura és una condició necessària però no suficient per a l'ús de la partícula auxiliar. Però això no pressuposa que no existeixi un temps futur:

Za tova drugi pat ste govorim (fut. I). (S.D.)

"Parlarem d'això una altra vegada".

Cakaj (imperat. I) *da vidim* (pres. P) *kakvo ste kaze* (fut. P). (S.D.)

"Espera a veure què dirà".

Caldria veure si la correlació entre la partícula *ste* i la referència temporal futura es pot explicar totalment en termes independents de la referència futura o si aquesta juga algun paper explícit en la determinació de les circumstàncies en què *ste* es pot utilitzar o ometre.

A propòsit d'aquesta qüestió Janakiev (1976: 238-241) comenta que el continuatiu pot informar sobre "accions futures" quan amb ell hi ha un determinant contextual que orienta l'acció cap a un moment posterior. En conseqüència, a les anomenades formes de futur el morfema *ste* formaria part d'un determinant contextual de posterioritat. La forma del present, que és un component obligat del futur, pot denotar per si mateixa accions futures. També Kitova (1996: 43) remarca que la forma de present és un dels components funcionals de les perífrasis que denoten posterioritat, i no solament del futur sinó també del futur perfect i el futur passat.

Però en oracions que no contenen un determinant de posterioritat el morfema *ste* tampoc no orienta l'acció expressada per una forma de present cap al futur. Si *ste* fos un determinant de posterioritat, no seria mai possible en oracions amb determinants contextuais d'anterioritat:

Znaes (pres. I) *li kakvo stana?* (aor. P) *Vcera v pet casa, takmo ste izlizame* (fut. I), *i na vratata se zvanva* (aor. I).

“Saps què va passar? Aahir a les cinc, justament anavem a sortir i van trucar a la porta”.

Izleze (aor. P) *li Ivan? Ste izleze* (fut. P), *da ne mislis* (pres. I), *ce tebe ste caka* (fut. I).

“Ha sortit l’Ivan? Va a sortir, que no pensis que t’esperarà”.

Pot aparèixer també en oracions on els determinants contextuals orienten clarament cap al moment del discurs:

Gledaj (imperat. I) *ti, motorat vece raboti* (pres. I). *Ste raboti* (fut. I), *kak njama da raboti* (fut. I).

“Mira, tu, el motor ja funciona. Funciona, com no ha de funcionar?”.

Que *ste* no és un determinant de posterioritat també ho subratlla la pròpia anàlisi semàntica i etimològica, ja que és una forma gramaticalitzada d’un verb modal volitiu,²⁹ com ja s’ha dit. El morfema ST- denota que l’acció es valora com necessària per part del parlant i de la persona verbal. Puix que una acció marcada d’aquesta manera generalment es realitza, el component modal no indicatiu del gramema de futur no s’assenyala, sembla com si la forma verbal de futur es registrés simplement sense valorar la seva realitat. El caràcter modal del gramema de futur explica els usos perifèrics de les formes de futur en substitució del present:

Ti, baj Cenovic, kakvo ste reces? (fut. I) – *Az, kakvo da kaza* (pres. P) *az?* (S.D.)

“Tu, senyor Cenovic, què dius? – Jo, què he de dir jo?”.

No kazvam (pres. I) *vi, s cjalata tarzestvenost, kojato momentat nalaga*, (pres. I) *ce ili ste ni dadat* (fut. P) *upravljenieto, ili ste go vzemem*, (fut. P) *kato tragnem* (pres. P) *za Rim*. (K.K.)

“Però us dic, amb tota la solemnitat que el moment imposa, que o ens donen el govern o el prendrem quan marxem cap a Roma”.

²⁹ De la rel en eslau comú *cht- “voler” amb vocal temàtica –u-, que ha donat *xstô* > *xstô* > *sta* (Mladenov, 1941: 696, citat per Janakiev, 1976: 239, nota 14).

Hajde na dobar cas, ste te cakame (fut. I) *da mines* (pres. P) *pak*. (S.D.)

“Ves en bona hora, t’esperem /que passis/ una altra vegada”.

Az vece govorih (aor. I) *i ste pribavja* (fut. P), *vie ste* (pres. I) *pisatel i siguren sam* (pres. I), *ce naj-dobre ste me razberete* (fut. P). (S.D.)

“Ja (ho) he dit i afegeixo: vostè és escriptor i estic segur que em comprèn millor”.

Na toja vapros ste odgovorim (fut. P) *zasega s njakolko izvadki ot publikaciji i dokumenti*. (Mak.)

“Responem aquesta pregunta per ara amb alguns extractes de publicacions i documents”.

Als dos darrers exemples el context permet igualment la interpretació futura sense un canvi substancial.

En aquests usos sol tenir un valor de suposició que el parlant no considera discutible.

Ne ste ima (fut. I) *bljasak ot izkustvenite ogn’ove*, *ne ste ima* (fut. I) *paradi i priemi*, *znamena ne ste se razvjavat* (fut. I), *muziki ne ste svirjat* (fut. I) *po megdani*. (Mak.)

“No hi haurà la lluentor dels focs d’artifici, no hi hauran desfilades i recepcions, les banderes no onejaran, no tocaran música per les places”.

Dit d’una altra manera, la forma verbal de futur, a més del tret “continuatiu” conté altres dos: “hipotètic” i “categòric”. El terme “categòric” assenyala que el gramema anomenat “temps futur” està en oposició equipolent amb altres gramemes hipotètics no categòrics, per exemple, els predicats compostos amb verbs modals o les formes d’imperatiu (Janakiev, 1976: 241).

Kitova (1996: 42-43) també està d’acord amb el fet que la partícula auxiliar del futur es derivi d’un verb modal explica la possibilitat del futur d’assumir alguns valors modals. El futur fou originalment una categoria de semàntica modal, i encara després de

convertir-se en una forma temporal constitueix un pont d'unió entre la realitat objectiva i la realitat no-objectiva, ja que l'acció que expressa encara no té existència, encara s'ha d'acomplir.

Els escriptors del segle XIX encara utilitzen freqüentment l'auxiliar del futur amb el seu valor modal:

Az ne gi sta (pres. I) *da stanat* (pres. P) *pijanici, kato porasnat* (pres. P). (I.V.) "No vull que siguin uns borratxos quan creixin".

I actualment es pot trobar en usos fraseològics:

Te bjaha stignali (plusq. P) *konsulstvoto i Gerov, ste ne ste, pokani* (aor. P) *Levski da vleze* (pres. P). (S.D.)

"Ells havien arribat al consolat i Gerov, vulguis o no vulguis, convidà Levski a entrar".

Amb un valor modal de necessitat deòntica, el futur pot actuar com un imperatiu atenuat (Lindstedt, 1985: 255).

Portata az i bez tuj ste otvorja (fut. P). *No ti, brate, ste stois* (fut. I) *van*. (S.D.) "Jo obriré la porta també sense això. Però tu, germà, t'estaràs fora".

Resavam (pres. I) *taka: Angel Kancev ste otide* (fut. P) *da raboti* (pres. I) *v Razgradski i Rusenski kraj*. (S.D.)

"Decideixo això: Angel Kancev anirà a treballar a la regió de Razgrad i Ruse".

Hajde, prosto kanja (pres. I) *te na objad. Ste dojdes*, (fut. P) *ne, ne mi otkazvaj* (imperat. I). (S.D.)

"Apa, doncs et convido a dinar. Vindràs; no, no em refusis".

L'expressió de probabilitat o suposició està relacionada amb una modalitat epistèmica (Lindstedt, 1985: 256), però aquest valor inferencial del futur, Pasov (1981: 106) el relaciona amb una construcció particular *ste* + present o *ste* + perfet, que no serien pròpiament un futur o un futur perfet.

Tova e (pres. I) *logicno, ako Zemjata ste se varti* (fut. I), *ste sme* (fut. I) *dosta blizko edin do drug.* (Kvrk.)

"Això és lògic, si la Terra gira, devem estar força propers l'un de l'altre".

Ostanete (imperat. P) *u nas, gospodin Kralicev, vas nikoj ne ste da vi poznae* (fut. P) *tuk.* (I.V.)

"Quedi's amb nosaltres, senyor Kralicev, ningú no el reconeixerà aquí".

Sembla clar, en canvi, el valor potencial del futur (Stankov, 1983: 343; Lindstedt, 1985: 257):

Ste se udavis, (fut. I) *sinko! Nedej vliza* (imperat. I), *tam e* (pres. I) *dalboko.* (S.G.)

"T'enfonsaràs, fillet! No entris, aquí és fondo".

Kak mislite (pres. I) *vie, ste se otrazi* (fut. P) *li tova varhu iznosa na zito?* (S.D.)

"Com penseu vosaltres que influirà això sobre l'exportació del blat?"

Les diverses interpretacions modals de les formes amb *ste* podrien fer pensar que es tracta de una marca modal més que temporal: es poden referir al present i també al passat i amb referència futura hi ha necessàriament un matís modal, ja que els esdeveniments futurs no són reals en la mateixa mesura que ho són els presents o els passats. Tal com assenyala Lyons (1977: 816) la posterioritat és una noció que creua la distinció de mode i temps, i el futur búlgar es pot considerar alhora una forma temporal i modal. El fet que es pugui referir a altres plans temporals no contradiu el seu caràcter temporal, ja que gairebé tots els temps verbals búlgars tenen usos perifèrics i de caràcter modal.

Lyons (1968: 324) fa unes observacions respecte dels auxiliars anglesos *will / would, shall / should,* etc. que també poden ser aplicables al búlgar: l'auxiliar *stjah* s'adscriu a una forma de passat que es correspon amb la forma de no-passat amb l'auxiliar *ste*. Però hi ha usos on no hi ha una referència real al temps passat, com els

esdeveniments no acomplerts (*stjah da padna* "anava a caure") o la possibilitat condicionada. En aquestes oracions la distinció temporal entre passat i no-passat sembla subcategoritzar la modalitat de tal manera que el "passat" denota un matís més "incert", "remot" o "cortès"³⁰, és a dir, el temps esdevé aquí una modalitat secundària.

Lindstedt (1985: 259) creu que es pot clarificar la qüestió considerant que *ste* és un auxiliar independent que té funcions diverses: una és la marca de futur, una altra és la de modalitat epistèmica. Les diverses funcions de *ste* estan estretament relacionades, i sembla més correcte dir que les diferents funcions temporals i modals estan agrupades entorn de *ste*, que dir que és el propi futur qui té diferents interpretacions modals.

També cal remarcar que la forma *ste* no és l'única marca del futur búlgar, tot i que és la que es considera normativa. Però per les diverses regions del domini lingüístic s'utilitzen altres variants: *se*, *ce*, *ke*, i *k'e*, que és l'acceptada per la norma literària macedònia:

Tija cerkovni slova, ceteni kato bukvi, kazvaha (imperf. I): *Turcja ke padne* (fut. P).
(I.V.)

"Aquestes paraules eclesiàstiques, llegides com a lletres, deien: Turquia caurà".

Koga k'e slezam (fut. P) *za doma, se nadevam* (pres. I) *licno so vas da se poznakoma*
(pres. P). (Mak.)

"Quan sortiré cap a casa espero que ens coneguem personalment amb vostè".

A la llengua literària macedònia potser és més patent encara la polivalència de la marca de futur, puix que ha desenvolupat un valor modal nou: la partícula *k'e*, segons es combini amb la forma de present (futur) o amb la forma d'imperfet (futur passat) li atribueix al verb un caràcter de futur referit a esdeveniments possibles o no possibles

³⁰ El matís de cortesia, però, en búlgar pertoca al condicional: *bih iskal da razgovorja s vas* "voldria parlar amb vostè".

(Fici-Giusti, 1998: 172). Observem que aquestes construccions són paral·leles a les del grec modern: ___ + present = futur; ___ + imperfecte = condicional (Holton *et al.*, 1997: 226-229). Altrament, tot i que no es vegi normativa, en búlgar la construcció *ste* + imperfecte té un ús relativament ampli com a forma de futur passat, que té també valor modal.

Kitova (1996: 36-37) i Lindstedt (1985: 111-112) destaquen la difusió del fenomen de la neutralització temporal en l'esfera del no-passat. La distinció entre futur i no-futur es neutralitza en les oracions subordinades de temps i condició, darrere les conjuncions *kogato* "quan", *kato* "com, quan", *stom* "així que", *sled kato* "després que", *ako* "si", de tal manera que el futur ve representat pel present i el futur passat per l'imperfecte:

Kogato svarsj (pres. P) sabranieto, ste se pribera (fut. P) v kasti.

"Quan s'acabi la reunió me n'aniré a casa".

També Dejanova (1976: 291) remarca la neutralització del futur perfecte i el perfecte, que es optativa en oracions subordinades de relatiu i circumstancials concessives, causals, i temporals introduïdes per *koga* "quan", i obligatòria en oracions subordinades temporals introduïdes per *sled kato* "després que", *predi da* "abans que":

Toj stese da kupi (fut. pas. P) knigata, kojato si izberese (imperf. P).

"Ell compraria el llibre que triés".³¹

6.1.2 La triple oposició al passat: imperfecte / aorist / perfecte.

La distribució funcional de l'espai del passat s'articula entorn d'una triple oposició temporal que es pot remuntar en línies generals a la llengua antiga.

³¹ Aquest exemple és de Lindstedt (1985: 112).

En una primera aproximació, el perfectiu s'oposa a l'aorist i imperfectiu per ser, respectivament, temps del comentari i temps de la narració, en el sentit que li dóna Weinrich (1964: 349-351) a l'orientació del sistema temporal des del punt de vista de l'actitud comunicativa.

Dintre del camp de la narració testimonial (o que es vol presentar com a tal) l'aorist i l'imperfectiu s'oposen en què el primer marca el fil conductor del relat, el primer pla, i l'imperfectiu expressa els detalls complementaris o accessoris, les disquisicions colaterals, és a dir, el segon pla o rerafons de la narració.

Zorata na novija vek zapocna (aor. P) sravnitelno spokojno. No tova bese (imperf. I) tisina pred burja. (K.K.)

"L'albada del nou segle s'alça relativament tranquil·la. Però això era la calma abans de la tempesta".

Polkovnik Velcev be predlozen (aor. P passiu) ot negovite privarzenici za badeš ministar-predsedatel, no Velcev po temperament bese (imperf. I) covek, kojto izbjagvase (imperf. I) da bade (pres. I) centar na vnimanie i predpocitase (imperf. I) da bade (pres. I) éminence grise na vlastta i toj otkaza (aor. P) predlozenieto. (S.G.)

"El coronel Velcev fou proposat pels seus partidaris com a futur primer ministre, però Velcev per temperament era un home que defugia de ser el centre d'atenció i preferia ser l'eminència grisa del poder, i va rebutjar la proposta".

Aquesta oposició està determinada també pel caràcter limitat de l'aorist, que fa que s'associï habitualment a l'aspecte perfectiu, enfront del caràcter no-limitat de l'imperfectiu, associat generalment a l'aspecte imperfectiu.

Des del punt de vista purament temporal, l'aorist denota anterioritat i l'imperfectiu denota simultaneïtat, precisament amb el centre d'íctic marcat en la narració per l'aorist. El perfectiu denota alhora anterioritat i simultaneïtat amb el centre d'íctic principal, el moment

del discurs: anterioritat de l'acció, simultaneïtat del resultat (que pot ser anterior també, però es perllonga al present).

L'imperfet i el present actuen sintàcticament d'una manera paral·lela (neutralització dels futurs a l'oració subordinada, p.ex.) i amb l'aspecte perfectiu s'utilitzen als mateixos contextos limitats amb valors semblants.

L'imperfet, igual que el present, es refereix a situacions no limitades, l'acabament de les quals roman fora de la vista. És lògic pensar que la no limitació és conseqüència del fet que el punt de referència és simultani amb una part de la situació referida: és una visió des de dintre que no pot comprendre la totalitat de la situació amb la seva fi inclosa. En la formulació d'aquests dos temps:

Imperfet E simul R ant S

Present E simul R simul S

La relació "E simul R" significa justament això, entenent que no vol dir que E i R coincideixin íntegrament, sinó que R és simultani amb algun punt de l'interval representat per E. Al voltant de R hi ha un entorn temporal on es troba la situació denotada per l'oració. R també pot representar un interval dins del qual es situa el punt de referència:

Ostanal (participi pas. P) *sam prost, Marko obicase* (imperf. I) *ucenieto i ucenite*.

"Éssent [= havent restat] ell mateix il·letrat, Marko estimava la instrucció i la gent instruïda".

En aquest exemple R no és cap punt concret (Lindstedt, 1985: 78-81).

Les característiques temporals i aspectuals de l'imperfet el fan molt afí al present, de tal manera que l'imperfet es pot considerar de fet una transposició del present al pla del passat (Stojanova, 1987: 533).

Les formes d'aorist denoten essencialment situacions limitades, amb un principi i un final. En una narració cada aorist refereix un fet acomplert que fa avançar el relat, no hi ha cap punt de referència R cap al qual l'aorist s'orienti, és el propi aorist el punt de referència per als altres temps. La progressió temporal expressada pels aorists està governada pragmàticament, cada esdeveniment es sobreentén consecutiu a l'anterior.

I ostanah (aor. P). *No novite vlasteli vece ne me ostaviha* (aor. I) *da ziveja* (pres. I) *v krepostta a sljazoh* (aor. P) *v metoha kraj carkvata Sv. Cetirideset macenici*. (S.H.K.)

"I em vaig quedar. Però els nous governants no em van deixar viure a la fortalesa i vaig baixar al monestir prop de l'església dels Quaranta màrtirs".

L'aorist té la capacitat de definir el seu propi punt de referència:

Vcera v sedem casa az otivah (imperf. I) *na lekcii*.

"Ahir a les set jo anava a classe".

Vcera v sedem casa az otidoh (aor. P) *na lekcii*.

"Ahir a les set jo vaig anar a classe".

Amb l'imperfet l'adverbi de temps estableix el moment d'orientació R amb el qual és simultània una part de l'acció. Amb l'aorist l'adverbi defineix directament el moment de la pròpia acció. Puix que l'aorist no depèn de cap punt de referència extern (moment d'orientació en la terminologia gramatical búlgara), és natural assignar-li la formulació "E ant S" (Lindstedt, 1985: 81-84).

L'imperfet té uns valors no-actual i actual paral·lels als del present. En el primer cas presenta l'acció passada com un procés que pot comprendre més d'una realització, que es perllonga per un lapsus no limitat de temps dintre del qual s'inclou el moment de referència:

Ot sutrin do vecer toj ne se pomradvase (imperf. I) *ot kasti, ne se vdigase* (imperf. I) *ot rabotnata masa*.

“Del matí a la nit ell no es bellugava de casa, no s’aixecava de la taula de treball”.

Aquest valor no-actual és el que correspon a les descripcions que fan de rerafons als esdeveniments marcats per l’aorist en la narració.

El valor actual de l’imperfet presenta l’acció que té lloc en un cert moment passat (el moment d’orientació) o durant un període de temps passat de durada no limitada. Els esdeveniments poden ser aïllats o, cas de ser més d’un, es presenten com a simultanis o successius:

Horata govoreha (imperf. I), *smeeha se* (imperf. I), *seguvaha se* (imperf. I), *dokato cakaha* (imperf. I) *da im dojde* (pres. P) *redat pri notariusu*.

“La gent xerrava, reia, feia broma, es passejava mentre esperava que li arribés el torn a cal notari” (Stojanova, 1987: 534).

L’ordre de presentació dels esdeveniments descrits per l’imperfet no implica l’ordre real d’aquests, si el context no indica res es consideren sovint més o menys coincidents, a diferència dels esdeveniments presentats per l’aorist que s’interpreten regularment com consecutius

El camp funcional de l’aorist búlgar es caracteritza justament perquè careix de correlat resultatiu i és una forma absoluta (Kitova, 1996: 46-47), enfront de l’imperfet, que és relatiu i té un correlat resultatiu, el plusquamperfet.

La relació testimonial més especial amb l’acció que té l’aorist l’oposa a la neutralitat o no-testimonialitat subratllada del perfet (Maslov, 1982: 200-201). Recordem que les formes narratives no-testimonials es basen formalment en el perfet.

En l’aorist el factor testimonial és decisiu i aquest és un valor nou de la llengua moderna que en búlgar antic no existia i fins i tot l’oposició entre aorist i perfet no era tan clara (Christophorov, 1972: 106-113), tot i que hi era.

La base de l'oposició aorist /imperfet és el caràcter de passat absolut de l'aorist davant del caràcter relatiu de l'imperfet, que és un "present passat". Pel caràcter limitat de l'acció expressada per l'aorist, amb principi i final, enfront del caràcter obert de l'acció expressada per l'imperfet, alguns autors (Ivancev, 1973, 1974, 1976; Comrie, 1976) hi veuen una oposició de tipus aspectual (vg. 3.4.2). Però Pencev (1976: 218) rebutja la necessitat de l'ús dels conceptes d'interrupció / no-interrupció de l'acció per caracteritzar les relacions temporals de l'aorist i l'imperfet, i assenyala que és injustificada la tesi d'una oposició aspectual perquè la no-interrupció de l'acció és només una altra expressió de la relació de simultaneïtat i la interrupció de l'acció n'és una de la relació d'anterioritat respecte del moment del discurs. Kucarov (1994: 56) hi està d'acord.

De l'observació dels textos antics es dedueix que, en general, l'aorist era un passat narratiu i el perfet un passat discursiu:

Vedeaxô (impf. I) *ze i ina zulodee duva su n'imi oubitu* (supí P) *i egda pridose* (aor. P) *na mesto naricaemoe kranievo tou i propese* (aor. P). (Lc 23, 32-33)

"En portaven dos més, uns malfactors que havien de morir amb ell. Quan arribaren a l'indret anomenat de la calavera el crucificaren".

I mine nikolize ne dalu esi (perf. P) *kozilete*. (Lc 15, 29)

"I mai no m'has donat un cabrit".

Malgrat la seva proximitat semàntica en la llengua antiga, l'aorist i el perfet no són idèntics pel significat. Mentre que per a l'aorist és característic el significat de temps passat absolut, amb el perfet es mostra directament la relació de l'acció en el passat, no amb la situació en un moment donat del passat sinó amb la situació en el moment actual (Davidov, 1991: 299):

Slavô ôze dalu esi (perf. P) *mune daxu* (aor. P) *imu*. (Jn 17, 2).

“La glòria que m’has donada, els hi vaig donar”.

La glòria rebuda del Pare hi roman (valor resultatiu), la segona donació és un acte puntual en un moment passat concret.

L’acció del perfet pot tenir lloc en un moment anterior encara a l’expressat per l’aorist a l’eix del relat, però el seu significat segueix tenint vigència al moment del discurs (Gamanovic, 1991: 206):

I videlu esi (perf. P) *ego, i glagolâi* (part. pres. act. I) *su toboju, toi esti.* (pres. I). (Jn 9, 37).

“Ja l’has vist, és el mateix que parla amb tu”.

I heus ací l'exemple citat per diversos autors (Vaillant, 1964: 346-347; Lunt, 1965: 98) que remarca el caràcter resultatiu del perfet enfront de l’aorist:

Dusti tvoe oumretu (aor. P). (Mc 5, 35)

“La teva filla és morta”.

Nestu oumrula (perf. P) *nu supitu* (pres. I). (Mc 5, 39).

“No és morta, sinó que dorm”.

La diferència es manté en la llengua moderna, heus ací la versió actual dels mateixos passatges evangèlics:

Dosterja ti umrja (aor. P), *kakvo oste pravis* (pres. I) *trud na Ucitelja?*

“La teva filla és morta, què en trauràs d’amoinar el Mestre?”.

Deteto ne e umrjalo (perf. P), *a spi* (pres. I).

“La criatura no és morta, sinó que dorm”.

I encara el mateix esdeveniment en la versió d’un altre evangelista:

Dasterja mi toja cas umrja (aor. P). (Mt 9, 18)

“La meva filla acaba de morir”.

Izlezte (imperat. P) *van*, *zastoto momiceto ne e umrjalo* (perf. P) *a spi* (pres. I). (Mt 9, 24)

“Sortiu fora, perquè la noia no és morta, sinó que dorm”.

Un altre exemple de la llengua moderna:

Az mislih (aor. I), *mislih* (aor. I), *mnogo mislih* (aor. I) *i oste nisto sam namislil* (perf. P). (S.G.)

“Jo he pensat, he pensat, he pensat molt i encara no he decidit res”.

I aquest altre en un context narratiu:

Ornitologiceskoto druzestvo, pri urezdane na mezdunarodnija si kongres v Oksford, sondiralo (aor. narr. I/P) *britanskija Forin ofis za moe idvane v Anglija, za da predsedatelstvam* (pres. I/P) *kongresa. Tezi sondazi druzestvoto e napravilo* (perf. P) *bez moe saznanie*. (S.G.)

“La Societat Ornitològica, durant l’organització del seu congrés internacional a Oxford, va sondejar el Foreign Office britànic sobre la meva anada a Anglaterra a presidir el congrés. Aquests sondejos la Societat els va fer sense el meu coneixement”.

En aquest exemple observem el contrast de l’aorist en forma narrativa, perquè el parlant repeteix una informació que li van donar, amb el perfet en el pla temporal del parlant perquè reflecteix la seva pròpia posició.

Christophorov (1972: 115-116) manifesta, però, moltes reserves sobre el valor resultatiu del perfet que qualifica d'exagerat, perquè ni és exclusiu (hi estem d'acord, hi ha una sèrie de formes resultatives) ni l'expressava sempre, i també hi estem d'acord, perquè fins i tot substitueix l'aorist per desfer ambigüitats. Però tot això no és suficient per posar en dubte el valor resultatiu del perfet, perquè precisament aquest és un dels trets bàsics que caracteritzen el perfet.

Ljubezni mi brate, dosel sam (perf. P) *da pogovorja* (pres. P) *s teb po nesto vazno*. (S.D.)

"Amable germà meu, he vingut a parlar amb tu d'una cosa important".

Dosal e (perf. P) novijat car na balgarite Joan Asen III i zelaie (pres. I) da zaeme (pres. P) prestola na svoja djado. (S.H.K.)

"Ha vingut el nou tsar dels búlgars Joan Asen III i vol prendre el tron del seu avi".

Kazi (imperat. P) na ljudete, ce nisto i nikogo ne sam zabravil (perf. P). "Digues a la gent que res ni ningú no he oblidat".

El perfet pot expressar la relació d'una acció passada (que no fou presenciada pel parlant) amb el moment actual, i el parlant se'n fa idea a base d'alguns senyals o conseqüències que encara subsisteixen al moment present (Maslov, 1982: 259-260). I remarca precisament que a partir d'aquest matis s'han desenvolupat les formes del mode conclusiu. Lindstedt (1985: 264) destaca el valor inferencial del perfet, que li permet donar compte de fets passats dels quals el parlant no és testimoni ni els coneix a través d'una altra persona, sinó que els dedueix a partir d'una situació present. També Dahl (1985: 152) remarca que, amb valor inferencial, no s'utilitzen les formes narratives sinó el perfet.

La interpretació inferencial del perfet es basa en la resultativitat. Pel caràcter resultatiu, un estat present es deriva d'un esdeveniment passat; pel caràcter inferencial, un esdeveniment passat es dedueix de l'estat present (Lindstedt, 1985: 265).

Tanmateix quan, tot i remarcar el resultat, importa determinar el moment de l'acció es pot posar un adjunt, ja que el perfet búlgar no està restringit a una referència temporal indefinida (Dahl, 1985: 137):

Sabudil sam (perf. P) se dnes v pet casa.

"M'he despertat avui a les cinc /hores/".

Pot ser un adverbí de temps present perquè el perfet pertany al pla del present en relació amb el seu valor resultatiu:

Eto, dneska zlatnata lira se e kacila (perf. I) *na sto i cetirideset grosa.* (S.D.) "Vet aquí, avui la lira d'or s'ha apujat en cent quaranta groixi".

Tret d'aquests casos concrets, els marcadors lèxics temporals determinats acompanyen l'aorist i els indeterminats el perfet, com correspon al caràcter respectiu de cada forma temporal:

Po okoncanieto na Bozestvennata sluzba narodat se sabra (aor. P) *v ucilisteto Sveti Kirilla i Metodija, koeto bese* (imperf. I) *ukraseno s zelenika, s cvekja i karti.* (Mak.)

"Al final del Servei diví el poble es reuní a l'escola Sants Ciril i Metodi, que estava engalanada amb cintes verdes, amb flors i mapes".

Privecer sled pogrebenieto na visocajsite pokojnici Hadzi Ivanco Pencovic efendi izprati (aor. P) *semejstvoto si na ostrov Halki.* (S.D.)

"El vespre després de l'enterrament dels il·lustres difunts, Hadzi Ivanco Pencovic efendi envià la seva família a l'illa de Halki".

Vam e (pres. I) *poznato, ce nasijat balgarski narod e osetil* (perf. P) *vece ot nekolko vreme nasam nuzdata ot ucenie.* (Mak.)

"Vostè sap (lit.: a vostè és sabut) que el nostre poble búlgar ha entès ja des d'algun temps enrere la necessitat de la instrucció".

Az vinagi sam mectal (perf. I) *i sega tija liri ni davat* (pres. I) *naj-setne vazmoznostta.* (S.D.)

"Jo sempre (ho) he somniat i ara aquestes lires ens donen finalment la possibilitat".

Ti si hodil (perf. I) *i drug pat, prigotvi* (imperat. P) *se da otides* (pres. P) *pak.* (S.H.K.)

"Tu has anat ja una altra vegada, prepara't a anar de nou".

El valor resultatiu amb verbs abstractes d'aspecte imperfectiu és feble. Es pot tractar també d'un resultat abstracte, no tangible:

Cel sam (perf. I) *knigata.*

"He llegit el llibre".

I imperatorat vi, i ljudete vi, vsicki ste (pres. I) *edin. Ot vas samo nestastija sam polucaval* (perf. I). (S.H.K.)

"I el vostre emperador, i la vostra gent, tots sou iguals. De vosaltres només dissorts he rebut".

Nie sme se varnali (perf. P) *trideset godini nazad.* (S.G.)

"Nosaltres hem tornat enrere trenta anys".

Per la seva indeterminació el perfet es diferencia de l'aorist en què l'acció és abstracta en si mateixa i es veu en relació amb el seu acompliment; el moment concret del procés i el desenvolupament particular de l'acció no interessa, per això el perfet s'anomena "passat indeterminat" (Andrejcin, 1977: 240):

Tova e (pres. I) *otdelna rabota. Az govorja* (pres. I), *koeto sam vidjal* (perf. P) (S.D.)

"Això és una altra cosa. Jo estic dient el que he vist".

Njama (pres. I) *samnenie, ce ziveestite sega v Makedonija balgari sa* (pres. I) *istinski potomci na onezi slavjani, za koito Sv. Kiril i Metodij sa preveli* (perf. P) *Svestenoto pismo.* (Mak.)

"No hi ha dubte que els búlgars que ara viuen a Macedònia son veritables descendents d'aquells eslaus per als quals Sant Ciril i Sant Metodi van traduir les Sagrades Escripures".

Bodri ste, (pres. I) *ne ste nadjanali* (perf. P) *homota, znaci, ce ne ste se ostavili* (perf. P). (S.D.)

"Sou animosos, no us haveu posat el jou, és a dir, que no us haveu deixat".

Petkov (1987: 44-45), en canvi, considera que el terme "passat indeterminat" no és gens adient perquè el perfet a nivell del sistema no es diferencia dels altres temps passats pel tret d'indeterminació. És cert que a nivell d'ús ocupa un lloc més especial perquè en el

seu significat bàsic (acció anterior a un moment d'orientació present) està en oposició privativa secundària amb l'aorist en el seu significat temporal bàsic (acció en un moment determinat anterior al moment del discurs), però tot i que l'ús introdueixi aquesta especificitat secundària del tret d'indeterminació no hi ha prou base per considerar el perfet un passat indeterminat en oposició a tots els altres passats. Altrament, la denominació de "passat" no té el mateix valor que als altres passats ja que el moment d'orientació al qual fa referència no és anterior al moment del discurs. També Coneva (1999: 89) observa que, en relació amb els temps passats simples, el perfet no és un representant prototípic de la categoria de temps.

Doslo e (perf. P) vreme da se zapitame (pres. P): zasto ne uspjaha (aor. P) legiite? Zasto do den dnešen ne se e dignalo (perf. P) mnogozaruvaneto vastanie? (S.D.)

"Ha arribat el moment de preguntar-nos: per què no van reeixir les legions? Per què fins al dia d'avui no s'ha aixecat la tan anhelada revolució?"

Lindstedt (1985: 84-86) opina que la formulació "E ant R simul S" és bàsicament correcta per al perfet, tot i que no demostra directament el valor existencial:

Vizdala li si (perf. I) tozi film?

"Has vist aquesta pel·lícula?"

En aquesta oració interessa el fet d'haver vista la pel·lícula, no el moment precís ni quan temps fa.

Fins i tot encara que tingui una interpretació existencial el perfet no pot constituir l'eix vertebrador d'un relat. Per tal d'il·lustrar la diferència bàsica del perfet existencial amb l'aorist, Lindstedt proposa aquests dos exemples:

Vsicki, koito vzeha (aor. P) cuzda sobstvenost, ste badat nakazani (fut. P passiu).

"Tots aquells que van prendre una propietat aliena seran castigats".

Vsicki, koito sa vzeli (perf. P) cuzda sobstvenost, ste badat nakazani (fut. P passiu).

“Tots aquells que han pres una propietat aliena seran castigats”.

Amb l'aorist es fa referència a unes apropiacions concretes, que vindran donades pel context; amb el perfet hom parla en general, sobre qualsevol persona que en qualsevol moment s'hagi apropiat d'allò que no és seu.

Una mateixa oració amb el verb en perfet o en aorist no es diferencia bàsicament pel temps objectiu o pel resultat, sinó per la manera com la consciència del parlant pren els factors corresponents. La diferència entre l'aorist i el perfet rau en què, en el primer cas, el temps de l'acció i el temps del parlant són presentats com a diferents, i en el segon cas són presentats com a continus, per això sembla com si el perfet denotés una acció de la qual es manté el resultat fins al moment del discurs:

V Evropa ne e imalo (perf. I) po-zestoka i po-tragicna istorija ot tazi na savremenna Makedonija. (S.G.)

“A Europa no hi ha hagut una història més cruel i més tràgica que la de la Macedònia contemporània”.

Quan utilitza l'aorist, el parlant considera que el temps dels fets exposats no entra en el temps del discurs, i quan utilitza el perfet, el fa entrar:

Levski svi (aor. P) ustni i ne otgovori (aor. P). (S.D.)

“Levski plegà els llavis i no respongué”.

Bez nikakva sredstva vav vreme, kogato nikoj oste ne e mislil (perf. I) za probuzdaneto na slavjanskata narodnost v Turcija, Mustrev e sazdal (perf. P) parvoto balgarsko uciliste v Ohrid. (Mak.)

“Sense cap mitjà, en un temps que encara ningú no ha pensat en el desvetllament de la nacionalitat eslava a Turquia, Mustrev ha fundat la primera escola búlgara a Ohrida”.

El perfet significa la introducció d'un esdeveniment passat en l'esfera del present. Heus ací perquè el perfet, malgrat que en algun cas denota anterioritat respecte

d'algun altre esdeveniment i no respecte del moment del discurs, funciona amb la seva semàntica bàsica que és la transposició del passat al pla del present. Així les relacions de taxi i temps s'exclouen al perfet i funciona en oposició a l'aorist (Pencev, 1985: 528).

Ambdós temps denoten anterioritat, el perfet en el camp de les relacions del present i l'aorist en el camp de les relacions del passat, i és en aquest ordre de idees que Pencev (1976: 212) inclou perfet i aorist en una única categoria de passat en el seu model del sistema.

Per tal de veure amb tots el seus matisos l'oposició de l'aorist i el perfet és valuosa la comparació sistemàtica que fa Christophorov (1972: 44-60):

- Aorist.	- Perfet.
Caràcter neutre.	Matís afectiu.
Precís, concret, categòric.	Caràcter indeterminat.
Actitud testimonial.	Actitud no testimonial.
Idea de certesa.	Idea de suposició, de dubte.
Instantaneïtat, dinamisme.	Fets generals, abstractes, repetits o perllongats en el temps.
Testimoni conscient sobre l'acompliment d'un fet.	Testimoni sobre un fet ja acomplert del qual es constata l'existència.
Caràcter extrospectiu.	Caràcter introspectiu.

Cal remarcar que, a diferència dels perfets romànics, el perfet búlgar no té el caràcter de passat proper i generalment no es pot utilitzar com a tal. L'ús de l'aorist amb caràcter de passat proper es documenta desde la llengua antiga:

Onu ze rece (aor. I) *emou: bratu tvoi pride* (aor. P). (Lc. 15, 27).

"Ell li digué: el teu germà ha tornat".

I s'ha mantingut fins a l'actualitat:

Dasterja mi toja cas umrja (aor.P). (*Mt. 9, 18*).

“La meva filla acaba de morir”.

Vsicko hubavo, losoto e (pres. I), *ce zagubihme* (aor. P) *vojnata, a tezko na pobedenija!*

(K.K.)

“Molt bé, el mal és que hem perdut la guerra, i ai dels vençuts!”.

Varnah se (aor. P), *brate, varnah se* (aor. P) *az*. (S.D.)

“He tornat, germà, he tornat jo”.

Fins i tot amb el caràcter de passat molt immediat tampoc no s'utilitza el perfet sinó l'aorist:

Zaet sam (pres. I) *sega – otvarna* (aor. P) *toj gluho – dnes sam* (pres. I) *zaet. – No toj napira*, (pres. I) *vase sijatelstvo! – Kazah!* (aor. P). (S.D.)

“Estic enfeinat ara – respongué ell sordament – avui estic enfeinat. – Però ell insisteix, excel·lència! – He dit!”.

En definitiva, doncs, la base de l'oposició aorist / perfet és el caràcter testimonial i de passat absolut de l'aorist davant del caràcter inferencial i resultatiu del perfet. L'ús de l'un i de l'altre és independent de la proximitat o llunyania del moment de l'acció (que en el perfet no sempre és determinat). El caràcter d'aquesta oposició es pot il·lustrar amb aquests exemples:

Vsicko prez Nego stana (aor. P) *i bez Nego ne stana* (aor. P) *nito edno ot onova, koeto e stanalo* (per. P). (*Jn 1, 3*).

“Per Ell tot ha vingut a l'existència i res del que ha vingut a existir no hi ha vingut sense Ell”.

Basta mi pravi (pres. I) *prigotovlenija za patuvane, bezsamneno resil e* (perf. P) *da napusne* (pres. P), *no ne mi kaza* (aor. P) *nisto*. (S.G.)

"El meu pare fa preparatius de viatge, indubtablement ha decidit de marxar, però no m'ha dit res".

Az im opisah (aor. P), *ce Balgarija i nasite hora, koito stojat* (pres. I) *nacelo na Organizacijata, ne sa prestanali* (per. P) *da misljat* (pres. I) *za tjah.* (Mak.) "Jo els hi vaig explicar que Bulgària i la nostra gent que està al davant de l'Organització no han deixat de pensar en ells".

Bjahme (aor. I) *saucenici, baj Dimitre, naedno sme igrali* (perf. I) *kato momceta v Karlovo.* (S.D.)

"Vam ser condeixebles, senyor Dimitri, hem jugat junts de nois a Karlovo".

Dali sam se promenil (perf. P) *i az, popita* (aor. P) *se toj vnezapno i s taga.* (S.D.)

"És que he canviat també jo? Es va preguntar ell de sobte amb pena".

Cel sam (perf. I), *razbira se, po vestnicite, za Madzini i radvam se* (pres. I), *ce sega naucih* (aor. P) *oste nesto.* (S.D.)

"He llegit, és clar, pels diaris, sobre Mazzini i me n'alegro perquè ara he après alguna cosa més".

En 1ª persona ambdós temps poden ser intercanviables en certs casos, amb un petit matís de diferència:

Vam napisah (aor. P), *koi ljubite* (pres. I) *svoi rod i otecestvo blgarskoe.* (P.H.)

"He escrit per a vosaltres, que estimeu la nissaga i la pàtria búlgara".

Az, rab Bozi Konstantin Cetec, nazovan Vojsil Gramatik, napisah (aor. P) *tazi kniga za prezviter Georgi.* (S.H.K.)

"Jo, el serf de Déu Constantí el Lector, anomenat Vojsil el Gramàtic, he escrit aquest llibre per al prevere Jordi".

I taka storih (aor. P). *Neka Bog i Balgarija da mi prostjat* (imperat. P) *izmamata.* (S.H.K.)

“I així (ho) he fet. Vulguin Déu i Bulgària perdonar-me l’engany”.

En aquests exemples l’ús del perfet *napisal sam, storil sam* carregaria més l’atenció sobre els escrits o el fet, però no canviaria sensiblement el significat.

L’oposició imperfet / perfet, dos temps no absoluts (tot i que no hi ha unanimitat sobre el perfet en aquest punt, vg. 6.2) es basa en la situació diferent del moment d’orientació: l’imperfet és un “present passat” i el perfet és un “passat present”, i en el caràcter no-resultatiu de l’imperfet davant del caràcter resultatiu del perfet. Aquesta oposició és difícil de documentar, però, en un text breu perquè l’imperfet és un temps de la narració en el camp del passat i el perfet és un temps del comentari, que en la narració apareix en el pla del present històric. Quan coincideixen ambdues formes és amb algun ús modal d’alguna d’elles, com aquest de l’imperfet:

Angele, nali kazvase (imperf. I), *ce si polucil* (perf. P) *njakakvi vestnici?* (S.D.)

“Àngel, no deies que has rebut alguns diaris?”.

Mentre l’imperfet (i també el plusquamperfet i el futur perfet) són clarament formes de taxi quan fan referència al moment del qual es parla, netament diferenciat del moment del discurs, la funció de taxi del perfet no és copsada gramaticalment. Quan el perfet denota anterioritat respecte d’algun esdeveniment o acció, aquesta acció és simultània amb el moment del discurs, i en base a la simetria de la relació de simultaneïtat és natural de concloure que l’acció del perfet és anterior al moment del discurs (Pencev, 1985: 527).

Un fenomen interessant que assenyala Lindstedt (1985: 89-91) és el de la projecció enrere de l’aorist, que pot tenir una relació paral·lela al plusquamperfet, i de l’imperfet, que pot expressar un tipus d’anterioritat temporal més complex:

E ant S → E ant R

E simul R ant S → E simul R ant R’

L'ús de l'aorist i l'imperfet en el lloc del plusquamperfet és un fenomen relativament esporàdic però es troba en una gran varietat de contextos, segons aquest autor:

Na drugija den Lila otide (aor. P) na rabota izmacena ot samnenijata, v koito ja hvarli (aor. P) razgovorat s Maks.

"L'endemà Lila anà a la feina turmentada pels dubtes, on l'havia empès la conversa amb Max".

Momiceto, koeto hodese (imperf. I) na sresti pri paraklisa, se be prevarnalo (plusq. P) neusetno v prijatelka na zenen maz.

"La noia que havia sortit a trobar-lo a la capella s'havia convertit imperceptiblement en l'amiga d'un home casat".

Tot i que el fenomen de la projecció enrere és més freqüent en oracions subordinades, es pot trobar igualment en oracions independents:

Dvete snahi mesiha (aor. I) hljaba i sega paleha (imperf. I) furnata.

"Les dues joves pastaren el pa i ara encenien el forn".

Za vtori pat vizdase (imperf. I) goljamoto vlecugo. Parvija pat go zarna (aor. P) mimohodom, bese (imperf. I) oste savsem malko taralezce.

"Per segona vegada veia el gran rèptil. La primera vegada l'havia vist de prop, era només un eriçonet molt petit".

L'aorist projectat enrere, com qualsevol aorist, té la capacitat de fixar el punt de referència de la narració que segueix:

Mislese (imperf. I) si kak predi mesec-dva ot visokite varhove na sinite kameni... toj vidja (aor. P), ce dolu po patija idat (pres. I) zeni.

"Pensava en com un mes o dos abans, des dels alts cims de les pedres blaves, ell havia vist que a baix pel camí venien unes dones".

L'aurist *vidja* té aquí la interpretació relativa "E ant R". El seu E defineix un nou R que el present *idat* pot utilitzar en la interpretació relativa "E simul R".

Notem que per raons de concordança en una oració subordinada el perfet també pot aparèixer projectat enrere denotant un pasat més llunyà que l'expressat pel plusquamperfet a l'oració principal:

Karavelov mu bese saobstil, (plusq. P) ce e vljazal (perf. P) vav vrazka s orazejnata firma Remingtan. (S.D.)

"Karavelov li havia informat que havia entrat en contacte amb l'empresa d'armament Remington".

6.2 Els moments d'orientació temporal: l'oposició absolut / relatiu.

Aquesta oposició defineix la categoria morfològica de taxi, que és una de les que per tradició s'inclouen al sistema de nou temps (Kucarov (1994: 157; 1998: 392). Tanmateix, Bondarko (1984: 75-76) subratlla que els conceptes de taxi i de temps relatiu, tot i que s'interrelacionen, no coincideixen plenament. Segons aquest autor, es poden trobar les tres variants de la relació: formes de temps relatiu però no de taxi, formes de taxi però no de temps relatiu i formes on coincideixen els caràcters de taxi i de temps relatiu (citats per Guzmán Tirado, 1991: 106-107).

En búlgar existeixen relacions temporals de taxi. Per temporals s'entén que les formes corresponents assenyalen el pla del passat, del present o del futur, però són formes de taxi perquè la seva funció principal és de donar informació sobre la relació amb un altre esdeveniment, fora del discurs. Les relacions temporals i de taxi són diferents (Pencev, 1985: 527).

A la conjugació búlgara hi ha una oposició entre formes verbals relatives (referides a un moment d'orientació passat) i no-relatives (no referides a un moment d'orientació passat).

El contingut semàntic de la categoria es basa en la relació d'una acció amb una altra, o sigui, la relació d'una acció o el seu resultat orientats vers un moment d'orientació passat (el temps passat o un altre marcador lèxic) amb una acció no orientada vers cap moment passat.

Es basteix sobre l'oposició privativa semàntico-formal relativitat / no-relativitat (*otnositelnost* / *neotnositelnost*) amb el significat principal d'absolut (*absoljutnost*) de la sèrie no marcada. Les formes taxi dependents són les formes relatives, les formes taxi independents són les formes no-relatives o absolutes.

El gramema de taxi dependent o relativitat expressa accions (o resultats d'aquestes accions) orientades al temps passat (aorist) o a un moment d'orientació passat. En el seu significat general, el gramema taxi independent expressa accions (o resultats) sense dades sobre llur relació amb un moment d'orientació i en el seu significat principal, accions (o resultats) orientats al moment del discurs.

La marca de les formes taxi dependents o relatives és el morfema d'imperfet no actualitzat (no contingut al participi), és a dir, la vocal temàtica de l'imperfet: -E-, -A-/'A- (en relació amb la conjugació i els canvis fonètics) que està present també a les formes narratives i conclusives. Les formes no-relatives són no marcades, i són totes aquelles on no hi ha morfema d'imperfet (Kucarov, 1998: 393-394). Cal assenyalar que a les formes narratives i conclusives el marcador de relativitat pot ser al participi sobre el tema d'imperfet.

Bunina (1971: 127) considera també que la sèrie marcada de l'oposició són els temps relatius i en qualitat de tret diferencial subjacent veu la relació amb el moment de

l'acompliment de l'esdeveniment del qual es parla, no la relació amb el moment del discurs. Kucarov (1994: 63) argumenta, però, que aquesta autora defineix l'oposició només al camp semàntic, ja que considera temps absoluts el present, l'aorist i el futur, i aleshores els temps relatius (tots els altres) no tenen una marca formal comuna.

Temps i taxi són categories morfològiques diferents, per això els significats i les marques de les dues categories poden coexistir simultàniament en una mateixa forma verbal.

En el marc de la taxi independent més no-resultativitat l'expressió normal de temps vé expressada per l'oposició simultaneïtat / no-simultaneïtat amb els seus tres gramemes: passat, present i futur. En el marc de la taxi independent més resultativitat es defineixen els temps no-relatius resultatius: present i futur resultatius (que són el perfet i el futur perfet).

En el marc de la taxi dependent la categoria de temps expressa relacions acció - discurs però orientades al discurs en temps passat i aquí (com en el camp de la resultativitat marcada) l'oposició temporal simultaneïtat / no-simultaneïtat es redueix a l'oposició posterioritat / no-posterioritat. No hi ha cap forma verbal que contingui simultàniament el morfema d'aorist no actualitzat i el morfema d'imperfet, o sigui, que expressi anterioritat i relativitat. Així, la taxi dependent presenta només dos graus temporals: present i futur. Kucarov (1994: 160) remarca que no és infreqüent que els paradigmes de les formes marcades siguin defectius respecte dels de les formes no marcades i ho atribueix al principi de la compensació, per neutralització paradigmàtica o per reorganització restrictiva.

Gerdzikov (1999: 69) assenyala que l'oposició (temporal per a aquest autor) no-relatiu / relatiu es neutralitza a tots els modes marcats del discurs, tot i que al condicional sintètic es neutralitzen totes les oposicions temporals excepte aquesta.

El present relatiu (imperfet) conté obviament el morfema d'imperfet. Expressa manca de dades sobre la simultaneïtat o no de l'acció amb el moment d'orientació passat i

en el seu significat principal expressa simultaneïtat de l'acció amb el discurs en temps passat (moment d'orientació passat). La simultaneïtat és no marcada.

El futur relatiu (futur passat) conté la marca de relativitat a l'auxiliar, més el present no marcat del verb. Expressa posterioritat de l'acció en relació amb un discurs en passat (moment d'orientació passat).

El present resultatiu relatiu (plusquamperfet) i el futur resultatiu relatiu (futur passat perfet) expressen respectivament simultaneïtat i posterioritat del resultat de l'acció amb un discurs en passat (moment d'orientació passat). La marca de relativitat és el morfema d'imperfet a l'auxiliar i la de resultativitat és el morfema d'aorist actualitzat al participi. Els futurs contenen la marca de posterioritat al morfema de futur ST- (Kucarov, 1994: 159-161; 1998: 395-398).

Resumint tot això, l'oposició tàctica no-relatiu / relatiu, segons aquest autor, quedaria reflectida al quadre següent:

aorist		
present	/	imperfet
futur	/	futur passat
perfet	/	plusquamperfet
futur perfet	/	futur perfet passat

Recordem que aquest mateix esquema de l'oposició no-relatiu / relatiu el trobem al model estereomètric del sistema proposat per Gerdzikov (1976: 228).

Cal remarcar que la definició que fa Kucarov de les formes verbals relatives és restrictiva, ja que les refereix únicament a un moment d'orientació passat, amb la qual cosa resulta que el perfet i el futur perfet són formes no-relatives. També al model de Gerdzikov (1976: 224) els punts de referència del sistema són únicament dos: el moment del discurs i un moment d'orientació passat.

Dins del mode condicional, pel que fa a les formes sintètiques, Kucarov (1998: 409) descriu un present, que expressa una acció possible des del punt de vista del parlant amb referència al discurs o sense referència a cap moment d'orientació, al qual s'oposa un present relatiu, que expressa una acció possible des del punt de vista del parlant amb referència a un moment d'orientació passat. El present relatiu condicional presenta el morfema d'imperfet, que és la marca de relativitat segons aquest autor.

La categoria de taxi sempre denota relacions temporals, però no amb el moment del discurs, assenjala només el contacte entre dos esdeveniments, cap dels quals no és el moment del discurs (Pencev, 1985: 528).

Si apliquem els esquemes de Comrie (1985: 122-129) sobre els temps absoluts i relatius (absoluts-relatius en la terminologia de l'autor) arribaríem a solucions lleugerament diferents. D'acord amb la distribució de la simultaneïtat / no-simultaneïtat entre l'acció verbal i el moment del discurs tenim aquesta sèrie de temps absoluts:

present	E simul S
aorist	E ant S
futur	E post S

Per tal de caracteritzar els temps relatius considerem un centre d'íctic secundari (R), el moment d'orientació complementari de la gramàtica búlgara tradicional. D'acord amb les distribucions possibles de simultaneïtat / no-simultaneïtat entre l'acció (o situació) i els dos centres d'íctics obtenim l'inventari següent dels temps absoluts-relatius:

imperfet	E simul R ant S
plusquamperfet	E ant R ant S
futur passat	E post R ant S
futur passat perfet	E ant R post R' ant S
futur perfet	E ant R post S

Seguint aquest esquema encara podríem definir teòricament un "futur futur" : E post R post S, però en búlgar no hi ha cap forma verbal amb aquestes característiques. Formes amb el tret "R simul S" correspondrien als temps absoluts.

Únicament el perfet es fa difícil d'integrar en aquest esquema. Comrie (1985: 77-81) argumenta que a despit de la semblança formal, el perfet és radicalment diferent dels temps absoluts relatius. En termes de localització temporal el perfet no és diferent del passat, però en canvi pot coexistir amb adjunts adverbials referits al moment present perquè remet l'esdeveniment en el pla del passat al pla del present. Altrament, la funció del perfet és sensiblement diferent de la sèrie de temps absoluts-relatius (vg. 4.2.2), i si relacions del tipus "R simul S" serien temps absoluts segons s'ha dit abans, el perfet ho hauria de ser..

Krastev (1992: 102-103), que fa una descripció de temps absoluts i relatius amb esquemes semblants, pel que fa al perfet indica que el moment passat on es localitza l'acció verbal no està clar ni exactament determinat el seu acompliment, per la qual cosa aquesta forma verbal té una situació especial dins del sistema.

D'acord amb les formulacions obtingudes podem ara esquematitzar l'oposició dels temps no-relatius / relatius d'aquesta manera:

<u>Temps no-relatius</u> : E rel S		<u>Temps relatius</u> : E rel R rel S	
present		imperfet	
aorist	perfet	plusquamperfet	futur perfet
futur		futur passat	
		futur passat perfet	

En aquest quadre dels temps relatius tenim alineats per columnes els "R simul S", "R ant S" i "R post S", respectivament, i per línies tenim els temps "E simul R", "E ant R" i "E post R". Segons aquest esquema, el perfet seria un temps relatiu.

Podríem fer encara una formulació ampliada dels temps no-relatius:

present E simul R simul S

futur E post R simul S

En aquest cas el perfet "E ant R simul S" s'alineja naturalment amb els temps no-relatius pel tret "R simul S" i cadascun dels tres temps representaria una de les tres relacions possibles entre E i R. Restaria apart l'aorist com a prototipus de temps absolut. Però el futur perfet no s'hi pot encabir com a temps no-relatiu.

Cal analitzar ara perquè aquest resultat és diferent dels esquemes de Gerdzikov i Kucarov abans descrits. Ja remarca Kucarov (1994: 62) que les diferències entre les tesis dels diferents autors sobre aquest tema es troben en la concepció diferent dels temps relatius.

La clau del problema es troba en el caràcter resultatius dels temps formats amb el participi passat actiu. Als temps resultatius el caràcter relatiu o no-relatiu s'avalua en relació amb el resultat de l'acció, no en relació amb la pròpia acció, que pot ser més o menys indeterminada cronològicament. El que compta és la relació del resultat de l'acció amb el moment del discurs o amb un moment d'orientació complementari (que sempre és anterior, segons els autors que comentem). Si considerem l'element resultat de l'acció "RES" podem reformular els temps resultatius basant-nos en els temps d'acció (no-resultatius) corresponents, on substituïm E per RES:

present resultatius (perfet) RES simul S

futur resultatius (futur perfet) RES post S

present relatiu resultatius (plusquamperfet) RES simul R ant S

futur relatiu resultatius (futur passat perfet) RES post R ant S

Prenent en consideració el resultat de l'acció i no l'acció hem obtingut una formulació "RES rel S" per al perfet i el futur perfet i aleshores són temps no-relatius i

una formulació "RES rel R rel S" per al plusquamperfet i el futur passat perfet, que seran en conseqüència temps relatius.

Creiem que no hi ha inconvenient a formular els temps resultatius d'aquesta manera perquè es pot considerar un moment R' on justament es fa palès el resultat de l'acció i aleshores tindríem lògicament RES {E ant R'}, ja que l'acció ha de ser anterior al seu resultat. Substituint RES als temps resultatius obtindríem les formulacions habituals que relacionen E, R i S. Es pot objectar que per al plusquamperfet obtindríem "E ant R' simul R ant S", però aquesta fórmula sempre es pot reduir a "E ant R ant S".

Així i tot, subsisteix un problema relacionat amb el futur perfet: aquest plantejament pressuposa que el moment R' quan es fa palès el resultat de l'acció és posterior al moment del discurs. Si la pròpia acció és posterior, ho serà sempre, però si és anterior es pot donar qualsevol possibilitat. Assenyala Dejanova (1976: 288, nota 6) que a la gramàtica búlgara hi ha la tendència a considerar que l'acció representada pel futur perfet és objectivament posterior al moment del discurs, però això no sempre és cert. Bunina (1959: 127) també remarcava que és inexacte considerar futura l'acció representada pel futur perfet ja que pot ser posterior al moment del discurs, però també pot ser anterior. Dejanova (1976: 287-288) la cita i subratlla expressament aquesta situació, derivada de la pròpia formulació del futur perfet, on la relació entre E i S no està definida i pot ser qualsevol, tal com comenta Comrie (1985: 70).

La consideració del futur perfet entre els temps no-relatius només serà vàlida si el moment d'orientació R és el moment que es manifesta el resultat de l'acció o que aquest, en qualsevol cas, és posterior al moment del discurs. És amb aquesta interpretació que Gerdzиков (1976: 224) parla dels "moments resultatius" de les formes de perfet (resultatives). Però Dejanova (1976: 287) considera que el futur perfet és un

temps relatiu perquè s'orienta a un moment de referència que no és el moment del discurs.

6.3 L'oposició comentari / narració dins del mode indicatiu.

Tot i que les formes narratives també són part del mode indicatiu, ens referim aquí concretament a l'oposició entre les formes no-narratives. Cal recordar que les formes narratives s'utilitzen només per transmetre allò que es coneix indirectament; la narració de fets coneguts testimonialment utilitza les formes no-narratives.

Es basa en la distribució del sistema temporal pel que fa a l'actitud comunicativa, en la línia exposada per Weinrich (1964: 349-351), segons la qual les formes temporals s'agrupen en dos camps ben delimitats: temps del comentari i temps de la narració. És una oposició asimètrica, descompensada en general a favor dels temps de la narració, que solen ser més nombrosos.

Aquest plantejament sol ser vàlid per a les llengües romàniques, tot i les reserves que es poden oposar, com la polivalència de l'imperfet, que pot ser un temps del comentari i de la narració (Le Guern, 1986: 26) o el paper del condicional dins d'aquest sistema, però en el camp de les llengües eslaves resulta més problemàtic, bé per falta material de formes verbals, com en rus, bé per excés i especialització de les formes, com en búlgar.

Però encara hi ha una cosa més, perquè dins del camp de la narració el búlgar té una oposició neta entre la narració d'esdeveniments presenciats personalment i la d'esdeveniments coneguts a través d'altres fonts. En el tema que ara ens ocupa, la narració es refereix únicament a la testimonial, d'observació personal, o que es presenta com a tal.

No es pot parlar en rigor d'una oposició, ja que no hi ha cap gramema ni cap tret diferencial que caracteritzi un temps del comentari i l'oposi a un temps de la narració, o a la inversa. Es pot parlar més exactament d'una distribució de les formes verbals que vé a coincidir amb la distribució de les formes d'indicatiu als dos plans temporals: les formes del pla del passat corresponen a les formes de la narració i dels del pla del no-passat corresponen a les del comentari. Aquesta coincidència és lògica perquè habitualment es narren fets que ja s'han esdevingut, és a dir, fets que pertanyen al pla del passat, tot i que pugui ser molt proper, i es comenten fets del pla del present.

Draganov, kojto sluzese (imperf. I) kato voenno atase v Berlin, zamina (aor. P) tajno sastata vecer, kogato poluci (aor. P) telegramata na carja. Toj pristigna (aor. P) v Rim na slednija den i bez daze da se obadi (pres. P) v balgarskata legacija, otide (aor. P) do Palaco Venecija, kadeto bese priet (aor. P passiu) ot Musolini. (S.G.)

"Draganov, que servia com a agregat militar a Berlín, marxà secretament el mateix vespre quan va rebre el telegrama del tsar. Ell arribà a Roma l'endemà i fins i tot sense contactar amb l'ambaixada búlgara anà al Palazzo Venezia, on fou rebut per Mussolini".

En aquest text tenim també un bon exemple de l'aorist projectat enrere: *kogato poluci telegramata*. L'acció denotada per aquest aorist és anterior a la de l'anterior aorist *zamina*, per tant correspondria a un plusquamperfet.

Tuk ne e (pres. I) Rusija, razberete (pres. P), ne e (pres. I) Vlasko. Tuk e (pres. I) Turcija, ta vie ste zabravili (perf. P), tuk za zalost e (pres. I) Turcija. – Ne, ne az, a ti si zabravil (perf. P), ce tuk e (pres. I) Balgarija. Nasa zemja e (pres. I) tazi. Az ida (pres. I) pri teb kato doveren covek i sto vizdam (pres. I), zabravil (perf. P) imeto na otecestvoto si. (S.D.)

"Això no és Rússia, compregueu, no és Valàquia. Això és Turquia, ho haveu oblidat, aquí per desgràcia és Turquia. – No, no jo, sinó tu has oblidat que això és Bulgària. La

nostra terra és aquesta. Vinc a tu com a un home de confiança i, què veig, has oblidat el nom de la teva pàtria”.

En aquest exemple l'últim perfet no porta auxiliar perquè és una constatació (vg. 4.2.2.2).

La narració i el comentari poden coexistir i superposar-se en un mateix text, lògicament: *Balgarite imaha* (aor. I) *i te svoj Garibaldi, no toj umrja* (aor. P) *i makar ce tuk i tam spomenavat* (pres. I) *oste imeto mu, izglezda mnozina sa zabravili* (perf. P) *vece na kakvo ni ucese* (imperf. I). (S.D.)

“Els búlgars van tenir també el seu Garibaldi, però ell va morir i malgrat que aquí i allà recorden encara el seu nom, sembla que la majoria han oblidat ja allò que ens ensenyava”.

D'acord amb aquestes premisses, podríem establir dins de l'indicatiu aquesta distribució entre temps del comentari (columna esquerra) i temps de la narració (columna dreta):

	aorist
present	imperfet
perfet	plusquamperfet
futur	futur passat
futur perfet	futur passat perfet

Hem inclòs els dos últims temps per tal de completar el paradigma, però tenen un ús força limitat, en particular el futur passat perfet, que té un acusat valor modal hipotètic, per la qual cosa apareix gairebé només en contextos condicionals irrealis.

Així com el temps bàsic del comentari és el present, el temps bàsic de la narració és l'aorist, que marca sempre el fil conductor del relat. En algunes narracions és possible trobar llargs paràgrafs en imperfet, però aleshores es tracta d'una narració que

“no avança”; la successió de formes d’*aorist* s’interpreta seqüencialment (fora d’alguns casos concrets), en canvi, la successió de formes d’*imperfet* no necessàriament s’interpreta seqüencialment, l’ordre dels verbs no pressuposa l’ordre dels esdeveniments, que poden ser simultanis. La narració en *imperfet* no és activa sinó descriptiva, mostra un quadre de fons, tan complex i detallat com es vulgui, però és un quadre estàtic; el “motor” de la narració és l’*aorist*.

Pere Tosev be (imperf. I) misticen mecatel. Negovijat duh be (imperf. I) naj-cesto depresiran i toj be (imperf. I) zatvoren v sebe si i se projasnjavase (imperf. I) pri afekti ot smeli individualni podvizi ili anarhistični dejstvija, koito predisvikvaha (imperf. I) u nego ekstaz ot radost i smjah. (H.T.)

“Pere Tosev era un somniador místic. El seu esperit era més aviat depressiu i ell estava tancat en si mateix i es projectava pels afectes de proeses individuals agosarades o accions anarquistes que desvetllaven en ell un èxtasi d’alegria i riure”.

Però a causa del seu caràcter fortament testimonial, no sempre és possible enfilat una narració en *aorist*, ja que l’ús de l’*aorist* prejutja que es tracta de fets coneguts directament pel parlant (o que els vol presentar com a tals, cas típic de les novel·les).

I togava cuh (aor. P), ce po gorite brodi (pres. I) pastir na ime Ivajlo, i govori (pres. I) golemi raboti za sebe si. (S.H.K.)

“I aleshores vaig sentir que pels boscos vagarejava un pastor de nom Ivajlo que deia grans coses d’ell mateix”.

Si no és així, i tampoc es tracta de transmetre una informació rebuda a través d’un altre (cas de l’ús de les formes específiques narratives), l’eix conductor del relat passa a ser el present històric, que formalment és un present. En aquest cas les formes del comentari es transformen en formes de la narració dins del marc de l’anomenada narració en el pla del present històric.

Revolucionnata ideja e stanala (perf. P) za mladezta za religija i se javjava (pres. I) v nejnite oci ne samo legitimna i humana no povelitelen dalg da sazdade (pres. P) uslovija za red, pravda i zakonnost v tatkovinata si. (H.T.) "La idea revolucionària s'ha convertit per a la joventut en una religió i es presenta als seus ulls no solament com legítima i humana sinó com un deure obligatori de crear les condicions d'ordre, justícia i legalitat a la seva pàtria".

L'autor està desvetllant els seus records i els dóna actualitat amb l'ús del present històric.

I encara és possible, tot i que aquest és un cas molt restringit i infreqüent, dur el fil de la narració amb el futur (l'anomenada narració en el pla del futur) i en aquest cas, per la manca de formes verbals adients, les relacions de simultaneïtat i posterioritat es marquen amb l'aspecte imperfectiu i perfectiu, respectivament.

Ste iskate (fut. I) toj pismenno da vi predstavj (pres. P) programata si. I ako sled njakolko meseca vidite (pres. P), ce toj ne varvi (pres. I) po obestanija pat, ste go pratite (fut. P) v kasti. Ste vzemete (fut. P) drug. Ste stignete (fut. P) naj-setne do njakoj, kojto ste poeme (fut. P) varhu sebe si otgovornostta da vkara (pres. P) nestata v armija v red. (S.G.)

"Li demanareu que us presenti per escrit el seu programa. I si passats uns quants mesos veieu que ell no va pel camí promès, l'enviareu a casa. Triareu un altre. Arribareu finalment a algú que prengui sobre sí la responsabilitat de posar les coses en ordre a l'exèrcit".

Observem que la narració en el pla del futur permet que l'oïent sigui el subjecte de l'acció narrada, cosa que en el pla del passat seria lògicament absurda, si no fos amb un valor estilísticament marcat (p.ex., contradir la versió d'uns fets que ha donat l'oïent, o recordar-li esdeveniments que va protagonitzar i ha oblidat).

Resumint, heus ací la distribució temporal al tres plans de la narració:

aorist	present (històric)	futur
imperfet	present	futur I
plusquamperfet	perfet	futur perfet
futur passat	futur	futur P

6.4 La nova oposició típicament búlgara al camp de la narració: testimonial / no-testimonial.

La llengua búlgara moderna ha desenvolupat una oposició característica al pla narratiu entre la narració de fets dels quals hom és testimoni i fets dels quals hom no n'és, que es manifesta a dos nivells: per una part l'oposició entre la narració personal de fets viscuts i fets no viscuts, i per l'altra la narració de fets viscuts, o que hom assumeix com a tals, i la narració de fets coneguts "per paraules d'una altra persona", com coincideixen a definir tots els autors búlgars les formes narratives específiques, és a dir, una mena de "renarració".

En relació amb aquesta distinció quant al caràcter testimonial, Ivancev (1976: 349) remarca que en búlgar s'han delimitat dos modes secundaris o supramodes, el mode narratiu i el seu oposat no marcat que inclou els tres modes primaris clàssics: indicatiu, imperatiu i condicional.

En conseqüència, actualment existeixen els modes indicatiu, imperatiu i condicional testimonials i per altra part els modes indicatiu, imperatiu i condicional no testimonials o narratius. Cal destacar que a conseqüència de la polarització de les formes verbals en testimonials i no-testimonials en el pla del passat³², el present històric

³² Més exacte seria dir entre formes no-narratives i narratives.

comença a relacionar-se amb una modalitat especial neutra que no expressa ni narració directa ni renarració. Janakiev (1964: 99) també és de l'opinió que el present històric forma part d'una categoria modal no testimonial.

Per a aquest autor, una oposició modal bàsica és precisament la relació evidencial / no-evidencial. La modalitat evidencial presenta tres varietats: indicativa, apodíctica (mode imperatiu; construccions sintàctiques *trjabva* "cal", *neobhodimo e* "és necessari", *nalaga se* "és indispensable"; futur en funció imperativa) i hipotàctica (mode condicional, construccions sintàctiques *moze da* "és possible"). La modalitat no-evidencial també presenta tres varietats: mode narratiu; formes semblants a les narratives, que conserven l'auxiliar a la 3ª persona (o sigui, el mode conclusiu), i el present històric (Janakiev, 1970: 110-111).

Kucarov (1994: 53) assenyala que pel que fa a la gramaticalització, és a dir, els gramemes modals, la modalitat evidencial comprèn tres modes tradicionals, però les seves formes no tenen una marca unificada; aleshores cal pensar que s'oposen conjuntament com a forma no marcada a la modalitat no-evidencial, marcada amb el morfema -L- (prescindint, però, del present històric).

Cal anar amb compte amb el caràcter modal del factor testimonial. És cert, però no ens ha de dur a pensar en un "mode testimonial" o un "mode no-testimonial", ja que el caràcter real o virtual, possible o desitjat de l'acció relatada no té res a veure amb la testimonialitat. És per aquesta raó que l'oposició testimonial / no-testimonial s'enmarca dins del mode indicatiu i l'oposició narració directa / narració "per paraules d'un altre" pot abastar els modes indicatiu, imperatiu, condicional i conclusiu.

En relació amb la terminologia que es sol utilitzar caldria fer algunes precisions, ja que aquestes dues oposicions, amb elements que poden ser parcialment coincidents, es poden arribar a confondre si no es delimiten exactament. La categoria morfològica

“aspecte del discurs” oposa les formes no-narratives a les narratives, és a dir, la narració personal a la narració “per paraules d’una altra persona”. La narració amb formes narratives lògicament és sempre no-testimonial; fins i tot quan s’utilitzen formes narratives per descriure esdeveniments coneguts personalment s’està donant a entendre que s’explica la narració que ha fet una altra persona o que el parlant es vol desvincular, que es vol presentar com a no-testimoni dels fets. Precisament per aquesta raó ens podem inclinar a considerar testimonial la narració amb formes no-narratives, i així és, en efecte, en molts casos, però la narració amb formes no-narratives no necessàriament ha de ser sempre testimonial:

Ne samo v Evropi, no i po celija svjata, kadeto zivejat (pres. I) civilizovani narodi, horata govorjat (pres. I) za balgarski zemedelci. (S.G.)

“No solament a Europa, sinó a tot el món on viuen pobles civilitzats, la gent parla dels agraris búlgars”.

L’autor reproduïx un discurs del líder agrari A. Stambolijski, que fou primer ministre en 1918-23. El polític utilitza el present, però no està fent una afirmació testimonial ja que, obviament, no ha parlat amb “tots” els pobles civilitzats.

El present i tots els temps de l’esfera del no-passat són evidencialment neutres, i per aquesta raó l’ús de les formes narratives només és obligatori amb els temps de l’esfera del passat.

De tal manera, quan parlem de narració testimonial sovint ho fem per oposició a la narració amb formes narratives, però això no pressuposa que sempre sigui testimonial en sentit estricte.

Per tal de clarificar aquesta situació, Andrejcin (1976: 345) pensava en dues categories diferents: la categoria “mode de discurs” (*nacin za izkazvane*), que inclou el discurs personal i l’indirecte (“per paraules d’una altra persona”) i la categoria “base del

discurs" (*osnovanie za izkazvane*) que inclou el discurs testimonial i el no-testimonial.

Es plantejava l'autor quina d'aquestes dues categories és més bàsica i responia que és el "mode de discurs" (és a dir, "aspecte del discurs" segons Kucarov), per tres raons:

- La diferència de formes verbals quan a la testimonialitat només existeix al domini dels temps passats (excepte el perfet), en tant que als altres temps aquesta distinció no juga un paper significatiu.

- Als temps passats també es diferencia el discurs personal de l'indirecte³³ i aquesta distinció és obligatòria.

- L'ús de les formes del discurs indirecte és possible a tots els temps i fins i tot és possible per referir-se a fets coneguts personalment.

En treballs posteriors Andrejcin ja no considera aquestes categories, parla simplement del "mode narratiu" (*preizkazno naklonenie*) (1977) o de les formes de "discurs directe" (*prjako izkazvane*) oposades a les de "renarració" (*preizkazvane*) dins del mode indicatiu (1978).

6.4.1 L'oposició testimonial / no-testimonial en el camp de les formes no-narratives.

Maslov (1981: 201) apunta que l'aorist i l'imperfet denoten una especial relació testimonial amb l'acció, que s'oposa a la relació no-testimonial que denota el perfet. Entre els dos extrems, les altres formes temporals tenen una relació neutra amb l'acció, que en principi tant pot ser testimonial com no ser-ho. No parla del plusquamperfet, però cal pensar que, com a temps del passat, denota preferentment una relació testimonial, d'aquí l'obligatorietat de la corresponent forma narrativa quan s'hi escau.

Stankov (1976: 360) remarca que les formes del pla del passat tenen un valor

³³ Recordem que aquí Andrejcin quan parla de discurs indirecte s'està referint a la narració amb formes narratives.

modal de testimonialitat. Tanmateix, també es poden utilitzar per explicar esdeveniments dels quals el parlant no n'és testimoni directe, per exemple, quan és contemporani dels fets o quan parla d'esdeveniments que es considera que són coneguts per tothom o que són veritats incontestables. És des d'aquesta perspectiva que podem explicar l'ús de l'aorist a la Bíblia, en llibres com el *Gènesi*, que narra esdeveniments dels quals l'autor de cap manera no podia ser testimoni:

I sazdade (aor. P) Bog tvardta, i ot deli (aor. P) vodata, sto bese (imperf. I) pod tvardta, ot vodata nad tvardta. Taj i stana (aor. P). (Gn 1, 7)

"I creà Déu el firmament i separà l'aigua que era sota el firmament de l'aigua sobre el firmament. I així esdevingué".

Bog blagoslovi (aor. P) sedmija den i go osveti (aor. P), zastoto v nego si pocina (aor. P) ot vsicki Svoi dela, sto be satvoril (plusq. P) i sazdal (plusq. P). (Gn 2, 3)

"Déu beneí el setè dia i el santificà, perquè en ell va descansar de totes les Seves obres que havia fet i creat".

Observem també en aquests passatges l'ús de l'imperfet i plusquamperfet, temps de l'esfera del passat (obligats per la concordança) i també testimonials.

Heus ací un altre exemple, relatiu a la vida de Jesús, però no dels Evangelis sinó escrit per un historiador del segle XVIII:

I sam Hristos u dom prostago i nistetnago Josifa sleze (aor. P) i pozive (aor. P). (P.H.)

"I el mateix Crist baixà a la casa de l'humil i pobre Josep i (hi) visqué".

En canvi, a les vides dels sants s'utilitzen les formes narratives escaients, mai l'aorist testimonial:

Blagorodna i bogata, slavna i blagocestiva bila (imperf. narr. I) hristianskata familija, v kojato toj se rodil (aor. narr. P) i izrasnal (aor. narr. P). (Zit.)

"Noble i rica, gloriosa i honorable era la família cristiana en la qual va néixer i va

créixer”.

Sv. Tadej bil (imperf. narr. I) *rodom ot Edesa. Otparvo bil* (aor. narr. I) *ucenik na Sv. Joan Krastitel, a sled tova zapocnal* (aor. narr. P) *da varvi* (pres. I) *sled Gospoda i stanal* (aor. narr. P) *edin ot 70-te apostoli.* (Zit) “Sant Tadeu era natural d’Edesa. Primerament fou deixeble de Sant Joan el Baptista i després començà a anar darrere del Senyor i esdevingué un dels 70 deixebles”.

El caràcter testimonial dels temps compostos del pla del passat és degut, segons Stankov (1976: 362) als auxiliars *bjah* i *stjah* en imperfet que són portadors de la modalitat testimonial. Altrament, els temps que expressen anterioritat i posterioritat a la línia central de la narració és lògic que denotin la mateixa modalitat que els temps que expressen simultaneïtat i

els que formen el propi eix de la narració. Aleshores, l’aorist, imperfet, plusquamperfet, futur passat i futur passat perfet, quant a llur relació modal, formen un grup que podem anomenar “modalitat testimonial” (*svidetelska*) o “narrativa personal” (*licnoizkaznî*).

Les altres formes del mode indicatiu, que expressen les relacions temporals en una narració al pla del present històric, també estan relacionades entre sí pel seu caràcter modal; des del punt de vista del caràcter testimonial són neutres (Stankov, 1976: 364).

El valor testimonial de les formes de l’esfera del passat, així com el valor no-testimonial o neutre de les formes de l’esfera del present justifica la concordança temporal respectiva en els plans narratius corresponents.

La concordança temporal en la narració ens pot servir de guia per delimitar la distribució de les formes testimonials (columna esquerra) i neutres (columna dreta):

aorist	
imperfet	present
plusquamperfet	perfet

futur passat	futur
futur passat perfet	futur perfet

Stankov (1976: 364-365) creu que es pot arribar a la conclusió que en el camp del mode indicatiu existeix una oposició de caràcter modal entre les seves formes temporals en relació amb el tret "informació personal del parlant", que caracteritza les formes no-narratives. La sèrie marcada de l'oposició són els temps del pla del passat (testimonials) i els del pla del present formen part de la sèrie no marcada, per la qual cosa poden ser també evidencialment neutres. Així veiem que el present històric s'utilitza ampliament per narrar esdeveniments del pla del passat dels quals el parlant no és testimoni, però també es pot utilitzar perfectament per narrar fets presenciats personalment pel parlant, del quals presenta així un quadre estilísticament més viu, més expressiu.

6.4.2 L'oposició de les formes no-narratives / narratives.

Fa referència concretament a l'oposició entre la narració de fets coneguts personalment, o que es volen presentar com a tals, i els fets coneguts a través d'una altra persona. Aquesta distinció no existia a la llengua antiga, comença a operar sobre tot a partir del segle XVI quan el perfet es va especialitzant, entre d'altres, en el matís d'expressió de fets que el parlant ha sabut indirectament. Un cop creada la distinció, apareix la necessitat d'aplicar-la a altres temps i es creen combinacions a partir d'una forma nova de participi sobre el tema de l'imperfet. En haver diverses formes possibles per donar el matís que en principi era privatiu del perfet, apareixen formes paral·leles d'imperfet, aorist i plusquamperfet. Aquest valor de "no vist", que apareix lligat més naturalment al passat, s'estendrà després al present i al futur (Christophorov, 1972: 16-20).

Mircev (1963: 209-210) creu que en el desenvolupament de les formes

narratives és molt possible que hi tingués també a veure la situació de diglòssia sota la llarga ocupació otomana, amb grups compactes de població turca disseminats per Bulgària. En turc hi ha un passat simple i un de compost, format per un participi passat més el verb auxiliar "ser", que serveix per explicar coses de les quals el parlant no ha estat testimoni directe. La coincidència formal amb el perfet búlgar (participi passat més auxiliar "ser" enclític) devia moure a fer utilitzar el perfet amb el nou valor de narració no testimonial, d'aquí que l'aorist narratiu sigui idèntic al perfet excepte per la supressió de l'auxiliar a la 3a persona, una manera d'evitar ambigüitats, ja que aquesta forma és la més usada. Per tal de disposar de tot el sistema, va aparèixer (no a tot el territori de parla búlgara, com ja s'ha dit) una nova forma de participi passat sobre el tema d'imperfet, també sota la influència del turc, per formar el present i l'imperfet. De fet, aquesta forma búlgara manllevada és un error d'interpretació, ja que la forma turca corresponent era el tema de l'imperfet més el participi de l'auxiliar, però a les orelles búlgares sonava com un participi del verb conjugat i d'aquesta manera harmonitzava amb els passats narratius ja en ús.

Una altra possible explicació de l'aparició de les formes narratives en búlgar seria un fenomen de condensació sintàctica, tal com el descriu Ivancev (1976: 355-356). La transmissió neutra d'un discurs aliè s'expressaria habitualment mitjançant una oració composta del tipus:

Toj kazva (pres. I), ce Ivan e cel (perf. I) knigata.

"Ell diu que l'Ivan va llegir el llibre".

El caràcter narratiu vé explicitat per l'oració principal "ell diu" i el discurs indirecte vé marcat pel complementador "que". La forma verbal *e cel* en aquest context és un perfet (l'aorist no és possible al discurs indirecte), que podia ometre ocasionalment l'auxiliar i quedava simplement com *cel*.

La condensació sintàctica pressuposa la caiguda de l'oració principal i, en conseqüència, del complementador, que esdevé innecessari, i la forma de perfet sense auxiliar en 3ª persona ja denota per sí sola la narrativitat i alhora es diferencia del perfet:

Ivan cel (aor. narr. I) *knigata*.

"(Algú diu que) l'Ivan va llegir el llibre".

La forma verbal ara ja no és un perfet sinó un passat narratiu.

Aquest procés es pot deduir a partir d'alguns dialectes on la narrativitat té la marca expressiva *kaj*, que vindria a ser una contracció gramaticalitzada de la forma verbal *kaze* "es diu". L'evolució seria aquesta:

Toj, kaze (pres. P), *ce e hodil* (perf. I) *na kino*. "Ell es diu que ha anat al cinema" →

Toj, kaze, e hodil na kino → *Toj, kaj, e hodil na kino* → *Toj, kaj, hodil na kino*.

Aquesta oposició vé a ser, d'alguna manera, una ampliació de la clàssica oposició temporal aorist / perfet. I heus ací un exemple de l'ús de l'aorist narratiu al discurs indirecte que suggereix molt clarament aquest origen: l'aorist ha de ser substituït pel perfet a la subordinada i l'auxiliar del perfet es pot ometre perquè no és rellevant en aquest context:

Edin star pop ikonom mi kazvase (imperf. I), *koga dosel* (aor. narr. P) *p'rvijt g'rski vladika vav Voden, sobral* (aor. narr. P) *site bugarski knjigi ot c'rkvite i ne znajat* (pres. I) *sto im cinil* (aor. narr. I). (Mak.)

"Un vell sacerdot ecònom em deia (que) quan arribà el primer bisbe grec a Voden va reunir tots els llibres búlgars de les esglésies i no saben què va fer amb ells (lit.: què els hi va fer)".

Pel caràcter testimonial de les formes del pla del passat és lògic que sigui obligatori l'ús de les formes narratives quan ens referim a esdeveniments del passat dels quals sabem indirectament:

Spored druga versija Protogerov nikoga ne bil kazval (plusq. narr. I) na carja, ce priema (pres. I) plana za prevrat, i bil odklonil (plusq. narr. P) predlozenieto oste po vreme na srednostnata audiencijata. (S.G.)

“Segons una altra versió, Protogerov mai no havia dit al tsar que acceptava el pla de cop d'estat i havia refusat la proposta ja a l'audiència de mitja nit”.

Sled tova naucihme (aor. P), ce v Anglija mnogo zenj raboteli (imperf. narr. I) kato postenski razdavaci. (K.K.)

“Després d'això vam saber que a Anglaterra moltes dones treballaven de carters”.

En el pla del no-passat l'ús de les formes narratives és només optatiu i de fet és molt més limitat pel que fa a les formes de futur. Així i tot, tampoc no és estrany de trobar un futur narratiu, fins i tot al discurs indirecte, on en principi l'ús resulta redundant:

V obsti certi politikata i programata na negovoto pravitelstvo steli da sledvat (fut. pas. narr. I) nasokite na Cankovoto dvizenie. (S.G.)

“En línies generals la política i el programa del seu govern seguirien les directrius del moviment de Cankov”.

Togava vzeha (aor. P) da vikat, (pres. I) ce sam stjala da se omaza (fut. pas. perf. narr. P) za nego. (S.D.)

“Aleshores es posaren a cridar que m'hauria casat amb ell”.

Són freqüents els refranys i dites populars en forma narrativa, com subratllant l'antiguitat i el caràcter anònim:

Njamala (imperf. narr. I) si baba rabota, ce si kupila (aor. narr. P) prasence. (S.D.)

“No tenia feina la iaia i es va comprar un garrinet”.

La narrativitat, però, no és un gramema de la categoria de mode. En primer lloc perquè no es tracta de la relació del parlant amb l'acció, amb la seva realitat o no-realitat,

sinó de la relació del parlant amb el discurs. Amb les formes narratives es poden presentar com a reals també les accions irrealis. L'essencial d'aquestes formes és que es fa un relat "per paraules alienes" com ja s'ha dit. No és casual que també es poden "narrar" les formes d'imperatiu i condicional, a més de les d'indicatiu (Kucarov, 1994: 150-151).

La modalitat "narració per paraules alienes" i la modalitat "informació personal" tenen un caràcter equivalent, aleshores si els temps narratius formessin un mode diferenciat, els temps testimonials també n'haurien de formar un (Georgiev, 1957: 47).

Les formes narratives sembla com si dupliquessin aquell tipus de relació de l'acció amb la realitat que es denota amb els modes indicatiu, imperatiu i condicional. En conseqüència les formes narratives es podrien considerar un mode de "valoració secundària" o, més simplement, un mode secundari, i les indicatives, imperatives i condicionals, modes de "valoració primària" o modes primaris (Děmina, 1959: 359).

Les formes narratives no expressen accions eventualment possibles ni accions desitjades, sinó accions reals, i aquesta particularitat unifica els temps narratius i indicatius i els oposa com un tot als modes condicional i imperatiu (Stankov, 1976: 365). En aquest cas l'autor s'està referint concretament a les formes narratives indicatives que són, amb gran diferència, les més usades.

Nicolova (1984: 148) fa referència a la modalitat com un tipus de relació subjectiva amb el contingut objectiu del discurs que creu que es pot explicar millor en el marc d'una relació triangular subjecte – discurs – acció, i considera dos tipus de modalitat. La modalitat voluntativa (*voluntativna*) per la qual el subjecte, fent la correspondència entre el contingut objectiu del discurs i la realitat, assenyala si transmet una situació del món real o d'algun món possible que és projecció del món real. El contingut de la modalitat voluntativa és l'oposició realitat / irrealitat i la irrealitat es presenta com possibilitat i necessitat. La modalitat de la veracitat (*dostovernostna*

modalnost) presenta la valoració del parlant sobre la seva informació, sobre la factibilitat del contingut objectiu del discurs.

Les formes narratives poden funcionar en ambdues esferes de la modalitat: el parlant mostra que dóna una apreciació aliena sobre la realitat de la situació transmesa (Nicolova, 1984: 150-151) o bé no es compromet en la valoració del caràcter fidedigne del discurs i assenyala que no és l'autor de la informació (Nicolova, 1984: 165).

Les formes narratives poden transmetre accions reals, i aleshores corresponen als temps del mode indicatiu, i accions irreal, que corresponen al mode imperatiu, les *da*-construccions o les formes del condicional sintètic (Nicolova, 1984: 166).

Aquestes opinions demostren que des de fa molts anys diversos autors han diferenciat les formes narratives i la categoria de mode, però durant molt de temps la gramàtica tradicional ha considerat que les formes narratives tenien caràcter modal i feien part d'un "mode narratiu". Però aquestes no expressen la relació del parlant amb l'acció, sinó amb el discurs. Kucarov (1998: 399) assenyala que el problema del "mode narratiu", al igual que altres "modes" que en un moment o altre ha pres en consideració la gramàtica búlgara està en relació amb una definició no homogènia de la categoria de mode. No es pot negar que les formes narratives en alguns contextos tenen un valor modal subjectiu clar, sobre tot quan s'utilitzen en el camp del no-passat, on no són obligatòries per transmetre "paraules d'un altre". Heus ací un exemple típic:

Basta mi njama (pres. I) *pari*.

"El meu pare no té diners"

Basta mi njamal (imperf. narr. I) *pari!*

"Vet aquí, el meu pare no té diners!" (i jo sé que en té molts).

Però aquest valor modal és un valor perifèric de les formes narratives, cosa que no és gens estranya al sistema temporal búlgar, on gairebé totes les formes tenen algun valor modal (vg. 4.3).

La demostració més concloent que les formes narratives no pertanyen a la categoria de mode és la possibilitat de tenir formes indicatives narratives, imperatives narratives, condicionals narratives i conclusives narratives. No existeixen, en canvi, i no poden existir, formes indicatives imperatives o formes imperatives condicionals, per exemple, perquè una mateixa forma verbal no pot pertànyer alhora a dues sèries diferents dintre de la mateixa categoria morfològica. Un punt feble d'aquesta argumentació és l'existència de formes narratives "reforçades" (segons la denominació més tradicional) del mode condicional. Segons Kucarov (1994: 173-177) les formes narratives no es poden "reforçar" ja que aquestes impliquen el pas a forma narrativa de l'auxiliar de les narratives normals, i per a les formes de 3ª persona això no és possible perquè no duen verb auxiliar. I conclou que les formes "reforçades" són en realitat les formes narratives del mode conclusiu. Aleshores una forma narrativa "reforçada" com *bil jadval* "(diuen que ell) menjaria" és condicional i conclusiva alhora...

Tot i que en treballs recents alguns autors fan seus els plantejaments de Kucarov (Garibova i Kitova, 1996; Kitova, 1996), no hi ha encara unanimitat sobre aquest tema. Gerdzikov (1999) critica enèrgicament el que qualifica de "categories inventades", precisament amb els mateixos arguments amb què Kucarov rebutja les idees tradicionals (vg. 6), i Kostadinova (1999: 102-103) veu justament la originalitat del búlgar en relació al mode com a mitjà bàsic d'expressió de la modalitat en l'existència de les formes narratives expressant la modalitat no-testimonial, a més del mode condicional de disposició.

Segons aquesta autora, el mode narratiu expressa una modalitat no-testimonial, el parlant informa sobre l'acció amb paraules d'una altra persona i en conseqüència no assumeix un compromís directe amb el contingut del discurs. Això dóna la possibilitat en el camp de la modalitat objectiva de definir l'oposició testimonial / no-testimonial, gramaticalitzades respectivament pels modes indicatiu i narratiu. Tots dos són representats per un inventari complet de formes temporals. En una relació formal, en el seu paradigma temporal el mode narratiu búlgar recorda el subjuntiu romànic; a l'un i l'altre la cohesió entre les categories de temporalitat i modalitat és indiscutible. Malgrat la proximitat dels temps narratius amb el discurs indirecte indicatiu, units tots dos en la finalitat de transmetre paraules alienes, aquests temps s'utilitzen amb autonomia i, per altra part, també al discurs indirecte es poden utilitzar temps indicatius i narratius (vg. 6.4.3). En el marc del mode narratiu com a expressió d'una modalitat objectiva dominant hi ha també formes que ja són marcades subjectivament. Es formen amb el participi *bil* afegit a la forma narrativa, i s'utilitzen quan el parlant es manifesta crític, incrèdul o irònic respecte de la informació que transmet. Les formes de present narratiu s'utilitzen en la llengua col·loquial per expressar fets i situacions inesperats (Kostadinova, 1999: 96-97).

Creiem que les diferents posicions dels autors búlgars deriven no tant de la incomprensió sobre la definició de categoria morfològica (com argumenten Gerdzikov i Kucarov) sinó en la diferència dels punts de vista sobre el caràcter de la "renarració". Una possible solució seria concloure que l'oposició testimonial / no-testimonial es manifesta en el marc d'una hipercategoria (en la línia de Gerdzikov) gramaticalitzada en el camp de modes diferents (indicatiu, imperatiu, condicional i conclusiu) pel que fa al caràcter testimonial i en el del mode narratiu pel que fa al caràcter no-testimonial.

Quant a la situació de les formes narratives “reforçades” o “emfàtiques”, Dëmina (1959: 356) opina que són el correlat de les narratives simples pel tret “relació del parlant amb la valoració de l’acció” i denoten sempre una relació negativa, en conseqüència, apareixen en qualitat de membre marcat de la correlació. En la mateixa línia, el criteri de Kostadinova (vg. *supra*), que són formes marcades subjectivament, sembla prou adient amb l’ús comunicatiu, i la descripció simple que en fa (es formen afegint el participi *bil*) obvia el problema de la 3ª persona en la descripció tradicional. Aleshores el terme escaient per a les “reforçades” seria el de “formes narratives subjectives”. Aquesta posició no exclou l’existència d’unes formes narratives del mode conclusiu, que serien homònimes, però l’homonímia entre formes verbals no és un fenomen rar en búlgar.

La caracterització de les formes narratives com a temps verbals és difícil de determinar, la seva inclusió dins del sistema temporal comú no sembla plenament reeixida perquè l’adjudicació d’un caràcter i significat temporal a cada forma narrativa resulta relativament forçada: recordem que cada forma narrativa correspon a dos temps diferents perquè el tret diferencial temporal <+ PAS> està neutralitzat i això fa que als parells present – imperfet, perfet – plusquamperfet i futur – futur passat corresponguin només tres formes narratives; només l’aorist té un correlat narratiu propi (que és formalment idèntic al perfet, excepte per la pèrdua de l’auxiliar a les 3es persones) per la seva posició particular dins del sistema. Les gramàtiques descriuen també una forma narrativa corresponent al parell futur perfet – futur passat perfet, però els exemples aportats són artificials, en opinió de Lindstedt (1985: 259-260).

Això mateix remarca Pasov (1984: 5) quan comenta que les formes narratives tenen un contingut temporal “simplificat” perquè amb la transmissió de la narració es perd la diferència entre la referència de l’acció (o del resultat de l’acció) al moment present o a

un moment d'orientació passat, dit d'una altra manera, es perd la diferència entre els trets "actualitat" i "anterioritat". En conseqüència, quan es troben dues formes temporals que es diferencien únicament perquè una fa referència al moment present i l'altra a un moment d'orientació passat, tindrem una única forma narrativa comuna.

En la llengua literària macedònia les formes de perfet ometen sistemàticament l'auxiliar en 3ª persona, i del seu ús normal amb valor de passat no-testimonial (Koneski, 1967: 463-465) s'ha derivat lògicament l'ús amb valor narratiu, generalment amb les formes de 3ª persona (Koneski, 1967: 477-481).

Les formes narratives en oposició a les formes no-narratives formen una categoria morfològica autònoma que Kucarov (1998: 413) anomena "aspecte del discurs" (*vid na izkazvaneto*). Altres autors, com Andrejcin i Stankov, han anomenat aquesta categoria "mode de discurs" (*nacin na izkazvane*). Aquesta terminologia en búlgar no es presta a confusió amb la categoria de mode (*naklonenie*), però Kucarov (1998: 416) la rebutja explícitament perquè *nacin* és la traducció de *modus*.

D'acord amb Jakobson (1971: 135), el mode caracteritza la relació entre l'esdeveniment narrat i els seus participants en referència amb els participants de l'esdeveniment discursiu; les formes com els temps narratius representen una altra categoria gramatical amb l'etiqueta "evidencial". Aplicant la definició de Jakobson al verb búlgar, Aronson (1967, citat per Lindstedt, 1985: 262) estableix una oposició evidencial: testimonial / no-testimonial (+ *reported* / - *reported*) dintre del mode indicatiu.

El contingut semàntic d'aquesta categoria es basa en la relació del parlant amb el discurs, amb allò que explica, que pot ser un relat directe de coses que ha vist o un relat de coses que li han explicat o ha llegit, sense tenir-ne relació directa. Les formes no-narratives són les no marcades. La marca de les formes narratives és un morfema de participi -L- de més en comparació a la forma no-narrativa corresponent i la caiguda del

verb auxiliar en 3a persona, la més utilitzada. Maslov (1981: 244-245) recorda que quan es troben en una mateixa oració diverses formes de plusquamperfet d'indicatiu s'acostuma a ometre l'auxiliar a totes excepte la primera, i al perfet es pot ometre, fins i tot quan hi ha una sola forma verbal, en contextos determinats com constatacions i frases fetes. L'ús d'aquestes formes resultatives sense auxiliar no s'ha de confondre amb les formes narratives en 3ª persona. Habitualment el context orienta sobre la interpretació:

Trjabva (pres. I) *da znaete* (pres. I) *kakvo sam cul* (perf. P) *i prezivjal* (perf. P), *za da razberete* (pres. P) *prezrenieto i omrazata mi kam tija hora*. (S.G.) "Cal que sabeu que he sentit i viscut perquè compregueu el meu menyspreu i odi envers aquesta gent".

Vsicki sa (pres. I) *balgari buntovnici, ostavili* (perf. I) *selata si i tragnali* (perf. P) *za Balkana s zenite i decata si*. (K.K.)

"Tots són búlgars insurgents, han deixat els seus pobles i han marxat cap al Balcà amb les seves dones i fills".

Vjarno, toj spomenavase, (imperf. I) *ce idval* (perf. I) *njakoga v Caracovo*. (S.D.)

"Certament, ell esmentava que havia anat una certa vegada a Caracovo".

Toj bese razdrznil (plusq. P), *predizvikal* (plusq. P) *horata*. (S.G.)

"Ell havia irritat, havia provocat la gent".

Remarquem que el morfema -L- no és privatiu de les formes narratives, però la forma narrativa sempre en té un de més que la no-narrativa (per això podríem dir que la marca de narrativitat és pròpiament +L). Comparem els morfemes -L- a formes no-narratives i a les narratives corresponents:

Pise / pise-L	0 / 1
Pisese / pise-L	0 / 1
Pisa / pisa-L	0 / 1
Pisa-L e / bi-L pisa-L	1 / 2

Stese da e pisa-L / stja-L da e pisa-L	1 / 2
Pisva /Pisva-L	0 / 1
Stja-L e da e pisa-L / stja-L bi-L da e pisa-L	2 / 3

En relació amb la categoria de temps les formes narratives no expressen una relació de l'acció amb el discurs sinó una relació temporal vers un moment d'orientació no fixat a la seva significació (Kucarov, 1998: 416-417):

Nasite basti i tova ne imali (aor. narr. I). (Mak.)

“Els nostres pares ni això no van tenir”.

Pasov (1984: 5)³⁴ considera aquesta afirmació perillosa perquè pot fer pensar que el moment d'orientació és “mòbil” o que hi pot haver un moment d'orientació futur, que no existeix. Per la neutralització de l'oposició relatiu / no-relatiu les formes narratives no expressen relacions entre accions (Kucarov, 1994: 170). Cada forma pot funcionar com relativa i com no-relativa. Això es confirma en relació a la categoria de taxi: en el camp de les formes testimonials es diferencien formes relatives i no-relatives, però en el camp de les formes narratives l'oposició relativitat / no-relativitat es neutralitza, per això les formes no-narratives oposades per aquest significat tenen correlats narratius comuns. En relació amb la categoria aspecte de l'acció, en el camp de la resultativitat, l'oposició temporal simultaneïtat / no-simultaneïtat es redueix a l'oposició posterioritat / no-posterioritat (Kucarov, 1998: 417).

Una explicació interessant sobre la “simplificació” temporal de les formes narratives la dóna Pasov (1984: 5-6). Considera que la plena coincidència formal de les parelles de temps narratius es deu a la coincidència del present i l'imperfet narratius. L'aorist es passa a narratiu mitjançant el participi passat actiu, en el qual la marca de passat és el fonema –L-. Com es tracta d'una forma no personal, la marca de persona es

³⁴ Pasov (1984) lògicament no podia conèixer els treballs de Kucarov (1994, 1998) que citem aquí. Fa referència a un de 1984, on l'autor exposava ja aquestes tesis.

fa avinent amb el verb auxiliar *sam* en present, que s'omet aleshores en 3ª persona. Pel mateix procediment es passa a narratiu l'imperfet, però aquí s'utilitza el participi passat actiu inacabat (és a dir, sobre la base d'imperfet), d'aquesta manera es manté l'oposició aorist /imperfet, però coincideix amb el present per la neutralització dels trets d'actualitat i anterioritat. Tots els altres temps són formalment compostos i contenen un verb auxiliar en present o en imperfet. En passar a narratiu és la forma de l'auxiliar la que canvia i, en conseqüència, quan l'única diferència entre dues formes no-narratives és el temps de l'auxiliar, la forma narrativa és única.

D'acord amb tot això, l'oposició formes no-narratives / formes narratives es pot sistematitzar en aquest esquema, pel que fa al mode indicatiu:

aorist	aorist narratiu
present – imperfet	present narratiu
futur – futur passat	futur narratiu
perfet – plusquamperfet	present resultatiu narratiu
futur perfet – futur passat perfet	futur resultatiu narratiu ³⁵

Com ja s'ha dit, també hi ha formes narratives de la modalitat subjectiva. Pel que fa a l'imperatiu, es passen a narratives només les formes analítiques. Pel que fa al condicional, es passen només les formes sintètiques, i també al parell de formes condicionals correspon una única narrativa, per la neutralització del tret de relativitat:

present – present relatiu	condicional narratiu
---------------------------	----------------------

Pel que fa al mode conclusiu, on el tret diferencial <+PAS> està neutralitzat, a cada forma conclusiva correspon una de narrativa:

aorist conclusiu	aorist conclusiu narratiu
present conclusiu	present conclusiu narratiu

³⁵ Maslov (1981: 251) passa per alt les formes del futur resultatiu narratiu perquè existeixen teòricament, però l'ús és raríssim.

futur conclusiu

futur conclusiu narratiu

present resultatiu conclusiu

present resultatiu conclusiu narratiu

futur resultatiu conclusiu

futur resultatiu conclusiu narratiu

Aquestes són les anomenades formes narratives “reforçades”, que Lindstedt (1985: 260) anomena “formes narratives dubitatives” perquè molt sovint són utilitzades pel parlant per demostrar la seva disconformitat amb allò que explica (vg. 5.4.1.4 i 5.5.4).

Per la neutralització del tret de passat, en el camp de la narració amb formes narratives tenim un sol pla narratiu, que correspon al pla del passat i el pla del present històric de la narració testimonial i neutra. El fil conductor del relat és l’aorist narratiu, les relacions de simultaneïtat s’expressen amb l’imperfet narratiu, les d’anterioritat amb el plusquamperfet narratiu i les de posterioritat amb el futur passat narratiu (Scatton, 1984: 337).

Djakon Filip, kato bil ostavil (plusq. narr. I) *Jerusalim, dosel* (aor. narr. P) *v Samarija, kadeto usardno propovjaval* (aor. narr. I) *blagata vest za spasitelno delo na Bogocoveka. Narodat s radost go slusal* (imperf. narr. I) *i se udivljaval* (imperf. narr. I) *na cudesata, koito toj varsel* (imperf. narr. I). (Zit.)

“El diaca Felip, havent deixat Jerusalem, arribà a Samària on predicà amb zel la bona nova de l’obra salvífica del Déu Home. El poble l’escoltava amb alegria i es meravellava dels miracles que feia”.

Toja Asen parvi bil (aor. narr. I) *balgarski car. Lav Isavar imal* (imperf. narr. I) *goljama vojna s arapski car kalifa, no ne mozel* (imperf. narr. I) *nikak da go pobedi* (pres. P). *Zatova povikal* (aor. narr. P) *na pomost kral Asen i obestal* (aor. narr. P) *da mu dade* (pres. P) *venec s nadpis carska titla, koeto Justinian bil obestal* (plusq. narr. P) *po-rano da dade* (pres. P) *na Trivelija*. (P.H.) “Aquest Asen I fou tsar de Bulgària. Lleó l’Isàuric tenia un gran guerra amb el califa àrab, però no el podia de cap manera vèncer.

Per això va demanar ajuda al rei Asen i va prometre de donar-li una corona amb la inscripció del títol de tsar, que Justinià havia promès abans donar a Tervel”.

Observem que poden alternar-se les formes no-narratives i narratives, segons la font dels esdeveniments que es van explicant, i també perquè a les oracions subordinades no és obligatòria la forma narrativa i a les formes *da* + present és molt rara: *Razvigorov se bil* (aor. narr. I) *kato lav i kogato municiiite mu se svarsili* (aor. narr. P), *toj se zastreljal* (aor. narr. P) *za da ne zalovjat* (pres. P) *ziv.* (S.G.) “Razvigorov es va batre com un lleó i quan les seves municions s’acabaren, ell es va disparar perquè no l’agafessin viu”.

Balgarskata carkva se bila zanimavala (plusq. narr. I) *s vaprosa, no ne mozela* (imperf. I) *sama da go resi* (pres. P). (K.K.)

“L’església búlgara havia estudiat la qüestió, però sola no podia resoldre-la”.

A slusajte (imperat. I) *kakvo cetoh* (aor. P) *pak az v brailskata ‘Zora’: ruskijat car stjal da predlozi* (fut. pas. narr. P) *na Franc Josif da si podeljat* (pres. P) *Evropejska turcija.* (S.D.)

“I escolteu què he llegit jo al ‘Aurora’ de Braila: el tsar de Rússia hauria proposat a Francesc Josep de repartir-se la Turquia europea”.

Toj pristigna (aor. P) *v Sofija, kadeto nauci* (aor. P), *ce Todor Aleksandrov tarsel* (imperf. narr. I) *doveren mlad covek da mu pomaga* (pres. I). (S.G.)

“Ell arribà a Sofia, on va saber que Todor Aleksandrov buscava un jove de confiança per ajudar-lo”.

Vodacat gi uvedomi (aor. P), *ce kongresat bil pocti svarsil* (plusq. narr. P) *rabotata si i ce delegatite steli da badat razkvartiruvani* (fut. pas. narr. I passiu) *v tova selo.* (S.G.)

“El guia els assegurarà que el congrés havia gairebé acabat els seus treballs i que els delegats serien allotjats en aquest poble”.

Ivancev (1976: 353), citant Stankov (sense donar cap referència), apunta la possibilitat d'establir una oposició no-narratiu / narratiu amb una correlació de tres membres: una sèrie de formes evidencialment neutres en oposició subordinant a la sèrie de formes testimonials i a la sèrie de formes narratives, que es trobarien en oposició equipolent entre sí, però conclou que, tot i ser un plantejament lògic, és difícil de demostrar amb fets lingüístics, excepte en el pla del passat. Una oposició en aquests termes donaria aquestes sèries de formes verbals, teòricament:

<u>Formes testimonials</u>	<u>Formes neutres</u>	<u>Formes narratives</u>
aorist	present (històric)	aorist narratiu
imperfet	present	imperfet narratiu
plusquamperfet	perfet	plusquamperfet narratiu
futur passat	futur	futur passat narratiu

El punt feble d'aquest esquema, segons l'autor, és el fet que les formes narratives només són obligatòries en el pla del passat, als altres plans només són optatives i sovint, més que valor narratiu, tenen un valor modal de distanciament del parlant o de disconformitat:

Zasto se bil natovaril (plusq. narr. P) *toj s takava ogromna, istoriceska otgovornost, kakvato bezsamneno noselo* (imperf. narr. I) *negovoto patuvane po Evropa?* (S.D.)

"Per què s'havia carregat ell amb aquesta gran, històrica responsabilitat que indubtablement portava el seu viatge per Europa?"

Sto mu trjabvalo (imperf. narr. I) *da gleda* (pres. I) *tija raboti – kaza* (aor. P) *bezpokojno baba Ivanica.* (I.V.)

"Ves, què li calia veure aquestes coses – digué preocupada l'àvia Ivanica".

Lindstedt també fa un plantejament en aquest mateix ordre d'idees, però per a ell les formes evidencialment neutres són la sèrie dels perfets secundaris (vg. 6.4.4). Les

formes narratives constitueixen un evidencial de "narració indirecta" que mostren que "l'esdeveniment discursiu" no es refereix a "l'esdeveniment narrat" directament, sinó a través d'un altre esdeveniment discursiu que anomenaríem "esdeveniment discursiu narrat" (*narrated speech event*). Aquest autor no creu que el concepte de mode s'hagi definit tan exactament que es pugui distingir estrictament del caràcter evidencial. Quan un significat modal està gramaticalitzat el resultat es pot anomenar mode. La modalitat té a veure amb la necessitat i possibilitat, les fonts de les quals varien. L'actitud del parlant respecte del seu discurs no és l'única font de modalitat (cita Lyons, 1977: 797). Donades aquestes consideracions, és raonable assumir que les formes narratives constitueixen un mode, impliquen una reserva epistèmica basades en el fet que el parlant està transmetent una informació indirecta. Es podria considerar un exemple de modalitat epistèmica, i la distinció entre formes narratives normals i dubitatives ³⁶ és certament epistèmica. Però si en utilitzar les formes narratives el parlant també indica la motivació de la reserva epistèmica és usual distingir un tipus separat de modalitat que es podria anomenar modalitat evidencial. Des del punt de vista del parlant tant les formes indicatives com les narratives presenten la condició de sinceritat ("el parlant creu en allò que explica"), la modalitat evidencial només expressa la base d'aquesta creença (Lindstedt, 1985: 262-263).

Un fet que cal assenyalar és que si bé el concepte de les formes narratives és clar i unànim a tots els autors, la terminologia i el tractament no semblen del tot clars. Les formes narratives es caracteritzen per la neutralització del tret <PAS> i això pressuposa que les formes verbals que només es diferencien per la relació "R ant S" / "R simul S" tenen un correlat narratiu comú. En conseqüència, hi ha una única forma narrativa que correspon al present i a l'imperfet, una que correspon al perfet i plusquamperfet, etc., no

³⁶ Les anomenades per altres autors "formes narratives reforçades".

dues d'homònimes. Però a la majoria de les gramàtiques (Andrejcin, 1977: 258 i ss.; 1978: 221 i ss.; 1983: 352 i ss.; Stojanov, 1984: 394 i ss.; Krastev, 1992: 120 i ss.; Garibova i Kitova, 1996: 117 i ss.) es descriuen i exemplifiquen el present narratiu, l'imperfet narratiu, el perfet narratiu, el plusquamperfet narratiu, etc. i es sol dir que la distinció entre "present narratiu" i "imperfet narratiu", etc. es pot deduir generalment del context (vg. 5.4.1.1). Pasov (1989: 150 i ss.) fa una descripció global, però apunta que el present i l'imperfet coincideixen perquè es perd la diferència entre els moments d'orientació present i passat, i que els sis temps compostos es distribueixen en tres parells de temps narratius, és a dir, també en treu sis. Maslov (1981: 276 i ss.) és més coherent tot i que empra una terminologia molt personal, i descriu entre les formes narratives un passat-present I que correspon al present i l'imperfet, un passat II que correspon al perfet i plusquamperfet i un futur I que correspon al futur i futur passat. El seu passat I correspon a l'aorist, que té un correlat narratiu propi, cosa sobre la que no hi ha cap discussió. Els seus present-passat II, passat II (aquest seria un cas d'homonímia) i futur II corresponen a les formes narratives "emfàtiques", que altres autors anomenen "reforçades" i per a Kucarov són les formes narratives del mode conclusiu.

Scatton (1984: 330 i ss.) deixa clar que existeix una sola forma narrativa per a cada parell de formes no-narratives, apart l'aorist, i Kucarov (1998: 418 i ss.) també descriu una sola forma narrativa i no dues per a cada parell de formes no-narratives, però en descriure-les utilitza una doble terminologia, incloent-hi termes llatins:

passat narratiu (aorist narratiu)

present narratiu (imperfet narratiu)

futur narratiu (*futurum praeteriti* narratiu)

present resultatiu narratiu (plusquamperfet narratiu)

futur resultatiu narratiu (*futurum exactum praeteriti* narratiu)

La possibilitat d'utilitzar dos termes diferents per referir-se a una mateixa forma pot induir a pensar que es tracta de dues formes verbals, encara que siguin homònimes, cosa que en aquest cas no és certa.

A l'hora d'intentar trobar una formulació que pugui donar compte de les formes narratives, és interessant de tenir present aquest comentari de Pasov (1984: 7-8): en tots els casos en què es transmet un esdeveniment, encara que sigui present, hi ha un moment anterior en el qual el parlant n'és informat. Per molt proper que sigui, l'anterioritat d'aquest moment respecte del moment del discurs transforma el present en un "present passat", és a dir, l'imperfet. Així podríem considerar que el caràcter narratiu, per la seva pròpia essència, pressuposa la referència a un moment d'orientació anterior, per aquesta raó el present i el futur, en passar a la forma narrativa, ho fan com un imperfet i un futur passat, respectivament.

Des d'aquest punt de vista, en relació amb el problema terminològic que comentàvem abans, creiem que la denominació més coherent de les cinc formes narratives fóra:

aoíst narratiu

imperfet narratiu

futur passat narratiu

plusquamperfet narratiu

futur passat perfet narratiu.

Podem assajar ara d'establir una formulació que representi les formes narratives. Aparenlem les formes verbals que només es diferencien per la relació "R simul S" / "R ant S":

present E simul R simul S

imperfet E simul R ant S

perfet	E ant R simul S
plusquamperfet	E ant R ant S
futur	E post R simul S
futur passat	E post R ant S

La neutralització de les relacions entre R i S ens dóna, respectivament, per a cada parell: "E simul R", "E ant R" i "E post R", és a dir, una relació temporal de l'acció verbal amb un moment d'orientació no fixat (Kucarov, 1998: 417).

Per tal de relacionar aquestes formes amb el moment del discurs, seguint Pasov (vg. *supra*) considerem un punt de referència R', que representa el moment que el parlant se n'assabenta de l'esdeveniment a través de "les paraules d'una altra persona". Aquest punt R' ha de ser posterior al "moment d'orientació no fixat" que caracteritza cada forma temporal i, lògicament, ha de ser anterior al moment del discurs (no es pot explicar allò que encara no se sap). En conseqüència, les formes narratives vindran caracteritzades per una relació comuna: "R ant R' ant S" i aplicant-la a cada una de les relacions entre E i R tenim les tres formes narratives:

imperfet narratiu	E simul R ant R' ant S
plusquamperfet narratiu	E ant R ant R' ant S
futur passat narratiu	E post R ant R' ant S

L' aorist narratiu queda com a forma absoluta que no té un moment de referència perquè és la pròpia forma verbal qui el marca: E ant R' ant S.

Prescindim del futur passat perfet narratiu perquè és una forma artificial en la consciència dels parlants.

Observem el paral·lelisme amb la sèrie dels perfets secundaris, en el cas d'aquests es tracta d'una actualització del passat, en el cas de les formes narratives podríem parlar d'una anteriorització del present. Obviament la forma verbal per si

mateixa no diu res sobre la distància temporal entre R i R', ja que R és un moment d'orientació no fixat, ni tampoc entre R' i S, que pot ser un espai gairebé immediat o de molt de temps. Si interessés a l'acte comunicatiu s'hauria d'explicitar.

6.4.3 Situació del discurs indirecte.

Les formes narratives són una categoria autònoma respecte del discurs indirecte, encara que bàsicament tenen la mateixa finalitat. Les formes narratives també es poden incloure al discurs indirecte (Andrejcin, 1977: 267; 1983: 361; Dahl, 1985: 151). En aquest mateix sentit s'expressava Andrejcin (1976: 346) remarcant que els conceptes de discurs indirecte (*kosveno izkazvane*) i *oratio obliqua* (*kosvena rec*) no són equivalents i que la *oratio obliqua* pot contenir tant discurs indirecte com discurs personal. Cal puntualitzar que aquesta terminologia es presta totalment a confusió: el discurs indirecte de l'autor són les formes narratives i la seva *oratio obliqua* és el que aquí entenem per discurs indirecte. Però és exacte que al discurs indirecte s'utilitzen sovint formes narratives, tot i que en aquests contextos puguin ser redundants.

La transmissió d'una afirmació aliena amb les formes narratives no s'ha de confondre amb el fenomen sintàctic del discurs indirecte, que utilitza formes no narratives del mode indicatiu. Les formes narratives en tots els casos transmeten fets que el parlant coneix a través d'una altra persona, però ni la sintaxi de l'oració ni el lèxic no donen cap dada sobre aquest fet (Maslov, 1981: 274-275):

Zaminal (aor. narr. P) *li? Naistina? Toj ne mi kaza* (aor. P), *ce ste patuva* (fut. I). (S.G.)

"Ha marxat? De debò? Ell no em va dir que viatjaria".

La forma d'aorist narratiu en aquest exemple pressuposa que el parlant no tenia constància de la marxa de la persona en qüestió i se n'assabenta pel seu interlocutor. També es podria considerar una forma admirativa, de sorpresa.

Veiem uns exemples de l'ús normal de les formes narratives:

Ivajlo mu obestal (aor. narr. P) *da go izmoli* (pres. P) *ot hana*. (S.H.K.)

"Ivajlo li va prometre que ho demanaria al khan".

Samuil mu bil poveril (plusq. narr. P) *da pazi* (pres. P) *tozi grad*. (Mak.) "Samuil li havia confiat la defensa (lit.: que guardés) d'aquesta ciutat".

Imperatorat zavzel (aor. narr. P) *i grad Skopie, koito mu bil predaden* (plusq. narr. P passiu) *ot Roman, sina na balgarskija vladetel Petar*. (Mak.) "L'emperador conquerí també la ciutat de Skopje, la qual li havia estat lliurada per Romà, fill del sobirà búlgar Pere".

Es tracta de fets històrics que l'autor no coneix personalment, sinó a través de llibres i documents; la forma narrativa ens assabenta justament d'això. Si fos la crònica d'un historiador contemporani dels fets descrits utilitzaria l'aorist.

Heus ací ara uns exemples de discurs indirecte, caracteritzat no per les formes verbals utilitzades sinó per l'estructura sintàctica: oració subordinada completiva depenent d'un verb de parla:

Edni govorjat (pres. I) *za njakakvo magljava jugoslavjanstvo, a drugi napravu kazvat* (pres. I), *ce sa* (pres. I) *sarbi i ce Makedonija e* (pres. I) *srabska*. (Mak.)

"Uns parlen d'un vague iugoslavisme i altres directament diuen que són serbis i que Macedònia és sèrbia".

Radoslavov sam bese tova potvardil (plusq. P), *ce toj darzi* (pres. I) *komiteta v racete si*. (H.T.)

"El mateix Radoslavov havia afirmat que ell prenia el comitè a les seves mans".

És mitjançant l'estructura sintàctica de l'oració que el parlant indica que transmet una informació aliena.

I finalment veiem uns exemples d'estructura sintàctica de discurs indirecte on s'utilitzen les formes narratives a l'oració subordinada. Dahl (1985: 151) assenyala que en búlgar la forma narrativa és utilitzada per marcar el discurs indirecte a les oracions subordinades però, tot i que és cert, no és una pauta general, com hem vist.

V taka narecenata Solunska legenda... se kazva (pres. I), *ce na Solunskoto tarzenie se govorelo* (imperf. narr. I) *i na balgarskija ezik.* (Mak.)

"A l'anomenada llegenda de Salònica... es diu que al mercat de Salònica es parlava també búlgar".

Mezdu drugoto toj mi zajavi (aor. P), *ce propusnal* (aor. narr. P) *gornija slucaj da go saobsti* (pres. P) *na drugarite.* (H.T.)

"Entre altres coses ell em va fer saber que va deixar passar la susdita ocasió per informar-ho als camarades".

Vece otbeljazahme (aor. P), *ce v balgarskata ikonopis si sluzeli* (imperf. narr. I) *glavno s naturali, neorganicni pigmenti.* (L.P.)

"Ja vam assenyalar que a la pintura búlgara d'icones es servien principalment de pigments naturals inorgànics".

V carsijata njakoj mi kaza (aor. P), *ce Marin otisal* (aor. narr. P) *s parvencite v konaka.* (S.D.)

"Al mercat algú em va dir que Marin va anar amb els notables a l'alcaldia".

I un interessant exemple de discurs indirecte amb formes narratives en oracions niuades:

Negovijat nacalnik-stab razkaza (aor. P) *po-kasno, ce generalat mu kazal* (aor. narr. P), *ce ne mogal* (imperf. narr. I) *da otkaze* (pres. P) *i priel* (aor. narr. P) *predlozenieto na car Ferdinand, no njakolko casa po-kasno promenil* (aor. narr. P) *resenieto si i go othvarlil* (aor. narr. P). (S.G.)

“El seu cap d’estat major va explicar més endavant que el general li digué que no podia refusar i va acceptar la proposta del tsar Ferran, però unes hores més tard va canviar de parer i la va rebutjar”.

I encara podem trobar contextos on s’alternen unes formes i altres a l’oració subordinada. L’ús de les formes narratives aquí sol donar un cert matís dubitatiu:

Pop Krastju nali kazvase (imperf. I), *ce njama* (pres. I) *pari?* – *Na pocek ja vzel* (aor. narr. P). *Trijset hiljadi grosa. Kazvase* (imperf. I), *ce broil* (aor. narr. I) *samo pet.* (S.D.)

“El pare Krastju no deia que no té diners? – A crèdit els va prendre. Trenta mil groixi. Deia que va pagar només cinc”.

I heus ací un exemple d’oració subordinada amb formes narratives que inclou una oració que reproduïx el discurs directe, que en tal cas requereix formes no-narratives:

Toj mi kaza (aor. P), *ce general Lazarov bil kazal* (plusq. narr. P): *nie njama da pozvolim* (fut. P) *da pravjat* (pres. I) *izbori.* (S.G.)

“Ell em va dir que el general Lazarov havia dit: no permetrem que facin eleccions”.

És interessant de constatar, però, que el punt de partida de la transformació del perfet cap a les formes narratives és un fenomen sintàctic semblant al que en una oració subordinada s’expressen amb el perfet els fets passats quan a l’oració principal s’utilitzen verbs del tipus *kazvam* “dir”.

En aquests casos, a diferència de la situació en la llengua antiga, a l’oració subordinada no es pot utilitzar l’aorist o l’imperfet pel caràcter fortament testimonial del passat modern. Al pla temporal del no-passat, en canvi, es poden utilitzar les formes de present i de futur corresponents, la qual cosa permet de mantenir a l’oració subordinada la mateixa estructura del discurs directe. Fins i tot en la llengua actual també és possible

en aquests casos l'ús de formes narratives, que esdevé redundant, i dóna matisos expressius concrets, generalment de distanciament o de dubte. Comparem aquests dos exemples:

Naistina za starija monarh se govorese (imperf. I), *ce e* (pres. I) *basta na njakolko nezakonni deca.* (S.G.)

“Veritablement de l'antic monarca es deia que era el pare d'alguns fills il·legítims”.

Poradi izvestna fiziceska prilika s car Boris... sastesvuvaha (imperf. I) *sluhove, ce Draganov bil* (imperf. narr. I) *sin na car Ferdinand.* (S.G.)

“Per la visible semblança física amb el tsar Boris... corria la brama que Draganov era fill del tsar Ferran”.

En el primer exemple el parlant comparteix l'afirmació (“veritablement”) i utilitza el present, en el segon exemple el parlant comenta una xafarderia de palau que no gosa certificar, per això utilitza la forma narrativa.

Ivancev (1976: 356-357) considera que l'ús de formes narratives a la subordinada va permetre, conseqüentment, prescindir de l'oració principal, i pensa que fóra interessant d'esbrinar en quin moment històric s'opera la substitució de forma sistemàtica. Això no és fàcil a causa de la fractura cultural que es va operar durant la llarga ocupació otomana (1396-1878), en l'època justament que es gestava la llengua moderna. La cultura queda circumscrita als monestirs i l'escadussera producció literària (generalment de caire religiós) segueix utilitzant la llengua antiga estereotipada; tenim testimonis de la llengua viva real a partir del segle XIX, quan ja s'havien assolit tots els grans canvis dins del sistema (analitisme morfològic, pèrdua de l'infinitiu, ús de les formes narratives, aparició dels perfets secundaris, etc.).

6.4.4 Situació del perfet secundari i el seu subsistema.

El perfet té la seva semàntica pròpia: mostra que l'acció expressada és anterior a tota altra acció simultània amb el moment del discurs, o sigui, en el món real on es troba el parlant. El paper del perfet és el de dur l'acció anterior al món present (Pencev, 1987: 469). En aquest cas, doncs, s'està partint d'una descripció del perfet com a temps relatiu.

L'aorist, expressant la mateixa acció, mostra, en canvi, que aquesta s'ha acomplert en un món real anterior en el qual el parlant n'era testimoni. Les formes verbals que expressen anterioritat respecte d'una altra acció (formes relatives) no impliquen necessàriament la testimonialitat del parlant.

Les oracions amb aorist o amb perfet poden ser igualment certes o falses en relació amb la semàntica del verb:

Ivan procete (aor. P) *taja kniga*.

"L'Ivan va llegir aquest llibre".

Ivan e procel (perf. P) *taja kniga*.

"L'Ivan ha llegit aquest llibre".

Totes dues oracions són sempre certes (o falses, això dependrà de factors extralingüístics, però no de la forma verbal).

Ivan izleze (aor. P).

"L'Ivan va sortir".

Ivan e izljazal (perf. P).

"L'Ivan ha sortit".

Aquestes dues oracions poden ser certes un dia i falses l'endemà.³⁷ Per assegurar-ne la veracitat caldria fixar l'acció en el temps. Però aquestes altres dues oracions poden tenir una interpretació diferent:

³⁷ Recordem que el perfet búlgar no té el valor de passat proper.

Ivan idvâ (aor. I) *u nas*.

"L'Ivan va venir a casa nostra".

Ivan e idval (perf. I) *u nas*.

"L'Ivan ha vingut a casa nostra".

La primera pot ser certa només si es coneix quan s'ha acomplert l'acció (tot i que no cal que es manifesti explícitament). L'aspecte perfectiu del verb podria delimitar l'interval temporal. La segona és vertadera sempre, si és interpretada com una caracterització del subjecte (Pencev, 1987: 470).

La lectura atributiva d'una oració amb perfet és compatible amb la característica del perfet com un operador que transforma una acció passada en una característica de la situació present (Pencev, 1987: 471).

També Lindstedt (1985: 99) assenyala que el perfet búlgar assigna formalment al subjecte la propietat de l'esdeveniment passat. Puix que l'aorist requereix la testimonialitat del parlant, en el context de suposició present és natural trobar temps del pla no-passat (present, perfet, futur), tot i que Pencev (1987: 471) remarca que en alguns contextos molt concrets és possible l'aorist:

Ivan, izglezda (pres. I), *pristigna* (aor. P).

"L'Ivan, sembla, ha arribat".

Aquesta oració serà possible només en un context on, per exemple, s'està esperant l'arribada imminent del subjecte i se sent trucar a la porta. Però el significat inferencial és normalment propi dels temps del pla del no-passat.

En la interpretació inferencial del perfet es basa l'aparició d'una sèrie de formes verbals secundàries relacionades amb el perfet (Lindstedt, 1985: 97-98). Però aquestes formes no s'han de veure com una mena de "mode inferencial" sinó més aviat com una reinterpretació del que és el perfet en relació amb els altres temps del pla del passat

(Lindstedt, 1985: 273). Kucarov (1994: 5), en canvi, veu en aquestes formes un mode conclusiu (vg. 6.8).

Pencev (1987: 471) no creu que calgui basar aquestes formes en el caràcter inferencial ja que no sempre transmeten una idea de suposició, però destaca també que aquesta sèrie de formes són en essència formes de perfet. Genceva-Desclés (1982: 56) també és d'aquesta opinió i estudia les formes secundàries juntament amb les de perfet. Aquesta forma expressa un estat existent en el moment del discurs que és el resultat d'una acció anterior, i l'ús d'un participi o altre seria un reflex de l'oposició aorist / imperfet en el temps de l'acció. Tanmateix aquesta autora considera que l'inferencial és un dels valors del perfet (Genceva-Desclés, 1988: 2).

Aquesta és també la posició de la llengua literària macedònia, on es descriuen paral·lelament un passat indeterminat (perfet) acabat amb el participi sobre el tema d'aorist, i un passat indeterminat inacabat amb el participi sobre el tema d'imperfet, tot i que en un cert nombre de verbs i en algunes parles només existeix el primer (Koneski, 1967: 459-461). L'ús d'una o altra forma del perfet, amb valor de passat testimonial, permet conservar l'oposició aorist / imperfet (Lunt, 1952: 92).

Parvev (1976: 399-400) considera que el participi passat actiu inacabat li dóna al perfet un matís modal més especial. Els dos perfets estan condicionats per la seva posició de valor desigual dins del sistema: apart de la manca del perfet secundari a les parles occidentals, hi ha nombrosos casos d'homonímia als verbs de la II conjugació i es dóna sempre als de la III:

Pri tova balgarskite pravitelstva, po atavizam ot minaloto, sa gledali (perf. I) *s izvestna mnitelnost varhu dejatelnostta na ekzarhijata i sa postavjali* (perf. I / perf. sec. I) *neprjako klinove v kolelata i.* (H.T.)

“Sobre això els governs búlgars, per atavisme del passat, han mirat amb un cert rezel l’activitat de l’exarquia i li posaven indirectament bastons a les rodes”.

També assenyala Parvev (1976: 409) que el perfet secundari està limitat per la categoria d’aspecte, ja que el participi que el forma és infreqüent als verbs d’aspecte perfectiu.

Podem considerar la formulació del perfet “E ant R simul S” com derivada de la de l’aorist “E ant S” amb l’addició d’una relació “R simul”, és a dir, com una actualització de l’aorist, relacionada amb el caràcter resultatiu del perfet en el pla del present. Aquesta operació la podem repetir amb els altres temps del pla del passat “ant S” i obtenim així tota la sèrie de les formes secundàries o “semblants al perfet”:

imperfet → perfet secundari:

E simul R ant S → E simul R ant R’ simul S

plusquamperfet → plusquamperfet secundari:

E ant R ant S → E ant R ant R’ simul S

futur passat → futur passat secundari:

E post R ant S → E post R ant R’ simul S

(Lindstedt, 1985: 273; Pencev, 1987: 471-472).

L’autor búlgar afegeix també la forma secundària derivada del futur passat perfet:

E ant R post R’ ant S → E ant R post R’ ant R” simul S

I dóna aquest exemple per posar de manifest que és possible aquest tipus de relació tan complexa:

Ne mu dadoh (aor. P) *togava knigata, zastoto ne bjah* (imperf. I) *siguren, ce ste ja procete* (fut. P) *do sega; ako mu ja bese dal* (plusq. P) *togava, toj otdavna e stjal da ja e procel* (fut. pas. perf. sec. P), *siguren sam* (pres. I).

“No li vaig donar aleshores el llibre perquè no estava segur que el llegiria, fins ara; si li ho hagués donat aleshores, ell fa temps que l’hauria llegit, n’estic segur”.

El pas d’una acció passada al pla del present, que és una funció del perfet, es pot interpretar com una “perfectivació” de l’aorist. És natural que aquest procés pugui afectar a tots els esdeveniments passats orientats a una acció en aorist o, en general, a totes les relacions temporals d’anterioritat:

Gospoda, ministar-predsedateljat mi kaza (aor. P), *ce ste pozelali* (perf. P) *da mi se predstavite* (pres. P). (S.G.)

“Senyors, el primer ministre m’ha dit que desitjàveu presentar-vos a mi”.

Aquesta situació no és nova: en referir-se a l’oposició aorist / perfet en búlgar antic, Dobrev (1973: 11) assenyala que l’aorist expressa objectivament una acció acomplerta en el passat i el perfet denota la seva actualització en el moment del discurs.

Dit d’una altra manera, en búlgar és possible dur un esdeveniment passat al pla del present, al món real del parlant. En el context de la transmissió de pensaments i comentaris s’inclou l’acció d’aquest operador d’actualització de la mateixa manera que en la transmissió d’informació obtinguda a través de tercers s’inclou l’acció de l’operador narratiu (Pencev, 1987: 472).

Des del punt de vista de la relació modal el caràcter de perfet d’aquestes formes és una qüestió d’ús condicionat contextualment, mentre que en el pla temporal es situa a nivell del sistema. L’essència de les formes “semblants al perfet” es dedueix del significat bàsic del perfet, definit com l’actualitat d’una acció passada mitjançant el seu resultat en el moment del discurs juntament amb la indeterminació de l’acció en el passat (Petkov, 1987: 43-44).

A la base del parentiu temporal del perfet amb les formes que anomenem secundàries es troba l'actualització de l'acció a través del seu resultat, per aquesta raó Petkov (1987: 45) anomena aquestes formes "passats actuals".

Lindstedt (1985: 267-268) justifica la situació de les formes secundàries dins del sistema basant-se en el fet que el perfet realment té un doble estatus: d'una part s'oposa a les altres formes d'indicatiu per les seves referències temporals, d'altra part serveix com a contrapartida evidencialment neutra, de vegades inferencial, de l'aorist. Però les altres formes testimonials de l'indicatiu, és a dir, les marcades <+PAS>, en principi poden tenir també la seva contrapartida neutra perquè no tots els fets no observats directament pel parlant han de ser coneguts obligadament a través d'una altra persona. Els perfets secundaris constitueixen el subsistema de les formes evidencialment neutres, i amb aquest criteri l'autor distribueix les formes corresponents en tres grups:

<u>Formes testimonials</u>	<u>Formes neutres</u>	<u>Formes narratives</u>
aorist	perfet	aorist narratiu
imperfet	perfet secundari	imperfet narratiu
plusquamperfet	plusquamperfet secundari	plusquamperfet narratiu
futur passat	futur passat secundari	futur passat narratiu

La denominació col·lectiva de "perfets secundaris" es justifica perquè aquestes formes són històricament més noves, tenen un abast d'ús més limitat i perquè no tenen encara una situació clarament establerta dintre del sistema.

D'aquesta anàlisi de Lindstedt, així com de la conclusió que se'n deriva de la descripció que fa Petkov (1987: 47-48) de les situacions comunicatives on és possible l'ús dels perfets secundaris (vg. 4.2.2.3), es dedueix que aquestes formes estan relacionades amb les formes narratives i que, tot i que coincideixin formalment, no són formes del mode conclusiu. També sembla lògic pensar que les anomenades "formes

narratives que conserven l'auxiliar en 3ª persona" són de fet formes de la sèrie dels perfets secundaris; no poden ser conclusives perquè presenten els esdeveniments com una afirmació personal, no com una suposició o deducció, i no poden ser narratives perquè conserven l'auxiliar a la 3ª persona.

I sled tova, godina napred nikoj ne e znael (perf. sec. I) *nisto*. (Kvrk.)

"I després d'això, un any després ningú no sabia res".

Ne mozete (pres. I) *da se sardite* (pres. I) *na Negovo Velicestvo car Boris, ce ne e znael* (perf. sec. I) *tova*. (S.G.)

"No us podeu enfadar amb Sa Majestat el tsar Boris, que no sabia això".

No toj ne e mozel (perf. sec. I) *da napravi* (pres. P) *drugo, osven da go slusa* (pres. P). (S.G.)

"Però ell no podia fer altra cosa que escoltar-lo".

Bog mi e (pres. I) *svidetel, ce tova, koeto stana* (aor. P) *az ne sam go iskal* (perf. sec. I). (S.G.)

"Déu és testimoni que això que ha passat jo no ho volia".

Legacijata nauci (aor. P) *ot poveritelen i tvardo dostoveren iztocnik, ce Negovo Velicestvo naistina e obmislel* (perf. sec. P) *seriozno plan da otarve* (pres. P) *stranata ot politiceskoto obarkvane*. (S.G.)

"L'ambaixada ha sabut per una font confidencial i molt fidedigna que Sa Majestat veritablement ha preparat seriosament un pla per treure el país de l'agitació política".

Kakvo napravihme (aor. P) *brate moj! Kakvo malko sme znaeli* (perf. sec. I) *otca leroteja!* (I.V.)

"Què hem fet, germà meu! Què poc coneixíem el pare lerotei!".

Aquesta oposició fou descrita per primera vegada per Pasov (1965; 1976: 190-194) qui la va anomenar "categoria gramatical de resultativitat", sobreentenenent el caràcter categorial autònom d'aquest fenomen. També en fa esment Gerdzikov (1973; 1976: 227-228), incloent la resultativitat com un dels trets diferencials dels jocs d'oposicions que caracteritzen el seu sistema estereomètric.

L'oposició no-resultatiu / resultatiu posa de relleu la diferència entre les formes que expressen només la relació de l'acció amb un moment d'orientació, els temps d'acció (*akcionni vremena*) i les que expressen la relació del resultat de l'acció amb un moment d'orientació, els temps resultatius (*rezultativni vremena*).

Puix que hi ha quatre moments d'orientació hi haurà quatre temps resultatius, segons Pasov (1989: 134-135): perfet (moment del discurs), plusquamperfet (moment anterior), futur perfet (moment posterior) i futur passat perfet (moment posterior respecte d'un d'anterior). Per a Gerdzikov (1976) i Kucarov (1998) els únics moments d'orientació possibles són només dos: el del discurs i un moment anterior. La discrepància rau en el fet de prendre en consideració la relació de l'acció i no la del resultat en els temps resultatius. Efectivament, al futur perfet el resultat de l'acció s'orienta al moment del discurs amb una relació de posterioritat, i al futur passat perfet el resultat de l'acció es relaciona amb un moment d'orientació anterior, i la relació és de posterioritat. Els dos temps resultatius més freqüents són el perfet i el plusquamperfet:

I sega sam ostanal (perf. P) *sastijat*. (S.G.)

"Fins i tot ara segueixo éssent el mateix".

Govori (pres. I) *se polozitelno, ce Osmansko anonimno druzestvo, koeto bese zakupilo* (plusq. P) *pocti vsickata ada, proizvedena minalata godina v Rumelija, e faliralalo* (perf. I/P). (S.D.)

“S’assegura que la Societat anònima otomana, que havia comprat gairebé tota la sarja produïda l’any passat a Rumèlia, ha fet fallida”.

Tramvaite sa (pres. I) *kato vagoni na tren – pojasni* (aor. P) *pop Krastju, kojto be cel* (plusq. I) *i znaese* (imperf. I). (S.D.)

“Els tramvies són com vagons de tren – explicà el pare Krastju, que havia llegit i sabia”.

A Radoslavov vapreki vsicko obicase (imperf. I) *Balgarija i be rabotil* (plusq. I) *za Balgarija*. (K.K.)

“Però Radoslavov malgrat tot estimava Bulgària i havia treballat per a Bulgària”.

Nikoj e izljazal (perf. P) *da ni posrestne* (pres. P). (S.D.)

“Ningú (no) ha sortit a rebre’ns”.

Malgrat que el valor resultatiu caracteritza aquestes formes verbals, no és l’únic significat possible. Podem trobar exemples de perfets i plusquamperfets no resultatius, que corresponen a l’anomenat valor “d’acció”:

No kak mislite (pres. I) *vie, toku-taka li e stanalo* (perf. P) *vsicko? Ne, bratja, krav se e ljala* (perf. P) *i tam*. (S.D.) “Però què penseu vosaltres, així ha estat tot? No, germans, s’ha vessat sang també allà”.

Faliralo e (perf. I/P) *tova Osmansko druzestvo s kapital ot petstotin hiljadi liri zlatni*. (S.D.)

“Ha fet fallida aquesta Societat otomana amb un capital de cinc-centes mil lires d’or”.

Takova vpecatlenie izvljakoh (aor. P) *i az ot ekzarh Josif I, kogato bjah otisal* (plusq. I) *da darza* (pres. I) *kolokviuma si v Carigrad i napravih* (aor. P) *vizita u nego za sbogom*. (H.T.)

“Aquesta impressió vaig treure també jo de l’exarca Josep I quan vaig anar a Constantinoble a dirigir el meu col.loqui i li vaig fer una visita de despedida”.

Germanskata most bese (imperf. I) *v svoja apogej i nikoj dotogava ne bese uspjaj* (plusq. P) *da spre* (pres. P) *pobednija hod na vermahta prez cjala Evropa.* (S.G.)

“La potència alemanya estava al seu apogeu i ningú fins aleshores no havia aconseguit aturar la marxa victoriosa de la Wermacht per tota Europa”.

I stignahme (aor. P) *pri Bitolja, kadeto se bese sabrala* (plusq. P) *silata na obedinenite krale i despoti.* (S.H.K.)

“I vam arribar a Bitolja, on s’havia aplegat la força unida dels reis i dèspotes”.

Prez 1899 g., kogato se be sastojala (plusq. P) *parvata Hagska konferencija, Balgarija be izpratila* (plusq. P) *v Haga delegacija na celo s d-r Stancov i major Hesapciev.* (K.K.)

“En 1899, quan s’havia celebrat la primera conferència de La Haia, Bulgària havia enviat a La Haia una delegació presidida pel Dr. Stancov i el major Hesapciev”.

La categoria morfològica definida per aquesta oposició Kucarov (1998: 389) l’anomena “aspecte de l’acció” (*vid na dejstvie*) i el seu contingut semàntic es basa en la relació entre l’acció i el seu resultat en un moment d’orientació determinat.

El gramema resultativitat expressa el resultat de l’acció, actualitzat en el moment d’orientació següent més proper. En el significat més general el gramema no-resultativitat expressa manca de dades sobre l’acció o el resultat i en el seu significat principal assenyala l’acció (Kucarov, 1998: 390).

La marca formal de la categoria és el morfema d’aorist actualitzat dins del participi passat (actiu o passiu). Les formes no-resultatives són les no marcades.

Que el temps i l’aspecte de l’acció són categories diferents queda demostrat pel fet que es poden trobar simultàniament en una mateixa forma verbal les marques de totes dues: ST-*e sam pis-A-I* “hauré escrit”, presenta la marca de futur ST- juntament amb la marca de resultativitat –A- al participi.

En l'esfera de la no-resultativitat és vàlida l'oposició temporal simultaneïtat / no-simultaneïtat. En el camp de la resultativitat l'oposició temporal es redueix a dos elements: posterioritat / no-posterioritat. En conseqüència, els temps resultatius bàsics són el present resultatiu (perfet) i el futur resultatiu (futur perfet), que són els que estan orientats al moment del discurs, és a dir, són formes no-relatives. Referits a un moment d'orientació anterior, tenim els temps resultatius relatius: el present resultatiu relatiu (plusquamperfet) i el futur resultatiu relatiu (futur passat perfet) (Kucarov, 1998: 389-391).

En resum, l'oposició no-resultatiu / resultatiu ens reordena el sistema en aquestes dues sèries, la de l'esquerre és la no marcada:

aurist

present

perfet

futur

futur perfet

imperfet

plusquamperfet

futur passat

futur passat perfet

aurist narratiu

imperfet narratiu

plusquamperfet narratiu

futur passat narratiu

futur passat perfet narratiu

aurist conclusiu (?)

imperfet conclusiu

plusquamperfet conclusiu

futur passat conclusiu

futur passat perfet conclusiu

imperfet concl. narr.

plusquamperfet concl. narr.

futur pas. concl. narr.

futur pas. perfet concl. narr.

A la llengua literària macedònia les formes compostes amb el participi en *-l-* són formes "distanciades", és a dir, mostren l'acció distanciada en el temps o en la realitat. El parlant, o bé no assumeix un compromís sobre la realitat de la seva informació perquè és indirecta, o bé fa referència a una acció esdevinguda en un moment anterior que és encara rellevant al moment del discurs (Lunt, 1952: 91). L'ús del perfet amb valor resultatiu es circumscriu sobre tot a la 1ª persona (Koneski, 1967: 465). El plusquamperfet assenyala que l'acció va començar previament al moment del qual es parla, i l'oposició directe / distanciat es neutralitza, per la qual cosa no s'utilitza molt freqüentment; hom prefereix el perfet, i el moment de referència anterior s'assenyala per altres mitjans (Lunt, 1952: 97).

Basant-se en l'asimetria actual de la posició dels clítics a la 3ª pers. del perfet (*pravil sam go* "l'he fet", *pravil si go* "l'has fet", però *pravil go e* "l'ha fet"), Ivancev (1976: 357-358) exposa la hipòtesi que el perfet va seguir el mateix procés de distanciament a tot el domini del búlgar, que es podria equiparar al procés de sintetització del perfet en altres llengües eslaves. Però en búlgar no duria a assumir el valor de passat general sinó a assumir el valor narratiu, que es caracteritza precisament per la pèrdua de l'auxiliar a la 3ª pers. Per tal de diferenciar formalment i funcionalment el perfet de la forma narrativa quan calgui, s'hauria restaurat el seu caràcter analític afegint la forma verbal *e*, però no formaria ja una unitat fonètica amb el verb conjugat, i per aquesta raó apareix al final.

Les formes resultatives del tipus *imam* + participi passat passiu (vg. 5.5.5) no es consideren formes verbals diferents, sinó formes perifràstiques que solen correspondre al perfet i on es destaca la relació del valor resultatiu amb l'objecte:

Od dve godini sum se zagrizli (perf. P) *da soberam* (pres. P) *malu narodni pesni, ot koj dosega imam sobrani* (perf. P perif.) *do stotina i povik'e.* (Mak.) "Des de fa dos anys m'he ocupat de recollir algunes cançons populars, de les quals fins ara tinc reunides fins a una centena i més".

En aquest exemple es veu força clar el contrast entre la forma de perfet, en la que el caràcter resultatiu s'orienta cap al subjecte, i la forma perifràstica, amb el caràcter resultatiu orientat cap a l'objecte.

No és casual que aquestes formes resultatives noves tinguin la més àmplia utilització a les parles sudoccidentals i constituïxin tot un subsistema estable a la gramàtica normativa macedònia (vg. 5.5.5), ja que el valor resultatiu de les formes *sam* + participi passat actiu ha estat desplaçat en un grau notable pel valor narratiu no-testimonial. Aleshores el buit dins del sistema quant al valor resultatiu s'ha compensat amb les formes *imam* + participi passiu.

Nombroses llengües construeixen el perfet sobre la base del participi passiu, però mitjançant procediments diversos han desenvolupat una expressió del perfet actiu-transitiu mitjançant el que Cohen (1989: 132-133) anomena construccions estatives. Segons aquest autor, el més freqüent és integrar l'expressió passiva en una construcció possessiva, fent del posseïdor l'agent responsable de l'estat constatat. A les llengües on la possessió s'expressa mitjançant un verb "tenir" el perfet actiu-transitiu es forma amb aquest verb unit a un participi passiu. A una notable distància geogràfica i cultural dels parlars macedonis, però per una raó semblant, trobem una situació idèntica a les llengües iberorromàniques occidentals, a les quals no existeixen les formes compostes que denoten un valor resultatiu o de perfet. I aleshores en aquestes llengües, quan hi cal, s'utilitzen les formes *ter* + participi en gallec (Freixeiro, 2002: 453-456), *tener* +

participi en asturià (A.L.I.A., 1999: 225) i *ter* + participi en portuguès (Cunha i Cintra, 1985: 284-285).

6.6 L'oposició modal bàsica: relació objectiva / relació no-objectiva.

Els modes marcats varien d'una llengua a l'altra. Una generalització possible és que l'oposició més típica de mode és indicatiu / no-indicatiu, on el primer element sempre és el membre més real o assertiu de l'oposició. Tradicionalment l'imperatiu s'inclou entre els modes, però n'és un mica especial perquè és utilitzat sobre tot en oracions imperatives, que presenten algunes propietats sintàctiques i pragmàtiques especials. Morfològicament l'imperatiu sol ser la menys marcada de les formes verbals, freqüentment idèntic al tema verbal (Dahl, 1985: 26). També remarca aquest fet Lyons (1968: 319-320), que es dona a moltes llengües que flexionen el verb segons diverses categories, i el qualifica de sorprenent. Aquest és el cas del búlgar pel que fa als verbs de la II conjugació (temes en -i-): *govorja* "parlar", tema *govor-i-*, imperatiu 2ª pers. sg. *govori*.

Lyons (1995: 359) destaca que no hi ha consens sobre l'establiment d'un marc teòric comprensiu que sigui coherent en la teoria i empíricament satisfactori per tal de descriure i valorar la modalitat. Per a aquest autor, el mode és, per definició, la categoria que resulta de la gramaticalització de la modalitat, ja sigui epistèmica, deòntica o de qualsevol altre tipus (Lyons, 1995: 355).

Hi ha dues vies per a la descripció del concepte de mode: una via morfològica que surt del concepte de forma morfològica (gramatical) i reconeix l'existència d'un nombre diferent de modes a diferents llengües i la via sintàctica que dona la possibilitat d'allunyar-se dels modes tradicionalment considerats i descobrir tot l'actiu d'estructures

modals. Aquesta aproximació en un sentit ampli fa possible una classificació més completa de les característiques modals del discurs. Si hom té en compte que les modalitats, en els seus significats concrets, són magnituds històricament canviant, aquesta concepció permet posar de manifest les etapes de la formalització progressiva dels significats modals. La gramàtica russa, per exemple, juntament amb l'indicatiu i l'imperatiu, dóna l'estatus de "modes especials" a algunes construccions analítiques, la semàntica de les quals s'acosta als significats corresponents del subjuntiu, optatiu, condicional, etc. (Kitova, 1999: 37, citant Grepl, 1974). Segons la gramàtica russa, la categoria de mode és un sistema de formes oposades que expressen la relació de l'acció amb la realitat i presenten significats de realitat, exhortació o pressuposició i possibilitat (Plotnikova, 1982: 618-619). Istrina (1953: 473) puntualitza que expressa la relació establerta pel parlant entre acció i realitat. En rus hi ha un bon nombre de partícules modals que poden expressar manifestacions de la voluntat del parlant o relacions amb la realitat o amb l'acció, amb la versemblança del discurs o poden expressar la transmissió subjectiva de paraules alienes (Sapiro, 1953: 643-644). Les partícules modals aporten a l'oració diversos significats de la relació subjectiva amb l'acció, i també es poden unir amb significats d'una relació objectiva de l'acció amb la realitat (Svedova, 1982: 727).

Basant-se en la realització específica de les relacions modals de cada llengua eslava, els estudiosos proposen diferents interpretacions de la categoria de modalitat. L'accent en la descripció de la categoria de modalitat en un sentit més ampli o més restringit, és a dir, com una categoria semàntica o com una categoria gramatical, depèn de les característiques estructurals de cada llengua (Kitova, 1999: 34).

La categoria de modalitat té un ampli espectre en búlgar a causa de l'estructura analítica de la llengua i la riquesa de mitjans gramaticals amb què s'expressa la seva essència ontològica i també pel caràcter de les seves relacions objectives amb la realitat.

La consciència lingüística búlgara també diferencia dos tipus de modalitat: objectiva i subjectiva. A la modalitat objectiva es descobreix la relació del contingut de l'oració amb la realitat, tant pot ser real com irreal:

Vodata si tecese (imperf. I) *krotko*.

"L'aigua s'escolava mansament".

A la modalitat subjectiva es descobreix la relació del parlant amb el contingut de l'oració:

Bezporno, bez da se poznavä (pres. I) *nasata dejstvitelnost, ne moze* (pres. I) *da se pisat* (pres. I) *razkazi*.

"Indiscutiblement, sense conèixer la nostra realitat no es poden escriure relats".

La qüestió de la delimitació de la modalitat objectiva i subjectiva és delicada i es presta a discussió (Kostadinova, 1999: 95).

La modalitat és una categoria complexa que difícilment es pot definir d'una forma homogènia i categòrica. Està clar que interactua activament amb tot el sistema de les altres categories funcionals i semàntiques i està estretament relacionada amb el nivell pragmàtic. Des d'aquesta posició, en el camp de la modalitat s'observa una interdependència complexa de quatre factors comunicatius: parlant, oient, contingut del discurs i realitat (Kostadinova, 1999: 101-102).

El fenomen de la modalitat rep interpretacions diferents, es pren bé com una categoria conceptual, bé com una categoria semàntico-funcional, bé com una categoria morfològica o sintàctica. Tot i que hi ha llengües on l'única forma gramatical que expressa el contingut de la modalitat és el mode, és fals considerar *a priori* que una categoria no és modal si no està expressada per un mode (Gerdzиков, 1984: 83).

Per tal de descriure més exactament el nombre i característiques de les categories modals en general, Gerdzиков (1982: 30) assenyala que a més de les

categories verbals simples (persona, nombre, temps, etc.) la morfologia cal que inclogui unes categories complexes (hipercategories) que agrupen algunes de simples (sincategories). La modalitat en búlgar es realitza precisament en el marc d'una hipercategoria.

La hipercategoria mode (*modus*) verbal reuneix totes les formes relacionades amb el concepte de modalitat dins del criteri més ampli. Aquí la categoria bàsica és el mode (*naklonenie*) caracteritzat com un mode de l'acció (Gerdzikov, 1984: 85).

La categoria mode de l'acció (*modus na dejstvieto*) o, en la terminologia més habitual, mode (*naklonenie*), mostra la relació del parlant amb l'acció i la relació de l'acció amb la realitat. Per la seva part, la categoria mode del discurs (*modus na izkazvaneto*) expressa la valoració del parlant sobre la relació del discurs amb la realitat (Gerdzikov, 1982: 29). El doble caràcter de la definició del pla del contingut d'aquesta categoria complexa s'expressa a través de dues oposicions: narratiu / no-narratiu i subjectiu / no-subjectiu i s'obté així un sistema simètric quàdruple que comprèn un element doblement marcat: formes dubitatives (*nedoverciv*)³⁸ *bil cetjal*³⁹; dos de marcats: formes narratives (*preizkazni*) *cetjal*, i formes de suposició (*umozakljucitelni*) *cetjal e*; i un de no marcat: formes testimonials (*udostoveritelni*) *cetese* (Gerdzikov, 1984: 77-78).

Lindstedt (1985: 300, nota 13) posa en dubte la necessitat de diverses categories modals i creu que el terme *modus actionis* (*modus na dejstvieto*) és poc afortunat perquè recorda l'*Aktionsart* (*nacin na dejstvieto = modus actionis*),⁴⁰ quan es tracta de coses totalment diferents. I afegeix que no veu perquè aleshores el mode imperatiu no es podria incloure a la categoria *modus dicendi actionis*.

³⁸ Literalment, "de malfiança".

³⁹ Les formes verbals amb què l'autor exemplifica el sistema són de 3ª pers. sg. dels imperfets respectius.

⁴⁰ Nota sobre la terminologia búlgara: *modalnost* "modalitat"; *modus* "mode" (gramatical) en sentit abstracte; *naklonenie* "mode" (la categoria morfològica verbal); *nacin* "mode, manera" en sentit general.

Kucarov (1984: 84) argumenta que aquest sistema es construeix sobre dos trets diferents: narrativitat i subjectivitat. Està d'acord amb la rellevància d'ambdues oposicions, però considera que l'oposició narratiu / no-narratiu caracteritza la relació del parlant amb el discurs i forma una categoria morfològica autònoma, en tant que l'oposició subjectiu / no-subjectiu caracteritza un tipus de relació del parlant amb la realitat de l'acció.

La modalitat objectiva s'interpreta com quelcom que és vàlid en un determinat món epistèmic o deòntic. La modalitat epistèmica subjectiva és la qualificació per part del parlant del seu compromís epistèmic. El parlant pot expressar les seves creències i actituds i els seus propis desitjos i ordres i no relatar com un observador neutral l'existència d'unes o altres situacions. Totes les llengües tenen mitjans per expressar els diversos tipus de compromís epistèmic: hipotètic, condicional, provisional, etc. Algunes els gramaticalitzen i altres els lexicalitzen o semilexicalitzen amb verbs modals, adjectius i adverbis modals (Lyons, 1995: 354-355).

El principal mitjà d'expressió de la modalitat objectiva és el mode, que al seu nivell sintàctic presenta l'oposició entre les formes indicatives i totes les altres. La modalitat objectiva està orgànicament relacionada amb la categoria de temps. En búlgar està plenament gramaticalitzada pel mode, fins al punt que ambdós conceptes es superposen i es confonen. Kostadinova (1999: 96) fa notar que a la *Gramàtica* de l'Acadèmia de Ciències (1983) el terme "modalitat" gairebé ni s'esmenta, tot i que els valors modals de les diverses formes temporals d'indicatiu són descrits acuradament (vg. 4.3).

La modalitat subjectiva es presenta com un tret opcional del discurs. Els significats expressats per aquest contingut semàntic no són homogenis i molts no tenen una relació directa amb la gramàtica. La base semàntica de la modalitat subjectiva és el

concepte de matís o valor en sentit ampli, es tracta no solament d'una qualificació lògica racional sinó també de les múltiples variants de la reacció emocional. Tots aquests matisos s'expressen amb una variada gamma de mitjans lingüístics. La modalitat subjectiva, tot i que no es formuli terminològicament així, es presenta a través dels valors modals de la major part de les formes temporals i amb molt diversos mitjans lèxics i sintàctics (Kostadinova, 1999: 96).

La categoria de mode es construeix sobre l'oposició semàntica d'acord amb el tret realitat / no-realitat (*realnost / nerealnost*) en forma d'oposició modalitat objectiva / modalitat subjectiva. En el marc de la modalitat subjectiva es diferencien nombrosos significats modals dels quals només alguns estan gramaticalitzats. Només les formes amb una semàntica modal demostrada, que expressa significats i matisos subjectiu-modals formalitzats poden formar un mode separat (Kucarov, 1984: 44).

En conjunt, la relació subjectiva pressuposa diferents valors modals relacionats amb la realitat (o, més exactament, amb la irrealitat) de la relació entre el subjecte verbal i l'acció, en tant que la relació no-subjectiva no pressuposa aquests valors, en particular assenyala una acció real des del punt de vista del parlant (Kucarov, 1994: 149).

L'oposició objectiu / subjectiu des del punt de vista de la modalitat és força relativa, ja que en una sèrie de casos es difumina i els seus dos correlats es transvasen l'un a l'altre. A les llengües romàniques està representada per l'oposició indicatiu / subjuntiu, en altres llengües prou una concepció objectiva de la modalitat, amb graus de subjectivitat. El búlgar té una posició intermitja: acceptant el contingut de la modalitat objectiva expressada pel mode indicatiu i avantatjat pel mode imperatiu, de fet posa l'accent al condicional i a l'ús modal dels temps indicatius, que donen al concepte una caràcter subjectiu, estilísticament expressiu (Kostadinova, 1999: 102).

Moltes de les funcions modals no són proposicionals i queden fora del domini de la semàntica de condicions de veritat; les categories gramaticals de mode i temps són interdependents a totes les llengües que tenen ambdues categories (Lyons, 1995: 351). La relació entre modalitat i temporalitat és molt forta, com ho demostra indiscutiblement el sistema temporal edificat sobre els dos modes representatius, indicatiu i narratiu, malgrat que en la comprensió dels lingüistes les dues categories conscientment es deslliguen i es parla d'un ús modal especial complementari dels temps (Kostadinova, 1999: 103). Per a Andrejcin (1976: 27) les formes modals no indicatives es relacionen temporalment només amb un futur, més proper o més llunyà i, eventualment, amb un futur passat.

El contingut semàntic de la categoria morfològica de mode és la relació del parlant amb l'acció. L'oposició bàsica a la categoria és objectiu / no-objectiu⁴¹, on la sèrie de formes no marcades correspon a la modalitat objectiva (mode indicatiu), en oposició a tres sèries de formes marcades que corresponen a la modalitat subjectiva: modes imperatiu, condicional i conclusiu (Kucarov, 1998: 405-406).

Observem que dues sèries de formes marcades tals com el mode imperatiu i el mode condicional tenen ambdues dues marques totalment diferents (vg. 5.2.2 i 5.2.3) i, en conseqüència, ens podem preguntar sobre la identitat original de l'imperatiu analític i el condicional sintètic.

Alguns autors antics, com Gruev (1858: 45) barrejaven les formes sintètiques i analítiques en la descripció de l'imperatiu i per a altres, com Momcilov (1868: 54), les formes (sintètiques) d'imperatiu es reduïen a les 2es persones i les formes analítiques amb *da* eren les integrants del mode subjuntiu ("mode subordinant" en la terminologia de l'autor). Aquest és més o menys l'enfocament dels autors que han acceptat

⁴¹ Kucarov (1998: 398) la descriu com "subjectiu / no-subjectiu".

l'existència d'un mode subjuntiu (vg. Parvev, 1975: 283-284). Maslov (1981: 290-291) tot i admetent la no existència d'un mode subjuntiu específic, diu que aquestes formes analítiques en fan la funció. Mladenov (1929: 288-289) en la seva *Història de la llengua* no diu res sobre les formes analítiques de l'imperatiu.

Cal remarcar que l'imperatiu, en passar al discurs indirecte, ho fa obligatoriament en la forma analítica, i aquesta és una funció de subjuntiu a les llengües que en tenen. Recordem que el mode imperatiu sol ser personalment defectiu en moltes llengües i que les formes de no-2ª persona són precisament de subjuntiu.

Aleshores podríem pensar que les formes analítiques d'imperatiu en búlgar tenien en principi una funció "subjuntiva" (de fet es podria dir que encara la tenen) però l'absència d'un mode subjuntiu les ha enquadrades al mode imperatiu, i d'aquí les dues marques diferents d'aquest mode. Segons Mircev (1963: 205) les formes analítiques amb *da* són molt antigues, ja estan documentades als primers manuscrits, i l'ús es manté viu durant el període del búlgar mig i arriba ininterrompudament a la llengua moderna. Vaillant (1948: 232-233) corrobora la antiguitat d'aquestes formes i a la seva selecció de textos del segle XI en dóna exemples:

Da oupuvaetu (imperat. I) *Izdraili na gospode eko otu gospody milosti.* (SI 129 [130], 6-7)

"Confia, Israel, en el Senyor perquè del Senyor (és) la misericòrdia".

Si examinem alguns exemples del búlgar antic observem que s'utilitzen invariablement les formes sintètiques d'imperatiu a la 2ª persona, sg. i pl.:

I glagolase (imperf. I) *Isousovi pomèni* (imperat. I) *mi gi egda pridesi* (fut. P) *vi cesaristvi tvoemi.* (Lc 23, 42)

"I deia a Jesús: recorda't de mi quan arribis al teu regne".

I rece (aor. P) *morju mlíci* (imperat. I) *i oustani* (imperat. P). (Mc 4, 39)

"I digué al llac: calla i estigues quiet".

Radouite sê (imperat. I) *i veselite sê* (imperat. I) *eko muzda vasa mnoga estu* (pres. I) *na nebesexu*. (Mt 5, 12)

"Alegreu-vos i celebren-ho perquè la vostra recompensa és gran en el cel".

Radouite sê (imperat. I) *su mnojô eke obretu* (aor. P) *ovicô mojô pogybusôjô*. (Lc 15, 6)

"Celebren-ho amb mi perquè he trobat la meva ovella que havia perdut".

I rece (aor. P) *minii synu eju oticju otice dazdi* (imperat. P) *mi dostoinôjô casti imenie*. (Lc 15, 12)

"I el fill menor digué al seu pare: pare, dóna' la part de l'herència que em pertoca".

Vise oubu eliko aste rekôtu (pres. P) *vamu bljusti subljudaite* (imperat. I) *i tvorite* (imperat. I) *po delomu ze ixu ne xodite* (imperat. I). (Mt 23, 3)

"Tot el que us manen compliu i observeu, però no feu com ells".

També s'utilitza a la 1ª persona pl., que tenia una forma sintètica pròpia a la llengua antiga:

I glagola (aor. I) *imu vu tu dini vecerou byvusju preidemu* (imperat. P) *na onu polu*. (Mc 4, 35)

"I els digué aquell mateix dia cap al vespre: passem a l'altra riba".

Les formes analítiques només s'utilitzen per a la 3ª pers. sg. i pl., tot i que existia una 3ª pers. sg. sintètica, probablement per la seva homonímia amb la 2a:

Glagolasê (imperf. I) *emou vsi da raspêtu bôdetu* (imperat. I passiu). (Mt 27, 22)

"Tots li digueren: que sigui crucificat".

Togda ze i predastu (aor. P) *imu da i propinôtu* (imperat. P) (Jn 19, 16) "Aleshores els l'entregà perquè el crucifiquessin".

Ize imatu (pres. I) *ousi slysati da slysitu* (imperat. I). (Mt 4, 23)

"Qui tingui orelles per escoltar, que escolti".

Tugda sôstei vu ijudei da begajôtu (imperat. I) *na gory.* (Mt 24, 16) "Aleshores els que siguin a Judea que fugin a les muntanyes".

Podem constatar l'alternança d'ús en un mateix context, sempre seguint el mateix criteri:

Iny estu supaslu (perf. P) *da supasetu* (imperat. I) *i sê.* (Lc 23, 35)

"(Ell) que ha salvat els altres que es salvi ell mateix".

Aste ty esi (pres. I) *cesar'i ijudeisku supasi* (imperat. I) *sê samu.* (Lc 23, 37). "Si ets el rei dels jueus salva't tu mateix".

I fins i tot dintre de la mateixa oració:

Bljudete sê (imperat. I) *niktoze vasu da ne prelistitu* (imperat. P). (Mt 25, 4) "Estigueu alerta, que ningú no us enganyi".

Aquesta distribució es mantindrà durant l'època del búlgar mig. Heus ací uns exemples del segle XIV:

Aste i gore sei recete (pres. P) *dvigni* (imperat. P) *sê i vevruzi* (imperat. P) *sê vi more i bôdetu* (fut. P). (Mt 21, 21)

"Si dieu a aquesta muntanya: alça't i tira't al mar, i serà".

Ize ne imate (pres. I) *srebra ni ceni siduse koupite* (imperat. P) *i piite* (imperat. I) *i jadite* (imperat. I), *be-srebra i ceni vino i maslo.* (Is 55, 1)

"Havent vingut els qui no teniu plata ni diners, compreu i beveu i mengeu sense plata ni diners vi i oli".

Ize aste xosteti (pres. I) *vêstii byti vu vasu da bôdeti* (imperat. P) *vasi slouga.* (Mt 20, 26)

"Qui vulgui ser important entre vosaltres, que sigui el vostre servidor".

Aquest és el mateix criteri que s'observa en general en la llengua moderna: a les 2es persones s'utilitzen les formes propiament imperatives, que són les sintètiques:

Ti, momce, si sabiraj (imperat. I) *ustata! Gledaj* (imperat. I) *i tvoja Madzini tam!* (S.D.)

"Tu, noi, tanca't la boca! Mira el teu Mazzini allà!"

Ne se nadjavaj (imperat. I) *vece, Ahmed, ne promenjaj* (imperat. I) *nisto, cuvas* (pres. I)

li, nisto ne promenjaj! (imperat. I) (S.D.)

"No esperis ja, Ahmed, no canviis res, sents? No canviis res!"

Gospodi, ili mu otvori (imperat. P) *ocite, ili mu gi savsem zatvori* (imperat. P). (S.G.)

"Senyor, obre-li els ulls o tanca-li'ls del tot".

Rece (aor. I) *Bog: ne jazte* (imperat. I) *ot tjah i ne se dokosvajte* (imperat. I) *do tjah, za*

da ne umrete (pres. P). (*Gn 3, 3*)

"Digué Déu: no mengeu d'ells i no us acosteu a ells perquè no moriu".

A totes les altres persones s'utilitzen les formes analítiques:

Mladicka Italija, mladicka Evropa... e, hajde da se podmladim (imperat. P) *i nij!* (S.D.)

"La joveneta Itàlia, la joveneta Europa... eh, rejuenim-nos també nosaltres!"

Gospod da ni e (imperat. I) *na pomost!* (S.G.)

"Que Déu ens ajudi!" (lit.: ens sigui d'ajuda).

Nisto ne mozem (pres. I) *da popravim* (pres. P) *s plac. Todor e* (pres. I) *ubit. Da varvim*

(imperat. I), *da ni kazat* (imperat. P) *kade e* (pres. I) *Todor.* (S.G.) "No podem arranjar

res amb plors. Todor és mort. Anem, que ens diguin on és Todor".

Rece (aor. I) *Bog: da bade* (imperat. I) *svetlina. I bide* (aor. I) *svetlina.* (*Gn 1, 3*)

"Digué Déu: que sigui la llum. I fou la llum".

A kakvo da storja (imperat. I), *gramatice Vojsile?* (S.H.K.)

"I què he de fer, gramàtic Vojsil?"

I rece (aor. I) *tja na zenata: istina li kaza* (aor. P) *Bog, da ne jadete* (imperat. I / pres. I)

ot nikoe darvo v raja? (*Gn 3, 1*)

“I digué ella a la dona: de debò Déu digué que no mengeu de cap arbre del jardí?”.

Aquest darrer exemple és un imperatiu en discurs indirecte, per això apareix en la forma analítica tot i que sigui una forma de 2ª persona.

També, però, es poden alternar les formes sintètiques i analítiques, generalment amb un matís emfàtic:

Cuvaj (imperat. I), *sestra si njama da ti dam* (fut. P), *da znaes!* (imperat. I). (S.D.)

“Escolta, la meva germana no et donaré, que ho sàpigues!”.

Es pot trobar també l’alternança de formes analítiques diferents:

Neka poglednem (imperat. P) *rabotata si kakvato e* (pres. I), *neka se gotvim* (imperat. I)
za naj-tezkoto i da ne cakame (imperat. I) *vece otnikade drugade, da mislim* (imperat. I)
samo kak mozem (pres. I) *nie sami da si pomognem* (pres. P). (S.D.)

“Mirem la nostra tasca tal com és, preparem-nos per al més difícil i no esperam ja res d’enlloc, pensem només com podem ajudar-nos nosaltres mateixos”.

Els exemples mostren que tant a la llengua antiga com a l’actual a les persones que existeix una forma sintètica, sempre és la de preferència; quan no n’hi ha, s’utilitzen les formes analítiques. Es pot pensar, doncs, que les formes propiament imperatives són les sintètiques, i pel caràcter defectiu quant a persona d’aquest mode, allà on no n’hi ha s’utilitzen les formes analítiques. Una situació paral·lela trobem a les llengües romàniques i remarquem que les formes analítiques també en búlgar fan una funció “subjuntiva” a l’oració subordinada. Les formes analítiques de 2ª persona només s’utilitzen als predicats compostos i al discurs indirecte, en ambdós casos una oració subordinada, i en aquests contextos no es solen analitzar com a formes analítiques d’imperatiu sinó com a construccions sintàctiques *da* + present. Ho corrobora el fet que les formes imperatives amb *neka* (*da*) no són possibles en aquests contextos. Es pot dir,

doncs, que hi ha una diferència intrínseca entre les formes sintètiques i analítiques d'imperatiu i d'aquí l'existència de marques diferents.

Les formes analítiques amb *neka (da)*, un antic adverb, són relativament modernes, ja que al període del búlgar mig encara no estan documentades (Mircev, 1963: 205). Als escrits del segle XIX s'utilitzen ampliament amb un valor optatiu, i observem que aquestes perífrasis no estan encara gramaticalitzades com a formes d'imperatiu i que es poden construir amb altres formes temporals apart del present:

Neka vasata krav, proljana na gorite makedonski, da slozi (pres. P) za simbol na sloboda, a vasata deviza neka bide (aor. I): sloboda ili smart' (Mak.)

"Que la vostra sang, vessada per les muntanyes macedònies, faci de símbol de llibertat, i que la vostra divisa fos: llibertat o mort".

Neka Bog blagoslovi (pres. P) pravoto ni delo i denja na vastanieto. (Mak.) "Que Déu beneixi la nostra recta acció i el dia de la revolta".

A la llengua moderna aquestes formes analítiques tenen freqüentment el valor d'exhortació i autorització:

Neka da pijat (imperat. I) pri mene. (I.V.)

"Que beguin amb mi".

Neka da vidim (imperat. P) sega dnesnata delegacija za posrestnane. (S.G.) "Veiem ara la delegació que avui hem de rebre".

Neka naj-napred da specelim (imperat. P) vojnata, togava mnogo problemi ste polucat (fut. P) svoeto razresenie. (S.G.)

"Guanyem primer de tot la guerra, aleshores molts problemes trobaran /la seva/ solució".

Observem també l'ús en 1ª persona:

Neka priznaja, (imperat. P) *ce az visoko cenja* (pres. I) *vasija talant*. (S.G.) "He de confessar que jo valoro molt la vostra disposició".

Ocasionalment remarquem que amb valor modal imperatiu es poden trobar també perífrasis del tipus *stiga* + present o perfet:

Stiga Bog da blagoslovi (imperat. P) *orazieto ni, stiga otecestvoto ni, tova nase izmaceno otecestvo*. (I.V.)

"Que Déu beneeixi les nostres armes, la nostra pàtria, aquesta pàtria nostra martiritzada".

Stiga! Hajde, stiga sme tarsili! (imperat. I) *Njama* (pres. I) *nikoj*. (S.D.)

"Prou! Apa, hem buscat prou! No hi ha ningú".

Pel que fa al condicional, sabem que les formes sintètiques són relativament noves. Mladenov (1929: 287) nega categòricament que siguin formes condicionals, per a aquest autor són formes de present d'indicatiu de verbs iteratius utilitzades a l'oració condicional. El mateix autor, parlant de l'aspecte (p. 277) comenta que les formes iteratives sufixades s'interpreten freqüentment amb valor condicional. Mircev (1963: 208) és de la mateixa opinió, però la matisa en el sentit que es tracta de verbs imperfectius nous amb el sufixos iteratius *-va-*, *-a-* / *-ja-* que no s'utilitzaven amb valor de present actual i han desenvolupat un matís de possibilitat o capacitat d'acompliment de l'acció en determinades condicions, per la qual cosa s'utilitzen a l'oració condicional. I remarca que aquest ús és rar en la llengua literària, tot i que és més freqüent a la parla popular i fins i tot en alguns dialectes ha arribat a suplantar les formes analítiques del condicional. Stojanov (1984: 391) remarca que aquestes formes amb valor condicional només existeixen a les parles orientals.

Sembla clar, doncs, que les formes sintètiques del condicional eren en principi formes d'un present d'indicatiu i a través del seu ús a l'oració condicional han passat a

fixar-se com a formes del mode condicional. De fet coincideixen formalment amb el present dels verbs imperfectius formats per sufixació a partir de perfectius i la diferència només es fa evident pel context:

Slusaj (imperat. I) *Rado, dohozdas* (cond. I) *v Klisura, na gosti u gospoza Muratlijska?*
(I.V.)

“Escolta Rada, aniries a Klisura de visita a casa de la senyora Muratlijska?”.

He, da imame (pres. I) *edin Ljubobratc, az mu stavam* (cond. I) *bajraktarka, pa ste hodim* (fut. I) *da secem* (pres. I) *zelkite*. (I.V.)

“Eh, si tinguéssim un Ljubobratc jo seria la seva portabandera, aniríem a degollar les cols”.

Notem que aquesta oració està estructurada com una condicional real (present i futur) per tal d’accentuar el matís irònic del parlant.

La modalitat deòntica s’expressa en búlgar amb el mode imperatiu. Formes especials d’imperatiu només existeixen a la 2ª pers., sg. i pl., només en el cas que la voluntat del parlant es pot transmetre personalment i directa a l’executor. Les formes compostes amb *da* i *neka* (*da*) formen un paradigma complet de nombre i persona, però són testimoni d’una participació lèxico-sintàctica en l’expressió d’aquest tipus de modalitat quan no es tracta de la 2ª persona (Kostadinova, 1999: 97).

A la llengua col.loquial s’utilitza el futur amb valor imperatiu. Pel seu camp la modalitat volitiva es refereix a accions precedents que es situen o en un moment posterior immediat o en un futur més allunyat. És interessant l’aplicació de la modalitat deòntica amb formes de passat. La construcció *da* + perfet es refereix, però, a una acció futura:

Do teb sta (pres. I), *Rado, da sedna* (pres. P)... *sakan da ne si begala* (perf. I). “Al teu costat, Rada, vull seure... perquè no fugis”.

Aquí es pot afegir (amb reserves) que aquesta modalitat, juntament amb l'assertiva, és un component del mode indicatiu i que gravita cap a ell en una relació formal (Kostadinova, 1999: 97).

L'estatus del mode condicional és indiscutible, segons Kostadinova (1999: 97) perquè està suficientment gramaticalitzat com a mitjà d'expressió de la modalitat hipotètica.

Amb les formes del condicional sintètic s'expressa un matís especial de disposició, capacitat de fer alguna cosa, en tant que l'analític denota la possibilitat eventual en sentit ampli:

Izjazdam "(m'ho) menjaria tot" [en sóc capaç].

Bih izjal "(m'ho) menjaria tot" [si tingués gana].

De fet, Andrejcin (1976: 27) considera l'existència de dos modes hipotètics, anomenats comunament mode condicional: un *modus eventualis* que dóna l'acompliment de l'acció per part del subjecte només com possible, i un *modus potentialis* que expressa que el subjecte està en condicions de dur a terme l'acompliment de l'acció. El primer correspon a les formes analítiques i el segon, a les sintètiques.

També Ivancev (1976: 348-349) assenyala que el condicional està en regressió, i en alguns parlars fins i tot en forma residual, i per compensar la mancança la llengua ha creat una nova forma, anomenada potencial o condicional sintètic.

Els sufixos amb què es forma el condicional sintètic es consideren homònims dels sufixos imperfectivants. Així aquí són marques tant de la imperfectivitat com de la possibilitat o la capacitat de veritat. Segons Gerdzikov (citada per Kostadinova, 1999: 100 sense donar referència) els verbs imperfectius secundaris tenen una doble funció modal: expressar la modalitat indicativa i la modalitat potencial no-indicativa. La síntesi

de les dues modalitat reforça el matís de disposició en el camp de la modalitat potencial hipotètica:

Kupuvam (cond. I) *go, ako mi go dadat* (pres. P) *na izgodna cena.*

“Ho compraria si em fessin un bon preu”.

D'exemples semblants resulta clar que el valor temporal concret d'aquesta forma modal és irrellevant. En essència el present potencial (condicional sintètic), com a testimoni de la perduda localització temporal s'especialitza en l'expressió de la modalitat potencial en els seus nombrosos matisos: disposició, capacitat, possibilitat i convicció de la no-abolició de les accions.

El matís de inevitabilitat, característic del futur però transposat sobre el present modal, utilitzat en el seu lloc, se sent molt més tangiblement a les formes de 2ª pers:

Slusaj (imperat. I): *ostavas* (pres. I) *tuk i se predavas* (pres. I).

“Escolta: et quedes aquí i et lliures”.

Un altre matís modal molt propi del condicional sintètic és la seva vigorosa expressivitat, la qual s'associa a la indeterminació i el caràcter hipotètic:

Udavvam (cond. I) *te, ta stes* (pres. I) *da posinees* (pres. P) *stari lazec.* “T'ofegaria fins que et tornessis blau, vell mentider”.

Aquí la decisió evident és totalment subjectiva i amb un caràcter emocional clar. Al discurs no hi ha informació sobre si el subjecte modal està convençut de la inevitabilitat de l'acció o no. El propi concepte de futur sempre pressuposa un moviment emocional que l'exclou fins a un cert punt del convenciment del parlant que l'acció encara no realitzada es realitzarà finalment.

El condicional sintètic té tot el paradigma. Juntament amb les formes de present s'utilitzen les de passat i les de futur, i té també formes narratives i narratives emfàtiques.

Aquí coincideixen dos tipus de modalitat: no-testimonial i epistèmica. La forma del condicional passat és totalment homosèmica amb el futur passat a la mateixa posició sintàctica:

Ako bjaha ziveli (plusq. I) *tuk razbojnici, dosega tozi dom ne stojavase* (cond. pas. I) *zdrav.*

“Si haguéssin viscut aquí revolucionaris, aquesta casa no hauria estat sencera fins ara”.

Aquí es descobreix l'altra no menys significativa qualificació modal del condicional sintètic, que no existeix al futur, la possibilitat sobre la base d'una acció no realitzada al passat.

En conseqüència, aquest mode és potencial només a mitges, perquè pot funcionar també com a irreal. La presència del condicional sintètic en oracions independents contempla la seva identitat total amb el condicional analític al mateix context sintàctic. Expressant disposició com un matís de la potencialitat, el condicional sintètic és portador d'una semàntica optativa:

Izskubvam (cond. I) *ti iz garloto prokletij ezik.*

“T'arrencaria de la gola la llengua mentidera”.

Dobla també la funció del condicional analític com a expressió de la capacitat de l'acompliment de l'acció, la qual es pren com típica si es prefereix la forma de 3ª pers. en forma de present del condicional sintètic:

Mene me ottam i djavoljat ne izkarva (cond. I).

“A mi d'allà ni el diable em trauria”.

L'única diferència entre ambdós condicionals és l'ornament més subjectiu i expressiu del sintètic, que indubtablement enriqueix el seu espectre modal (Kostadinova, 1999: 100-101).

La modalitat optativa (que també pot ser pròpia del condicional) s'expressa principalment amb mitjans morfològics en un context estilísticament marcat (amb imperfet i reducció de la categoria de persona, perquè només és rellevant la 1^a):

Eh, da mozeh (imperf. I) *da ostana* (pres. P) *zavinagi mlad*.

"Ah, si pogués quedar-me per sempre jove".

El modalitzador en imperfet *iskah* "volia" també és un representant de la modalitat optativa, però en el camp del mode indicatiu (Kostadinova, 1999: 98):

Iskah (imperf. I) *da popitam* (pres. P), *ako mi e* (pres. I) *pozvoleno, kakvo te e zaneslo* (perf. P) *cak tam?* (S.D.)

"Volia preguntar, si m'és permès, què t'ha portat fins allà?".

Semblant a l'optativa, però suficientment individualitzada, és la modalitat inductiva (*podbuditelna*), que s'expressa amb els modalitzadors impersonals *trjabva, sledva* "cal" i el verb *moga* "poder" en 2^a i 3ª pers. en el camp del mode indicatiu o amb les formes condicionals impersonals *bi trjabvalo, bi sledvalo* "caldria". Malgrat que aquest tipus de modalitat correspon a l'imperatiu, freqüentment s'especialitzen en la seva representació formes amb altres mitjans lingüístics (Kostadinova, 1999: 98).

6.7 L'oposició possibilitat real / possibilitat hipotètica al camp de l'oració condicional.

En el camp de l'oració condicional hom observa diverses oposicions que es poden catalogar plenament com a modals, per tal d'expressar les diferents gradacions de possibilitat, des de la real fins a la irreal.

L'oració condicional pot ser presentada pel parlant com a hipotètica (suposada) amb diversos matisos: potencial (possible) o irreal (inexistent o impossible), i també

com a real. Els diferents tipus de condició estan relacionats amb les característiques temporals i modals de l'acció a l'oració principal (conclusió o apòdosi) i la subordinada (condició o pròtasi). Les oracions condicionals poden ser futures i passades i també poden presentar accions repetides o generals (vàlides en qualsevol moment). La condició hipotètica (suposada) pot ser potencial, amb possibilitat d'acompliment, o irreal, sense possibilitat d'acompliment (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 394).

Tot i que hi ha una varietat notable de formes temporals possibles, la concordança temporal és relativament rígida a l'oració condicional. Això significa que l'ús d'un temps concret a l'apòdosi limita radicalment l'elecció de la forma temporal a la pròtasi (Weinrich, 1964: 168-169).

L'oració condicional real conté una condició que existeix, ha existit o existirà. A les oracions condicionals futures generalment la condició s'expressa en present i la conclusió en futur:

Ako sabera (pres. P) *povece pari, ste si kupja* (fut. P) *hubavo radio.*

"Si aplego més diners em compraré una bona ràdio".

Ako e (pres. I) *sila necestiva, njama da tragne* (fut. P) *v polzu nistija i onepravdanija narod.* (S.H.K.)

"Si és una força impia no marxarà a favor del poble pobre i injuriat".

Ako az ratificiram (pres. I/P) *njakoj den edna smartna prisada, tova ste bade* (fut. I) *samo za recidivisti.* (S.G.)

"Si jo ratifico algun dia una sentència de mort serà només per als reincidents".

Ako e (pres. I) *za pari, az ste ti dam* (fut. P) *pari.* (S.D.)

"Si és per diners, jo et donaré diners".

La combinació present – futur també és possible en oracions condicionals hipotètiques per tal de donar un matís de certesa:

Az vi kazvam (pres. I), *ako edin den imame* (pres. I) *republika v Balgarija, njama da namerim* (fut. P) *po-dobar predsedatel ot naseto carce.* (S.G.)

“Jo us dic, si un dia tenim una república a Bulgària, no trobarem millor president que el nostre reiet”.

Turcite njama da vi napadnat (fut. P), *ako znajat* (pres. I), *ce Germanija e* (pres. I) *zad vas.* (S.G.)

“Els turcs no us atacaran si saben que Alemanya està darrere vostre”.

A les oracions condicionals al pla del passat la condició s'expressa en imperfet o plusquamperfet (a la pràctica solen ser equivalents) i la conclusió en futur passat:

Ako sabereh (imperf. P) / *bjah sabral* (plusq. P) *povece pari, stjah da si kupja* (fut. pas. P) *hubavo radio.*

“Si aplegués / hagués aplegat més diners em compraria una bona ràdio”.

Ako bese (imperf. I) *mojat car Ivajlo, stese da razbere* (fut. pas. P) *bolkata mi.* (S.H.K.)

“Si fos Ivajlo el meu tsar comprendria el meu dolor”.

Ako bese (imperf. I) *njakakva si doktrina ili teorija, ili edna licnost... zad nego, togava moze bi stjah da se sramuvam* (fut. pas. I). (Kvrk.)

“Si (hi) hagués alguna doctrina o teoria nostra o alguna personalitat... darrere seu, aleshores potser m'averkonyiria”.

En lloc del futur passat a la conclusió es pot utilitzar el condicional quan es vol expressar un resultat possible o suposat, o una predisposició:

Ako bjah sabral (plusq. P) *povece pari, bih si kupil* (cond. P) *hubavo radio.* “Si hagués aplegat més diners m'hauria comprat una bona ràdio” (Andrejcin, 1978: 252; Stankov, 1983: 371).

Ako tvojat basta oste caruvase (imperf. I), *az bih bila* (cond. I) *stastliva da ziveem* (pres. I) *v Plovdiv.* (S.G.)

"Si el teu pare encara regnés jo seria feliç que visquéssim a Plovdiv".

I ako Gospod ne skratese (imperf. P) onija dni, ne bi se spasil (cond. P) nikoj covek, no zaradi izbranite, koito Toj izbra (aor. P) e skratil (perf. P) dnite. (Mc 13, 20)

"I si el Senyor no escurcés aquells dies no se salvaria ningú, però per als elegits, que Ell va elegir, ha escurçat els dies".

Da go podkrepjat (pres. P), bi bilo (cond. I) kompromis, kojto te ne mozeha (imperf. I) da napravjat (pres. P). (S.G.)

"Si li donaven suport, seria un compromís que ells no podien assumir".

Quan es tracta d'una acció no observada directament pel parlant que la presenta amb un cert matís de dubte, a la condició s'utilitza el perfet i a la conclusió també el perfet, el present amb significació de present o de futur, el futur o l'imperatiu (amb una modalitat optativa):

Ako e vidjal (perf. P) i drugi hora tuka, to sa bili (per. I) divi razbojnici.

"Si ha vist altra gent aquí, han estat bandolers ferotges".

Ej taj ste si zagines (fut. P), ako ne si se podgotvil (perf. P) da letis (pres. I). "Així et moriràs si no t'has disposat a volar".

Ako ne si se prigotvil (perf. P), ne gi kani! (imperat. I).

"Si no t'has preparat, no els convidis!" (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 397).

Njama (pres. I) go. Stese da ni se obadi (fut. pas. P) ako e dosal (perf. P). (S.D.)

"No hi és. Ens hauria avisat si hagués arribat".

Vjarvas (pres. I) li na mene, i na tjah vjarvaj (imperat. I). (S.D.)

"Si creus en mi, creu també en ells".

En una oració condicional real passada és possible en alguns contextos l'aorist, tot i que els autors a qui fem referència no l'esmenten, però se'n troben exemples:

I ako az postapih (aor. P) na dva pati po tozi nacin, tova napravih (aor. P) izkljucitelno poradi zagrozenost za interesite na stranata ni. (S.G.)

“I si jo vaig actuar dues vegades d’aquesta manera ho vaig fer per responsabilitat pels interessos del nostre país”.

El condicional s'utilitza molt rarament a la condició perquè les conjuncions *ako*, *ako da*, *da* ja denoten el caràcter condicional. Apareix més aviat a les traduccions de llengües estrangeres que utilitzen el condicional amb aquesta funció, ja que en búlgar sona artificial, malgrat que no és impossible.

A les oracions condicionals amb un sentit general reiteratiu es pot utilitzar el present en tots dos membres de l'oració composta:

Ako iskam (pres. I) – zaminavam (pres. I), ako ne iskam (pres. I) – ostavam (pres. I).

“Si vull me'n vaig, si no vull, em quedo” (Andrejcin, 1978: 252-253; Stankov, 1983: 372). Aquest darrer autor a la conclusió l'anomena “afirmació” (*tvardenie*).

Amb accions generals habitualment s'utilitzen només formes de present a les dues oracions. És pròpia de la literatura científica i el llenguatge oficial, i també dels refranys. A la conclusió són possibles també el futur o l'imperatiu. (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 396).

Ako sabitijata prodalzavat (pres. I) da se razvivat (pres. I) kakto dosega, nie stoim (pres. I) pred sigurna katastrofa. (S.G.)

“Si els esdeveniments continuen desenvolupant-se com fins ara, nosaltres estem davant d'una catàstrofe segura”.

En l'oració condicional real l'acompliment de l'acció és vist pel parlant en general desenvolupant-se en un període no limitat de temps. Els verbs a la condició i la conclusió generalment apareixen en la mateixa forma, o present o imperfet. En accions repetitives és possible l'ús no només de formes de present o imperfet a les dues

oracions, sinó també de present o imperfect a la condició i de futur a la conclusió (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 395-396):

I ako gledas (pres. I) istinata v ocite, i ako nazovavas (pres. I) nestata s instinskite imena, ti ne si (pres. I) carski gramatik, a si (pres. I) gramatik i pratenik na paricite i otrocite. (S.H.K.)

"I si veus la veritat als ulls i si anomenes les coses pel seu veritable nom, tu no ets gramàtic reial, ets gramàtic i ambaixador dels pàries i els esclaus".

I ako me pita (pres. I) nekoj... az polnootvetam (pres. I): bolgarin sam (pres. I). (Mak.)

"I si em pregunta algú... plenament responc: sóc búlgar".

Ako e (pres. I) istina, ce bezdelieto e (pres. I) majka na vsite zla, to istinno e (pres. I), ce trudat e (pres. I) basta na vsite dobrini. (Mak.)

"Si és veritat que l'ociositat és la mare de tots els mals, aleshores és cert que el treball és el pare de tots els béns".

Ako pravitelstvo iska (pres. I) da zapocne (pres. P) represii srestu njakoi makedonski frakcii, trjabva (pres. I) da stori (pres. P) tova bez nego. (S.G.) "Si el govern vol començar repressions contra algunes fraccions macedònies, cal que ho faci sense ell".

No ako tova bese (imperf. I) formalno taka, fakticeski to be (imperf. I) daze povece. (K.K.)

"Però si això era formalment així, fàcticament ho era encara més".

A la condició potencial s'utilitzen formes de present, amb el significat d'acció present o futura, i a la conclusió formes de futur, de present amb significat de futur, de condicional o d'imperatiu amb valor modal d'optatiu (Genadieva- Mutafcieva, 1983: 394):

Ako obace dobre se razucat (pres. P) i analizirat (pres. I/P) faktite, ako ne se presilvat (pres. I) nestata i ne se gubjat (pres. I) zaradi podrobnostite golemite linii, to ne bi

moglo (cond. I) *da se otdade* (pres. P) *i na dvete klauzi njakakvo resavasto, sadbonosno znacenie.* (K.K.)

“Tanmateix si estudiem bé i analitzem els fets, si no es forcen les coses i s’obliden les línies principals pels detalls, no seria possible arribar al fons del fatal significat de les dues clàusules decidides de qualsevol manera”.

Ako i toj ni izostavi (pres. I), *togiz neka vseki ot nas sam da vodi* (imperat. I) *posokata na svoja zivot.* (S.H.K.)

“I si ell també ens abandona, aleshores que cadascun de nosaltres guiï el rumb de la seva vida”.

Vseki narod trjabva (pres. I) *da izucava* (pres. I) *naukite na svoja majcin ezik, a sled tova, ako ste* (pres. I), *da uci* (imperat. I) *vsite ezici v sveta.* (Mak.) “Cada poble que estudiï les ciències en la seva llengua materna i després d’això, si vol, que aprengui totes les llengües del món”.

A la condició potencial a la pròtesi es pot utilitzar l’imperfet amb valor modal, amb significat d’acció futura, passada o present, i a l’apòdosi formes d’imperfet, de futur passat o de condicional. Amb aquestes darreres la condició potencial coincideix formalment amb la condició irreal. La semàntica de l’oració condicional i el context permetran delimitar el caràcter potencial o irreal (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 394-395). Aquesta coincidència no és casual: Weinrich (1964: 175-176) defensa que és el context, i no la pròpia estructura de l’oració condicional, el que defineix la modalitat real, hipotètica o irreal.

Igual que el condicional, en tals casos l’imperfet expressa les accions com a suposades, eventualment possibles, no com a reals. Són possibles igualment l’aspecte imperfectiu i el perfectiu:

Vie ste (pres. I) *vaobste nevazmozen covek. Ako bjahte* (imperf. I) *moj saprug, az stjah da vi dam* (fut. pas. P) *otrova. – A az, ako az bjah* (imperf. I) *vas saprug, milostiva gospozò, az stjah da ja vzema* (fut. pas. P). (K.K.)

“Vostè és un home totalment impossible. Si fos el meu marit li donaria una metzina.- I jo, si jo fos el seu marit, gentil senyora, jo me la prendria”.

Ako Toktaj pobedese (imperf. P), *nie stjahme da se opitame* (fut. pas. P) *da zadarzim* (pres. P) *Caka, da mu go predadem* (pres. P) *kato zalog na nasata vjarnost.* (S.H.K.)

“Si Toktaj vencés, intentaríem de retenir Caka per lliurar-lo com a penyora de la nostra fidelitat”.

Heus ací un exemple d'acció passada:

Ako covek go poglednese (imperf. P) *otstrani, bi si pomislil* (cond. P), *ce toj ne se interesuva* (pres. I) *i ne znae* (pres. I) *kakvo stava* (pres. I) *v тази kasta.*

“Si una persona se'l mirés des de fora es pensaria que ell no s'interessava i no sabia què passava en aquesta casa”.

Un exemple d'acció present:

Ako misleha (imperf. I) *za nas, decata ni njamase da boleduvat* (fut. pas. I) *ot tuberkuloza.*

“Si pensessin en nosaltres, les nostres criatures no emmalaltarien de tuberculosi”.

I un exemple d'acció futura:

Predstavete (imperat. P) *si kakvo bi bilo* (cond.) *ako doktorat dojdese* (imperf. P) *i ni kazese* (imperf. P) *sega: gospoda, dnes njama da tragnete* (fut. P). “Imagineu-vos què passaria si el doctor arribés ara i ens digués: senyors, avui no marxareu” (Stankov, 1983: 334-335).

A la condició suposada irreal, que sempre és passada, la inexistència de l'acció a la pròtasi pressuposa que a l'apòdosi també és inexistent. El verb a la condició pot estar en la forma d'imperfet (que subratlla la modalitat hipotètica de l'acció que es refereix a qualsevol temps), en forma de plusquamperfet (que es refereix generalment a una suposició en passat) i rarament en perfet (en absència de coneixement de l'existència de l'acció en passat) o condicional. A la conclusió es troben les formes habituals de futur passat o condicional (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 395).

És particularment interessant l'ús del plusquamperfet en oracions condicionals per expressar la inexistència de l'acció (amb verbs positius) o l'existència de l'acció (amb verbs negatius). L'expressió de la inexistència (irrealitat) és característica també del futur passat. En la relació entre aquestes dues formes hi ha una interdependència: les formes de plusquamperfet expressen accions irrealis a la condició i les del futur passat les expressen a la conclusió. La manca de realització de l'acció expressada pel plusquamperfet (o la corresponent realització de l'acció) condiciona l'existència (o inexistència) de les accions a la conclusió, expressada generalment per formes de futur passat:

Ako ti togava bese dosal (plusq. P) da ja vzemes (pres. P) pri sebe si, njamase da stane (fut. pas. P) s neja tova koeto stana (aor. P).

"Si tu aleshores haguessis vingut per portar-la amb tu, no hauria passat amb ella el que va passar".

Samo edin mesec da go bjaha darzali (plusq. I) v zatvora, i stese da ostane (fut. pas. P) ziv.

"Només un mes que l'haguessin mantingut a la presó i hauria romàs viu" (Stankov, 1983: 338).

En determinats contextos irrealis també és possible trobar l'imperfet a la conclusió:

Mozese (imperf. I) da ziveem (pres. I) po-lesno, ako bjahme zabravili (plusq. P) minaloto. (Kvrk.)

"Seria possible viure més tranquils si haguéssim oblidat el passat".

Les formes del plusquamperfet denoten irrealitat i només poden expressar accions passades, les del futur passat poden expressar accions passades, presents i futures.

En oracions condicionals l'imperfet pot coincidir funcionalment amb el plusquamperfet en l'expressió d'irrealitat:

Ne edna, polovin dumica samo da kazese (imperf. P) i stjahme da otidem (fut. pas. I) v pandiza.

"No una, mitja parauleta només que hagués dit i hauríem anat a la garjola".

La capacitat de l'imperfet d'expressar accions no solament passades sinó presents i fins i tot futures estableix la diferència amb el plusquamperfet, que només pot expressar accions passades, com ja s'ha dit. L'imperfet subratlla la condicionalitat, el caràcter hipotètic de les accions, i el plusquamperfet la inexistència o existència de les accions a la condició (Stankov, 1983: 339).

La condició hipotètica perquè tingui lloc una altra acció, expressada per l'ús modal de l'imperfet i el plusquamperfet, es pot pensar en qualsevol pla temporal i fins i tot en general, com una suposició no relacionada amb un temps concret:

Ako dobitacite znaeha (imperf. I) da govorjat (pres. I), te stjaha da badat (fut. pas. I) kato nas.

"Si el bestiar sabés parlar seria com nosaltres".

Quan s'utilitza l'imperfet d'aspecte perfectiu, la relació entre les accions és tal que l'acció de l'oració subordinada s'ha d'acomplir, ha d'esdevenir un "fet real" abans que s'acompleixi l'acció expressada a l'oració principal:

Kakvo li bi stanalo (cond. P), *ako car Boris otkazese* (imperf. P) *da podpise* (pres. P) *mandata za novoto pravitelstvo?* (S.G.)

"Què passaria si el tsar Boris refusava signar el nomenament del nou govern?".

Ami ako zapovjadase (imperf. P) *na lojalnite si vojski da se saprotivjavat, stese da stane* (fut. pas. P) *katastrofa.* (S.G.)

"Però si manés a les seves tropes lleials que s'oposessin, esdevindria una catàstrofe".

Zalko, ako pak Rusija udarese (imperf. P) *na Turcija...* (S.D.)

"Llàstima, si al seu torn Rússia colpegés Turquia...".

Quan s'utilitza el plusquamperfet es tracta d'una suposició relacionada amb el passat:

Vecerta polucih (aor. P) *ot basta si takava plesnica, ce ako be posledvala* (plusq. I) *i vtora, sigurno stjah da padna* (fut. pas. P) *v nesvjast.*

"Al vespre vaig rebre del meu pare una bufetada tal, que si l'hagués seguit una segona, segur que hauria caigut sense sentit" (Maslov, 1981: 263-264).

Un paper especial té l'ús del futur passat en oracions condicionals al pla del passat, on molt freqüentment expressa una acció a l'oració principal que es presenta com una conseqüència futura de l'acompliment de la condició:

Idese (imperf. I) *li Petar u Stankovi, krav stese da se lee* (fut. pas. I).

"Si Petar anés a casa dels Stankov es vessaria sang".

I ako toj ne bese (imperf. I) *tolkova zamislen i se obarnese* (imperf. P), *stese da vidi* (fut. pas. P), *ce te bjaha se sabrali* (plusq. P) *vece na kup.*

"I si ell no estigués tan capficat i es tombés, veuria que ells ja s'havien aplegat en grup".

Da bjah (imperf. I) *po-mlad, stjah da otida* (fut. pas. P) *v gorata da ti ulovja* (pres. P)
edno slavejce.

“Si (jo) fos més jove, aniria al bosc a caçar-te un rossinyolet”.

L'ús del futur passat en oracions condicionals pot fer pensar que ara és una forma del mode condicional, però igualment s'utilitza en oracions indicatives amb el seu valor temporal i també a les oracions condicionals manté la mateixa relació de l'acció amb el temps. A les oracions condicionals l'ús del futur passat denota una major positivitat que el veritable condicional. Finalment, si està clar que una oració del tipus:

Ako ti dam (pres. P) *nesto, ste mu go zaneses* (fut. P).

“Si et dono quelcom m'ho tornaràs”.

la forma del futur no té un valor de condicional, a la mateixa oració traslladada al pla hipotètic:

Ako bjah ti dal (plusq. P) *nesto, stese da mu go zaneses* (fut. pas. P).

“Si t'hagués donat quelcom m'ho tornaries”.

tampoc no pot tenir caràcter de condicional, perquè des del punt de vista formal i semàntic es correspon a l'oració futura del primer exemple (Andrejcin, 1977: 249; 1978: 212).

De fet el mateix condicional té usos que no són condicionals, però manté el valor modal subjectiu, hipotètic:

Tja bese proumjala (plusq. P), *ce edinstvennijat celovek, kojto bi treperil* (cond. I) *nad zdraveto na prestolonaslednika i bi go pazil* (cond. I) *kato zenicata na okoto si, moga* (pres. I) *da bada* (pres. I) *samo az.* (S.H.K.)

“Ella havia pensat que l'únic home que patiria per la salut de l'hereu del tron i el guardaria com la nineta dels seus ulls podia només ser jo”.

Bih kazal (cond. P), *ce sam* (pres. I) *savsem obiknoven covek, s greskite i tezenijata na obiknovenija grazdanin.* (Kvrk.)

“Diria que sóc un home corrent, amb els errors i tendències d’un ciutadà corrent”.

Mislja (pres. I), *ce tova e* (pres. I) *nesto, koeto bi me zadovolilo* (cond. P). (Kvrk.)

“Penso que això és una cosa que em satisfaria”.

Toj saznavase (imperf. I), *ce otsastvieto mu ot hramovo osvestenie bi napravilo* (cond. P) *loso vpecatlenie.* (S.G.)

“Ell s’adonava que la seva absència de la consagració de la catedral faria mala impressió”.

Az vjarvam, (pres. I) *ce rabotata bi mogla* (cond. I) *da se svarsj* (pres. P) *s edno pismo ot papata do sekretarja.* (S.G.)

“Jo crec que l’afer es podria acabar amb una carta del Papa al secretari”.

De tota manera, Georgiev (1985: 15-16) classifica el futur passat com una forma modal *irrealis* del condicional a les oracions condicionals, perquè segons aquest autor tot depèn dels principis de classificació i ordenació del sistema que s’adoptin.

El futur passat s’utilitza en oracions principals, l’acció de les quals és hipotètica i depèn d’una condició expressada per una oració subordinada:

Ako ne bjaha ni se pritekli (plusq. P) *na pomost, stjahme da zaginem* (fut. pas. P).

“Si no haguessin vingut en la nostra ajuda hauríem mort” (Stojanov, 1984: 385).

A la conclusió de les oracions condicionals el futur passat expressa un matís d’hipòtesi, ja que l’acompliment de l’acció es posa sota la condició de l’existència de les premisses pertinents:

Mickin sazna (aor. P), *ce ako i tazi grupa uspeese* (imperf. P) *da se iznakne* (pres. P) *ot zasadata, cervenata raketa stese da se izdigne* (fut. pas. P) *v nebeto.*

“Mickin compregué que si aquest grup aconseguia sortir de l’emboscada, el cohet vermell s’elevaria al cel”.

Les formes de futur passat poden expressar accions irrealis (no acomplides) sobre tot quan s’utilitzen a la conclusió d’oracions condicionals. La condició, malgrat que és expressada externament, generalment existeix ja al pensament del parlant en estat potencial (Stankov, 1983: 346-347).

El futur passat s’utilitza ampliament en oracions de les quals depèn una subordinada de condició hipotètica. També seria possible l’ús del condicional, però el futur passat presenta l’acció menys problemàtica, més segura:

I deset pati da slozeha (imperf. P) *sofrata, njamase da kaze* (fut. pas. P): *stiga, ne sam* (pres. I) *gladna*.

“I deu vegades que li oferissin la safata (ella) no diria: prou, no tinc gana” (Maslov, 1981: 266).

El futur passat expressa una acció posterior respecte del passat amb un matís de seguretat categòrica, la realització de la qual depèn només de l’acompliment d’unes condicions externes, objectives (Garibova i Kitova, 1996: 144).

El futur passat té un significat proper al condicional, però denota la seguretat de l’acció en el cas que s’hagués acomplert la condició prèvia:

Ako imah (imperf. I) *pari, stjah da ti dam* (fut. pas. P) *ej sega*.

“Si tingués diners, t’en donaria ara mateix” (segur que sí, però no en tinc).

El condicional s’utilitza amb el significat de possibilitat optativa:

Ako imah (imperf. I) *pari, bih ti dal* (cond. P) *ej sega*.

“Si tingués diners, t’en donaria ara mateix” (t’en podria donar) (Maslov, 1981: 283).

Però en qualsevol cas, l’acompliment de l’opció denotada pel condicional està subordinada a la realitat de l’acció expressada per l’oració subordinada de condició:

Ako imam (pres. I) vazmoznost, bih mu pomognal (cond. P).

“Si tinc la possibilitat l’ajudaria” (estaria disposat a ajudar-lo) (Stojanov, 1984: 392).

Ako imam (pres. I) dostatacno pari u sebe si, bih kupil (cond. P) tozi kostjum. “Si porto prou diners a sobre compraria aquest vestit” (Pasov, 1989: 149).

Les formes del condicional expressen una acció que es preveu com a possible però no segura ni resolta, i la seva realització depèn de condicions externes i sobre tot de les decisions ulteriors del parlant (condicions internes, subjectives) (Garibova i Kitova, 1996: 144).

En la relació expressiva modal de l’oració condicional, el futur i el condicional poden tenir un valor semblant, però es diferencien pel matís. A la conclusió de les oracions condicionals el futur denota seguretat, en tant que el condicional expressa una possibilitat, una suposició o una capacitat (que no exclouen categòricament la seguretat). En aquests casos, estilísticament les formes de condicional tenen un matís més refinat i les de futur, més col.loquial:

Ako imam (pres. I) vreme, bih dosal (cond. P) s vas na ekskurzija.

“Si tinc temps, vindria amb vosaltres d’excursió” (expresso educadament la disposició o possibilitat de venir).

Ako imam (pres. I) vreme, ste dojda (fut. P) s vas na ekskurzija.

“Si tinc temps, vindré amb vosaltres d’excursió” (asseguro que vindré) (Stankov, 1983: 342).

A la parla col.loquial l’imperfet s’utilitza en la conclusió de les oracions condicionals en lloc del futur passat per tal de subratllar la seguretat en l’acompliment de l’acció:

Ako imah (imperf. I) pari, kupuvah (imperf. I) kolata. “Si tingués diners, comprava el cotxe” (Laleva, 1996: 88).

El futur passat perfet es troba en oracions condicionals, a les quals expressa un matís d'hipòtesi, juntament amb el d'irrealitat (inexistència):

Ako bese se prigotvil (plusq. P) *navreme, dosega stjahme da sme izlezli* (fut. pas. perf. P).

"Si s'hagués preparat a temps, a hores d'ara ja hauríem sortit" (Stankov, 1983: 350).

És cert que el model més habitual d'oració condicional és la condició en imperfet o plusquamperfet i la conclusió en futur passat o condicional, però de vegades el mode condicional s'utilitza també a la condició. Aquest ús és més freqüent entre els escriptors del segle XIX (alguns hi creuen veure una influència del rus), però també es troba en autors del segle XX:

Ako bi imal (cond. I) *sili i vazmoznost, toj bi kazal* (cond. P) *sigurno, ce tja place* (pres. I), *zadeto ne ste ima* (fut. I) *s kogo da se kara* (pres. I).

"Si tingués forces i possibilitat, ell diria segur que ella plora perquè no tindrà amb qui barallar-se".

Aquestes construccions no són alienes del tot a la llengua búlgara, com ho demostren les dites populars i els refranys (Maslov, 1981: 284).

Algunes oracions condicionals d'acció repetida o general són semànticament properes a les oracions circumstancials temporals o causals:

Kogato go popitam (pres. I), *ne mi otgovarja* (pres. I).

"Quan [= si] li pregunto, no em respon".

Stom kato raboti (pres. I), *vse ste uspee* (fut. P).

"Puix que [= si] treballa, sempre (ho) aconseguirà" (Genadieva-Mutafcieva, 1983: 396-397).

Ako imam (pres. I) *vreme, ste dojda* (fut. P) *u vas*.

"Si tinc temps vindré a casa vostra".

De l'exposició del diferents autors ressenyats podem concloure que en l'expressió de la relació realitat / no-realitat s'oposen el present i l'imperfet / plusquamperfet a la condició i el futur i el futur passat a la conclusió, i en l'expressió de la relació possibilitat objectiva / possibilitat subjectiva s'oposen el futur passat i el condicional a la conclusió. Remarquem que a l'oració condicional sempre s'utilitzen les formes analítiques del condicional quan s'escau aquest mode.

Si prenem en consideració que la forma del condicional romànic aglutina la semàntica del futur passat i del condicional búlgars i que les conjuncions condicionals *ako, da* donen als temps indicatius un matís modal *irrealis* propi dels subjuntius romànics, podem concloure que l'esquema de l'oració condicional búlgara coincideix bàsicament amb el nostre.

6.7.1 Sobre l'anomenat "condicional balcànic".

El futur passat apareix molt sovint com a marca de l'oració condicional en búlgar, amb una referència tant passada, com present o futura. Lindstedt (1985: 242) cita Go__b (1964: 175-180), el qual va denominar aquest ús, juntament amb l'ús paral.lel de l'imperfet, el "condicional de tipus balcànic" perquè hi ha construccions semblants en alguns parlars serbis i croats, en romanès, grec modern i albanès, i considerava el romànic balcànic com l'origen més probable d'aquestes construccions condicionals. Lindstedt, però, observa que hi ha construccions paral.leles també en suec i finès, i destaca la coincidència exacta amb el francès:

Ako valse (imperf. I), *toj stese da ostane* (fut. pas. P) *v kasti*.

S'il pleuvait, il resterait à la maison.

En francès la combinació de l'imperfet amb el condicional s'ha convertit en la forma típica de l'oració condicional irreal (Weinrich, 1964: 179). I és important de constatar

que el condicional francès (les formes en *-rais*) és de fet una forma de futur passat (Le Guern, 1986: 52-53; Bonnard, 1995: 227, 233). En principi, doncs, podem posar serioses reserves al "caràcter balcànic" d'aquestes construccions.

Una primera explicació d'aquestes construccions seria la relació entre els trets "passat" i "hipotètic", éssent ambdós instàncies de "llunyania" temporal i modal, respectivament. James (1982: 398, citada per Lindstedt, 1985: 243) puntualitza que és més exacte pensar que el valor modal es deriva del temporal que no que tots dos es deriven d'un concepte unitari de "llunyania", perquè els contextos on un temps passat s'utilitza amb valor condicional varien segons les llengües.

Pasov (1984: 8) apunta que la relació entre "passat" i "hipotètic" no es basa en el concepte de "llunyania" sinó que una oració hipotètica es refereix indirectament a una sentència o pensament passat.

Lindstedt (1985: 243) argumenta, però, que qualsevol mena de relació entre un temps passat i la modalitat hipotètica no explica l'ús precisament del futur passat en l'apòdosi condicional en búlgar i altres llengües.

Una possibilitat fóra relacionar-lo amb l'ús modal del futur amb valor d'inferència i predicció, i si el passat pot expressar una modalitat hipotètica, el futur passat podria fer de condicional, ja que molt sovint la contrapartida indicativa d'una oració condicional (és a dir, l'oració condicional real) utilitza naturalment el futur:

Ako znaese (imperf. I), *stese da ti kaze* (fut. pas. P).

"Si (ell) (ho) sabés, t'(ho) diria".

Ako znae (pres. I), *ste ti kaze* (fut. P).

"Si (ell) (ho) sap, t'(ho) dirà" (Pasov, 1984: 8).

Una altra explicació alternativa seria que el futur passat, i no un temps passat en general, és el que està relacionat amb la modalitat hipotètica ja que, ultra la seva

referència temporal, pot tenir també el significat d'una acció que no arriba a realitzar-se (Lindstedt, 1985: 244).

La formulació del futur passat E post R ant S no pressuposa en cap cas que E ant S, tot i que sovint sigui així. Es pot assumir que el valor modal del "condicional balcànic" es basa tant en el futur passat com en el tret "anterioritat", representat especialment per l'imperfet, que també pot expressar una modalitat hipotètica (Lindstedt, 1985: 245).

En búlgar, al igual que en altres llengües, l'auxiliar modal del futur passat és justament l'imperfet de l'auxiliar del futur i el seu valor condicional es pot considerar paral·lel a la menor certesa epistèmica expressada pels passats d'altres verbs modals:

Tuk mozese (imperf. I) *da ima* (pres. I) *pone svetofar*.

"Aquí podria haver almenys un semàfor".

Mozeh (imperf. I) *da gledam* (pres. I) *prez prozoreca, za da mine* (pres. P) *po-leko vremeto. Samo ce ne mi se iskase* (imperf. I).

"Podia mirar per la finestra per passar millor el temps, però no hi tenia ganes"

(Lindstedt, 1985: 245).

L'imperfet de l'auxiliar modal fa contrafactiu el verb principal (Lyons, 1977: 795). Si el verb principal s'entén factivament s'utilitza l'aorist de l'auxiliar modal:

Za stastie mozah (aor. I) *da popitam* (pres. I) *Jana i tja mi objasni* (aor. P) *vsicko*.

"Per sort vaig poder preguntar a la Jana i ella m'(ho) va explicar tot" (Lindstedt, 1985: 247).

El valor contrafactiu o no factiu és atribuïble a l'imperfet, però la modalitat del futur passat no és del tot irrellevant perquè l'imperfet es pot utilitzar com un futur passat, fins i tot en una oració principal:

Goljam efekt mozese (imperf. I) *da se postigne* (pres. P) *ako E.S. saumeese* (imperf. P)
da likvidira (pres. I/P) *bandata na njakoj si Arnautina*.

“Un gran efecte es podria obtenir si E.S. aconseguís de liquidar la banda d’un cert Arnautin” (Lindstedt, 1985: 247-248).

Un substitut únic del condicional en búlgar és el futur passat. La doble interpretació d’aquesta categoria verbal (temporal i modal), resultat del seu diferent comportament en un context lingüístic determinat, és inevitable. En conjunt, els estudiosos coincideixen a afirmar que pot ser un temps i un mode, només hi ha diversitat d’opinions sobre el caràcter dominant, i d’aquí la discussió sobre quin és el seu lloc exacte, si al camp de l’indicatiu o al camp del condicional.

Go__b⁴² defensa una interpretació atemporal, és a dir, el futur passat és no marcat des del punt de vista temporal perquè és indiferent, no expressa cap relació respecte del moment del discurs. Justament la seva gravitació cap a un altre moment d’orientació desvia l’atenció de la realitat (territori de l’indicatiu) cap a la irrealitat, presa en general com una acció hipotètica, potencial o no assolida. Aquest és el camí que duu el futur passat del camp cronològic al modal:

Ako ne bese zakasnjaj (plusq. P), *stese da hvanes* (fut. pas. P) *vlaka*.

“Si no haguessis fet tard hauries agafat el tren”.

Koseska-Toseva proposa una teoria més radical, segons la qual les formes búlgares de futur són membres d’un sistema modal gramaticalitzat separat, que no pertany al sistema de l’indicatiu. Parla de la categoria mode condicional passat en una oració condicional com aquesta:

Ako ne valse (imperf. I), *stjah da se razhodja* (fut. pas. P).

“Si no ploqués aniria a passejar”.

⁴² Aquesta argumentació es troba a Kostadinova (1999). A les seves nombroses cites no dóna cap referència, tret del nom de l’autor.

En la seva opinió aquestes formes han substituït les condicionals tradicionals del tipus *bi bil dosal* "hauria vingut", sense relació amb la temporalitat.

Asenova anomena el futur passat "condicional balcànic" i Golub el descriu com un potencial amb un baix nivell de versemblança, en una de les seves formes d'expressió:

Ako nesto se slucese (imperf. P), *toj nikoga njamase da i prosti* (fut. pas. P). "Si passés alguna cosa, ell mai no li perdonaria".

Un dels defensors de la interpretació temporal prioritària, Stankov, considera que el que priva per damunt dels seus diversos matisos modals és el caràcter futur, la capacitat d'assenyalar una acció hipotètica; amb el seu ús típic temporal ja expressa irrealitat, per la manca de dades sobre la realització ulterior de l'acció. Amb excepció de la modalitat contrafactiva (expressió d'accions no realitzades al passat), també el futur denota tots el matisos modals del futur passat.

Malgrat la transposició del futur passat cap al mode, no es gramaticalitzarà totalment i no perdre el seu caràcter temporal. En relació amb el pla del futur, el pla del passat es diferencia amb una major determinació. El caràcter hipotètic del futur passat s'afebleix en vista que denota posterioritat, però respecte d'un moment d'orientació passat. Les oracions indicatives amb el futur passat expressant relacions cronològiques netes en són una demostració. Són equivalents a les oracions amb el futur, però dins dels paràmetres del passat. En oracions semblants el futur passat és un fet de condordança temporal neta, sense rellevància del fet que siguin oracions independents o condicionals:

Predstavlenieto stese da se sastoi (fut. pas. I) *v sabota*.

"La representació es faria el dissabte".

Ako dojdese (imperf. P) *navreme, stjahme da vecerjame* (fut. pas. I) *zaedno*. "Si vinguessis a temps sopariem plegats".

No sembla convincent la tesi de Panteleeva (1998) que el futur passat en qualitat de potencial funciona com un mode, perquè per la mateixa lògica també el futur és potencial. El condicional francès en funció de potencial és anomenat "futur hipotètic".

En oracions del tipus:

Stjah da zabravja (fut. pas. P).

"M'oblidaria".

Za malko stjah da umrja (fut. pas. P) *ot dobrota*.

"Per poc em moro de bondat".

El propi fet que la pròtasi falta formalment, però es conté implícitament, demostra que el futur passat és una forma més condensada per a l'expressió de les accions contrafactuals i que es caracteritza per una gran saturació modal (Kostadinova, 1999: 98-99).

Analitzant l'estatus categorial dels temps que denoten relacions de posterioritat, Sil'nickij (1990: 101-103) assaja d'interpretar la semàntica i funcions del futur passat. En relació amb aquesta forma que expressa posterioritat respecte d'un verb principal en passat actuen normes de concordança que són diferents de les que s'assignen a l'expressió de la simultaneïtat i l'anterioritat. Aleshores conclou que el futur passat s'ha de separar de l'esfera de l'indicatiu virtual⁴³ i inscriure'l en una altre tipus de mode, que anomena "supositiu" (*supozitiv*), que es caracteritzaria per un contingut semàntic divers, incloent significats gramaticals heterogenis: subjuntiu, condicional, futur passat, futur hipotètic, etc., situats tradicionalment a unitats gramaticals diverses.

⁴³ L'autor considera tres variants de l'indicatiu: definitiu, virtual i contrafactual, segons el grau de competència cognoscitiva del parlant sobre el curs de l'acció.

La combinació imperfecte + futur passat no és l'únic tipus de condicional balcànic en búlgar. Ja hem vist a l'apartat anterior que quan l'oració es refereix al passat també és possible l'ús del plusquamperfecte a la pròtasi, aleshores el plusquamperfecte i el futur passat fan de condicionals contrafactius. No és estrany aquest ús, perquè si es pot expressar el condicional amb un temps amb la marca de passat, en una oració condicional referida al pla del passat sembla lògic que s'utilitzi un temps amb doble marca de passat. Però la referència temporal passada no sembla una condició suficient, ja que el canvi pel plusquamperfecte no és una regla absoluta. El plusquamperfecte correspondria a un aorist en una oració factiva i la substitució d'un imperfecte perfectiu, que també correspondria a un aorist en l'oració factiva, sembla més aviat una possibilitat opcional:

Ako poluceh (imperf. P) *pari, stjah da si kupja* (fut. pas. P) *sacinenijata na Smirnenski.*

"Si hagués cobrat diners m'hauria comprat les obres de Smirnenski".

Ako bjah polucil (plusq. P) *pari, stjah da si kupja* (fut. pas. P) *sacinenijata na Smirnenski.*

"Si hagués cobrat diners m'hauria comprat les obres de Smirnenski" (Lindstedt, 1985: 249-250).

De vegades és possible l'ús del plusquamperfecte quan l'oració factiva corresponent tindria un imperfecte (imperfectiu en aquest cas):

Ako imah (imperf. I) *pari onzi den, stjah da ti dam* (fut. pas. P).

"Si hagués tingut diners abans d'ahir te (n')hauria donat".

Ako bjah imal (plusq. I) *pari onzi den, stjah da ti dam* (fut. pas. P).

"Si hagués tingut diners abans d'ahir te (n')hauria donat".

Segons Pasov (citat per Lindstedt, 1985: 251) el plusquamperfet emfatitza la contrafactivitat més que l'imperfet. Amb el plusquamperfet en una oració condicional és possible l'ús del futur passat perfet a l'apòdosi:

Ako bjah imal (imperf. I) *pari onzi den, stjah da sam ti dal* (fut. pas. perf. P). "Si hagués tingut diners abans d'ahir te (n')hauria donat".

Aquesta estructura és la que reproduïx més fidelment la traducció, justament. Però en tant que per a nosaltres és la forma més normal d'expressar una oració condicional hipotètica en el pla del passat, en búlgar apareix com una construcció molt marcada, que no utilitzen habitualment tots els parlants. Tal com assenyalen Andrejcin (1978: 214) i Stankov (1983: 350), la major part dels exemples d'ús d'aquest inhabitual futur passat perfet tenen una interpretació modal i formen part de l'oració condicional. Aquest temps es podria interpretar com la contrapartida contrafactiva, no de l'aorist, sinó del plusquamperfet (Lindstedt, 1985: 252).

Al igual que el "condicional balcànic", el condicional búlgar es pot referir a qualsevol pla temporal, però s'utilitza normalment només a l'apòdosi de l'oració condicional i no a la pròtasi, tot i que no és impossible. La gramàtica búlgara considera que el condicional es diferencia clarament de l'ús hipotètic de l'imperfet i el plusquamperfet, i que el futur passat expressa la possibilitat positiva de l'acció, que només depèn de condicions externes, en tant que el condicional només preveu l'acció com a possible però no segura, i no solament depèn de les condicions externes sinó també de la decisió del subjecte. Lindstedt (1985: 253-254) considera que aquesta distinció és il·lusòria en oracions condicionals i altres construccions semànticament hipotètiques perquè això pressuposaria sempre un cert grau d'agentivitat en l'ús del condicional, cosa que només s'adiu amb construccions concretes, generalment en 1ª persona.

Lindstedt (1985: 254-255) posa fi a la seva revisió de l'anomenat "condicional balcànic" conclouent que aquest i el condicional búlgar no tenen significats idèntics però estan estretament relacionats i no estan en oposició en tots els contextos i no creu incorrecte dir que l'imperfet i el futur passat funcionen com a formes condicionals. Si el significat prototípic del mode condicional és quelcom com "contrafactivitat en oracions condicionals", aleshores el "condicional balcànic" és actualment un condicional "més pur" que l'altre, que pot tenir significats addicionals.

Fici-Giusti (1998: 174-175), referint-se al macedoni, assenyala que la marca de futur *k'e*⁴⁴, que ha perdut el seu antic valor modal específic, presenta actualment funcions complementàries a les de la partícula *bi*, marca del condicional, que expressa un valor hipotètic, i cita Kramer (1986: 119), el qual observa que sovint *k'e* i *bi* són intercanviables, sobre tot quan expressen impossibilitat o esdeveniments hipotètics de tipus optatiu, però en general *bi* té un valor més acusat de improbabilitat que el denotat per *k'e*:

Ako prodolzese (imperf. P) *da pravi* (pres. I) *takvi sitcinia, k'e mozese* (fut. pas. I) *da si napravi* (pres. P) *patista samo za sebe si, patista koi k'e go vodat* (fut. I) *kade sto znaese* (imperf. I) *samo toi, i po koi site drugi bi se zagubile* (cond. P).

"Si hagués continuat fent tals coses podria haver-se fet camins per a ell sol, camins que el durien [lit.: duran] on només ell sabia i pels quals tots els altres s'haurien perdut".

El pas del futur analític a condicional posant l'auxiliar en imperfet, en opinió de Vaillant (1966: 99) és un fet balcànic, compartit pel grec, l'arromanès i alguns parlars albanesos. En serbi es pot seguir l'evolució d'aquest condicional: en búlgar antic tenia la forma usual *xostetu byti* "serà", "va a ser", i amb l'imperfet, *xotease byti* "anava a ser". D'aquí, en serbi tenim *on_e biti*, que té un valor doble, l'eventual "ell va a ser" i

⁴⁴ Recordem que és la marca de futur (+ present) i de futur passat (+ imperfet).

el futur "ell serà"; en passat *s_ase biti* "anava a ser", que als parlars montenegrins ha passat al valor condicional "seria".

Kostadinova (1999: 100) conclou que el futur passat és una categoria temporal-modal fortament expansiva que pren funcions del condicional i s'esforça per usurpar el seu lloc. En conseqüència, la categoria modal especialitzada (el condicional) està en regressió i la temporalitat del futur passat comença a modalitzar-se. També Ivancev (1976: 348-349) assenyala que el condicional està en regressió i les seves funcions sintàctiques ha estat represes per temps del mode indicatiu: present / imperfet i el futur / futur passat.

Podríem afegir, però, el mateix argument que en finalitzar el capítol anterior. La conjunció condicional *ako* "si" dóna a la forma verbal un valor modal que nosaltres traduïm pel subjuntiu⁴⁵ i el terme de condicional a la gramàtica romànica s'aplica a una forma verbal que correspon a la semàntica del futur passat i del condicional búlgars. A més, en francès, a la pròtasi de l'oració condicional s'utilitza normalment l'imperfet d'indicatiu i no el de subjuntiu. Tot això significa que a les llengües romàniques tenim també una estructura de "condicional balcànic", la qual, per tant, no es pot considerar tan estrictament "balcànica". Cal pensar, doncs, en una tendència més general, tot i que, efectivament, no coincideixi amb les llengües eslaves orientals i occidentals, i d'aquí que els eslavistes li hagin atorgat una rellevància especial.

Kostadinova (1999: 101) creu que la funció condicional de l'imperfet a l'apòdosi de l'oració condicional és un argument a favor de la tesi de la interdependència entre modalitat i temporalitat. Això és testimoni de la gramaticalització insuficient de la modalitat hipotètica en búlgar en relació amb altres llengües eslaves (el polonès, p.ex.) i

⁴⁵ Justament Momcilov (1868: 67-68) donava la conjunció *ako* com a marca de subjuntiu.

la simbiosi entre temporalitat i modalitat que l'acosta a llengües romàniques com el francès.

6.8 Una nova oposició modal: conclusiu / no-conclusiu.

El gramema conclusiu, segons ja s'ha dit, forma part de la categoria de mode. Les formes conclusives constiueixen una de les sèries marcades de la modalitat subjectiva.

Les formes conclusives han estat considerades històricament de forma molt diversa, generalment relacionades amb les formes narratives, de les quals només es diferencien morfològicament per la conservació del verb auxiliar en 3ª persona. Janakiev (1962: 10) assenyala que les formes de perfet de 2^a, i sobre tot de 3ª persona, s'utilitzen freqüentment com un mode, homogeni amb el narratiu pel caràcter no-testimonial, però que es diferencia perquè s'utilitza per subratllar que s'ha arribat al convenciment de l'acompliment de l'acció per la via de la deducció o la suposició. Aquest mode es podria anomenar "de suposició no-testimonial" (*umozkljucitelno nesvidetelsko*).

Malgrat la quasi coincidència formal, les formes narratives i les conclusives no poden pertànyer alhora a la categoria de mode perquè amb les conclusives observem una valoració de l'acció en un discurs directe (primari) i amb les formes narratives falta la valoració de l'acció, però hom assenyala l'aspecte del discurs indirecte (secundari) (Kucarov, 1994: 152).

Un estudi que relaciona les formes narratives i conclusives amb les testimoniais i neutres el va fer Pijnenburg (1987: 527-528) i va arribar a un esquema que enquadra tot el sistema en relació amb el que l'autor anomena "mode de constatació". El

reproduïm a través de la descripció detallada que en fa Kucarov (1994: 131-132), el qual remarca que és un esquema assumit amb poques variants per diversos autors:

<u>Constatació directa</u>	<u>Constació indirecta</u>		<u>Formes neutres</u>
	<u>Personal</u>	<u>No personal</u>	
imperfet	present concl.	present narr.	present
aurist	aurist concl.	aurist narr.	
plusquamperfet	perfet concl.	perfet narr.	perfet
futur passat	futur concl.	futur narr.	futur

El perfet i l'aurist conclusiu són formes homònimes. Les formes de constatació indirecta tenen un tret comú de no-localització en el temps que es pot interpretar de forma diversa dependent del context. Sobre les formes de constatació indirecta no personal es desenvolupa una modalitat de suposició.

Devem a Kucarov (1994) un estudi molt detallat i exhaustiu de les formes conclusives i la seva situació dins del sistema verbal, així com de la seva història des del punt de vista de la descripció gramatical. Una altra qüestió és la gènesi i evolució de les formes conclusives en la història de la llengua: Mladenov (1929) i Mircev (1963) no diuen res al respecte.

El tret característic del mode conclusiu és la deducció, i aquesta relació del parlant amb l'acció, pel seu caràcter d'elaboració mental, es diferencia netament de les relacions subjectives d'ordre i possibilitat condicionada denotades pels altres modes de la subjectivitat, i també obviament es diferencia de la realitat objectiva denotada pel mode indicatiu, d'aquí que destaquem concretament aquesta oposició modal.

La semàntica del mode conclusiu, segons Kucarov (1994: 146) és l'actualització de l'acció des del punt de vista del parlant, és a dir, al moment del discurs. Observem que aquesta caracterització correspon exactament a la dels perfets secundaris que

descriuen Pencev (1987) i Petkov (1987), tot i que aquests autors remarquen expressament que aquestes formes no tenen res a veure amb la suposició. També Lindstedt (1985: 273) assenyala que les formes de la sèrie dels perfets secundaris no s'han de veure com una mena de "mode inferencial". En canvi, Kucarov (1994: 146) afirma que l'actualització de l'acció des del punt de vista del parlant és una valoració subjectiva de l'acció que en conseqüència pertany a l'esfera de la modalitat.

La modalitat conclusiva pot tenir tota una gradació de matisos, des de la inseguretat plena fins al convenciment de la realitat de l'esdeveniment, però en qualsevol cas amb l'ús de les formes conclusives el parlant accentua la seva relació subjectiva amb l'acció.

Amb les formes conclusives el parlant actualitza només esdeveniments del pla del passat ja que des del punt de vista del moment del discurs només es poden actualitzar els esdeveniments anteriors, per tant no hi poden haver futurs conclusius.

Drugata edinstvena vazmozna alternativa e (pres. I), *ce sam general Savov e zelael* (imperf. concl. I) *i tarsel* (imperf. concl. I) *takava razvrazka.* (K.K.) "L'única altra alternativa possible és que el mateix general Savov hagi volgut i cercat tal ruptura".

No toj ne e mozel (imperf. concl. I) *da napravi* (pres. P) *drugo, osven da go slusa* (pres. P). (S.G.)

"Però ell probablement no podia fer altra cosa més que escoltar-lo".

En aquest exemple la forma conclusiva també podria ser un perfet secundari. La diferència estaria en la motivació del parlant (que el context més ampli en aquest cas no explicita): si per la marxa dels esdeveniments suposa que la persona de qui parla "no podia fer altra cosa", o bé si té dades concretes que indiquen que la persona en qüestió realment "no ha pogut fer altra cosa".

Taka ce Ahmed Bej naj-setne dobi (aor. P) *vpecatlenie, ce se razigralo* (aor. narr. P) *sastinsko srazenie i ce djakonat se e otskubnal* (aor. concl. P) *polumartv.* (S.D.)

"Així que Ahmed Bei finalment va rebre la impressió que es va lliurar un veritable combat i que el diaca segurament va fugir mig mort".

Dali e imal (imperf. concl. I) *car Ferdinand predvid da napravi* (pres. P) *oste nesto, ne se znae* (pres. I). (K.K.)

"Si potser tenia previst el tsar Ferran de fer alguna altra cosa, no se sap".

Dobrijat Albert! Toj mnogo dobre e znael (imperf. concl. I) *kakvo pravi!* (pres. I). (S.G.)

"El bo de l'Albert! Ell devia saber molt bé què feia!".

To e (pres. I) *losa i za pravitelstvoto, poneze ste dokaze* (fut. P) *negovata slabost: to ili se e bojalo* (imperf. concl. I) *ot Stambolijski i e trjabvalo* (aor. concl. I) *da go ubie* (pres. P), *ili ne e moglo* (aor. concl. I) *da go opazi* (pres. P). (S.G.)

"Això és dolent també per al govern ja que demostrarà la seva feblesa: o tenia por de Stambolijski i va caldre assassinar-lo o no va poder defensar-lo".

Prenent en consideració, doncs, que el tret conclusiu només pot afectar a les formes verbals que expressen anterioritat o relació amb un moment d'orientació anterior, l'oposició no-conclusiu / conclusiu a nivell temporal vindria representada per l'esquema següent:

aorist	aorist conclusiu (passat de suposició)
imperfet	imperfet conclusiu (present de suposició)
futur passat	futur passat conclusiu (futur de suposició)
plusquamperfet	plusquamperfet concl. (present resultatiu de suposició)
futur passat perfet	futur pas. perf. concl. (futur resultatiu de suposició)

aorist narratiu	aorist narr. concl. (passat narr. de suposició)
imperfet narratiu	imperfet narr. concl. (present narr. de suposició)
futur passat narratiu	futur passat narr. concl. (futur narr. de suposició)
plusq. narr.	plusq. narr. concl. (present result. narr. de suposició)
fut. pas. perf. narr.	fut. pas. perf. narr. concl. (fut. result narr. de suposició)

La funció de l'aorist conclusiu correspon a un perfet "per pluriocupació" (*po savmestitelstvo*) i essencialment és una forma de perfet d'indicatiu i paral·lelament l'aorist narratiu conclusiu correspon formalment a un plusquamperfet narratiu. Aquestes formes tenen un lloc al paradigma conclusiu en funcions de passat, és a dir, denoten la narració o renarració, respectivament, d'una acció anterior al moment del discurs que el parlant estableix per la via de la suposició o deducció.

Com a nota curiosa observem que Kucarov (1998: 410-413) utilitza també una doble terminologia en descriure les formes conclusives i dos adjectius sinònims però diferents, p.ex., imperfet conclusiu (*konkluziven imperfet*) i present de suposició (*umozakljucitelno segasno*), etc.

Maslov (1981: 251-252) descriu també les formes conclusives i les caracteritza com a "mode de pressuposició" (*predpolozitelno naklonenie*), tot i que considera que s'utilitza poc i no està prou ben estudiat⁴⁶. Descriu un present i un futur de suposició i també un plusquamperfet de suposició i n'exemplifica l'ús. Quant al passat de suposició, que semànticament podria correspondre a l'aorist i al perfet i formalment és idèntic al perfet, considera que és més adient veure'l simplement com un significat perifèric particular del perfet (pp. 280-281).

⁴⁶ L'excel·lent monografia de Kucarov (1994) sobre el mode conclusiu és posterior.

La formalització de les formes del mode conclusiu es correspon amb la de la sèrie dels perfets secundaris (vg. 6.4.4), tant per la coincidència morfològica com pel fet que unes i altres denoten l'actualització de l'acció des del punt de vista del parlant, o sigui, en relació al moment del discurs.

Si establim un moment de referència R' corresponent a la suposició, que és posterior al moment d'orientació que relaciona l'acció verbal (el mode conclusiu fa referència a esdeveniments del passat), la seva actualització pressuposa una relació de simultaneïtat amb el moment del discurs. En conseqüència les formes conclusives han de presentar la relació comuna "R ant R' simul S". La formalització de la sèrie conclusiva seria, per tant:

imperfet conclusiu E simul R ant R' simul S

plusquamperfet conclusiu E ant R ant R' simul S

futur passat conclusiu E post R ant R' simul S

aorist conclusiu E ant R' simul S

A l'aorist no hi ha cap moment de referència cap a on s'orienta el verb, només el moment de referència R' de la suposició. I formulat així, efectivament, apareix en forma de perfet, puix que el perfet és l'actualització de l'aorist i l'aorist conclusiu és de fet un perfet inferencial. També podríem formular el futur passat perfet conclusiu: E ant R post R' ant R" simul S, però no és una forma que tingui existència real.

Davant d'aquesta coincidència total, caldria dilucidar si les formes conclusives i la sèrie dels perfets secundaris són elements diferents de la categoria de mode (o de la categoria de mode i temps) o un mateix element amb significats modals perifèrics. Considerant que el tret diferencial del mode conclusiu, per definició, és la deducció basada en una situació que s'observa, i que les formes "semblants al perfet" no tenen sistemàticament un valor inferencial (p.ex., l'ús del perfet secundari al discurs

indirecte), hauríem de concloure que es tracta de dues sèries de formes homònimes però essencialment diferents.

6.9 L'oposició dels complementadors *ce* / *da* amb l'oració subordinada: el problema del mode subjuntiu.

Les oracions subordinades completives són introduïdes generalment amb els complementadors *ce* i *da* "que". El primer no denota cap caràcter modal, però el segon, en general, tal com assenyala K. Popov (1976: 383), dóna un matís modal a les formes indicatives, tot i que no deixen de ser indicatives, remarca explícitament l'autor.

De la consideració d'aquest clar caràcter modal de les formes verbals introduïdes per *da*, Maslov (1962 b) va concloure que es podien considerar formes anàlitiques que són la realització d'un mode subjuntiu, tesi que va desenvolupar en treballs posteriors (vg. 5.5.2).

Cal remarcar que les oracions subordinades introduïdes per *ce* admeten tota mena de formes verbals, en tant que les introduïdes per *da* permeten una elecció molt més restringida. La forma més generalitzada es *da* + present, que apareix obligatoriament als predicats compostos amb verbs modals i fàsics i a perífrasis verbals diverses, on fa una funció d'infinitiu o de subjuntiu:

Kak mozes (pres. I) *da reces* (pres. I) *takova nesto?* (S.D.)

"Com pots dir tal cosa?".

Idete (imperat. I) *sega da vidite* (pres. P) *Cankov.* (S.G.)

"Aneu ara a veure Cankov".

Ste gi zastavim (fut. P) *da razberat* (pres. P), *ce te ste platit* (fut. P) *s kravta si.* (S.G.)

"Els hi farem entendre [= farem que entenguin] que pagaran amb la seva sang".

Moze (pres. I) li da ni pomognes? (pres. P) – zapita (aor. P) toj – Moze (pres. I) da gi skriem (pres. P) v cerkvata. (S.G.)

“Pots ajudar-nos? (lit.: és possible que ens ajudis?) – preguntà ell – Els podem amagar (lit.: és possible que els amaguem) a l’església”.

Predlagam (pres. I) da vlezem (pres. P) vav vrazka s velikija borec na naseto vreme Dzuzepe Madzini. (S.D.)

“Proposo que entrem en contacte amb el gran combatent del nostre temps Giuseppe Mazzini”.

Les formes de “perfet de subjuntiu”, del tipus *da* + perfet, són de perfet només per la forma però no pel significat. Si excloem el seu matís emfàtic, són equivalents a les formes imperatives amb significat de futur:

Gotvi (imperat. I) se za utre, ama da ne si obadil (perf. P) nikomu.

“Prepara’t per a demà, però no li diguis a ningú”.

La forma de perfet és utilitzada probablement per la impossibilitat d’una forma imperativa negativa d’aspecte perfectiu (K. Popov, 1976: 383).

Da ne si posmjaj (perf. P) da kazes (pres. P) njakomu nesto za tozi razgovor. (S.G.)

“No gosis dir res a ningú d’aquesta conversa”.

Andrejcin (1978: 248) observa que les formes *da* + perfet poden expressar un imperatiu en passat, i posa aquest exemple:

Ako sa mi iskali (perf. I) nesto, da im si dala (perf. P). Da ne si gi varnala (perf. P) prazni.

“Si volguessin quelcom de mi els (hi) donaria. Que no els haguessis tornat de buit”.

Heus ací d’altres exemples:

Az se bojah (imperf. I) da ne si zabravil (perf. P). (S.D.)

“Jo temia que no t’haguessis oblidat”.

Aquí té un valor imperatiu atenuat i indirecte: “= volia que t’haguessis oblidat”.

E, e, mladite, baj Nikolco, ti da ne si prestarjal! (perf. P). (S.D.)

“Eh, eh, els joves, senyor Nikolco, si tu no t’haguessis envellit tant!”.

En aquest exemple es tracta d’un ús emfàtic.

Pari mi predlaga (pres. I), *bez da sam mu gi iskal* (perf. I). (S.D.)

“M’ofereix diners sense que els hi hagués demanat”.

Aquest exemple és simplement una construcció sintàctica: *da* és el nexa normal entre la preposició *bez* “sense” i una forma verbal.

Anàloga és la situació a les oracions subordinades finals, on *da* és el nexa entre la preposició *za* “per a” i la forma verbal corresponent, que ha de ser el present:

Zapisahme (aor. P) *imeto ti v cerkovnata kondika, za da se spomenava* (pres. I) *na vecni vremena*. (Mak.)

“Vam inscriure el teu nom al llibre de registre de l’església perquè es recordi per tota l’eternitat”.

Val a dir que a l’època del búlgar mig la conjunció *da* ja donava per si sola el valor final. Comparem aquest mateix passatge en búlgar mig i modern:

Oucitelju blagyi, cto blago stvoru (part. pres.) *da imam’* (pres. I) *zivot’ vecnyi*. (Mt 19, 16)

Ucitelju blagij, kakvo dobro da storja, (pres. I) *za da imam* (pres. I) *zivot vecen?*

“Bon mestre, quin bé he de fer per tenir la vida eterna?”.

Malgrat aquest exemple, les subordinades finals que ometen la preposició *za* tampoc no són rares a la llengua actual:

Dosal sam (perf. P) *da pogovorja* (pres. P) *s teb po nesto vazno*. (S.D.)

“He vingut per parlar amb tu d’una cosa important”.

Gospoza Nimfirova raziravjase, (imperf. I) *ce dosal* (aor. narr. P) *da se hvasta* (pres. I) *ucitel*. (I.V.)

“La germana Nimfirova explicava que (ell) havia vingut per fer-se mestre”.

A més de les formes descrites, Andrejcin (1978: 186) esmenta també les formes *da* + imperfecte i *da* + plusquamperfecte, que expressen totes elles una acció posterior respecte de l’oració principal. Tindríem així el paradigma complet d’un “mode subjuntiu”, però els hi assigna només un matís de suposició i no hi dona exemples. Un en podria ser aquest, que efectivament traduïm pel subjuntiu, però en búlgar té un valor de suposició:

Da bese ni posrestnala (plusq. P) *i nas njakoja, a?* (S.D.)

“I si alguna ens hagués vingut a rebre també a nosaltres, eh?”.

Podem dir que és cert, tal com assenyalaven Teodorov-Balan (1947) i K. Popov (1976), que quan parlem de les *da*-construccions com a formes de subjuntiu en búlgar, estem pensant en la funció des de la perspectiva de les llengües romàniques, és a dir, en el pla de la traducció. Efectivament, observem que l’alternança de la modalitat real / virtual en l’oració subordinada completiva s’expressa justament amb l’alternança dels complementadors *ce* / *da*, que a la traducció correspon a l’alternança indicatiu / subjuntiu. Mihov (1999:54) assenjala que comparteixen el camp distribucional de la conjunció romànica “que”, però tot i que ambdós són polifuncionals, no són equivalents, jeràrquicament parlant, el connector *da* és més important pel nombre de funcions que aconsegueix, que és conseqüència del seu grau d’abstracció més alt, ja que fins i tot pot apàreixer buit de significat com en el cas dels predicats compostos.

Vegem alguns exemples i assajarem de canviar la modalitat de la subordinada seguint el susdit criteri:

Vie kazvate (pres. I), ce ruskite predstaviteli imat (pres. I) vlijanie varhu balgarite.
(S.D.)

"Vós dieu que els representants russos tenen influència sobre els búlgars".

Vie ne vjarvate (pres. I) ruskite predstaviteli da imat (pres. I) vlijanie varhu balgarite.

"Vós no creieu que els representants russos tinguin influència sobre els búlgars".

Az mislja (pres. I), ce nikoj ne se e rodil (perf. P) naucen. (S.D.)

"Jo penso que ningú no ha nascut ensenyat".

Az ne mislja (pres. I) nikoj da se e rodil (perf. P) naucen.

"Jo no penso que ningú hagi nascut ensenyat".

Teroristicnata dejnost na VMRO predstavljavase (imperf. I) druga goljama precka, Belgrad protestirase (imperf. I/P) neprekasnato, ce Balgarija tolerira (pres. I/P) teroristicnata organizacija. (S.G.)

"L'activitat terrorista de l'ORIM representava un altre gran obstacle, Belgrad protestava continuament perquè Bulgària tolerava l'organització terrorista".

La interpretació "...Belgrad protestava que Bulgària tolerés l'organització terrorista" també seria possible aquí.

Belgrad ne iskase (imperf. I) Balgarija da tolerira (pres. I/P) teroristicnata organizacija.

"Belgrad no volia que Bulgària tolerés l'organització terrorista".

Ne, vjarvam (pres. I), vjarvam (pres. I), ce ti si (pres. I) opiten po tija raboti. (S.D.)

"No, (ho) crec, crec que tu estàs experimentat per a aquestes feines".

Ne vjarvam (pres. I) ti da si (pres. I) opiten po tija raboti.

"No crec que tu estiguis experimentat per a aquestes feines".

Carjat vjarva (pres. I), ce samo crez tozi vid politika moze (pres. I) naj-dobre da se sluzi (pres. P) na makedonskite interesi. (S.G.)

"El tsar creu que només amb aquest tipus de política es pot servir de la millor manera possible els interessos macedonis".

Carjat ne vjarva (pres. I) *crez tozi vid politika da moze* (pres. I) *naj-dobre da se sluzi* (pres. P) *na makedonskite interesi*.

"El tsar no creu que amb aquest tipus de política es pugui servir de la millor manera possible els interessos macedonis".

Vaznoto e (pres. I) *da varvi* (pres. I) *rabotata po-barzo*. (S.D.)

"L'important és que vagi l'afer més ràpidament".

Vaznoto e (pres. I), *ce rabotata varvi* (pres. I) *po-barzo*.

"L'important és que l'afer va més ràpidament".

Sram za nas e (pres. I), *bratja, da tarpim* (pres. I) *i da teglim* (pres. I) *oste v tova vek na svobodata*. (S.D.)

"És una vergonya per a nosaltres, germans, que aguantem i que patim encara en aquest segle de llibertat".

Vjarno e (pres. I), *bratja, ce tarpim* (pres. I) *i teglim* (pres. I) *oste v tova vek na svobodata*.

"És cert, germans, que aguantem i que patim encara en aquest segle de llibertat".

Vie iskate (pres. I) *nasite emigranti da se objavjat* (pres. P) *protiv Rusija*. (S.D.)

"Vosaltres voleu que els nostres emigrants es manifestin contra Rússia".

Vie vizdate (pres. I), *ce nasite emigranti se objavjat* (pres. P) *protiv Rusija*.

"Vosaltres veieu que els nostres emigrants es manifesten contra Rússia".

Vaznoto e (pres. I) *vednaz da nadvie* (pres. P) *na straha si*. (S.D.) "L'important és que venci una vegada la seva por".

Vaznoto e, (pres. I) *ce vednaz e nadvil* (perf. P) *na straha si*.

"L'important és que ha vençut una vegada la seva por".

Az imah (pres. I) mnogo opredelenoto vpecatlenie, ce tova bjaha (imperf. I) cisto i prosto kontrabandisti. (K.K.)

"Jo tenia la impresió molt clara que eren purament i simplement contrabandistes".

Az njamah (pres. I) vpecatlenie tova da sa (pres. I) kontrabandisti.

"Jo no tenia la impresió que fossin contrabandistes".

Vaznoto e (pres. I) novijat voenen ministar da izpolnjava (pres. I) vasata programa.

(S.G.)

"L'important és que el nou ministre de la guerra desenvolupi el vostre programa".

Vaznoto e, (pres. I) ce novijat voenen ministar izpolnjava (pres. I) vasata programa.

"L'important és que el nou ministre de la guerra desenvolupa el vostre programa".

Mezdu tezi pet miliona moze (pres. I) da ima (pres. I) dvajset hiljadi negodjai, no za ostanalite zasluzava (pres. I) covek da raboti (pres. I) i da se zertva (pres. I). (S.G.)

"Entre aquests cinc milions pot haver vint mil d'indignes, però la resta mereix un home que treballi i que es sacrifiqui".

No za ostanalite zasluzava (pres. I) tozi covek, ce raboti (pres. I) i se zertva (pres. I).

"Però la resta mereix aquest home que treballa i es sacrifica".

Culi li ste, (perf. P) ce Rusija otkazva (pres. I) vsjakakva podkrepa na balgarskata carkva? (S.D.)

"Haveu sentit que Rússia nega qualsevol suport a l'església búlgara?"

Ne sme culi (perf. P) Rusija da otkaze (pres. P) podkrepa na balgarskata carkva.

"No hem sentit que Rússia negui el suport a l'església búlgara".

No kogato sumotevicata stihna (aor. P), stana (aor. P) jasno, ce realnostta ne otgovarja (pres. I) na ocakvanijata. (S.G.)

“Però quan el clam s’apaivagà, va quedar clar que la realitat no corresponia a les esperances”.

Ne stana (aor. P) *jasno realnostta da otgovori* (pres. P) *na ocakvanijata*.

“No va quedar clar que la realitat correspongués a les esperances”.

Nie imame (pres. I) *svedenija, ce ne vjarvate* (pres. I) *v germanskata pobeda i zatova ne zelaete* (pres. I) *da vlezete* (pres. P) *v pakta*. (S.G.)

“Nosaltres tenim evidències que no creieu en la victòria alemanya i per això no voleu entrar al pacte”.

Nie njamame (pres. I) *svedenija da ne vjarvate* (pres. I) *v germanskata pobeda*.

“Nosaltres no tenim evidències que no cregueu en la victòria alemanya”.

Les oracions subordinades dependents de verbs d’emoció i sentiment s’introdueixen preferentment amb *ce*; el connector *da* dóna a l’acció de la subordinada un matís optatiu o improbable, que a la traducció no necessàriament es reflecteix en una distribució paral·lela indicatiu / subjuntiu:

Prostavajte, (imperat. I) *moze bi zasegnah*, (aor. P) *pater Evgenij, ili ne? Radvam se*, (pres. I) *ce me razbirate* (pres. I). (S.D.)

“Perdoneu, potser us vaig molestar, pare Eugeni, o no? M’alegro que em compregueu”.

Ste se radvam (fut. I) *da me razberete* (pres. P).

“M’alegraré que em compregueu”.

Radvam se, (pres. I) *ce sme* (pres. I) *edinodusni, prijateli moi*. (S.D.) “M’alegro que estiguem d’acord, amics meus”.

Ste se radvam (fut. I) *da sme* (pres. I) *edinodusni, prijateli moi*.

“M’alegraré que estiguem d’acord, amics meus”.

Gospodi, prijateli, vizdam (pres. I) *po licata vi, ce me razbirate*, (pres. I) *ce ste* (pres. I) *saglasni s men.* (S.D.)

“Senyor, amics, veig pels vostres rostres que em compreneu, que esteu d’acord amb mi”.

Gospodi, prijateli, vizdam (pres. I) *po licata vi da me razberete*, (pres. P) *da ste* (pres. I) *saglasni s men.*

“Senyor, amics, veig pels vostres rostres que em comprendreu, que estareu d’acord amb mi”.

En aquests exemples, a les variants amb *da* el parlant desitja la comprensió o l’acord dels interlocutors, però no n’està segur d’haver-los assolit.

Com podem constatar pels diversos exemples, el complementador *ce* introdueix oracions subordinades amb modalitat real, objectiva, que es correspon amb el mode indicatiu búlgar i romànic, i el complementador *da* introdueix oracions que sovint denoten una modalitat virtual, subjectiva, que respon al subjuntiu romànic i que no té una formalització definida en búlgar. La correlació és certa fins a un cert punt, però es manifesta en la traducció, en la nostra llengua; no hi ha una raó objectiva per extrapol·lar-la al búlgar perquè no és sistemàtica ni homogènia, com podem veure pels exemples que segueixen. Heus ací formes verbals que denoten una modalitat subjectiva en oracions subordinades introduïdes per *ce*:

Ne mozeh (imperf. I) *da se zadarzam* (pres. I) *ot radost, ci⁴⁷ se je nameril* (perf. P) *takov rodoljubiv sotatkovnik.* (Mak.)

“No em podia contenir de l’alegria que s’hagués trobat un país tan patriota”.

Vjarno, gospodine, prostavajte (imperat. I), *ce se vmesvam* (pres. I) *v razgovora vi.* (S.D.)

⁴⁷ Variant dialectal de *ce*.

“Cert, senyor, perdoneu que em fiqui a la vostra conversa”.

Ste kaza! (fut. P) *Men ne me e* (pres. I) *strah da kaza:* (pres. P) *az ne drugaruvam* (pres. I) *s tjah.* (S.D.)

“(Ho) diré! No tinc por de dir: jo no sóc company d’ells”.

En aquests exemples la traducció es podria fer igualment amb amb indicatiu o amb subjuntiu:

Ne znaeh (imperf. I), *ce ste podpisali* (perf. P) *takav dogovor s anglicanite.* (S.D.)

“No sabia que havíeu / haguéssiu signat un tractat semblant amb els anglesos”.

O, az ne znaeh (imperf. I), *ce ucastvuvate* (pres. I) *v nego.* (S.D.)

“Oh, jo no sabia que hi participàveu / participéssiu”.

Pohvana (aor. P) *pop Lukan, nedovolen, ce nikoj ne obrasta* (pres. I) *vnimanie na negovite dumi.* (S.D.)

“Recomençà el pare Lukan, molest perquè ningú no feia cas / que ningú no fes cas de les seves paraules”.

En aquests exemples les formes amb *da* són clarament d’imperatiu dintre del discurs indirecte:

Glavnata kvartira nastojava (pres. I) *prez Radoslavov da iziska* (pres. P) *ot Germanija da se izpratjat* (pres. P) *ugovorenite pomostni divizii i voenni material.* (K.K.)

“El quarter general insisteix davant Radoslavov que reclami a Alemanya que enviïn les divisions de suport i el material de guerra acordats”.

Kolko pati kazvam (pres. I) *na Ahmed beja da gi pribere* (pres. P) *v kausa.* (S.D.)

“Quàntes vegades he de dir (lit.: dic) a Ahmed bei que els tanqui a la presó”.

En aquests exemples les formes amb *da* són optatives o d’obligació:

Da dade (pres. P) *Gospod vsicki da sme* (pres. I) *zivi i zdravi.* (S.D.)

“Que el Senyor faci que tots siguem sans i estalvis”.

Az iskah (imperf. I) *vie, anglicanite, da dojdete* (pres. P) *do sporazumenie s Germanija.*
(S.G.)

“Jo volia que vosaltres, el anglesos, arribéssiu a un enteniment amb Alemanya”.

Toj po-dobre da otgovori (pres. P) *koj mu e razresil* (perf. P) *da hodi* (pres. I) *po stranata i da buntuva* (pres. I/P) *narod.* (S.D.)

“Millor que ell respongui qui l’ha autoritzat a anar pel país i revoltar el poble”.

To e (pres. I) *reseno vece, kazi* (imperat. P) *de da varvja* (pres. I), *kakvo da pravja*
(pres.I). (S.D.)

“Està decidit ja, digues on he d’anar, què he de fer”.

En aquests exemples la modalitat virtual pot venir donada simplement pel canvi a la forma negativa del verb principal, sense canviar el nexa de la subordinada:

V pismoto se kazva, (pres. I) *ce te izprastat* (pres. I) *za moj pomostnik.* (S.D.) “A la carta es diu que t’envien d’ajudant meu”.

V pismoto ne se kazva, (pres. I) *ce te izprastat* (pres. I) *za moj pomostnik.*

“A la carta no es diu que t’enviïn d’ajudant meu”.

Az vjarvah (imperf. I) *obace, ce ste trjabva* (fut. I) *da se pocerpi* (pres. P) *pouka ot stanaloto.* (K.K.)

“Jo creia tanmateix que caldria treure una lliçó del que ha succeït”.

Az ne vjarvah, (imperf. I) *ce trjabva* (fut. I) *da se pocerpi* (pres. P) *pouka ot stanaloto.*

“Jo no creia que calgués treure una lliçó del que ha succeït”.

En aquest exemple les formes amb *da* denoten efectivament una modalitat virtual, però no les traduiríem pel subjuntiu perquè fan una funció de futur real (és a dir, el parlant creu en la realització de l’acció):

Toj obesta (aor. P) *obace pravitelstvoto da prouci* (pres. P) *osnovno predlozeniето i da otgovori* (pres. P) *formalno sled njakolko dni.* (S.G.)

“Ell va prometre tanmateix que el govern estudiaria bàsicament la proposta i respondria formalment en uns dies”.

Fins i tot es poden trobar oracions on coexisteixen *ce* i *da*, en aquest cas el primer és el complementador que introdueix l’oració subordinada i el segon forma part d’una *da*-construcció que denota una modalitat hipotètica:

Kljucovete cesto ne mogat (pres. I) *da zatvorjat* (pres. P) *vratite taj sigurno, ce da popreca* (pres. P) *na nekoga da vleze* (pres. P). (S.G.)

“Les portes sovint no es poden tancar amb tanta seguretat que privin qualsevol d’entrar”.

Toj ste ni uci (fut. I) *nas. Da bese vzel* (plusq. P) *pone edna diploma, ce da vidim* (pres. P) *kolko struva* (pres. I). (S.D.)

“Ell ens ensenyarà a nosaltres. Si hagués tret almenys un diploma, que veiéssim quant val”.

Mitkova i Kljuckova-Petrinska (1999: 171) observen que en oracions principals amb *verba dicendi, cogitandi et declarandi* la forma negativa del verb pressuposa la modalitat virtual del subordinat, independentment del connector oracional. Amb el verb “dubtar” i semblants, en canvi, la modalitat virtual vé donada per la forma positiva del verb principal. Posen aquests exemples:

Ne mislja, (pres. I) *ce tova e* (pres. I) *vazmozno*.

“No penso que això sigui possible”.

Ne kazaha, (aor. P) *ce sa bili* (perf. I) *na plaza*.

“No van dir que haguéssin anat a la platja”.

Ne sam zabeljazal (perf. P) *da ima* (pres. I) *promjana v polozenieto*.

“No he observat que hi hagi canvis en la situació”.

Samjavam se, (pres. I) *ce go znae* (pres. I).

"Dubto que ho sàpiga".

Ne se samnjavam, (pres. I) *ce go znae* (pres. I).

"No dubto que ho sap".

A les oracions subordinades dependents de verbs de dubte o incertesa, però, l'ús d'ambdós complementadors sovint és equivalent en raó de la pròpia semàntica de l'oració subordinada, que fa incerta la distinció real / virtual:

Vprocem az ne vjarvam (pres. I) *papata da forsira* (pres. I/P) *rabotite*. (S.G.) *Vprocem az ne vjarvam* (pres. I), *ce papata forsira* (pres. I/P) *rabotite*.

"En canvi jo no crec que el Papa forci les coses".

Carjat ne vjarva (pres. I), *ce crez tozi vid politika moze* (pres. I) *naj-dobre da se sluzi* (pres. P) *na makedonskite interesi*.

Carjat ne vjarva (pres. I) *crez tozi vid politika da moze* (pres. I) *naj-dobre da se sluzi* (pres. P) *na makedonskite interesi*.

"El tsar no creu que amb aquest tipus de política es pugui servir millor els interessos macedonis".

Az sam ne ocakvah (imperf. I) *toj da se obadi* (pres. P) *tolkova skoro*. (S.D.) *Az sam ne ocakvah* (imperf. I), *ce toj se obadi* (pres. P) *tolkova skoro*.

"Jo mateix no esperava que ell es comunicés tan aviat".

Pel que fa a les oracions subordinades adjectives, les formes *da* + present o *da* + perfet denoten una modalitat no-objectiva o virtual y les formes sense *da* expressen la modalitat objectiva, real. En aquests casos la partícula *da* té efectivament un valor modal, puix que el connector oracional és el pronom relatiu:

Smjatate (pres. I) *li, ce carskata diplomacija ste prodalzi* (fut. P) *da pokrovitelstvuva* (pres. I) *edno revolucionno dvizenie, koeto e* (pres. I) *zarazen ot takiva idei?* (S.D.)

“Creieu que la diplomàcia del tsar continuarà protegint un moviment revolucionari que està contagiats de tals idees?”

Smjitate (pres. I) *li, ce carskata diplomacija ste prodalzi* (fut. P) *da pokrovitelstvuva* (pres. I) *edno revolucionno dvizenie, koeto da e* (pres. I) *zarazen ot takiva idei?*

“Creieu que la diplomàcia del tsar continuarà protegint un moviment revolucionari que estigui contagiats de tals idees?”

Edno pismo, v koeto da se kaze (pres. P) *kak vaztorzeno sme prieli* (perf. P) *negovite saveti.* (S.D.)

“Una carta en la qual es digui amb quin entusiasme hem rebut els seus consells”.

Edno pismo, v koeto se kazva (pres. P) *kak vaztorzeno sme prieli* (perf. P) *negovite saveti.*

“Una carta en la qual es diu amb quin entusiasme hem rebut els seus consells”.

Trjabva (pres. I) *da izpratim* (pres. P) *tam covek, kojto da gi nabljudava* (pres. I), *da vidi* (pres. P) *svarzvat* (pres. I) *li se s rusite.* (S.D.)

“Cal que enviem allà un home que els observi, que vegi si s’uneixen als russos”.

Imame (pres. I) *tam covek, kojto gi nabljudava* (pres. I), *vizda* (pres. I) *svarzvat* (pres. I) *li se s rusite.*

“Tenim allà un home que els observa, que veu si s’uneixen als russos”.

Edno cestno, silno i patrioticno pravitelstvo, koeto sled izborite da moze (pres. I) *da se varne* (pres. P) *na vlast.* (S.G.)

“Un govern honest, fort i patriòtic que després de les eleccions pugui tornar al poder”.

Edno cestno, silno i patrioticno pravitelstvo, koeto sled izborite moze (pres. I) *da se varne* (pres. P) *na vlast.*

“Un govern honest, fort i patriòtic que després de les eleccions pot tornar al poder”.

Tanmateix, l'oposició modal real / virtual també pot venir expressada per l'oposició aspectual imperfectiu / perfectiu al verb subordinat, tant en oracions adjectives com en oracions circumstancials de lloc, tant en sentit recte com figurat:

Pomagaj (imperat. I) *mu, kakvoto ti poiska*, (pres. P) *zastoto ne e tragnal* (perf. P) *po balgarskite zemi za svoja pecalba, a za dobroto na naseto premilo otecestvo*. (S.D.)

"Ajuda'l (amb) allò que et demani, perquè no ha marxat per les terres búlgares pel seu benefici sinó pel bé de la nostra estimadíssima pàtria".

Pomagaj (imperat. I) *mu, kakvoto ti poiskva*, (pres. I) *zastoto ne e tragnal* (perf. P) *po balgarskite zemi za svoja pecalba, a za dobroto na naseto premilo otecestvo*.

"Ajuda'l (amb) allò que et demana, perquè no ha marxat per les terres búlgares pel seu benefici sinó pel bé de la nostra estimadíssima pàtria".

Balgarite zivejat (pres. I) *oste i na zapad ot Marica do Odrinskoto ezero, gdeto te previsavat* (pres. I) *po cislenost svoite sasedi*. (Mak.)

"Els búlgars viuen també a l'oest del Marica fins al llac d'Adrianòpolis, on superen en nombre els seus veïns".

Balgarite ste zivejat, (fut. I) *gdeto te previsat* (pres. P) *po cislenost svoite sasedi*. "Els búlgars viuran on superin en nombre els seus veïns".

Pipa (pres. I) *s rakavici, no deto hvane*, (pres. P) *ostava* (pres. I) *sin'o petno*. (S.D.)

"Va amb compte, però on agafi, queda el cardenal".

Pipa (pres. I) *s rakavici, no deto hvasta*, (pres. I) *ostava* (pres. I) *sin'o petno*. "Va amb compte, però on agafa, queda el cardenal".

Amb verbs primaris imperfectius, que no tenen correlat perfectiu, la modalitat vindrà denotada pel context:

Procee, az vi kazah (aor. P) *vece, ste izvestja*, (fut. P) *deto trjabva* (pres. I) (S.D.)

"Així que, ja li he dit, informaré on cal / calgui".

A les estructures atributives amb predicats nominals, que generalment traduïm pel subjuntiu (o infinitiu, si de cas), la distribució dels complementadors *ce* i *da* no denota relacions modals diferents sinó més aviat relacions tempoaspectuals, determinades també per l'aspecte del verb subordinat:

Tolkova sam (pres. I) *stastliva, ce te vizdam* (pres. I) *otnovo*. (S.G.)

"Què feliç sóc de veure't de nou".

Ne e (pres. I) *slucajno, ce mojata rezidencija e* (pres. I) *tuk*. (S.G.)

"No és casual que la meva residència sigui aquí".

Misalta ni bese (imperf. I) *da ja prodadem* (pres. P) *na intendantsvoto, za vojskata*.

(S.D.)

"La nostra idea era de vendre-la a la intendència, per a l'exèrcit".

Sestro, grehota e (pres. I) *da prikazvas* (pres. I) *taka*. (S.D.)

"Germana, és un pecat que parlis així".

Balgarija njama (pres. I) *aristokracija, gospoda, i dobre e* (pres. I) *ce njama* (pres. I).

(S.D.)

"Bulgària no té aristocràcia, senyors, i està bé que no en tingui".

Balgarija njama (pres. I) *aristokracija, gospoda, i dobre e* (pres. I) *da njama* (pres. I).

"Bulgària no té aristocràcia, senyors, i està bé que no en tingui mai".

Ludost e, (pres. I) *ce dojdoh* (aor. P) *pri tebe*. (S.D.)

"És una bogeria que vingués a casa teva".

Una situació semblant es troba amb predicats del tipus "és necessari", "és fàcil", "és possible", etc. s'utilitzen només les formes *da* + present: *Neobhodimo li e* (pres. I)

Balgarija da podpise (pres. P) *Tristrannija pakt?* (S.G.)

"Cal que Bulgària signi el Pacte tripartit?".

Nuzno e (pres. I) *emigracijata da vjarva* (pres. I) *v nesto drugo*. (S.D.)

“Cal que l'emigració cregui en una altra cosa”.

Ne e (pres. I) *mozno balgarin da ima* (pres. I) *cerni kosi i cerni oci*. (Mak.) “No és possible que un búlgar tingui cabells negres i ulls negres”.

Observem que el “valor subjuntiu” pot ser denotat sense una *da*-construcció:

Samo ako tozi covek imase (imperf. I) *obrazovanie..- kazvase* (imperf. I) *toj cesto na blizkite si*. (S.G.)

“Només que aquest home tingués una formació...- deia ell sovint a la seva gent”.

Tja be slozila (plusq. P) *bjala raka varhu glavata na sina si, sjakas go blagoslavjase* (imperf. I) (S.H.K.)

“Ella havia posat una mà blanca sobre el cap del seu fill, com si el beneís”.

Ako li tova ne mozete (pres. I) *da napravite*, (pres. P) *togava tarsete* (imperat. I) *si drug car, kojto ste vi podpisva* (fut. I) *vsicki pristevki*. (S.G.)

“Si no podeu fer això, aleshores busqueu-vos un altre tsar que us signi [lit.: que us signarà] tots els capricis”.

És cert que les formes *da* + present són estables tal com indica Maslov (1981: 287), la qual cosa apunta a una estructura gramaticalitzada. Comparem:

Mislja (pres. I), *ce prepodavateljat ima* (pres. I) *knigata*.

“Penso que el professor té el llibre”.

Ne vjarvam (pres. I) *prepodavateljat da ima* (pres. I) *knigata*.

“No crec que el professor tingui el llibre”.

Però no és possible: * *ne vjarvam da prepodavateljat ima knigata*.

Però *da* té valors diversos, és una conjunció i una partícula i apart d'aquestes “formes subjuntives” entra també en la composició de formes condicionals:

Da go podkrepjat (pres. P), *bi bilo* (cond. I) *kompromis, kojto te ne mozeha* (imperf. I) *da napravjat* (pres. P). (S.G.)

“Si li donessin suport seria un compromís que ells no podrien assumir”.

Da ne vi e (pres. I) *čudno, ako vi kaza* (pres. P), *ce naseto upravljenje ne e* (pres. I) *upravljenje, a edna vojna*. (K.K.)

“No us estranyi si us dic que el nostre govern no és un govern sinó una guerra”.

Ocasionalment podem trobar la conjunció condicional reduplicada *ako da*, com subratllant el caràcter virtual de la condició. Però l’oració condicional hipotètica ja és virtual en sí mateixa i per tant no li cal una “forma subjuntiva”. En aquests exemples té un valor emfàtic:

Ako da ne bjah (imperf. I) *az, kak stjaha da misljat*, (fut. pas. I) *kak stjaha da razsazdavat?* (fut. pas. I). (S.D.)

“Si no fos jo, com pensarien, com jutjarien?”.

Ne, ne, ako da bese (imperf. I) *drug, sigurno sasto taj stjaha da govorjat* (fut. pas. I). (S.D.)

“No, no, si fos un altre segur que també parlarien així”.

Les *da*-construccions tenen un clar matís optatiu quan s'utilitzen en oracions no subordinades:

Da zapocnem (pres. P) *s položitelno!* (S.G.)

“Comencem pel que és positiu!”.

Vecna mu pamjat! Bog da go prosti! (pres. P). (Mak.)

“Memòria eterna! Que Déu el perdoni!”.

Da zivee (pres. I) *narodat! Da zivee* (pres. I) *svobodata!* (Mak.)

“Visca el poble! Visca la llibertat!”.

Da zivej (imperat. I) *negovo blazenstvo Antim, prav ekzarh balgarski!* (S.D.) “Visca sa beatitud Antim, primer exarca de Bulgària!”.

Pel que fa al valor optatiu, Mitkova i Kljuckova-Petrinska (1999: 165-166) assenyalen diverses opcions entre les *da*-construccions: les formes *da* + present es relacionen amb el pla del no-passat i les formes *da* + perfet es relacionen amb el pla del passat; paral.lelament, quan es fa referència a un desig que es veu inassolible s'utilitzen les formes *da* + imperfet i *da* + plusquamperfet, respectivament. Donen aquests exemples:

Dano da go napravi (pres. P) *dobre*.

"Tant de bo ho faci bé".

Dano vece da go e napravil (perf. P).

"Tant de bo ja ho hagi fet".

De da mozese (imperf. I) *da go napravi* (pres. I) *utre*.

"Tant de bo ho pogués fer demà".

De da go bese napravil (plusq. P) *vcera*.

"Tant de bo ho hagués fet ahir".

Ocasionalment observem que la partícula *dano* s'associa a la possibilitat i *de* a la impossibilitat.

Però el valor optatiu també es pot trobar en altres formes. En aquest exemple s'utilitza el perfet sense auxiliar, que és una forma de constatació, tot remarcant la fe del parlant en l'acció divina que desitja:

Dal (perf. P) *Bog dobro, sine!* (S.D.)

"Déu vós guard, fill!".

També fa part de les formes imperatives analítiques, que sovint tenen un matís optatiu. És interessant l'exemple del *Parenostre*, on la distribució de les formes imperatives i optatives es correspon exactament amb la nostra llengua:

Da se sveti (pres. P) *Tvoeto ime, da dojde* (pres. P) *Tvoeto carstvo, da bade* (pres. I)
Tvojata volja.

“Sigui santificat el Teu nom, vingui el Teu regne, faci’s la Teva voluntat”.

Nasastnija ni hljab daj (imperat. P) *ni dnes, i prosti* (imperat. P) *nam dalgovete ni.*

“El pa nostre quotidià dóna’ns-el avui i perdona’ns els nostres deutes”.

Observem, però, que la funció de subjuntiu-optatiu de les formes *da* + present es fa palesa des de la traducció; des del punt de vista de la gramàtica búlgara tenim una distribució de formes analítics i sintètiques d’imperatiu.

En qualsevol cas, hem d’admetre que les formes amb *da* són construccions sintàctiques que poden tenir alguns valors modals subjectius, irrealis, com tantes d’altres, però no hi ha prou base per considerar-les com la formalització d’un mode subjuntiu en búlgar. Altrament, ja que la possibilitat d’un subjuntiu búlgar vé suggerida des de la perspectiva de les llengües romàniques, pot ser esclaridora aquí l’argumentació que fa Lyons (1968: 325-326) a propòsit del subjuntiu romànic. Es pregunta si està ben descrit com un “mode”, i sobre la relació entre subordinació sintàctica i mode, i observa en principi que en aquells contextos en què la selecció d’una o altra forma verbal està determinada per altres trets sintàctics de l’oració, la presència de la forma verbal que correspongui no suposa per si mateixa una distinció de modalitat, i posa l’exemple:

Je ne crois qu’il vienne / Je crois qu’il vient.

En altres paraules, la diferència de modalitat s’indica en una altra part de l’oració; en aquest cas la forma negativa de la principal expressa el dubte del parlant contra la relativa seguretat de la forma positiva. És des d’aquest punt de vista que el búlgar utilitza una forma verbal subordinada idèntica:

Ne mislja, (pres. I) *ce toj dojde* (pres. P) / *Mislja*, (pres. I) *ce toj dojde* (pres. P).

Altrament, la distribució d'unes formes i altres pot ser parcialment complementària o estar parcialment en intersecció, de tal manera que la distinció recíproca entre ambdós grups i als contextos on es troben en contrast pot ser modal, i posa l'exemple:

Dieu vous bénit / Dieu vous bénisse.

En búlgar aquest contrast vindria marcat per la partícula *da*, que en aquest cas correspondria a la forma analítica d'imperatiu:

God vi blagoslovjava (pres. I) / *God da vi blagoslovi* (imperat. P).

L'autor conclou que el subjuntiu romànic s'ha considerat tradicionalment un mode perquè satisfà aquestes consideracions, però el terme "subjuntiu" en sí mateix no té implicacions de modalitat. I remarca que pot no haver correlació entre la presència d'unes formes o altres i la modalitat del context pel qual estan determinades, i en aquesta situació la diferència no es descriuria com a modal, malgrat que raonablement es podria utilitzar el terme "subjuntiu" per al conjunt de formes més o menys específiques de les clàusules subordinades. Aquesta és la situació general del búlgar, i observem que no hi ha unes formes específiques de les clàusules subordinades ja que la distinció modal, quan n'hi ha, ve denotada per la forma de l'oració principal, pel connector oracional, per l'aspecte del verb subordinat o fins i tot pel context. En tal cas no podem parlar d'un "mode subjuntiu" específic en búlgar.

6.10 Altres oposicions.

6.10.1 L'oposició determinat / indeterminat.

plusquamperfet / plusquamperfet narratiu

futur determinat / futur indeterminat

futur passat / futur passat narratiu

Es tracta simplement de la distribució de formes testimonials i narratives, i pel que fa al futur, oposa un futur determinat (el futur actual) a l'indeterminat per tradició, tot i que des de principis de segle era gairebé fora d'ús i el seu caràcter "indeterminat" fou sempre purament terminològic.⁴⁸

D. Popov (1941: 90-93) va fer també el seu paradigma de formes determinades oposades a les indeterminades, amb la novetat que inclou graus d'indeterminació, és a dir, a cada forma determinada s'oposen dues d'indeterminades. La tres sèries, de determinada fins a més indeterminada inclouen (utilitzem la terminologia acceptada en el nostre treball):

aorist	aorist narratiu	aorist conclusiu narratiu
imperfet	imperfet narr.	imperfet concl. narr.
plusquamperfet	plusquamperfet narr.	plusq. concl. narr.
futur perfet	futur passat perfet narr.	fut. pas. perf. concl. narr.
futur passat	futur passat narr.	fut. pas. concl. narr.

Les formes indeterminades que hi oposa són formes narratives i les "més indeterminades" corresponen a les anomenades formes narratives "reforçades", és a dir, les formes narratives del mode conclusiu, però el seu afany per la simetria el mena a inventar formes que no existeixen, segons observa Kucarov (1994: 27). El sistema en conjunt sembla tenir poc o cap fonament (Pärvev, 1969: 70).

De l'observació de les propostes ressenyades podem concloure que l'oposició determinat / indeterminat al sistema verbal no és defensable al moment actual. En el fons

⁴⁸ Aquesta forma de futur existeix també al dialecte stokavià serbocroat, on tampoc no té cap caràcter indeterminat (ni se'n diu), és una variant estilística o geogràfica de l'altre.

aquelles propostes foren en realitat intents de trobar un lloc per a les formes narratives dins del sistema. Això es veu força clar a Mladenov (1929: 278), que argumenta que la llengua moderna ha creat una categoria de participis passats actius sobre el tema d'imperfet que tenen la funció particular d'expressar accions de les quals el parlant no és testimoni. Així hom distingeix entre formes com *jadoh*, passat acabat,⁴⁹ o sigui *perfectum* per a accions properes i presentades testimonialment, i *jal sam*, passat indeterminat, o sigui *perfectum* per a accions llunyanes i presentades no testimonialment. Així també *jal bjah* és el passat anterior⁵⁰ testimonial i *jal sam bil* és el passat remot no testimonial. L'autor posa aquests exemples:

Toj bese izljazal, kogato ti dojde.

"Ell havia marxat quan tu vas venir".

Kazvat, ce toj bil izljazal, kogato ti si dosal.

"Diuen que ell havia marxat quan tu vas venir".

Al passat inacabat (*imperfectum definitum*) *jadjah* s'afegeix un nou passat inacabat indeterminat (*imperfectum indefinitum*) *jadjal sam*, i posa aquests exemples:

Togava az ne jadjah meso.

"Aleshores jo no menjava carn".

Te kazvat, ce togava ne sam jadjal meso.

"Els diuen que aleshores jo no menjava carn".

Hi ha encara una forma més remota de l'*imperfectum indefinitum*, el passat inacabat anterior (*plusquamimperfectum indefinitum*) *bil sam jadjal*, oposat al passat acabat anterior indefinit (*plusquamperfectum indefinitum*), *bil sam jal*.

⁴⁹ Recordem que a la tradició gramatical búlgara l'aorist s'anomena "passat acabat", l'imperfet, "passat inacabat" i el plusquamperfet, "passat anterior".

⁵⁰ Curiosament, l'autor assenyala que en espanyol és el "perfecto anterior".

Pels exemples que proposa l'autor es veu clar que està sistematitzant en realitat l'oposició de les formes narratives i no-narratives, tot i que el plantejament el dugui a descriure alguna forma dubtosa com el *plusquamimperfectum indefinitum*. Notem també que fa servir terminologia llatina, potser per la dificultat aleshores de trobar termes búlgars adequats.

L'oposició determinat / indeterminat va existir en búlgar antic entre unes sèries de verbs imperfectius i, molt especialment, als verbs de moviment, dels quals era una característica molt típica, en opinió de Mircev (1963: 187).

Oposava una sèrie de verbs imperfectius que expressaven un moviment linial amb una direcció definida i una destinació concreta a una altra sèrie de verbs, també imperfectius, que expressaven un moviment indefinit, sense una direcció i destinació determinada i amb possibilitat de repetir-se.

L'oposició determinat / indeterminat sembla remuntar-se a l'època de l'eslau comú i està relacionada amb el caràcter aspectual del verb.

Un procés presentat durant el seu curs és expressat per un verb imperfectiu i es pot considerar que es perllonga sense termini definit, però es pot tenir en compte també la destinació del procés, el final del procés. En el primer cas el verb imperfectiu és indeterminat, en el segon cas, és determinat. El verb determinat és també imperfectiu perquè el procés es considera durant el seu curs, però com es té en compte la fi del procés, l'imperfectiu determinat s'acosta a l'aspecte perfectiu. La categoria de l'imperfectiu determinat, tot i que forma part de l'aspecte imperfectiu, és de fet una forma de transició entre l'aspecte imperfectiu i perfectiu.

L'oposició determinat / indeterminat només existeix en un grup reduït de verbs simples, sobre tot verbs de moviment. Els verbs imperfectius prefixats són, en general, determinats (Meillet, 1924: 240-241).

Els imperfectius determinats i perfectius només poden subsistir amb aquests valor particulars si tenen una correlació amb altres verbs que expressen l'aspecte imperfectiu. Juntament amb aquests verbs, doncs, es troben altres verbs pertanyents a categories que han heretat un sentit duratiu del seu origen indoeuropeu. Així, els verbs determinats com *vesti* "conduir", *nesti* "dur", s'aparellen amb formes com *voditi*, *nositi* que es basen en iteratius indoeuropeus (Meillet, 1924: 247).

La distinció del caràcter determinat / indeterminat és clara en búlgar antic en algunes sèries de verbs, però es pot considerar un cas particular d'una oposició més àmplia entre el verb simple i el seu iteratiu. Verbs tals com *voditi* "conduir", *nositi* "dur", que són iteratius, indiquen l'acció orientada en direccions i amb finals eventuals i susceptibles de repetir-se (Vaillant, 1948: 318).

Aquesta oposició determinat / indeterminat existia també en rus antic i s'ha conservat a la llengua moderna, on manté una gran regularitat en l'ús i formació de derivats, però en búlgar s'ha perdut.

El búlgar modern ha conservat els de la sèrie indeterminada com a verbs imperfectius aïllats, mantenint el mateix significat indeterminat: *nositi* > *nosja* "dur", *voditi* > *vodja* "conduir", *xoditi* > *hodja* "anar".

Els de la sèrie determinada han desaparegut com a verbs simples, però han format derivats prefixats d'aspecte perfectiu, sobre els quals es formen per sufixació els corresponents imperfectius: *nesti* > *-nesa* "dur" → *donesa* (P) – *donasjam* (I) "portar (aquí)", *prinesa* (P) – *prinasjam* (I) "portar".

En tot el procés s'observa, doncs, una tendència a l'anivellament, a l'homogeneïtzació del sistema. Andrejcin (1976: 133) veu aquest fenomen com a part de la tendència històrica general del búlgar a la reorganització del sistema cap a la

unificació morfològica, la qual també és molt patent en el camp de les categories nominals.

6.10.2 L'oposició evidència / suposició.

Es tracta d'una oposició de caràcter modal puix que enfronta la realitat amb una mena d'irrealitat: la representació de l'acció que se'n fa el parlant a partir de certs indicis, per l'estat de coses que observa, per deducció, etc. Totes aquestes formes de representació globalment les podem considerar formes de suposició. En qualsevol cas es tracta de la relació del parlant amb l'acció, la qual cosa entra en la categoria morfològica de mode. I, efectivament, les formes de suposició com a sistema coherent les hem d'identificar amb el mode conclusiu (vg. 6.8).

Però la suposició té una expressió molt variada en búlgar, que va més enllà de l'elaboració d'un sistema coherent i que s'expressa també a través de formes concretes amb un caràcter més o menys modal:

- El perfet amb valor inferencial.
- Formes *ste* + present i *ste* + perfet.
- Formes *moze da* + present i *trjabva da* + present (i més rarament perfet).

Un altre fet que cal tenir en compte és que les formes del mode conclusiu fan referència a esdeveniments del pla del passat, igual que el valor inferencial del perfet (no és casual la coincidència formal de l'aorist conclusiu i el perfet), en tant que les altres formes de suposició que considerem aquí poden referir-se a esdeveniments a qualsevol pla temporal.

Les formes conclusives són essencialment deductives: el parlant es fa una representació dels esdeveniments anteriors en base a la situació que està observant; les

altres formes denoten una suposició pura, que no necessàriament ha de tenir una base real.

El valor inferencial del perfet està relacionat amb el caràcter resultatiu: a partir de l'estat observable al moment al moment del discurs es pot deduir l'acció responsable d'aquest resultat.

Brat mu e (pres. I) *mnogo bolen i sigurno napravo pri nego e otisal* (perf. P). (S.D.)

"El seu germà està molt malalt i segurament ha anat directament a veure'l (lit.: ha anat on ell)".

Pari, pari i pak pari, e kazal (perf. P) *Napoleon. A znaes* (pres. I) *li zasto go e kazal?* (perf. P) *Izglezda sa mu trjabvali* (perf. I). (S.D.)

"Diners, diners i una altra vegada diners, va dir Napoleó. I saps perquè ho va dir? Sembla que li feien falta".

Els dos primers perfets *e kazal* fan la funció d'aorist, que en aquest context no es pot utilitzar perquè és una afirmació no-testimonial. L'últim perfet és inferencial i fins i tot es remarca explícitament: "sembla que".

Viz (imperat. P), *vjatarat e otvoril* (perf. P) *vratata*. (I.V.)

"Mira, el vent deu haver obert la porta".

Sigalov (1974: 409), citant Borodic (1963), remarca que l'antic perfet eslau tenia també un significat modal de dubte, d'indefinió (altres autors no l'esmenten), que han perdut les llengües eslaves orientals però que el búlgar ha conservat i reforçat.

Dëmina (1959: 323-324) assenyala que en búlgar ha començat un procés d'individualització d'un nou mode de pressuposició (*predpolozitelno*) mitjançant la reformulació de mitjans lingüístics ja existents. Kitova (1999: 49, nota 17) puntualitza que l'autora russa pensa en l'evolució dels significats temporals del perfet, el futur i el futur perfet.

Les formes amb la marca de suposició *ste* (que aquí no és la marca de futur, doncs) més la forma temporal corresponent (Andrejcin, 1978: 202; Pasov, 1989: 156) que es redueixen en la pràctica al present i al perfet, són homònimes del futur i el futur perfet. Per altra banda, Stankov (1983: 322) documenta l'ús del perfet "amb funció de futur perfet", la qual es pot "reforçar" amb la marca *ste*. Aquests usos del perfet per a Andrejcin (1978: 202) tenen un valor modal de suposició.

Evidentment, es fa molt difícil de destriar en la pràctica una forma *ste* + perfet (*ste e pisal*, p.ex.) amb valor de suposició d'una forma de futur perfet (*ste e pisaŕ*). L'explicació que a les formes de suposició l'acció és anterior al moment del discurs, acomplerta en un moment indeterminat però sempre anterior, no és concluent del tot. El futur perfet té la forma "E ant R post S", on la relació entre l'acció i el moment del discurs no s'especifica, i una de les possibilitats és justament que sigui anterior. Dejanova (1976: 292-293) és del parer que les formes *ste* + perfet són de futur perfet, una forma verbal que al període del búlgar mig tenia usos modals molt diversos, dels quals ha arribat a la llengua actual el valor de probabilitat, afirmació insegura, pressuposició. Considera que el valor modal de suposició és un significat contextual del futur perfet que es basa en la seva pròpia significació morfològica: una acció passada, la probable realitat de la qual ha de ser confirmada en el futur. En suport de la seva tesi fa referència a textos dels segles XVII i XVIII on, amb valor de suposició, s'utilitza el futur perfet, però no en la forma *ste sam* + participi sinó en la forma alternativa *ste bada* + participi. En tal cas ja no es pot pensar en una forma de suposició *ste* + perfet perquè el perfet sempre té la forma *sam* + participi.

Nicolova (1984: 164) comparteix aquesta opinió. Segons aquesta autora, les formes verbals de pressuposició (*predpolozitelni*) o conclusives (*konkluzivni*) que

formen un sistema temporal denoten només la pressuposició al pla del passat. La suposició sobre accions al pla del no-passat s'expressa amb el futur i el futur perfet d'indicatiu.

En el cas de les formes *ste* + present la referència d'anterioritat és més concluent, perquè el futur és "E post S", però el futur pot tenir un matís de suposició inherent a la seva condició d'expressar una acció encara no acomplerta (i que de fet no sabem si s'acomplirà).

Avdzii... kakvo ste pravjat (pres. I) *tija prokletici?* (I.V.)

"Caçadors... què deuen fer aquests maleïts?".

Ah, ste e begal (perf. I), *zavaljata – kaza* (aor. P) *Marko, kato zabelezi* (pres. P) *edvam sega vratata otvorena na obora.* (I.V.)

"Ah, deu haver fugit el pobre – digué Marko adonant-se ara de la porta oberta de l'estable".

Kakvo ste e (pres. I) *tova? Sveta Bogorodice, pak njakoja hristianska dusa sa pogubili* (perf. P). (I.V.)

"Què deu ser això? Santa Mare de Déu, alguna altra ànima cristiana deuen haver matat".

En aquest exemple alternen la forma *ste* + present i el perfet inferencial.

Znaes? (pres. I) *Kak ste znaes* (pres. I), *kogato ne si bil* (perf. I) *tam!* (S.D.) "(Ho) saps? Com (ho) pots saber si no has estat allà!".

Koj li pak ste se e setil (perf. P) *za men?* (S.D.)

"Qui doncs es deu haver recordat de mi?".

I toj ste se e obulcil (perf. P), *vjarvam* (pres. I). (S.D.)

"I ell es deu haver casat, crec".

Predpolagam (pres. I), *ce ste poiskat* (pres. P) *da se varnem* (pres. P) *v granicite si ot predi oktombri 1915 g.* (S.G.)

“Suposo que deuen voler que tornem a les nostres fronteres d’abans d’octubre de 1915”.

En aquests exemples la forma de suposició *ste* + present esdevé redundant, ja que els verbs principals denoten clarament la suposició.

A la llengua literària macedònia la construcció equivalent *k’e* + present sol denotar un matís de sorpresa, de constatació d’un esdeveniment inesperat:

Koj k’e cuka (pres. I) *vo ova nevreme?*

“Qui deu trucar en aquesta deshora?” (Lunt, 1952: 84).

Aquestes formes de suposició es poden presentar també com *ste da* + present, *ste da* + perfet i això ja les diferencia formalment dels futurs. Però la marca de futur és històricament un verb auxiliar amb formes personals i aleshores l’auxiliar i el verb constiuïen un predicat compost, on el nexa entre ambdues formes conjugades és la conjunció *da* (p.ex., *sta da pisa*, *stes da pises*, *ste da pise*, etc., *sta da sam pisal*, *stes da si pisal*, *ste da e pisal*, etc.). Quan es va gramaticalitzar l’auxiliar en la forma de la 3ª persona el nexa *da* ja no era necessari i es va perdre. Aleshores podríem pensar en les formes de suposició amb *ste da* com una forma “anticuada” de futur.

Ostanete (imperat. P) *u nas, gospodin Kralicev, vas nikoj ne ste da vi poznae* (pres. P) *tuk*. (I.V.)

“Quedi’s amb nosaltres, senyor Kralicev, ningú no el reconeixerà aquí”.

En aquest exemple concret observem que, també des de la nostra perspectiva, la traducció més clara i menys forçada és el futur, tot i que el futur català tampoc no té el valor de suposició.

La discussió teòrica es podria allargar molt, perquè no sembla casual tampoc que *ste* sigui la marca de futur i també la marca de suposició ja que, en principi, una acció futura és una acció suposada, la qual cosa afavoreix la hibridació. Fixem-nos en aquest

senzill exemple, que admet diverses lectures: futur, modalitat virtual, forma de suposició. Totes elles són plausibles en el seu context:

Boi se, (pres. I) *ce ste se trevozite* (fut. I). (S.D.)

“Tem que us inquietareu / que us inquieteu / que potser us inquieteu”.

Gerdzikov (1984: 127) observa que l'estatus categorial de les formes *ste (da)* + present / perfet permet dues interpretacions: o formen part d'un mode específic, o pertanyen a la categoria “mode del discurs” i cal considerar-les un membre separat de la subcategoria de mode supraestructural, segons la terminologia de l'autor.

En el cas de formar un mode apart caldria que denotessin una relació directa acció – realitat. Està clar que el significat d'aquestes formes no es caracteritza per la fórmula “en unes condicions determinades A posseeix el tret B” sinó per la fórmula “potser A posseeix el tret B”, és a dir, pel seu significat aquestes formes són un cas típic de judicis de probabilitat, però no basada en condicions objectives sinó en la suposició. En tal cas no es poden considerar part d'un “mode pressumtiu” (Gerdzikov, 1984: 129-130). És dintre d'aquest mateix ordre d'idees que no les considerem formes del mode conclusiu.

Gerdzikov (1984: 131) adscriu aquestes formes a l'esfera de la modalitat subjectiva i, més exactament, a la modalitat de la veracitat. En aquest sentit les formes de suposició presenten una certa proximitat semàntica amb un mode supraestructural. Assenyala que el tret pel qual estan marcades aquestes formes (i que pot ser interpretat eventualment com “inseguretat”, “discurs hipotètic”) forma una dimensió final no plena del sistema ja que es capaç de formar sintagma només amb alguns significats modals i temporals. És important de notar el fet que les formes de suposició no valoren una relació directa subjecte – acció – realitat sinó més aviat presenten una “valoració de la valoració” (com una “valoració al quadrat”).

Kitova (1999: 44) subscriu plenament que la valoració secundària lògica expressa precisament l'especificitat de les formes de suposició en el marc de la categoria que representen i que el seu contingut es distingeix del contingut d'una categoria de mode, que expressaria una relació directa subjecte – acció – realitat. Aquest fet és suficient per considerar que la categoria “mode probable del discurs” és un membre eventual de la subcategoria de mode supraestructural.

Gerdzikov (1984: 150-151) arriba a la conclusió que les formes de suposició *ste da* ... pertanyen a una categoria modal amb una sèrie de particularitats que la diferencien tant d'un mode gramaticalitzat com d'un veritable mode supraestructural del discurs (com podria ser el mode narratiu).

Les formes de suposició *moze da* + present, *trjabva da* + present també poden coincidir formalment amb predicats compostos amb valors modals diferents (possibilitat, necessitat, obligació), però el context en general permetrà destriar-les (Pasov, 1989: 158). Per a Kucarov (1994: 88) aquestes formes són modificadors lèxics conclusius.

Dali pak ne e izljazal? (perf. P) *Izljazal ste e* (perf. P)... *na garata trjabva da vidja* (pres. P). (S.D.)

“No ha sortit, doncs? Deu haver sortit... a l'estació possiblement el vegi”.

En aquest exemple apareixen les formes de suposició amb *ste* i amb *trjabva da*.

Nie moze da umrem (pres. P), *moze da zaginem* (pres. P) *maceniceski, no badnite nam ste ni dignat* (fut. P) *pametnici*. (S.D.)

“Nosaltres potser morim, potser caiguem com a màrtirs, però els que vindran ens aixecaran monuments”.

Poznavam (pres. I) *vece edin takav Cenovic, a moze i Kirjak da e vljazal* (pres. P). (S.D.)

“Conec ja un tal Cenovic, però potser Kiriak també (hi) ha entrat?”.

En aquests altres exemples, en canvi, sembla clar que es tracta d'un predicat compost i no d'una forma de suposició:

Slusajte (imperat. I), *molja vi se, dokade moze da stigne* (pres. P) *naivnosita na njakoj hora*. (S.D.)

“Escolteu, si us plau, fins a on pot arribar la ingenuïtat d'alguna gent”.

Covek nikoga ne moze (pres. I) *da predvidi* (pres. P) *nakade ste izvarti* (fut. P) *razgovora*. (S.D.)

“Una persona no pot preveure mai cap a on voltarà la conversa”.

Nasata emigracija trjabva (pres. I) *da poeme* (pres. P) *nov kurs*. (S.D.)

“La nostra emigració cal que prengui un nou rumb”.

Tova polozenie ne biva (pres. I) *i ne moze* (pres. I) *da trae* (pres. I). (S.G.) “Aquesta situació no convé i no pot continuar”.

K'oseivanov, pone za da gi uspokoi (pres. P), *trjabva* (pres. I) *da ustanovi* (pres. P) *vrazka s tjah*. (S.G.)

“Kioseivanov, si més no per calmar-los, ha d'establir contacte amb ells”.

A caricata? Tja trjabva (pres. I) *da sledva* (pres. I) *maza si. Tja e* (pres. I) *v edna pravoslavna strana, decata trjabva* (pres. I) *da badat* (pres. I) *pravoslavni*. (S.G.)

“La tsarina? Ella ha de seguir el seu marit. Ella és en un país ortodox, cal que els fills siguin ortodoxos”.

Les formes *trjabva da* + present són també construccions sintàctiques d'obligació, en consonància amb el significat lèxic del verb auxiliar “cal”. Aquesta coincidència es podria explicar per la hipòtesi de King (1998: 12-13), segons la qual les formes d'obligació en general estan poc gramaticalitzades (en el cas del búlgar són predicats compostos) i en el procés cap a la gramaticalització perden la qualitat

semàntica d'expressió d'obligació per esdevenir marques d'algun altre tipus. En un procés així haurien esdevingut formes de suposició.

Resumint, en l'oposició evidència / suposició, la sèrie d'elements que denoten suposició (amb graus de certesa molt diversos) és complexa i heterogènia. Està formada per un subsistema coherent, el mode conclusiu (que tampoc està del tot exempt de discussió, vg. 6.8), un valor perifèric d'una forma temporal, el perfet, i diverses construccions perifràstiques.

És interessant que el grau de certesa que se li atorga no depèn de la forma de suposició utilitzada sinó del context i, si s'escau, de marcadors funcionalment adverbials: *verojatno* "probablement", *navjarno* "realment", *sigurno* "segur", *izglezda* "sembla", *sledovatelno* "en conseqüència", *jasno* "està clar", *nadali* "no és probable", *uz* "suposadament", *ocevidno* "evidentment", etc. Tanmateix, segons Andrejcin (1978: 202), les formes basades en el perfet semblen tenir un matís de certesa:

Mnogo care sa caruvali (perf. I/P) *tam i mnogo slavni dni e vidjala* (perf. P) *Balgarija, bratja!* (S.D.)

"Mots tsars han regnat allà i molts dies gloriosos ha vist Bulgària, germans!".

Segons Nicolova (1984: 165), els modificadors lèxics de suposició presenten una certa gradació de versemblança de l'acció, des d'un alt grau de veracitat: *sigurno* "segur", *nepremenno* "sens falta", un grau moderat de versemblança: *moze bi* "potser", *verojatno* "probablement", *vazmozno* "possiblement", *predpolagam* "suposo", fins a un grau baix de versemblança: *malko verojatno e* "és poc probable", *edva li* "apenes":

Moze bi italjanskijat kral otsastva? (pres. I) *Moze bi e resil* (perf. P) *da se posavetva* (pres. P) *s Duce?* (S.G.)

"Potser el rei d'Itàlia refusa? Potser ha decidit d'aconsellar-se amb el Duce?".

En canvi, en forma negativa, sol tenir un clar matís de certesa:

Toj ne moze da ne e znajal (perf. I) *otdavna, kakvo dvizi* (pres. I) *balgarskoto pravitelstvo*. (K.K.)

"No és possible que ell no hagi sabut fa temps com funciona el govern búlgar".

Mitkova i Kljuckova-Petrinska (1999: 144-145) relacionen l'ús de les formes *moze da, trjabva da* + perfet amb l'ús del condicional castellà amb valor de pressuposició o aproximació:

Trjabva da sam bila (perf. I) *na sest godini, kogato se naucih* (aor. P) *da ceta* (pres. I).

"Tendria unos seis años cuando aprendí a leer".

Obviament el matís de suposició també es pot presentar lèxicament amb un adverbi sense utilitzar cap forma verbal específica:

Ucastieto na mnogo oficeri i malko politici bese iztalkuvano (aor. P passiu) *kato garancija, ce armijata i verojatno samijat car podderzat* (pres. P) *novija rezim*. (S.G.)

"La participació de molts oficials i pocs polítics fou interpretada com a garantia que l'exèrcit i probablement el mateix tsar donaven suport al nou govern".

Balgarskijat nacionalen duh nikoga ne se vdigal (perf. I) *do takava visota i nadali ste se vdigne* (fut. P) *drug pat*. (I.V.)

"L'esperit nacional búlgar mai no s'ha alçat fins a una tal alçada i possiblement no s'alcarà una altra vegada".

Pot ser interessant acabar aquest tema amb les conclusions de Kitova (1999: 46) a la seva revisió de les formes de suposició:

- Les formes *ste da* + present / perfet tenen un caràcter modal indiscutible i expressen el significat subjectiu modal de suposició probable.
- Des d'un punt de vista diacrònic les formes de suposició tenen l'origen en l'ús transposat dels temps futurs d'indicatiu i l'obligada dislocació temporal que s'hi relaciona, és a dir, representa l'ús d'unes formes gramaticals en funció impròpia.

- Les formes de suposició s'inscriuen en unes categories modals àmplies "testimonialitat" i "compromís del parlant en relació amb el discurs". En el marc de la primera categoria espresen no-testimonialitat, i en el marc de la segona, no-compromís en un grau més o menys fort.
- El mode del discurs i les formes de suposició pertanyen a categories modals properes però no idèntiques. Tenen en comú que totes les formes presenten una valoració de la versemblança del discurs, però les formes de suposició presenten algunes característiques específiques que les diferencien.
- Les formes de suposició tenen un paradigma defectiu que comprèn només parts de no-posterioritat temporal. L'explicació és lògica, perquè només les accions relacionades amb el present es presten a una valoració de probabilitat i a una eventual confirmació, la suposició futura limita amb la "possibilitat", la qual, per principi, és propera a la irrealitat.

6.10.3 L'oposició negatiu / no-negatiu.

Aquesta oposició s'emmarca en la categoria d'estatus, que es basa en la relació de l'acció verbal o el seu resultat amb la realitat. El contingut semàntic d'aquesta categoria es caracteritza solament per si mateixa, independentment del parlant, del subjecte verbal i del discurs. Oposa les formes verbals positives, que formen l'element no marcat de l'oposició, a les formes verbals negatives. La marca de negativitat és la partícula negativa *ne* (Kucarov, 1998: 448-452). Totes i cadascuna de les formes verbals positives tenen la seva forma negativa corresponent oposada (amb variants diverses, si de cas).

Una qüestió que cal subratllar, a propòsit de la marca dels futurs, és que el búlgar presenta la particularitat que, entre les diverses formes perifràstiques modals que en la llengua antiga tenien valor de posterioritat, dos verbs auxiliars, *xoteti* "voler" i

imati "haver, tenir", es van diferenciar i s'han especialitzat, respectivament, en la formalització del futur positiu i el futur negatiu. És a dir, que l'element no marcat i l'element marcat de la categoria d'estatus, pel que respecta al futur, es van concebre i han evolucionat com a estructures independents. Si, per exemple, *ste mislja* "pensaré" és la forma positiva del futur, la negativa es *njama da mislja* "no pensaré" i tot i que la forma de l'auxiliar és invariable, no ha perdut encara el seu caràcter verbal, ja que s'uneix al verb conjugat amb un connector oracional. Al futur passat el verb auxiliar, també invariable, està en imperfet: *njamase da mislja* "no pensaria". Les formes negatives del tipus *ne ste mislja* "no pensaré", *ne stjah da mislja* "no pensaria" no són impossibles, però sonen a llibresques i en la llengua parlada no s'utilitzen gaire. Remarquem, però, que l'auxiliar dels futurs apareix en forma negativa i conté la marca de negativitat: *njama = ne ima*. A les parles sudoccidentals l'auxiliar es troba en les formes *nima* i *nema*, que és la normativa en la llengua literària macedònia.

Heus ací alguns exemples:

Casten zivot az? Az njama da znam (fut. I) *kakvo da pravja* (pres. I) *sega s edin casten zivot*. (S.G.)

"Vida privada jo? Jo no sabria (lit.: sabré) què fer ara amb una vida privada".

Ne, njama da predadem (fut. P) *orazieto si*. (S.G.)

"No, no lliurarem les nostres armes".

Ta i toj njamase da me poznae, (fut. pas. P) *da ne mu se bih obadil* (cond. P). (I.V.)

"I tampoc ell no m'hauria reconegut si no li (ho) hagués dit".

Però, en canvi, a la *Bíblia* trobem:

I ste otrie (fut. P) *Bog vsjaka salza ot ocite im i smart ne ste ima* (fut. I) *vece*. (Ap 21, 4)

"I eixugarà totes les llàgrimes dels seus ulls i la mort ja no existirà".

I se zakle (aor. P) *v Onogova, Kojto zivee* (pres. I) *voveki vekov... ce ne ste vece ima* (fut. I) *vreme*. (Ap 10, 6)

"I jurà per Aquell que viu pels segles dels segles... que no hi haurà més temps".

Les formes sintètiques d'imperatiu, a més de la regular, tenen una altra forma negativa que destaquem perquè és un dels casos raríssims d'ús de l'infinitiu residual: *nedej(te)* + infinitiu residual:

Togava nedejte ucastvuva (imperat. I) *v targa*. (S.D.)

"Aleshores no prengueu part en el tracte".

Nedejte misli, (imperat. I) *ce represijata e* (pres. I) *estestvenoto sredstvo, za da se borite* (pres. I) *s razbojnicestvoto*. (S.G.)

"No penseu que la repressió és el mitjà natural per lluitar contra el bandolerisme".

Ste mina (futl P) *prez komsuluka, ti nedej izliza* (imperat. I). (S.D.)

"Passaré per la portella, tu no surtis".

Lindstedt (1985: 262), citant Aronson (1967), inclou dins de la categoria d'estatus la distinció entre les formes narratives i les narratives "dubitatives" mitjançant l'oposició no-dubitatiu / dubitatiu. Les formes dubitatives presenten la negació del compromís epistèmic del parlant, ja que no creu en allò que explica.

Tindríem així en aquesta categoria una gradació des de l'afirmació fins a la negació, passant pel dubte. Però tenint en compte que les formes narratives i, conseqüentment, també les dubitatives, es poden presentar en forma positiva i negativa, hauríem de considerar que les formes dubitatives positives tendeixen a la negació i les formes negatives tendeixen a l'afirmació.

Les formes dubitatives, tot i que coincideixen formalment amb les formes narratives del mode conclusiu, s'haurien de considerar homònimes, però essencialment diferents, puix que les formes narratives denoten una asseveració indirecta però no

necessàriament es dubta de la seva realitat. També, però, el valor dubitatiu es pot considerar un valor perifèric de les formes narratives del mode conclusiu, ja que es tracta de la transmissió d'una pressuposició "per paraules alienes", amb la qual cosa el grau de compromís epistèmic del parlant pot resultar molt feble. En aquest supòsit, el lloc de les formes dubitatives no seria la categoria d'estatus.

6.10.4 L'oposició limitació / no-limitació.

La descriu únicament Ivanova (1983: 288) i la defineix com una categoria abstracta que abasta de fet tot el lèxic verbal i està relacionada directament amb la semàntica verbal. Segons aquesta autora, són limitats els verbs a la semàntica dels quals s'inclou l'existència d'un límit intern i l'acció fa per assolir (o assoleix) aquest límit. Tots els modes d'acció compatibles tant amb l'aspecte perfectiu com l'imperfectiu es poden presentar amb els verbs limitats. Als verbs no limitats, l'acció, per la seva pròpia essència, exclou l'existència d'un límit i en conseqüència la semàntica d'aquests verbs és incompatible amb la semàntica de l'aspecte perfectiu.

Els verbs que en algun dels seus significats pertanyen al mode d'acció resultatiu general o a l'evolutiú poden aparèixer com a limitats (en llur significat principal) o com a no limitats (en llur significat secundari):

Tazi pokrivka ja brodira (aor. P) lelja mi.

"Aquesta estovalla la va brodar la meva tia".

Tja brodira (pres. I) v edna kooperacija.

"Ella broda en una cooperativa".

Puix que aquesta oposició limitació / no-limitació s'expressa d'una manera concreta sobre el paradigma aspectual i abasta tot el lèxic verbal cal definir-la com una

categoria lèxico-gramatical. La seva posició és intermitja entre la categoria gramatical d'aspecte i les agrupacions semàntico-derivatives que constitueixen els modes d'acció.

Observem que Ivanova, com altres autors (vg. 3.1), considera l'aspecte una categoria gramatical, contra l'opinió de Kucarov (1998: 482), el qual defensa que és una categoria lèxico-gramatical.

No comentem més en profunditat aquesta oposició perquè s'integra en el contingut de l'aspectualitat, ja tractada al cap. 3, puix que l'actual concepte esclau d'aspecte s'associa precisament a les nocions de limitació / no-limitació (*predelnost / nepredelnost*).

7. Conclusions.

Al llarg d'aquestes pàgines hem presentat el verb búlgar des dels punts de vista dels estudiosos més representatius i hem contrastat llurs opinions, coincidents en algunes qüestions, contradictòries en altres.

Quant a l'evolució del sistema cal assenyalar que, contra la tendència a la simplificació comuna a les altres llengües eslaves, en búlgar es manté vigent el sistema antic i es fa encara més complex amb l'aparició de noves formes més o menys gramaticalitzades i de nous significats perifèrics a les formes ja existents.

De tot el material estudiat es pot concloure que les particularitats més singulars del verb búlgar es concreten als punts següents:

- Les formes narratives.
- Les formes de suposició.
- El sistema globalment considerat.

7.1 Formes narratives.

Una innovació del sistema de la llengua moderna són aquestes formes verbals que denoten que el parlant fa referència a esdeveniments que coneix a través d'una altra persona.

L'existència de les formes narratives és una característica específica que només és compartida parcialment per l'albanès en l'àmbit de les llengües indoeuropees i que es sol atribuir a la influència del turc, tot i que no hi ha unanimitat (vg. 6.4.2).

Les formes narratives només són obligatòries a l'esfera del passat en raó del factor testimonial que caracteritza els temps passats a la llengua moderna.

A conseqüència del valor no-testimonial d'aquestes formes, poden expressar un matís de distanciament del parlant o inseguretat sobre la realitat de l'esdeveniment que es comunica.

7.2 Formes de suposició.

Una característica molt específica i original del búlgar és l'abundància i varietat de formes verbals deductives i de suposició, entre les que hom pot distingir el valor inferencial del perfet, el subsistema de les formes del mode conclusiu, amb un marcat caràcter deductiu (vg. 6.8), i les anomenades formes de suposició del tipus *ste* + present / perfet (vg. 6.10.2).

Aquestes formes potser surten de la gramaticalització de valors perifèrics dels futurs (Děmina, 1959), ja que el valor de suposició era possible al futur perfet (Dejanova, 1976), o potser de la plurifuncionalitat de l'auxiliar *ste* convertit en partícula invariable (Lindstedt, 1985).

Cal observar que en la consciència d'alguns parlants joves aquestes darreres formes estan en recessió, probablement per l'homonímia amb els futurs, i es solen preferir les construccions sintàctiques explícites del tipus "suposo que...".

7.3 El sistema temporal.

El temps verbal és una categoria díctica que relaciona cronològicament l'esdeveniment amb un punt de referència, que normalment és el moment del discurs. Els autors búlgars, tot i que no parlen explícitament del caràcter díctic del temps, també hi estan d'acord tal com demostren les seves definicions de la categoria.

Els nou temps de la gramàtica tradicional búlgara, juntament amb la sèrie dels perfets secundaris, participen d'aquest caràcter díctic, puix que tots es poden formular: "E (rel R)_ rel S". Els autors búlgars no formalitzen els temps amb aquest tipus d'esquemes de relacions, excepte Pencev (1987), que ho fa per descriure la sèrie dels perfets secundaris. Krastev (1992) té una formalització descriptiva relativament semblant, però els seus esquemes recorden més aviat Reichenbach (1947).

Aquest tipus de formulació és rellevant perquè deixa força clar el caràcter temporal de les formes que l'admeten, ja que a totes elles apareix "rel S", així com el tipus de relació temporal que expressen. La diferència entre les formes (tret del caràcter concret de cada relació) és que en unes E té una relació directa amb el moment del discurs S i en altres la relació és només indirecta, però hi és.

El propi Kucarov (1998), que només accepta dins de la categoria gramatical de temps les formes que anomenem temps absoluts perquè a les altres formes es barregen relacions no-temporals (resultativitat, relativitat), admet relacions temporals dins de les categories que enquadren les formes relatives, resultatives i narratives i també dins del

mode conclusiu, amb la qual cosa també es barregen finalment relacions temporals i no-temporals.

Aleshores considerem que no hi ha cap inconvenient conceptual a seguir considerant temps totes les formes que denoten relacions temporals, fins i tot més enllà del "sistema de nou temps" tradicional.

L'oposició absolut / relatiu estaria relacionada en principi amb la referència al moment del discurs o a un moment d'orientació complementari. Hi ha disparitat de criteris sobre els moments d'orientació: per a alguns autors només n'hi ha un, que es anterior al moment del discurs (Gerdzikov, 1976; Kucarov, 1998), per a altres n'hi ha dos, un d'anterior i un de posterior (Stojanov, 1984; Pasov, 1989) i per a d'altres n'hi ha encara un tercer, relacionat no amb el moment del discurs sinó amb el moment d'orientació anterior (Pasov, 1976; Garibova i Kitova, 1996).

En defensa del moment complementari únic anterior s'ha argumentat que a les formes que no semblen relacionar-se amb un moment anterior és el resultat de l'acció i no la pròpia acció verbal el que cal relacionar, d'aquí les discrepàncies sobre l'orientació del futur perfect: si se'l vol considerar un futur resultatiu (orientat al moment del discurs) cal que el resultat de l'acció sigui posterior al moment del discurs, però això només serà cert quan la pròpia acció ho sigui (vg. 6.2). Però les relacions que denota aquesta forma verbal són inequívocament "E ant R post S", i des d'aquesta perspectiva sembla clar que cal admetre un moment d'orientació posterior. Altrament, la consideració del resultat de l'acció pressuposa introduir un tret diferent, la resultativitat, que d'aquesta manera condicionaria també el caràcter relatiu o no de la forma verbal.

Hi ha encara una altra relació amb un moment posterior: "E simul R post S", que no està expressada per una forma verbal diferenciada i en conseqüència correspon al futur, però la relació seria possible.

També hi ha discrepàncies pel que fa a la situació del perfect, una forma que en opinió dels diversos autors estudiats és un passat "diferent" dels altres passats perquè és un "passat present", un aorist actualitzat en opinió de Pencev (1987), per la qual cosa la formulació que li correspon és "E ant R simul S" i en conseqüència és un temps relatiu.

Apart dels susdits problemes d'interpretació, l'oposició absolut / relatiu no pot caracteritzar el sistema perquè una forma verbal considerada absoluta es pot relativitzar segons el context. Aquest fenomen és prou clar en rus, un sistema limitat als tres temps aparentment absoluts, però en el qual no hi ha pròpiament temps especials absoluts i relatius, sinó que en el procés del funcionament de la llengua el significat de les formes verbals es pot establir com absolut o com relatiu, segons el condicionament del context (Vinogradov i Miloslavskij, 1986: 105-106). A propòsit precisament del rus, però amb una validesa més àmplia, Guzmán Tirado (1991: 107) remarca que un temps relatiu és un concepte que caracteritza l'ús de les formes tempoaspectuals que es realitza en determinades construccions sintàctiques. Cal parlar de temps relatiu quan el temps morfològic de la forma verbal no coincideix amb el sintàctic, i posa els exemples:

Oni pridut (fut. P). [temps absolut]

"Els vindran".

Oni obescali (pas. I), *cto pridut* (fut. P). [temps relatiu]

"Els van prometre que vindrien".

Tot i que els sistemes siguin radicalment diferents, aquest raonament també seria aplicable al búlgar: recordem el fenomen que descriu Lindstedt (1985: 89-91) de la projecció enrere de l'aorist i l'imperfect o, a l'inrevés, el valor de passat remot del plusquamperfect en virtut de la seva formulació "E ant R ant S", que des del punt de vista lògic es pot reduir a "E ant R".

L'oposició no-resultatiu / resultatiu tampoc és idònia per caracteritzar el sistema ja que si bé els temps no-resultatius no funcionen mai com a resultatius, tots els temps resultatius tenen o poden tenir un valor d'acció. Observem, doncs, que en aquesta oposició hi ha una divergència morfològica i funcional de la marcació. A les susdites projeccions enrere l'aorist o l'imperfet poden representar relacions més complexes que el plusquamperfet pel que fa a les relacions temporals, però no poden prendre el seu valor resultatiu. És a dir, des del punt de vista funcional la sèrie no marcada és justament la morfològicament marcada, són formes funcionalment neutres; la sèrie morfològicament no marcada està funcionalment marcada amb el tret "acció" o "no-resultativitat" i les úniques funcionalment marcades amb el tret "resultativitat" serien les formes *imam* + part. passiu, que exclusivament tenen valor resultatiu.

L'únic tret que permet una caracterització unívoca del sistema temporal és el caràcter testimonial, que permet a més integrar en un mateix sistema la sèrie dels perfets secundaris i les formes narratives. És tan rellevant que es reflecteix també al pla sintàctic al discurs indirecte, on el perfet i el perfet secundari reproduïxen l'oposició aorist / imperfet del camp testimonial, que no es poden utilitzar en aquest context.

Hi ha una relació entre temporalitat i testimonialitat: el caràcter testimonial és propi dels passats, en tant que els no-passats són neutres i les formes narratives denoten el caràcter no-testimonial.

En descriure les formes narratives, Andrejcin (1978) remarca que l'ús és obligatori en passat, i que quan es fa referència com si fos testimonial a un esdeveniment passat del qual el parlant no és testimoni s'ha d'utilitzar el perfet al lloc de l'aorist (p. 226) i al lloc de l'imperfet, el plusquamperfet i el futur passat s'utilitzen les corresponents formes narratives però conservant l'auxiliar a les 3es persones (pp. 227, 230, 234). Aquestes "formes narratives" que conserven l'auxiliar són justament els

perfets secundaris. És a dir, per tal de neutralitzar els temps passats, si s'hi escau, s'han d'actualitzar: l'aorist s'actualitza al perfet, l'imperfet, al perfet secundari, i el plusquamperfet i el futur passat s'actualitzen als corresponents temps secundaris. Aleshores aquesta sèrie forma part de la de formes neutres com a contrapartida dels passats testimonials, tal com apunta Lindstedt (1985: 267-268). Les formes narratives responen a la finalitat de parlar d'esdeveniments no-testimonials amb formes de passat sense actualitzar-les.

Una idea semblant (prescindint, però, dels perfets secundaris) ja havia estat exposada per Stankov (1976: 366) en el sentit que el mode indicatiu s'expressa a tres nivells: testimonial, neutre i narratiu. Els temps testimonials i narratius són formes marcades que expressen, respectivament, la modalitat "coneixement personal del parlant" i la modalitat "coneixement a través d'una altra persona", i els temps neutres són no marcats.

Ivancev (1976: 353-354) critica els susdits plantejaments de Stankov⁵¹ perquè no es poden justificar amb fets lingüístics, excepte al pla del passat, on la modalitat neutra es relacionaria amb el present històric. Tot i que el pla del passat és més ric de formes i matisos, no veu raó suficient per parlar d'un mode especial de la narració neutra.

Aquest autor basa la seva disconformitat en els punts següents:

- En cap cas no es pot considerar que el present actual expressi una modalitat neutra. Precisament aquí destaca prou clarament el significat modal d'informació personal perquè es troba en oposició sistèmica amb les formes narratives.
- El futur i el futur perfet no es poden relacionar amb la modalitat neutra perquè, si bé no es pot parlar en aquest cas d'informació personal, hi ha un significat de convicció personal.

⁵¹ Citem per l'ed. 1976 del *Pomagala*, que reuneix, amb petites variacions, els articles d'ambdós autors. Els seus treballs originals són, respectivament, Stankov (1967) i Ivancev (1973).

- La relació del perfet amb la modalitat neutra queda distorsionada pel fet que es troba a la base de les formes narratives. A més, a la dificultat de la definició categorial del significat del perfet s'afegeix la diferència de valor modal de les persones: la 1ª pers. es diferencia per una modalitat no-narrativa en tant que les altres, particularment la 3ª, es caracteritzen per la modalitat narrativa i molt rarament es podrien assignar a una modalitat neutra.

Tota l'argumentació d'Ivancev és exacta, però l'autor sembla donar a entendre que les formes temporals neutres han de tenir un caràcter extratestimonial, i aleshores una eventual relació del present amb el testimoni personal o del perfet amb les formes narratives invalidaria el seu caràcter neutre. Però no és aquest el cas. Una forma verbal funcionalment només pot ser testimonial o no-testimonial, el caràcter neutre indica aquí que aquestes formes no denoten per si mateixes ni testimonialitat ni no-testimonialitat i per tant es poden utilitzar amb un valor o altre segons el context comunicatiu. En suport d'aquesta idea podem adduir que l'ús de les formes narratives no és obligatori en un context narratiu no-testimonial en el pla del no-passat.

7.4 El sistema modal.

El tema que es podria discutir al plantejament de Stankov és l'assignació d'unes modalitats dintre del mode indicatiu. Si el mode és la gramaticalització d'una modalitat, quina d'aquestes és la modalitat gramaticalitzada a l'indicatiu?

Pot estar indicat aquí recordar l'afirmació de Lyons (1968: 319) que les oracions que expressen situacions són no-modals de fet, però si una llengua disposa de recursos gramaticals per marcar les oracions d'acord amb la posició del parlant respecte de la situació actual del que diu, aleshores s'acostuma a considerar aquestes oracions no

marcades (com per cortesia, diu l'autor) com dotades d'un mode, que tradicionalment es designa pel terme d'indicatiu.

Des d'aquest punt de vista es podrien encabir les modalitats descrites per Stankov (1976), però també la testimonialitat es pot considerar un tret distintiu de les corresponents formes verbals i no és imprescindible adscriure-les a una modalitat determinada.

Això ens porta al problema de la modalitat en búlgar. Dëmina (1959: 357-358) destacava la manca d'un criteri unitari per destriar els diferents modes, l'absència d'una base de comparació que permeti que els conceptes denotats per les formes dels diferents modes es puguin considerar com l'expressió d'una única categoria gramatical.

En aquest mateix punt insisteix molt Kucarov (1994) i estableix que el mode és definit per la relació del parlant i l'acció. Però aquesta relació és interpretada amb matisos diversos. Per a Andrejcin (1976: 27) el mode descriu la relació entre el subjecte i l'acció des del punt de vista del seu caràcter absolut o relatiu; aquest "subjecte" s'ha d'interpretar com el parlant o com el subjecte de l'acció? Andrejcin (1977, 1983) considera les formes narratives com un mode diferenciat, però en Andrejcin (1978) l'autor canvia el matís i manifesta que les accions es poden presentar depenent de circumstàncies diverses (positives, condicionals, optatives, imperatives, etc.) i inclou les formes narratives al mode indicatiu. Les formes narratives, sistematitzades com un mode coherent per Teodorov-Balan (1957) ja no es solen considerar com a tals des dels treballs de Kucarov (1984 i ss.) perquè expressen la relació del parlant amb allò que diu i no amb l'acció, que en principi considera real, però aquestes formes també poden denotar distanciament. I ens podem preguntar si el fet de remarcar explícitament que es parla per paraules d'una altra persona no denota per si mateix, en qualsevol cas, una presa de posició del parlant respecte del propi esdeveniment relatat i, en conseqüència,

és una modalitat. Pasov (1989), que no discuteix que el mode significa la relació del parlant amb l'acció, puntualitza que el mode és en essència una relació de la pròpia acció amb la realitat. Lindstedt (1985), en parlar del caràcter inferencial del perfet i d'altres formes relacionades, opina que no hi ha raó per considerar un mode inferencial, però Kucarov (1994) descriu i justifica el mode conclusiu. I si acceptem que el mode és una modalitat gramaticalitzada, trobem que tant l'imperatiu com el condicional estan gramaticalitzats de maneres diferents.

L'anàlisi es complica per la gran abundància de formes homònimes (vg. Annex I). En uns casos es parla de valors perifèrics o figurats d'una mateixa forma, com el valor inferencial del perfet, el valor optatiu i de constatació del perfet sense auxiliar a la 3ª pers., el valor exclamatiu o de sorpresa de l'imperfet narratiu o els valors modals diversos de la majoria dels temps de l'indicatiu. En altres casos es parla d'homonímia perquè s'argumenten diferències semàntiques, com entre les formes de suposició *ste* + present / perfet, que solen denotar accions passades, i el futur i futur perfet, que denoten accions futures; o entre les formes conclusives, que són inferencials, i la sèrie dels perfets secundaris, que no ho són. Però si hom admet un valor perifèric inferencial del perfet, tampoc no hi hauria una justificació teòrica molt forta per no admetre un valor inferencial dels perfets secundaris.

Estem d'acord que des d'un punt de vista purament didàctic, d'aprenentatge de la llengua, pot ser útil continuar parlant d'un sistema modal en els termes de la gramàtica tradicional, però des d'un punt de vista funcional resulta difícil representar un sistema tan complex, tan ric de formes i homonímies, amb els modes reconeguts, sobre tot si no hi ha un consens unànim sobre el significat concret de cada mode. El búlgar pot expressar un gran nombre de modalitats, com qualsevol altra llengua, però moltes d'elles venen representades per formes verbals més o menys gramaticalitzades i més o

menys estables, que van més enllà de les construccions sintàctiques, tot i que fer una distinció definitiva també es fa difícil.

Per totes aquestes raons, per tal de situar les diverses formes verbals a l'esfera modal, considerem que cal deixar de banda els modes de la nostra gramàtica tradicional i cal fer en canvi una classificació de caràcter funcional. Això no pressuposa negar l'oposició clàssica objectiu / subjectiu però, en lloc de definir una sèrie de formes no marcades que s'oposa a les sèries marcades, és més exacte pensar en una gradació del caràcter marcat i cal considerar el sistema en un espectre de variació gradual del compromís epistèmic del parlant, des de l'objectivitat fins a la subjectivitat i des de la realitat fins a la irrealitat, un sistema que pot integrar les formes temporals i modals tradicionals i no tradicionals, juntament amb les formes perifràstiques i construccions sintàctiques de caràcter modal.

A l'extrem menys marcat de l'espectre quant al caràcter subjectiu i més marcat quant al caràcter realitat de l'acció trobaríem:

- Les formes testimoniales "indicatives", és a dir, els temps de l'esfera del passat: aorist, imperfet, plusquamperfet, futur passat i futur passat perfet.

Dintre d'aquest grup de formes, l'acció no realitzada pot ser expressada per un valor modal del plusquamperfet o pel futur passat, en virtut de la seva pròpia estructura "E post R ant S"; en conseqüència és possible tant "E ant S" com "E post S". Una raonament anàlog es pot fer respecte del futur passat perfet, que sol referir-se a l'acció no realitzada en un context condicional.

- Les formes neutres, que són les formes de l'esfera del no-passat (present, futur, perfet i futur perfet), més les dels passats actualitzats, o sigui, la sèrie dels perfets

secundaris (perfet secundari, plusquamperfet secundari i futur passat secundari ⁵²), més les formes resultatives *imam* + part. passiu.

Creiem que és prou coherent de considerar el perfet una forma neutra perquè és una de les més polivalents: és un present resultatiu, és un temps de l'esfera del no-passat que representa l'actualització de l'aorist i com a tal és la base de la sèrie dels perfets secundaris; com a passat no-testimonial és a l'origen de les formes narratives i del seu valor inferencial es deriven les formes conclusives.

El temps central de l'acció no realitzada és lògicament el futur, però aquesta forma sol denotar la seguretat de l'acompliment de l'acció; aquesta seguretat es pot subratllar amb l'ús figurat del present, i fins i tot de l'aorist, que remarca àdhuc la imminència de l'acompliment pel seu caràcter testimonial emprat figuradament fora del seu pla temporal.

En un context condicional es poden trobar formes neutres i testimonials perquè priva el concepte de realitat de l'acció, i el caràcter testimonial queda més difuminat. Les formes testimonials que s'utilitzen són les que poden assolir el valor d'acció no realitzada o d'acció realitzada però que ja no té vigència (cas de l'imperfet). En conseqüència, l'oració condicional real presenta formes neutres i l'oració condicional hipotètica presenta formes testimonials, sota les premisses descrites.

El caràcter d'acció real s'expressa amb el present (condició) i el futur (conclusió). El caràcter d'acció hipotètica, però possible, vé denotat per l'imperfet (o el plusquamperfet de vegades, que aquí es considera equivalent) i el futur passat. En el lloc d'aquest, el condicional analític dóna un matís de possibilitat més llunyana o impossible. L'acció hipotètica no realitzada en el pla del passat s'expressa amb el plusquamperfet i el futur passat perfet.

⁵² Tot i que Pencev (1987) justifica i exemplifica un futur passat perfet secundari, en la pràctica l'ús de totes les formes relacionades amb el futur passat perfet és molt rar.

Cal notar que, tant en el cas general descrit, com a les construccions més col·loquials on s'utilitza el present a la pròtasi i l'apòdosi (acció real) o l'imperfet (acció hipotètica) no es barregen les formes neutres i testimonials.

- Les formes narratives, amb les quals es relaten també fets objectius que es tenen per reals, però on és possible alguna mena de distanciament, concretament a les que corresponen als no-passats de l'esfera no-narrativa.

Entrem seguidament al camp de les accions que ja no tenen una realitat objectiva i el caràcter subjectiu i d'irrealitat s'accentua progressivament:

- Les *da*-construccions a l'oració subordinada que tenen una semàntica semblant a les narratives (el discurs indirecte) i funcionalment s'acosten als usos del subjuntiu romànic en contextos semblants.

- Les formes optatives i exhortatives representades per les formes analítiques d'imperatiu (*da* + present), les formes optatives de perfet sense auxiliar a la 3ª pers., i les construccions optatives *da* + present / perfet / imperfet / plusquamperfet on l'acció no és real però sí es desitja l'acompliment.

En virtut del valor modal d'acció no realitzada que pot denotar el plusquamperfet, les formes *da* + plusquamperfet solen expressar accions desitjades que no han arribat a complir-se.

- Les formes sintètiques del condicional que tenen un valor potencial, de disposició o capacitat d'acompliment de l'acció, i les analítiques que denoten la possibilitat de l'acompliment de l'acció depenent d'alguna condició.

- Les formes narratives del condicional que denoten més distanciament per part del parlant pel valor no-testimonial inherent a totes les formes narratives.

- El caràcter inferencial del perfet és la base de les formes conclusives, que constitueixen un subsistema (aorist, imperfet, plusquamperfet, futur passat) que

expressa una acció que possiblement ha estat real al passat, però que potser ja no ho és i és reconstruïda per deducció a partir de certs indicis que observa el parlant. És una reconstrucció, per tant, subjectiva des del punt de vista del parlant, però sobre indicis generalment objectius.

- La realitat de les formes de suposició del tipus *ste* + present / perfet és més insegura, es basa en la mera suposició del parlant des d'un punt de vista totalment subjectiu, tot i que aquesta suposició pugui ser raonada i coherent. Pot fer referència a fets de qualsevol pla temporal i la forma amb perfet sol tenir un caràcter més hipotètic.

- El caràcter de subjectivitat i d'irrealitat màxima es troba a les formes conclusives narratives (narració indirecta d'una suposició), que podríem assimilar funcionalment a les formes subjectives dubitatives (formes narratives + *bi*), que són homònimes. Unes i altres formen un subsistema (aorist, imperfet, futur passat, que funcionalment es poden considerar passat, present i futur) i marquen el distanciament màxim del parlant amb uns matisos clars d'oposició, discomformitat i ironia.

La modalitat deòntica vé expressada per les formes de necessitat *ima da* + present (o *ste ima da* + present, amb un caràcter més subjectiu o emfàtic), que denoten un caràcter d'obligació en general, i les formes sintètiques d'imperatiu, que van adreçades específicament a l'oïent. Quan s'adrecen a una persona altra que la 2ª, s'utilitzen les formes analítiques complementàries *da* + present. Els usos figurats del present i el futur també poden assumir el valor imperatiu.

- Les formes volitives *iskam da* + present es solen considerar construccions sintàctiques o predicats compostos més que formes verbals específiques, però en qualsevol cas entren també a la modalitat deòntica. El grau d'exigència es pot atenuar educadament amb l'ús de l'imperfet o el condicional analític al verb modal, exactament igual que en català:

Iskam da govorja s vas. "Vull parlar amb vostè".

Iskah da govorja s vas. "Volia parlar amb vostè".

Bih iskal da govorja s vas. "Voldria parlar amb vostè".

- El valor optatiu del condicional analític també denota un matís d'ordre atenuada educadament:

Napisal bi doklada za utre? "Faries l'informe per demà?"

- Les formes narratives de l'imperatiu, que accentúen el caràcter subjectiu i de distanciament. Cal tenir en compte que quan el parlant és el subjecte agent de la modalitat deòntica no hi ha pròpiament formes narratives possibles perquè el valor essencial d'aquestes és la no-testimonialitat.

Annex I Assaig d'inventari de les formes verbals del búlgar modern.

Donem el paradigma complet d'un verb de cada conjugació per tal de posar de relleu les diferències i l'abundància de formes homònimes a la III conjugació.

I conjugació (tema en –e-): *pera* "rentar roba".

II conjugació (tema en –i-): *govorja* "parlar".

III conjugació (tema en –a-): *pitam* "preguntar".

Tots tres verbs són primaris i d'aspecte imperfectiu, però la pertinença del verb a una o altra categoria aspectual no afecta el paradigma flexiu.

Per tal d'oferir un panorama el més exhaustiu possible de la gran varietat de formes verbals, apart de les formes temporals i modals acceptades per totes les gramàtiques, hem inclòs també les formes de classificació més o menys incerta que són objecte de controvèrsia, com els passats resultatius, els perfets secundaris, formes exclamatives, de suposició, etc. Per a la recopilació de les formes verbals ens hem basat en Parvev (1975), Andrejcin (1978), Stankov (1983), Krastev (1984), Pencev (1987) i Kucarov (1998).

MODE INDICATIU

Present

Pera, peres, pere, perem, perete, perat.

Govorja, govoris, govori, govorim, govorite, govorjat.

Pitam, pitas, pita, pitame, pitate, pitat.

Imperfet (passat inacabat)

Perjah, perese, perese, perjahme, perjahte, perjaha.

Govoreh, govorese, govorese, govorehme, govorehte, govoreha.

Pitah, pitase, pitase, pitahme, pitahte, pitaha.

Aorist (passat acabat)

Prah, pra, pra, prahme, prahte, praha.

Govorih, govori, govori, govorihme, govorihte, govoriha.

Pitah, pita, pita, pitahme, pitahte, pitaha.

Futur

Ste pera, ste peres, ste pere, ste perem, ste perete, ste perat.

Ste govorja, ste govoris, ste govori, ste govorim, ste govorite, ste govorjat.

Ste pitam, ste pitas, ste pita, ste pitame, ste pitate, ste pitat.

Futur "indeterminat" ⁵³

Pra sta, pra stes, pra ste, pra stem, pra stete, pra stat.

Govori sta, govori stes, govori ste, govori stem, govori stete, govori stat.

Pita sta, pita stes, pita ste, pita stem, pita stete, pita stat.

⁵³ Forma arcaitzant, freqüent a la literatura del s. XIX i als refranys i dites populars, però actualment en desús.

Futur passat

Stjah da pera, stese da peres, stese da pere, stjahme da perem, stjahte da perete, stjaha da perat.

Stjah da govorja, stese da govoris, stese da govori, stjahme da govorim, stjahte da govorite, stjaha da govorjat.

Stjah da pitam, stese da pitas, stese da pita, stjahme da pitame, stjahte da pitate, stjaha da pitat.

Forma alternativa, considerada dialectal:

Ste perjah, ste perese, ste perese, ste perjahme, ste perjahte, ste perjaha.

Ste govoreh, ste govorese, ste govorese, ste govorehme, ste govorehte, ste govoreha.

Ste pitah, ste pitase, ste pitase, ste pitahme, ste pitahte, ste pitaha.

Perfet (passat indeterminat)

Pral sam, pral si, pral e, prali sme, prali ste, prali sa.⁵⁴

Govoril sam, govoril si, govoril e, govorili sme, govorili ste, govorili sa.

Pital sam, pital si, pital e, pitali sme, pitali ste, pitali sa.

Plusquamperfet (passat anterior)

Bjah pral, bese / be pral, bese / be pral, bjahme prali, bjahte prali, bjaha prali.

Bjah govoril, bese / be govoril, bese / be govoril, bjahme govorili, bjahte govorili, bjaha govorili.

Bjah pital, bese / be pital, bese / be pital, bjahme pitali, bjahte pitali, bjaha pitali.

⁵⁴ El participi actiu passat fa distinció de gènere en singular i el neutralitza en plural. Així, el repertori complet de formes seria: pral / prala sam, pral / prala si, pral / prala / pralo e, prali sme, prali ste, prali sa. Per tal de simplificar els esquemes, d'ara endavant donem només les formes masculines.

Futur perfet

Ste sam / bada pral, ste si / bades pral, ste e / bade pral, ste sme / badem prali, ste ste / badete prali, ste sa / badat prali.

Ste sam / bada govoril, ste si / bades govoril, ste e / bade govoril, ste sme / badem govorili, ste ste / badete govorili, ste sa / badat govorili.

Ste sam / bada pital, ste si / bades pital, ste e / bade pital, ste sme / bademe pitali, ste ste / badete pitali, ste sa / badat pitali.

Futur passat perfet

Stjah da sam pral, stese da si pral, stese da e pral, stjahme da sme prali, stjahte da ste prali, stjaha da sa prali.

Stjah da sam govoril, stese da si govoril, stese da e govoril, stjahme da sme govorili, stjahte da ste govorili, stjaha da sa govorili.

Stjah da sam pital, stese da si pital, stese da e pital, stjahme da sme pitali, stjahte da ste pitali, stjaha da sa pitali.

Perfets secundaris (*perfektopodobni formi "formes semblants al perfet"*)

Perfet secundari

Perjal sam, perjal si, perjal e, pereli sme, pereli ste, pereli sa.

Govorel sam, govorel si, govorel e, govoreli sme, govoreli ste, govoreli sa.

Pital sam, pital si, pital e, pitali sme, pitali ste, pitali sa.

Plusquamperfet secundari

Bil sam pral, bil si pral, bil e pral, bili sme prali, bili ste prali, bili sa prali.

Bil sam govoril, bil si govoril, bil e govoril, bili sme govorili, bili ste govorili, bili sa govorili.

Bil sam pital, bil si pital, bil e pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili sa pitali.

Futur passat secundari

Stjal sam da pera, stjal si da peres, stjal e da pere, steli sme da perem, steli ste da perete, steli sa da perat.

Stjal sam da govorja, stjal si da govoris, stjal e da govori, steli sme da govorim, steli ste da govorite, steli sa da govorjat.

Stjal sam da pitam, stjal si da pitas, stjal e da pita, steli sme da pitame, steli ste da pitate, steli sa da pitat.

Formes resultatives

Passat resultatiu

Imam prano, imas prano, ima prano, imame prano, imate prano, imat prano.

Imam govoreno, imas govoreno, ima govoreno, imame govoreno, imate govoreno, imat govoreno.

Imam pitano, imas pitano, ima pitano, imame pitano, imate pitano, imat pitano.

Passat anterior resultatiu

Imah prano, imase prano, imase prano, imahme prano, imahte prano, imaha prano.

Imah govoreno, imase govoreno, imase govoreno, imahme govoreno, imahte govoreno,
imaha govoreno.

Imah pitano, imase pitano, imase pitano, imahme pitano, imahte pitano, imaha pitano.

Formes narratives

Imperfet

Perjal sam, perjal si, perjal, pereli sme, pereli ste, pereli.

Govorel sam, govorel si, govorel, govoreli sme, govoreli ste, govoreli.

Pital sam, pital si, pital, pitali sme, pitali ste, pitali.

Aorist

Pral sam, pral si, pral, prali sme, prali ste, prali.

Govoril sam, govoril si, govoril, govorili sme, govorili ste, govorili.

Pital sam, pital si, pital, pitali sme, pitali ste, pitali.

Futur passat

Stjal sam da pera, stjal si da peres, stjal da pere, steli sme da perem, steli ste da perete,
steli da perat.

Stjal sam da govorja, stjal si da govoris, stjal da govori, steli sme da govorim, steli ste
da govorite, steli da govorjat.

Stjal sam da pitam, stjal si da pitas, stjal da pita, steli sme da pitame, steli ste da pitate,
steli da pitat.

Forma alternativa considerada també normativa, però d'ús col.loquial:

Ste sam perjal, ste si perjal, ste perjal, ste sme pereli, ste ste pereli, ste pereli.

Ste sam govorel, ste si govorel, ste govorel, ste sme govoreli, ste ste govoreli, ste govoreli.

Ste sam pital, ste si pital, ste pital, ste sme pitali, ste ste pitali, ste pitali.

Plusquamperfet

Bil sam pral, bil si pral, bil pral, bili sme prali, bili ste prali, bili prali.

Bil sam govoril, bil si govoril, bil govoril, bili sme govorili, bili ste govorili, bili govorili.

Bil sam pital, bil si pital, bil pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili pitali.

Futur passat perfet

Stjal sam da sam pral, stjal si da si pral, stjal da e pral, steli sme da sme prali, steli ste da ste prali, steli da sa prali.

Stjal sam da sam govoril, stjal si da si govoril, stjal da e govoril, steli sme da sme govorili, steli ste da ste govorili, steli da sa govorili.

Stjal sam da sam pital, stjal si da si pital, stjal da e pital, steli sme da sme pitali, steli ste da ste pitali, steli da sa pitali.

Forma alternativa considerada també normativa però d'ús col.loquial:

Ste sam bil pral, ste si bil pral, ste bil pral, ste sme bili prali, ste ste bili prali, ste bili prali.

Ste sam bil govoril, ste si bil govoril, ste bil govoril, ste sme bili govorili, ste ste bili govorili, ste bili govorili.

Ste sam bil pital, ste si bil pital, ste bil pital, ste sme bili pitali, ste ste bili pitali, ste bili pitali.

MODE IMPERATIVU

Formes sintétiques

Peri, perete.

Govori, govorete.

Pitaj, pitajte.

Formes analíticas

Da pera, da peres, da pere, da perem, da perete, da perat.

Da govorja, da govoris, da govori, da govorim, da govorite, da govorjat.

Da pitam, da pitas, da pita, da pitame, da pitate, da pitat.

Neka (da) pera, neka (da) peres, neka (da) pere, neka (da) perem, neka (da) perete, neka (da) perat.

Neka (da) govorja, neka (da) govoris, neka (da) govori, neka (da) govorim, neka (da) govorite, neka (da) govorjat.

Neka (da) pitam, neka (da) pitas, neka (da) pita, neka (da) pitame, neka (da) pitate, neka (da) pitat.

Formes narratives

Da sam perjal, da si perjal, da perjal, da sme pereli, da ste pereli, da pereli.

Da sam govorel, da si govorel, da govorel, da sme govoreli, da ste govoreli, da govoreli.

Da sam pital, da si pital, da pital, da sme pitali, da ste pitali, da pitali.

MODE CONDICIONAL

Formes analitiques

Bih pral, bi pral, bi pral, bihme prali, bihte prali, biha prali.

Bih govoril, bi govoril, bi govoril, bihme govorili, bihte govorili, biha govorili.

Bih pital, bi pital, bi pital, bihme pitali, bihte pitali, biha pitali.

Formes sintétiques

Present

Pervam, pervas, pervas, pervame, pervate, pervat.

Govorvam, govorvas, govorva, govorvame, govorvate, govorvat.

Pitvam, pitvas, pitva, pitvame, pitvate, pitvat.

Passat (present relatiu)

Pervah, pervase, pervase, pervahme, pervahste, pervaha.

Govorvah, govorvase, govorvase, govorvahme, govorvahste, govorvaha.

Pitvah, pitvase, pitvase, pitvahme, pitvahste, pitvaha.

Formes narratives

Perval sam, perval si, perval, pervali sme, pervali ste, pervali.

Govorval sam, govorval si, govorval, govorvali sme, govorvali ste, govorvali.

Pitval sam, pitval si, pitval, pitvali sme, pitvali ste, pitvali.

MODE CONCLUSIU

Imperfet

Perjal sam, perjal si, perjal e, pereli sme, pereli ste, pereli sa.

Govorel sam, govorel si, govorel e, govoreli sme, govoreli ste, govoreli sa.

Pital sam, pital si, pital e, pitali sme, pitali ste, pitali sa.

Aorist

Pral sam, pral si, pral e, prali sme, prali ste, prali sa.

Govoril sam, govoril si, govoril e, govorili sme, govorili ste, govorili sa.

Pital sam, pital si, pital e, pitali sme, pitali ste, pitali sa.

Futur passat

Stjal sam da pera, stjal si da peres, stjal e da pere, steli sme da perem, steli ste da perete, steli sa da perat.

Stjal sam da govorja, stjal si da govoris, stjal e da govori, steli sme da govorim, steli ste da govorite, steli sa da govorjat.

Stjal sam da pitam, stjal si da pitas, stjal e da pita, steli sme da pitame, steli ste da pitate, steli sa da pitat.

Plusquamperfet

Bil sam pral, bil si pral, bil e pral, bili sme prali, bili ste prali, bili sa prali.

Bil sam govoril, bil si govoril, bil e govoril, bili sme govorili, bili ste govorili, bili sa govorili.

Bil sam pital, bil si pital, bil e pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili sa pitali.

Futur passat perfet

Stjal sam da sam pral, stjal si da si pral, stjal e da e pral, steli sme da sme prali, steli ste da ste prali, steli sa da sa prali.

Stjal sam da sam govoril, stjal si da si govoril, stjal e da e govoril, steli sme da sme govorili, steli ste da ste govorili, steli sa da sa govorili.

Stjal sam da sam pital, stjal si da si pital, stjal e da e pital, steli sme da sme pitali, steli ste da ste pitali, steli sa da sa pitali.

Formes narratives

Imperfet

Bil sam perjal, bil si perjal, bil perjal, bili sme pereli, bili ste pereli, bili pereli.

Bil sam govorel, bil si govorel, bil govorel, bili sme govoreli, bili ste govoreli, bili govoreli.

Bil sam pital, bil si pital, bil pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili pitali.

Aorist

Bil sam pral, bil si pral, bil pral, bili sme prali, bili ste prali, bili prali.

Bil sam govoril, bil si govoril, bil govoril, bili sme govorili, bili ste govorili, bili govorili.

Bil sam pital, bil si pital, bil pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili pitali.

Futur passat

Stjal sam bil da pera, stjal si bil da peres, stjal bil da pere, steli sme bili da perem, steli ste bili da perete, steli bili da perat.

Stjal sam bil da govorja, stjal si bil da govoris, stjal bil da govori, steli sme bili da govorim, steli ste bili da govorite, steli bili da govorjat.

Stjal sam bil da pitam, stjal si bil da pitas, stjal bil da pita, steli sme bili da pitame, steli ste bili da pitate, steli bili da pitat.

Futur passat perfet

Stjal sam bil da sam pral, stjal si bil da si pral, stjal bil da e pral, steli sme bili da sme prali, steli ste bili da ste prali, steli bili da sa prali.

Stjal sam bil da sam govoril, stjal si bil da si govoril, stjal bil da e govoril, steli sme bili da sme govorili, steli ste bili da ste govorili, steli bili da sa govorili.

Stjal sam bil da sam pital, stjal si bil da si pital, stjal bil da e pital, steli sme bili da sme pitali, steli ste bili da ste pitali, steli bili da sa pitali.

ALTRES FORMES MODALS

Formes subjectives dubitatives

Present

Bil sam perjal, bil si perjal, bil perjal, bili sme pereli, bili ste pereli, bili pereli.

Bil sam govorel, bil si govorel, bil govorel, bili sme govoreli, bili ste govoreli, bili govoreli.

Bil sam pital, bil si pital, bil pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili pitali.

Passat

Bil sam pral, bil si pral, bil pral, bili sme prali, bili ste prali, bili prali.

Bil sam govoril, bil si govoril, bil govoril, bili sme govorili, bili ste govorili, bili govorili.

Bil sam pital, bil si pital, bil pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili pitali.

Futur

Stjal sam bil da pera, stjal si bil da peres, stjal bil da pere, steli sme bili da perem, steli ste bili da perete, steli bili da perat.

Stjal sam bil da govorja, stjal si bil da govoris, stjal bil da govori, steli sme bili da govorim, steli ste bili da govorite, steli bili da govorjat.

Stjal sam bil da pitam, stjal si bil da pitas, stjal bil da pita, steli sme bili da pitame, steli ste bili da pitate, steli bili da pitat.

Condicional

Bil sam perval, bil si perval, bil perval, bili sme pervali, bili ste pervali, bili pervali.

Bil sam govorval, bil si govorval, bil govorval, bili sme govorvali, bili ste govorvali, bili govorvali.

Bil sam pitval, bil si pitval, bil pitval, bili sme pitvali, bili ste pitvali, bili pitvali.

Formes optatives

Pral sam, pral si, pral, prali sme, prali ste, prali.

Govoril sam, govoril si, govoril, govorili sme, govorili ste, govorili.

Pital sam, pital si, pital, pitali sme, pitali ste, pitali.

Formes exclamatives

Neutres

Perjal sam, perjal si, perjal, pereli sme, pereli ste, pereli.

Govorel sam, govorel si, govorel, govoreli sme, govoreli ste, govoreli.

Pital sam, pital si, pital, pitali sme, pitali ste, pitali.

Emfàtiques

Bil sam pral, bil si pral, bil pral, bili sme prali, bili ste prali, bili prali.

Bil sam govoril, bil si govoril, bil govoril, bili sme govorili, bili ste govorili, bili govorili.

Bil sam pital, bil si pital, bil pital, bili sme pitali, bili ste pitali, bili pitali.

Formes de necessitat

Neutres

Ima da pera, ima da peres, ima da pere, ima da perem, ima da perete, ima da perat.

Ima da govorja, ima da govoris, ima da govori, ima da govorim, ima da govorite, ima da govorjat.

Ima da pitam, ima da pitas, ima da pita, ima da pitame, ima da pitate, ima da pitat.

Emfàtiques

Ste ima da pera, ste ima da peres, ste ima da pere, ste ima da perem, ste ima da perete, ste ima da perat.

Ste ima da govorja, ste ima da govoris, ste ima da govori, ste ima da govorim, ste ima da govorite, ste ima da govorjat.

Ste ima da pitam, ste ima da pitas, ste ima da pita, ste ima da pitame, ste ima da pitate, ste ima da pitat.

Formes de suposició

Real

Ste (da) pera, ste (da) peres, ste (da) pere, ste (da) perem, ste (da) perete, ste (da) perat.

Ste (da) govorja, ste (da) govoris, ste (da) govori, ste (da) govorim, ste (da) govorite, ste (da) govorjat.

Ste (da) pitam, ste (da) pitas, ste (da) pita, ste (da) pitame, ste (da) pitate, ste (da) pitat.

Hipotètica

Ste (da) sam pral, ste (da) si pral, ste (da) e pral, ste (da) sme prali, ste (da) ste prali, ste (da) sa prali.

Ste (da) sam govoril, ste (da) si govoril, ste (da) e govoril, ste (da) sme govorili, ste (da) ste govorili, ste (da) sa govorili.

Ste (da) sam pital, ste (da) si pital, ste (da) e pital, ste (da) sme pitali, ste (da) ste pitali, ste (da) sa pitali.

8. Bibliografia.

8.1 Fonts dels exemples.

Els exemples sense identificació en cites i referències d'autors són els que proposa l'autor de la cita. Els exemples identificats amb inicials són extrets de les obres següents:

S.D.: DICEV S. (1987) *Za svobodata*. Sofia: BZNS.

S.G.: GRUEV S. (1991) *Korona ot trani*. Sofia: Balgarski pisatel.

K.K.: KACAROV K. (1970) *60 godini zivjana istorija*. Montreux: Promidrin.

S.H.K.: KARASLAVOV S.Hr. (1984) *V dnite na car Ivajlo, na han Nogaj, na Georgi Terter i Teodor Svetoslav*. Sofia: BZNS.

Kvrk.: KEVORKJAN K. (1990) *Razgovori sas Simeon Vtori*. Sofia: Zodiak.

Mak.: KOSEV D., HRISTOV Hr., TODOROV N. *et al.* (eds.) (1978) *Makedonija: sbornik ot dokumenti i materialii*. Sofia: Balgarska akademija na naukite.

P.H.: PAISIJ HILENDARSKIJ (1762) *Istorija slavenobolgarskaja*. Ed. a cura de P. Dinekov (1972) *Slavjano-balgarska istorija*. Sofia: Balgarski pisatel (Citat per l'ed. 1979)

L.P.: PRASKOV L. (1985) *Balgarski ikoni*. Sofia: Septemvri.

H.T.: TATARCEV Hr. (1995) *Vatresnata Makedono-Odrinska Revoljucionna Organizacija kato mitologicna i realna sastnost*. Sofia: Makedonija Pres.

I.V.: VAZOV Iv. (1894) *Pod igoto*. Sofia (Citat per l'ed. 1974, Sofia: Balgarski pisatel)

Zit.: Sant Sínode de l'Església búlgara (1991) *Zitija na svetite*. Sofia: Sinodalno izdanie.

Els exemples trets de les Escriitures s'identifiquen de la forma habitual a les cites bíbliques. Hem utilitzat l'ed. 1993 del Sant Sínode de l'Església búlgara.

Els exemples en búlgar antic i mig són trets dels següents textos:

C.H.: CERNORIZEC HRABAR (s. IX) *O pismenexu*. Ed. crítica a cura d'A. Giambelucca-Kossova i E. Dogramadzieva (1980), Sofija: Balgarska akademija na naukite.

STOJANOV St., JANAKIEV M. (1976) *Starobalgarski ezik: tekstove i rečnik*. Sofia: Nauka i izkustvo.

VAILLANT A. (1948) *Manuel du vieux slave: textes et glossaire*. Paris: Institut d'Études slaves (Citat per l'ed. 1992).

DOBREV Iv., LALEVA T., SLAVOVA T., KARACOROVA I. (1987) *Hristomatija po istoriceska gramatika na balgarski ezik*. Sofia: Nauka i izkustvo.

8.2 Obres citades.

ADRADOS F.R. (1963) *Evolución y estructura del verbo indoeuropeo*. Instituto Antonio de Nebrija. Madrid: CSIC.

A. LI. A. (1999) *Gramática de la llingua asturiana*. Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana (Citat per l'ed. 2001).

ANDREJCZYN L. (1938) *Kategorie znaczeniowe koniugacji bu_garskiej*. Kraków: Polska Akademia Umiej_tno_ci.

ANDREJCIN L. (1944) *Osnovna balgarska gramatika*. Sofija.

ANDREJCIN L. (1976) "Obsta karakteristika na balgarskata glagolna sistema". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 22-28.

ANDREJCIN L. (1976) "Kam morfologicna karakteristika na vidovata sistema v savremennija balgarski ezik". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 129-133.

ANDREJCIN L. (1976) "Kam karakteristika na perfekta (minalo neopredeljeno vreme) v balgarskija ezik". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 277-286.

ANDREJCIN L. (1976) "Nacin na izkazvane". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 336-347.

ANDREJCIN L. (1977) "Glagol". A: ANDREJCIN L., POPOV K., STOJANOV S. *Gramatika na balgarskija ezik*, pp. 190-296.

ANDREJCIN L. (1978) *Osnovna balgarska gramatika*. Sofija: Nauka i izkustvo.

ANDREJCIN L. (1983) "Naklonenie na glagola". A: STOJANOV S., IVANOVA K., PASOV P., STANKOV V. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 2: *Morfologija*, pp. 351-372.

ANDREJCIN L. (1986) *Iz istorijata na naseto ezikovo stroitelstvo*. Sofija: Narodna prosveta.

ANDREJCIN L., POPOV K., STOJANOV S. (1977) *Gramatika na balgarskija ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo.

ANDREOV Iv. (1844) *Parvicka balgarska gramatika*. Bucure_ti.⁵⁵

AVILOVA N.S. (1976) *Vid glagola i semantika glagol'nogo vida*. Moskva: Nauka.

AVILOVA N.S. (1982) "Kategorija vida". A: SVEDOVA N.Ju., ARUTJUNOVA N.D., BONDARKO A.V. et al. (Eds.) *Russkaja grammatika*. Vol. I, pp. 583-604.

BERNSTEJN S.B. (Ed.) (1959) *Voprosy grammatiki bolgarskogo literaturnogo jazyka*. Moskva: Akademija Nauk SSSR.

BOJADZIEV T., KUCAROV Iv., PENCEV J. (1998) *Savremen en balgarski ezik*. Sofija: Petar Beron.

⁵⁵ L'autor es deia realmente Iv. BOGOROV, però en aquesta gramàtica signa amb el cognom ANDREOV.

BONDARKO A. V. (1967) "K problematike funkcional'no-semanticeskix kategorij (Glagol'nyj vid i aspektual'nost' v russskom jazyke)". *Voprosy jazykoznanija*, 16 / 2: 18-31.

BONDARKO A.V. (1971) *Grammaticeskaja kategorija i kontekst*. Leningrad: Nauka.

BONDARKO A.V. (1983) *Principy funkcional'noj grammatiki i voprosy aspektologii*. Leningrad: Nauka.

BONDARKO A.V. (1984) *Funkcional'naja grammatika*. Leningrad: Nauka.

BONDARKO A.V. (Ed.) (1990) *Teorija funkcional'noj grammatiki. Temporal'nost'. Modal'nost'*. Leningrad: Nauka.

BONET S. (2002) "Les subordinades substantives". A: SOLÀ J., LLORET M.R., MASCARÓ J., PÉREZ-SALDANYA M. (Eds.) *Gramàtica del català contemporani*, vol. 3, pp. 2323-2387.

BONNARD H. (1995) *Code du français courant*. Paris: Magnard.

BOSQUE I., DEMONTE V. (Eds.) (1999) *Gramática descriptiva de la lengua española*, 3 vols. Madrid: Espasa Calpe.

BUNINA I.K. (1959) *Sistema vremën staroslavjanskogo glagola*. Moskva.

BUNINA I.K. (1971) "Kategorija vremena ili kategorija taksisa". *Sbornik v cest sestidesjatiletija professora S.B. Bernstejna*. Izsledovanja po slavjanskomu jazykoznaniju. Moskva, pp. 124-129.

CARRASCO A. (1999) "El tiempo verbal y la sintaxis oracional. La *consecutio temporum*". A: BOSQUE I., DEMONTE V. (Eds.) *Gramática descriptiva de la lengua española*, vol. 2, pp. 3061-3128.

CHRISTOFOROV N. (1972) *L'emploi de l'aoriste et du parfait en bulgare moderne*. Amsterdam: A.M. Hakkert.

COHEN D. (1989) *L'aspect verbal*. Paris: Presses Universitaires de France (Citat per la trad. esp. d'A. Miranda: *El aspecto verbal*. Madrid: Visor Libros, 1993).

COMRIE B. (1976) *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press (Citat per l'ed. 1995).

COMRIE B. (1981) "Aspect and voice: some reflections on perfect and passive". A: TEDESCHI Ph.J., ZAENEN A. (Eds.) *Tense and Aspect*, pp. 65-78.

COMRIE B. (1985) *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press (Citat per l'ed. 1993).

CONEV B. (1937) *Istorija na balgarskij ezik*, vol. 3. Sofija: Sofijski universitet Sv. Kliment Ohridski.

CONEVA S. (1999) "Badesteto v starobalgarskija ezik i teorijata za prototipite".
Sapostavitelno ezikoznanie, XXIV / 4: 82-96.

CUNHA C., CINTRA L.F.L. (1985) *Breve gramática do português contemporâneo*.
Lisboa: J. Sá da Costa (Citat per l'ed. 2000).

COLAKOVA Kr. (1978) "Za gramatikalizacijata na njakoi leksemi i leksemni formi".
Slavisticen sbornik. Sofija: Balgarska akademija na naukite, pp. 137-143.

DAHL Ö. (1985) *Tense and Aspect Systems*. Oxford / New York: Blackwell.

DAVIDOV A. (1991): "Minalo neopredeleno vreme. Minalo predvaritelno vreme.
Badeste vreme". A: DURIDANOV Iv., DOGRAMADZIEVA E., MINCEVA A.
(Eds.) *Gramatika na starobalgarskija ezik*, pp. 299-308.

DAVIDOV A. (1991): "Uslovno naklonenie". A: DURIDANOV Iv.,
DOGRAMADZIEVA E., MINCEVA A. (Eds.) *Gramatika na starobalgarskija ezik*,
pp. 312-314.

DEJANOVA M. (1966) *Imperfekt i aorist v slavjanskite ezici*. Sofija: Balgarska
akademija na naukite.

DEJANOVA M. (1970) *Istorija na sloznite minali v balgarski, sarboharvatski i
slovenski ezik*. Sofija.

DEJANOVA M. (1976) "Kam karakteristikata na novobalgarskoto badeste predvaritelno vreme". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 287-293.

DEJANOVA M. (1976) "Slavjanskata glagolna opozicija imperfekt-aorist". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 316-320.

DELL'AGATA G. (1984) "The Bulgarian Language Question". A: PICCHIO R., GOLDBLATT H. (Eds.) *Aspects of the Slavic Language Question. Vol. II: East Slavic*, pp. 157-188.

DĚMINA E.I. (1959) "Pereskazyvatel'nye formy v sovremennom bolgarskom literaturnom jazyke". A: BERNSTEJN S.B. (Ed.) *Voprosy grammatiki bolgarskogo literaturnogo jazyka*, pp. 313-378.

DOBREV Iv. (1973) "Proizhod i znacenie na starobalgarskija perfekt". *Izvestija na Institut za balgarskija ezik*, XXII: 3-20.

DOBREV Iv. (1991) "Gramaticni kategorii na glagola v starobalgarskija ezik". A: DURIDANOV Iv., DOGRAMADZIEVA E., MINCEVA A. (Eds.) *Gramatika na starobalgarskija ezik*, pp. 257-314.

DROSDOV T. (1995) *El aspecto verbal ruso: fundamentos de la teoría aspectual*. Madrid: Rubiños.

DURIDANOV Iv. (1991) "Razvoj na starobalgarski ezik ot IX-X vek". A: DURIDANOV Iv., DOGRAMADZIEVA E., MINCEVA A. (Eds.) *Gramatika na starobalgarskija ezik*, pp. 538-557.

DURIDANOV Iv., DOGRAMADZIEVA E., MINCEVA A. (Eds.) (1991) *Gramatika na starobalgarskija ezik*. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

FICI-GIUSTI F. (1998) "El futuro: ¿una cuestión de tiempo, de aspecto o de modo?". A: LUQUE J.D., PAMIES A. (Eds.) *Estudios de tipología lingüística*, pp. 159-177.

FREIXEIRO X.R. (2002) *Gramática da lingua galega, vol. II: Morfosintaxe*. Vigo: A Nosa Terra.

GALTON H. (1976) *The main functions of the slavic verbal aspect*. Skopje: Macedonian Academy of Sciences and Arts.

GAMANOVIC A. (1964) *Grammatika cerkovno-slavjanskogo jazyka*. Moskva (Ed. facsímil 1991, Moskva: Xudozestvennaja literatura).

GARIBOVA N. (1990) "Sobre algunos aspectos de la evolución de la lengua búlgara". *Jornadas de Filología eslava de la Universidad Complutense de Madrid*, pp. 119-128.

GARIBOVA N., KITOVA M. (1996) *Aspectos morfosintácticos del verbo búlgaro en contraste con el verbo español*. Sofija: Tilia Books.

GASPAROV B.M., SIGALOV P.S. (1974) *Sravnitel'naja grammatika slavjanskix jazykov*. Tartu: Tartuskij Gosudarstvennyj Universitet.

GENADIEVA-MUTAFDIEVA Z. (1983) "Slozno sastavno s podcineno dopalnitelno izrecenie". A: POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*, pp. 328-347.

GENADIEVA-MUTAFDIEVA Z. (1983) "Slozno sastavno s podcineno obstojatelstveno izrecenie za cel (finalno)". A: POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*, pp. 381-389.

GENADIEVA-MUTAFDIEVA Z. (1983) "Slozno sastavno s podcineno obstojatelstveno izrecenie za uslovie". A: POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*, pp. 393-402.

GENCEV N. (1988) *Balgarskata kultura XV-XIX v.* Sofija: Sofijski universitet Sv. Kliment Ohridski.

GENCEVA-DESCLÉS ZI. (1982) "À la recherche d'une valeur fondamentale du parfait bulgare". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 1-2: 44-56.

GENCEVA-DESCLÉS ZI. (1988) "Le parfait: la valeur inferentielle en bulgare". X Congrès International des Slavistes. Paris. *Communications de la délégation française*: 1-18.

GEORGIEV St. (1983) "Poluprjaka rec". A: POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*, pp. 444-447.

GEORGIEV St. (1991) *Balgarska morfologija*. Veliko Tarnovo: Velikotarnovski universitet Sv.sv. Kiril i Metodij.

GEORGIEV VI. (1976) "Vaznikvane na novi slozni glagolni formi sas spomagatelen glagol *imam*". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 294-311.

GEORGIEV VI. (1985) *Problemi na balgarskija ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo. Cap. 1: "Metodologija", art. "Metodologiceski vaprosi na ezikoznaniето", pp. 15-29.

GEORGIEV VI. (1985) *Problemi na balgarskija ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo. Cap. 4: "Morfologija", art. "Trite zaloga na balgarskija ezik: dejatelen, stradatelen i zaseben", pp. 98-113..

GEORGIEV VI. (1985) *Problemi na balgarskija ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo. Cap. 4: "Morfologija", art. "Vaznikvane na novi slozni glagolni formi sas spomagatelen glagol *imam*", pp. 113-136.

GEORGIEV VI., ILCEV IV., DOBREV T., BOJADZIEV T., PASOV P., BREZINSKI St., PARVEV Hr. (Eds.) (1981) *Balgarskijat ezik – ezik na 13-vekovna darzava*. Sofija: Narodna prosveta.

GEORGIEV VI., IVANOVA-MIRCEVA D., KOCEV IV., DEJANOVA M., STOJANOV St. (1986) *Uvod v izucavaneto na juznoslavjanskite ezici*. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

GERDZIKOV G. (1976) "Balgarski glagolni vremena kato sistema". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 224-229.

GERDZIKOV G. (1982) "Taj narecenoto preizkazvane i vaprosat za modalnite kategorii, koito glagolat moze da pritezava". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 4: 21-38.

GERDZIKOV G. (1984) *Preizkazvaneto na glagolnoto dejstvie v balgarskija ezik*. Sofija.

GERDZIKOV G. (1999) "Kriteriite za nasokata na subordinacijata mezdu clenovete na gramaticeskite opozicii". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 1: 57-85.

GININA S., NIKOLOVA Tz., SAKAZOVA L. (1965) *Manual de lengua búlgara para extranjeros*. Sofija: Nauka i izkustvo.

GO__B Zb. (1964) *Conditionalis typu ba_ka_skiego w j_zykach po_udniowos_awia_skich, ze szczególnym uwzgl_dnieniem macedo_skiego*. Prace Komisji j_zykoznawstwa, 2. Kraków: Polska akademia nauk.

GREPL M. (1974) "O suscnosti modal'nosti". *Jazykoznanie v Cexoslovakii* (Sbornik statej 1956-74). Moskva, pp. 277-301.

GRIBBLE Ch.E. (1987) *Reading bulgarian through russian*. Columbus (Oh.): Slavica Publishers Inc.

GRUEV Jo. (1858) *Osnova za blagarskô grammatikô*. Beograd: Pravitelstvenna-ta knigopecatnja (Ed. facsimil 1987 a cura de Hr. Parvev, Sofija: Nauka i izkustvo).

GUZMÁN TIRADO R. (1990) "Vyrazenie xronologiceskix odnosenij mezdu dejstvijami v sloznopodcinennyx predlozenijax v russkom jazyke". *Jornadas de Filología Eslava de la Universidad Complutense de Madrid*, pp. 106-118.

GUZMÁN TIRADO R. (1991) "Ob absoljutnom i odnositel'nom upotreblenii vremennyx form glagola v russkom jazyke". *Actas del III Congreso de Rusistas de España*. València, pp. 103-108.

HOLTON D., MACKRIDGE P., PHILIPPAKI-WARBURTON I. (1997) *Greek. A Comprehensive Grammar of the Modern Language*. London / New York: Routledge
(Citat per l'ed. 2004).

IKONOMOV T. (1883) *Balgarska gramatika*. Plovdiv: Hristo G. Danov.

ISTRINA E.S. (1953) "Glagol". A: VINOGRADOV V.V., ISTRINA E.S., BARXUDAROV S.G. *Grammatika russkogo jazyka*. Vol. I: *Fonetika i morfologija*, pp. 409-531.

IVANCEV Sv. (1971) *Problemi na aspektualnostta v slavjanskite ezici*. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

IVANCEV Sv. (1973) "Otázky v_voje a fungování modálních kategorií v bulharstine". *Otázky slovanské syntaxe*, III. Brno, pp. 315-320.

IVANCEV Sv. (1976) "Morfo-semanticno funkcionalnata teorija na glagolni vid v slavjanskite ezici i specifikata na balgarskija ezik". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 134-165.

IVANCEV Sv. (1976) "Problemi na razvitiето i funkcioniraneto na modalnite kategorii v balgarskija ezik". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 348-359.

IVANOV V.V. (1964) *Istoriceskaja grammatika russkogo jazyka*. Moskva: Prosvescenie.

IVANOVA K. (1974) *Nacinite na glagolnoto dejstvie v savremennija balgarski ezik*. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

IVANOVA K. (1976) "Nacin na dejstvie pri glagolite s predstavki *o-* i *u-* (s ogled kam pravopisa)". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 174-185.

IVANOVA K. (1983) "Vid na glagola". A: STOJANOV S., IVANOVA K., PASOV P., STANKOV V. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 2: *Morfologija*, pp. 258-282.

IVANOVA K. (1983) "Nacini na glagolnoto dejstvie". A: STOJANOV S., IVANOVA K., PASOV P., STANKOV V. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 2: *Morfologija*, pp. 282-288.

IVANOVA K., LASKOVA L., MENKADZIEVA V. (1986) "Savremennite juznoslavjanski knizovni ezici". A: GEORGIEV VI., IVANOVA-MIRCEVA D., KOCEV Iv. et al. *Uvod v izucavaneto na juznoslavjanskite ezici*, pp. 354-482.

IVANOVA Klim. (1992) "Evtimij Tarnovski". A: PETKANOVA D. (Ed.) *Starobalgarska literatura. Enciklopedicen rechnik*, pp. 137-139.

IVANOVA-MIRCEVA D. (1962) *Razvoj na badeste vreme v balgarskija ezik ot X do XVIII vek*. Sofija.

JAKOBSON R. (1971) "Shifters, verbal categories, and the russian verb". A: *Selected Writings*. Vol. II: *Word and Language*. The Hague / Paris: Mouton, pp. 130-147.

JAMES D. (1982) "Past tense and the hypothetical. A cross-linguistic study". *Studies in Language*, 6 / 3: 375-403.

JANAKIEV M. (1962) "Balgarskite glagolni vremena, s koito se saobstava za minali sabitija, i nacinite za prevezdane na ruskoto prosedsee vremja". *Balgarski ezik i literatura*, 2: 3-10.

JANAKIEV M. (1964) *Zapiski po stilistika na balgarskija ezik*. Sofija: Sofijski universitet Sv. Kliment Ohridski (Reed. 1970, Sofija: Narodna prosveta).

JANAKIEV M. (1976) "Za gramemite, naricani v balgarskata gramatika 'segasno vreme' i 'badeste vreme'". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 230-251.

KARCEVSKI S. (1927) *Système du verbe russe*. Praha (Trad. russa: "Sistema ruskogo glagola". A: MASLOV Ju.S. (Ed.) 1962. *Voprosy glagol'nogo vida*).

KAROLAK St. (2001) "K voprosu o ponjatijax i terminax slavjanskoj aspektologii". *Russian linguistics*, 25 / 1: 1-21.

KING A.R. (1998) "Asimetría de la obligación en las expresiones modales". A: LUQUE J.D., PAMIES A. (Eds.) *Estudios de tipología lingüística*, pp. 1-14.

KITOVA M. (1996) *La categoría de posterioridad y su formalización en búlgaro y en español*. València: Lynx.

KITOVA M. (1999) "Mnogoplastovite teorii za modalnostta v slavjanski ezici – most kam sastnostta na kategorijata". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 1: 34-56.

KONESKI B. (1967) *Gramatika na makedonskiot literaturni jazik*. Skopje: Kultura (Citat per l'ed. 1987).

KOSESKA-TOSEVA V. (1978) "Temporalnite sistemi v balgarskija ezik i njakoi ot negovite dialekti". *Balgarski ezik*, 4: 326-333.

KOSTADINOVA D. (1999) "Njakoi aspekti na teorijata za modalnostta". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 2-3: 81-103.

KÖSTERS S. (1997) "Temporalnata sistema na balgarskija indikativ v svetlinata na estestvenata morfologija". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 2: 51-69.

KRAMER C.E. (1986) *Analytic Modality in Macedonian*. München: O. Sagner.

KRASTEV B. (1984) *Morfologijata na balgarskija ezik v 187 tipovi tablici*. Sofija: Nauka i izkustvo.

KRASTEV B. (1992) *Gramatika za vsicki*. Sofija: Nauka i izkustvo.

KUCAROV Iv. (1980) *Uvod v slavjanskata filologija*. Sofija: Sofijski universitet Sv. Kliment Ohridski.

KUCAROV Iv. (1984) *Preizkazvaneto v balgarskija ezik*. Sofija: Narodna prosveta.

KUCAROV Iv. (1994) *Edno ekzoticno naklonenie na balgarskija glagol*. Sofija: Sofijski universitet Sv. Kliment Ohridski.

KUCAROV Iv. (1998) "Morfologija". A: BOJADZIEV T., KUCAROV Iv., PENCEV J. *Savremeneni balgarski ezik*, pp. 277-497.

LALEVA T. (1996) *Lengua búlgara. Gramática básica*. Madrid: Eds. del Orto.

LAZAROVA A. (1983) "Slozno sastavno s podcineno podlozno izrecenie". A: POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*, pp. 321-324.

LAZAROVA A. (1983) "Slozno sastavno s podcineno obstojateljstveno izrecenie za vreme". A: POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*, pp. 348-359.

LAZAROVA A. (1983) "Slozno sastavno s podcineno obstojateljstveno izrecenie za mjasto". A: POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*, pp. 359-363.

LE GUERN M. (1986) "Notes sur le verbe français". A: RÉMI-GIRAUD S., LE GUERN M. (Eds.) *Sur le verbe*, pp. 9-60.

LE GUILLOU J.Y. (1984) *Grammaire du vieux bulgare*. Paris: Maisonneuve.

LEMP A. (1980) "Model za opisvane na sastavno glagolno skazuemo s *da* v savremennija balgarski ezik". *Balgarski ezik*, 6: 512-519.

LINDSTEDT J. (1985) *On the Semantics on Tense and Aspect in Bulgarian*. Slavica Helsingiensa, 4. Helsinki: University of Helsinki.

LOMOV A.M. (1973) *Ocerki po ruskoj aspektologii*. Voronez.

LUNT H.G. (1952) *A Grammar of the Macedonian Language*. Skopje: Drzavno knigoizdatelstvo.

LUNT H.G. (1955) *Old Church Slavonic Grammar*. 's Gravenshague: Mouton & Co.
(Citat per l'ed. 1959).

LUQUE J.D., PAMIES A. (Eds.) (1998) *Estudios de tipología lingüística*. Serie Granada Lingüística. Granada: Método.

LYONS J. (1968) *Introduction to the Theoretical Linguistics*. London / New York: Cambridge University Press (Citat per la trad. esp. de R. Cerdà: *Introducción en la lingüística teórica*. Barcelona: Teide, 5ª ed. 1979).

LYONS J. (1977) *Semantics*. 2 vols. London / New York: Cambridge University Press.

LYONS J. (1995) *Linguistic Semantics. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press (Citat per la trad. esp. de S. Alcoba: *Semántica lingüística. Una introducción*. Barcelona: Paidós, 1997).

MASLOV Ju.S. (1956 a) "K voprosu o sisteme form pereskazyvatel'nogo naklonenija". *Sbornik v cest na akad. Al. Teodorov-Balan*. Sofija, pp. 311-318.

MASLOV Ju.S. (1956 b) *Ocerk bolgarskoj grammatiki*. Moskva: Izd. literatury na inostrannyx jazykax.

MASLOV Ju. S. (1959) "Glagol'nyj vid v sovremennom bolgarskom jazyke (znacenie i upotreblenie)". A: BERNSTEJN S.B. (Ed.) *Voprosy grammatiki bolgarskogo literaturnogo jazyka*, pp. 157-312

MASLOV Ju.S. (Ed.) (1962 a) *Voprosy glagol'nogo vida: sbornik*. Moskva: Izd. inostrannoj literatury.

MASLOV Ju.S. (1962 b) "K semantike bolgarskogo konjunktiva". *Ucenyje zapiski Leningradskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 316 vyp. 64: 3-10.

MASLOV Ju. S. (1963) *Morfologija glagol'nogo vida v sovremennom bolgarskom jazyke*. Moskva / Leningrad: Akademija Nauk SSSR.

MASLOV Ju. S. (1973) "Universal'nye semanticeskie komponenty v sodержanii grammaticeskoj kategorii soversennogo/nesoversennogo vida". *Sovetskoe slavjanovedenie*, 4: 73-83.

MASLOV Ju.S. (1981) *Grammatika bolgarskogo jazyka*. Moskva: Vyssaja skola (Citat per la trad. búlg. de B. Blazev: *Gramatika na balgarskija ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo, 1982).

MEILLET A. (1924) *Le slave commun*. Collection de manuels de l'IES, II. Paris: E. Champion.

MIHOV N. (1999) "Le système des connecteurs temporels en français et en bulgare contemporains". *Sapostavitelno ezikoznanie*, XXIV / 4: 52-74.

MINCEVA A. (1991) "Upotreba na vremena i naklonenija v izrecenieto". A: DURIDANOV Iv., DOGRAMADZIEVA E., MINCEVA A. (Eds.) *Gramatika na starobalgarskija ezik*, pp. 444-449.

MIRCEV K. (1940) "Glagolnite formi *be* i *bese* v razvoja na balgarskija ezik". *Makedonski pregled*, XII / 1.

MIRCEV K. (1963) *Istoriceska gramatika na balgarskija ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo.

MIRCEV K. (1972) *Starobalgarski ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo.

MIRCEV K. (1976) "Za sacetanjata na glagola *imam* + minalo stradatelno pricastie v balgarski ezik". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 312-315.

MISEV D. (1892) *Rakovodstvo po balgarski ezik*. Plovdiv: Hristo G. Danov.

MITKOVA A., KLJUCKOVA-PETRINSKA (1999) *Prakticeska ispanska gramatika*. Sofija: Vezni-4.

MLADENOV St. (1929) *Geschichte der bulgarischen Sprache*. Leipzig: W. de Gruyter & Co. (Citat per la trad. búlg. d'Iv. Duridanov: *Istorija na balgarskija ezik*. Sofija: Balgarska akademija na naukite, 1979).

MLADENOV St., VASILEV S. (1939) *Gramatika na balgarskija ezik*. Sofija: Kazanlaska dolina.

MOMCILOV Iv. (1868) *Gramatika za novobalgarskyja ezyka*. Ruscuk: Dunavska (Ed. facsimil 1988 a cura de Hr. Parvev, Sofija: Nauka i izkustvo).

MORENO CABRERA J.C. (1991) *Curso universitario de lingüística general*. Vol. I: *Teoría de la gramática y sintaxis general*. Madrid: Síntesis.

MOURELATOS A. (1981) "Events, processes and states". A: TEDESCHI Ph.J., ZAENEN A. (Eds.) *Tense and Aspect*, pp. 191-212.

MUSTEIKIS K. (1986) "Glagol'noe obrazovanie i vid glagola". *Zeitschrift für Slavistik*, 31: 437-444.

MUTAFCIEV R. (1976) "Sistema na glagolnite vremena v razkaz za minali sabitija". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 252-269.

NICOLOVA R. (1976) "Kam vaprosa za transpozicijata na imperativa v balgarski i v drugite slavjanski ezici". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 385-395.

NICOLOVA R. (1983) "Slozno sastavno s podcineno opredelitelno izrecenie". A: POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*, pp. 305-321.

NICOLOVA R. (1983) "Slozno sastavno s podcineno obstojatelstveno izrecenie za nacin i sravnenie". A: POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*, pp. 363-373.

NICOLOVA R. (1984) *Pragmaticen aspekt na izrecenieto v balgarskija knizoven ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo.

PANARETOV S. (1881) *Balgarska gramatika*. Car'grad (Constantinoble): Bojadzijan.

PANTELEEVA Hr. (1998) *Kondicionalat v balgarskija knizoven ezik*. Sofija.

PARVEV Hr. (1975) *Ocerk po istorija na balgarskata gramatika*. Sofija: Nauka i izkustvo.

PARVEV Hr. (1976) "Morfologicni osobenosti na pricastijata v savremennija balgarski knizoven ezik". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 396-403.

PARVEV Hr. (1976) "Certi ot semanticnata karakteristika na pricastijata v savremennija knizoven balgarski ezik". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 404-414.

PARVEV Hr. (1983) "Nelichni formi na glagola". A: STOJANOV S., IVANOVA K., PASOV P., STANKOV V. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 2: *Morfologija*, pp. 372-386.

PASOV P. (1976) "Formite *bidoh, bide* v balgarskija knizoven ezik". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 110-128.

PASOV P. (1976) "Balgarski glagolni vremena". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 186-209.

PASOV P. (1981) "Morfologichen stroez na balgarskija ezik". A: GEORGIEV VI., ILCEV Iv., DOBREV T. et al. *Balgarskijat ezik – ezik na 13-vekovna darzava*, pp. 88-107.

PASOV P. (1984) "Slucaj na slivane na segasen s minal orientacionen moment v sistemata na balgarskija glagol (preizkazni i uslovni formi)". *Ezik i literatura*, XXXIX / 1: 4-10.

PASOV P. (1989) *Prakticeska balgarska gramatika*. Sofija: Narodna prosveta.

PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) (1976) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*. Sofija: Nauka i izkustvo.

PENCEV J. (1976) "Kam vaprosa za vremenata v savremennija balgarski ezik". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 210-223.

PENCEV J. (1985) "Vreme, taksis i sintaksis". *Balgarski ezik*, XXV / 6: 523-528.

PENCEV J. (1987) "Perfekt i prevrastane v perfekt". *Dokladi ot II Mezdunaroden kongres po balgaristika*, vol. 3: 468-474.

PENCEV J. (1998) "Sintaksis". A: BOJADZIEV T., KUCAROV Iv., PENCEV J. *Savremenien balgarski ezik*, pp. 498-655.

PÉREZ-SALDANYA M. (2002) "Les relacions temporals i aspectuals". A: SOLÀ J., LLORET M.R., MASCARÓ J., PÉREZ-SALDANYA M. (Eds.) *Gramàtica del català contemporani*, vol. 3, pp. 2571-2662.

PETKANNOVA D. (Ed.) (1992) *Starobalgarska literatura. Enciklopedicen rechnik*. Sofija: Petar Beron.

PETKANNOVA D. (1992) "Damaskini". A: PETKANNOVA D. (Ed.) *Starobalgarska literatura. Enciklopedicen rechnik*, pp. 119-121.

PETKOV P. (1987) "Kam vaproša za sastava na temporalnata paradigma v balgarskija ezik". *Sapostavitelno ezikoznanie*, XII / 2: 37-49.

PETROVA S. (1983) "Složno sastavno s podčineno obstojatelstveno izrečenie za pricina". A: POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*, pp. 373-381.

PICCHIO R., GOLDBLATT H. (Eds.) (1984) *Aspects of the Slavic Language Question*. Vol. II: *East Slavic*. New Haven: Yale Concilium on International and Area Studies.

PIJNENBURG H. (1987) "Za spomagatelnijsa glagol *e / sa* v elovi formi". *Dokladi ot II Mezdunaroden kongres po balgaristika*, vol. 3. Sofija, pp. 523-530.

PLOTNIKOVA V.A. (1982) "Kategorija naklonenija". A: SVEDOVA N.Ju., ARUTJUNOVA N.D., BONDARKO A.V. et al. (Eds.) *Russkaja grammatika*. Vol. I, pp. 618-626.

POPOV D. (1941) *Balgarska gramatika*. Sofija.

POPOV K. (1976) "Po vaproša za balgarskija konjunktiv". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 375-384.

POPOV K. (1977) "Sintaksis". A: ANDREJCIN L., POPOV K., STOJANOV S. *Gramatika na balgarskija ezik*, pp. 316-457.

POPOV K. (1983) "Slozno sastavno s podcineno skazuemno-opredelitelno izrecenie". A: POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*, pp. 325-328.

POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) (1983) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*. Sofija: Balgarska akademija na naukite. (Citat per l'ed. 1994).

RASSUDOVA O.P. (1968) *Upotreblenie vidov glagola v sovremennom russkom jazyke*. Moskva: Russkij jazyk (2^a ed. 1982).

REICHENBACH H. (1947) *Elements of Symbolic Logic*. New York: The Free Press / London: Collier-Macmillan.

RÉMI-GIRAUD S., LE GUERN M. (Eds.) (1986) *Sur le verbe*. Lyon: Presses Universitaires de Lyon.

ROJO G., VEIGA A. (1999) "El tiempo verbal. Los tiempos simples". A: BOSQUE I., DEMONTE V. (Eds.) *Gramática descriptiva de la lengua española*, vol. 2, pp. 2867-2934.

SCATTON E.A. (1984) *A Reference Grammar of Modern Bulgarian*. Columbus (Oh.): Slavica Publishers.

SELISCEV A.M. (1952) *Staroslavjanskij jazyk. Ocerki morfologii*. Moskva: Gosudarstvennoe Ucebno-pedagogiceskoe Izdanie.

SIGALOV P.S. (1974) "Morfologija". A: GASPAROV B.M., SIGALOV P.S. *Sravnitel'naja grammatika slavjanskix jazykov*, pp. 249-496.

SIL'NICKIJ G.G. (1990) "Funkcional'no-kommunikativnye tipy naklonenij i ix temporal'nye xarakteristiki". A: BONDARKO A.V. *Teorija funkcional'noj grammatiki. Temporal'nost'. Modal'nost'*, pp. 90-122.

SOLÀ J., LLORET M.R., MASCARÓ J., PÉREZ-SALDANYA M. (Eds.) (2002) *Gramàtica del català contemporani*, 3 vols. Barcelona: Empúries.

STANKOV V. (1966) *Imperfektat v savremennija balgarski knizoven ezik*. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

STANKOV V. (1967) "Kategorija na indikativa v savremennija balgarski ezik". *Balgarski ezik*, XVII / 4: 330-344.

STANKOV V. (1976) "Imperfektat v savremennija balgarski knizoven ezik – prezens v minaloto". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 270-276.

STANKOV V. (1976) "Kategorija na indikativa v savremennija balgarski ezik". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 360-374.

STANKOV V. (1983) "Vreme na glagola". A: STOJANOV S., IVANOVA K., PASOV P., STANKOV V. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 2: *Morfologija*, pp. 288-350.

STEFANOV-BREZINSKI S. (1983) "Prjaka i neprjaka rec". A: POPOV K., GEORGIEVA E., PENCEV J. (Eds.) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 3: *Sintaksis*, pp. 439-443.

STOJANOV S. (1984) *Gramatika na balgarskija knizoven ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo.

STOJANOV S., IVANOVA K., PASOV P., STANKOV V. (Eds.) (1983) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, vol. 2: *Morfologija*. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

STOJANOVA D. (1987) "Temporal and aspectual values of the imperfect in romanian and bulgarian". *Révue Roumaine de Linguistique*, XXXII / 6: 529-540.

SAPIRO A.B. (1953) "Casticy". A: VINOGRADOV V.V., ISTRINA E.S., BARXUDAROV S.G. *Grammatika russkogo jazyka. Vol. I: Fonetika i morfologija*, pp. 639-652.

SELJAKIN M.A. (1983) *Kategorija vida i sposoby dejstvija russkogo glagola*. Tallin: Valgus.

SVEDOVA N.Ju. (1982) "Casticy". A: SVEDOVA N.Ju., ARUTJUNOVA N.D., BONDARKO A.V. et al. (Eds.) *Russkaja grammatika. Vol. I*, pp. 723-731.

SVEDOVA N.Ju., ARUTJUNOVA N.D., BONDARKO A.V., IVANOV V.V., LOPATIN V.V., ULUXANOV I.S.M FILIN F.P. (Eds.) (1982) *Russkaja grammatika. Vol. I*. Moskva: Nauka.

SVEDOVA N.Ju., LOPATIN V.V. (Eds.) (1989) *Kratkaja russkaja grammatika*. Moskva: Russkij jazyk.

TEDESCHI Ph.J., ZAENEN A. (Eds.) (1981) *Tense and Aspect. Syntax and Semantics*, vol. 14. New York: Academic Press.

TEODOROV-BALAN AI. (1947) *Sastojanie na balgarska gramatika*. Sofija.

TEODOROV-BALAN AI. (1957) "Cetvarto naklonenie". *Balgarski ezik*, 4: 305-317.

TEODOROV-BALAN AI. (1976) "Četvarto naklonenie". A: PASOV P., NICOLOVA R. (Eds.) *Pomagalo po balgarska morfologija. Glagol*, pp. 321-335.

TILKOV D., STOJANOV St., POPOV K. (Eds.) (1983) *Gramatika na savremennija balgarski knizoven ezik*, 3 vols. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

TOVAR A. (1949) *Antiguo eslavo (Paradigmas gramaticales, texto, léxico)*. Manual de lingüística indoeuropea, XI. Madrid: Nueva Época. (Reed. a cura de S. Alvarado: *Antiguo eslavo (Antiguo búlgaro)*. Madrid: Universidad Complutense, 1987).

TRIFONOV Ju. (1905) "Sintakticni belezki za saedinenieto na minalo dejstvitelno pricastie s glagola *sam* v novobalgarskija ezik". *Periodicesko spisanie na Balgarskoto knizovno druzestvo v Sofija*, LXVI / 3-4: 155-192.

VAILLANT A. (1948) *Manuel du vieux slave*. Vol. I: *Grammaire*. Collection de manuels de l'IES, VI. Paris: Institut d'Études Slaves (Citat per l'ed. 1964).

VAILLANT A. (1966) *Grammaire comparée des langues slaves*. Vol. III: *Le verbe*. Paris: Klincksieck.

VAILLANT A. (1977) *Grammaire comparée des langues slaves*. Vol. V: *La syntaxe*. Paris: Klincksieck.

VEYRENC Ch.J. (1970) *Histoire de la langue russe*. Paris: Presses Universitaires de France.

VINOGRADOV V.S., MILOSLAVSKIJ I.G. (1986) *Sopostavitel'naja morfologija ruskogo i ispanskogo jazykov*. Moskva: Russkij jazyk. Cap.: "Glagol", pp. 86-157.

VINOGRADOV V.V., ISTRINA E.S., BARXUDAROV S.G. (1953) *Grammatika ruskogo jazyka*. Vol. I: *Fonetika i morfologija*. Moskva: Akademija Nauk SSSR.

WEIGAND G. (1907) *Bulgarische Grammatik*. Leipzig: J.A. Barth. (Reed. 1917).

WEIGAND G. (1925) "Der Admirativ im bulgarischen". Leipzig, *Balkan Archiv*, 1: 150-152.

WEINRICH H. (1964) *Tempus. Besprochene und erzählte Welt*. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag (Citat per la trad. esp. de F. Latorre: *Estructura y función de los tiempos en el lenguaje*. Madrid: Gredos, 1974)

WHALEY L.J. (1997) *Introduction to Typology*. Thousand Oaks (Ca.): Sage Publishers.

ZINK G. (1989) *Morphologie du français médiéval*. Paris: Presses Universitaires de France (Citat per l'ed. 2000).

ZLATANOVA R. (1986) "Starobalgarski ezik". A: GEORGIEV VI., IVANOVA-MIRCEVA D., KOCEV Iv. et al. *Uvod v izucavaneto na juznoslavjanskite ezici*, pp. 43-133.

ZLATANOVA R. (1986) "Istoriceski razvoj na balgarskija ezik". A: GEORGIEV V., IVANOVA-MIRCEVA D., KOCEV Iv. et al. *Uvod v izucavaneto na juznoslavjanskite ezici*, pp. 134-215.

8.3 Bibliografia adicional.

AITZETMÜLLER R. (1978) *Altbulgarische Grammatik als Einführung in die slawische Sprachwissenschaft*. Freiburg im Breisgau: U.W.Weier.

ALEKSANDROV AI. (1983) "Konkurencija na glagolnite formi za badeste vreme v minaloto v savremennija balgarski ezik". *Balgarski ezik*, 2: 154-159.

ALEKSANDROV AI. (1985) "Za klasifikacijata na balgarskite glagolni vremena spored orientacionnite im momenti". *Ezik i literatura*, 3: 112-119.

ALEKSANDROV A. (1987) "Universalen modus na izkazvane v balgarskata temporalna sistema". *Dokladi ot II Mezdunaroden kongres po balgaristika, Sofija*, vol. 3: 491-498.

ALEKSANDROV AI. (1988) "Klasifikacija na balgarskite glagolni vremena spored modusa na izkazvaneto". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 4-5: 94-103.

ALEKSIEVA B. (1995) "Preizkazvaneto v balgarskija ezik i problemite na prevoda ot anglijski na balgarski i obratno". A: VASEVA Iv., IVANOVA M., ALEKSIEVA B. *Projavi na mezduzikova asimetrija pri prevod ot cuzd ezik na balgarski ezik*. Vol. 2: *Preizkaznost. Podbuditelnost*, pp.105-181.

ALVARADO S. (1987) *Paradigmas de la flexión en antiguo búlgaro*. Madrid: AGESA.

ANDERSON S.R., KEENAN E.L. (1985) "Deixis". A: SHOPEN T. *Language Typology and Syntactic Description, 1: Clause Structure*, pp. 259-308.

ANDREJCIN L. (1951-52) "Rolja i upotreba na segasno istoricesko vreme". *Ezik i literatura*, 4: 215-218.

ANDREJCIN L. (1953) "Gramatikata kato nauka i nejnata prakticeska rolja". *Balgarski ezik*, 4: 293-308.

ANDREJCIN L. (1953) "Upotreba na osnovnata forma na balgarskija glagol v njakoi slucai". *Ezik i literatura*, 1: 53-54.

ANDREJCIN L. (1956) "Sastnost i upotreba na minalo neopredeleno vreme". *Ezik i literatura*, 2: 140-143.

ANDREJCIN L. (1957) "Kam karakteristikata na perfekta (minalo neopredeljeno vreme) v balgarskija ezik". A: *Ezikovedski izsledvanija v cest na akademik St. Mladenov*. Sofija: Balgarska akademija na naukite, pp. 57-64.

ANDREJCIN L. (1958) "Roljata na cerkovnoslavjanskija ezik za izgrazdaneto na savremennija knizoven ezik". *Balgarski ezik*, 4-5: 309-320.

ANDREJCIN L. (1962) "Oste po vaprosa za preizkaznoto naklonenie". *Balgarski ezik*, 1-2: 91-99.

ANDREJCIN L. (1963) "Kam vaprosa za roljata na gramaticeskite elementi v hudozestveno tvorcestvo. Upotreba na balgarskite razkazvatelni naklonenija v hudozestven razkaz". *Slavisticni studii*. Sofija, pp. 97-103.

ANDREJCIN L. (1964) "Razkazvatelnite naklonenija v istoriceskoto povestvuvane na Paisij Hilendarski". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, XI: 235-238.

ANDREJCIN L. IVANOV M., POPOV K. (1957) *Savremenen balgarski ezik*. Sofija: Narodna prosveta.

ANDREJCIN L., KOSTOV N., MIRCEV K., NIKOLOV E., STOJKOV S. (1955) *Balgarski ezik za pedagogiceskite ucilista*. Sofija: Narodna prosveta.

ANDREJCIN L. KOSTOV N., NIKOLOV E. (1972) *Balgarskite ezik za institutite za nacalni uciteli*. Sofija: Narodna prosveta.

ARONSON H.I. (1967) "The grammatical categories of the indicative in the contemporary Bulgarian literary language". A: *To Honor Roman Jakobson*, I. Janua Linguarum, Series maior, 31. The Hague / Paris: Mouton, pp. 82-98.

ARONSON H.I. (1968) *Bulgarian Inflectional Morphology*. The Hague / Paris: Mouton.

ARONSON H.I. (1977) "Interrelationships between aspect and mood in Bulgarian". *Folia Slavica* 1 / 1: 9-32.

ARUTJUNOVA N.D., UFIMCEVA A.A. (Eds.) (1980) *Aspekty semanticeskix issledovanij*. Moskva: Nauka.

ASENOVA P. (1989) *Balkansko ezikoznanie. Osnovni problemi na balkanskija ezikov sajuz*. Sofija: Nauka i izkustvo.

BAGASEVA AI. (1999) "Some cognitive insights about time in language". *Sapostavitelno ezikoznanie*, XXIV / 2-3: 53-61.

BANFI E. (1985) *Lingüistica balcanica*. Bologna.

BARKALOVA P. (1997) *Balgarskijat sintaksis – poznat i nepoznat*. Plovdiv: Plovdivski universitet Paisij Hilendarski.

BEAULIEUX L. (1933) *Grammaire de la langue bulgare*. Paris: Institut d'Études Slaves.

BEAULIEUX L., MLADENOV St. (1950) *Grammaire de la langue bulgare*. Paris: Institut d'Études Slaves.

BEISSINGER M.H. (2000) "Teaching South Slavic Languages: a Survey of Textbooks and Reference Works". A: KAGAN O., RIFKIN B. (Eds.) *The Learning and Teaching of Slavic Languages*, pp. 609-626.

BELJAEVA E.I. (1990) "Dostovernost'. Obscaja xarakteristika funkcional'no-semanticeskogo polja". A: BONDARKO A.V. (Ed.) *Teorija funkcional'noj grammatiki. Temporal'nost'. Modal'nost'*, pp. 157-170.

BERNARD R. (1961) "Aorist na –oh. Njakoi belazki varhu aorista na –oh i varhu glagolnata sistema na savremennija balgarski knizoven ezik". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, VII: 3-47.

BERNSTEJN S.B., BORKOVSKIJ V.I., TOLSTOJ N.I., TRUBACEV O.N., POPOVA T.V. (Eds.) (1973) *Slavjanskoe jazykoznanie*. VII Mezdunarodnyj S'ezd Slavistov. Doklady sovetskoj delegacii. Moskva: Nauka.

BESEVLIEV V. (1928) "Kam vaproša za t.n. admirativ v balgarski ezik". *Makedonski pregled*, IV / 1: 174-177.

BIRJULIN L.A., KORDI E.E. (1990) "Osnovnye tipy modal'nyx znacenij, vydeljaemyx v lingvisticeskoj literature". A: BONDARKO A.V. (Ed.) *Teorija funkcional'noj grammatiki. Temporal'nost'. Modal'nost'*, pp. 67-71.

BIRNBAUM H. (1958) *Untersuchungen zu den Zukunftsumschreiben mit dem Infinitiv im Altkirchenslavischen. Ein Beitrag zur historischen Verbalsyntax des Slavischen*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Études de philologie slava, 6. Stockholm: Almqvist & Wilsell.

BONDARENKO V.N. (1977) *Vidy modal'nyx znacenij i ix vyrazenie v jazyke*. Moskva: Moskovskij Gosudarstvennyj Universitet im. M.V. Lomonosova.

BONDARKO A.V. (1971) *Vid i vremena russkogo glagola*. Moskva: Prosvescenie.

BONDARKO A.V. (1982) "Upotreblenie vidov". A: SVEDOVA N.Ju., ARUTJUNOVA N.D., BONDARKO A.V. et al. (Eds.) *Russkaja grammatika*, Vol. I., pp. 604-613.

BONDARKO A.V. (1982) "Kategorija vremeni". A: SVEDOVA N.Ju., ARUTJUNOVA N.D., BONDARKO A.V. et al. (Eds.) *Russkaja grammatika*, Vol. I., pp. 626-636.

BONDARKO A.V. (1985) "O taksise". *Zeitschrift für Slawistik*, 30 / 1: 3-16.

BONDARKO A.V. (Ed.) (1987) *Teorija funkcional'noj grammatiki. Vvedenie. Aspektual'nost'. Vremennaja lokalizovannost'. Taksis*. Leningrad: Nauka (Akademija Nauk SSSR).

BONDARKO A.V., BULANIN L.L. (1967) *Russkij glagol*. Leningrad: Prosvescenie.

BORODIC V. (1957) "Za funkciite na minalo predvaritelno vreme v savremennija balgarski ezik". *Balgarski ezik*, 5: 430-451.

BORODIC V. (1961) "Ob obstix principax upotreblenija clenneyx form i glagol'nyx vremen v bolgarskom jazyke". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, VII: 49-81.

BORODIC V. (1963) "K voprosu o znaceniei perfekta v bolgarskon jazyke". *Slavjanskaja filologija*, IV: 3-31.

BULYGINA T.V. (1980) "Grammaticeski i semanticeskie kategorii i ix svjazi". A: ARUTJUNOVA N.D., UFIMCEVA A.A. (Eds.) *Aspekty semanticeskix issledovanij*, pp. 320-355.

BULYGINA T.V. (1982) "K postroeniju tipologii predikatov v russkom jazyke". A: SELIVERSTOVA O.N. (Ed.) *Semanticeskie tipy predikatov*, pp. 7-85.

BUNINA I.K. (1970) *Istorija glagol'nyx vremën v bolgarskom jazyke. Vremena indikativa*. Moskva.

BUNINA I.K. (1974) "O granicax nastojascego istoriceskogo". *V pamet na prof. St. Stojkov*. Sofija, pp. 355-362.

BUZAROVSKA E. (2000) "The Subjunctive Relative Clauses in Balkan Context". A:
GREENBERG M.L. (Ed.) *12th Biennial Convergence on Balkan and South Slavic Linguistics, Literature and Folklore. Abstracts of papers*. Abstract n° 5.

BYBEE J.L. (1985) *Morphology: a Study of the Relation between Meaning and Form*. Amsterdam / Philadelphia: J. Benjamins.

BYBEE J.L., DAHL Ö (1989) "The creation of tense and aspect systems in the languages of the world". *Studies in Language*, 13 / 1: 51-104.

BYBEE J., FLEISCHMAN S. (Eds.) (1995) *Modality in Grammar and Discourse*. Typological Studies in Language, 32. Amsterdam: J. Benjamins.

BYBEE J., MODOR C. (1983) "Morphological classes as natural categories". *Language*, 59 / 1: 33-49.

BYBEE J., PAGLIUCA W. (1987) "The evolution of future meaning". A: RAMAT A., CARRUBA G., BERNINI G. (Eds.) *Papers from the 7th International Conference on Historical Linguistics*, pp. 109-122.

CHUNG S. (1985) "Tense, aspect and mood". A: SHOPEN T. *Language Typology and Syntactic Description, 1: Clause Structure*, pp. 202-258.

COATES J. (1983) *The Semantics of the Modal Auxiliaries*. London: Croom Helm.

COMRIE B. (1982) "Future time reference in the conditional protasis". *Australian Journal of Linguistics, 2 / 2*: 143-152.

COMRIE B., CORBETT G.C. (Eds.) (1993) *Guide to the Slavonic Languages*. London / New York: Routledge.

COMRIE B., GREVILLE G.C. (1993) *The Slavonic Languages*. London / New York: Routledge.

DAHL Ö. (1974) "Some suggestions for a logic of aspects". A: JACOBSSON G. (Ed.) *Göteborg Contributions to the Seventh International Congress of Slavists in Warsaw, August 21-27, 1973*, pp. 21-35.

DAHL Ö. (1984) "Perfectivity in slavonic and other languages". A: DE GROOT C., TOMMOLA H. (Eds.) *Aspect Bound*, pp. 3-22.

DEBRAEKELEER R. (1965) "Une catégorie verbale complexe et orthogonale du bulgare moderne: le mode de la narration indirecte". *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire orientales et slaves*, 17: 237-294.

DE BRAY R.G.A. (1970) *Guide to the Slavonic Languages*. London / New York.

DE BRAY R.G.A. (1980) *Guide to the South Slavonic Languages*. Columbus (Oh.): Slavica Publishers.

DE GROOT C., TOMMOLA H. (Eds.) (1984) *Aspect Bound. A Voyage into the Realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian Aspectology*. Dordrecht: Foris Publications.

DEJANOVA M. (1963) "Slavjanskata glagolna opozicija imperfekt – aorist". *Ezik i literatura*, 5: 106-113.

DEJANOVA M. (1963) "Kam vaprosa za funkcionalnija razvoj na perfekta v slavjanskite ezici". A: *Slavisticen sbornik*. Sofija: Balgarska akademija na naukite, pp. 53-67.

DEJANOVA M. (1965) "Za odnosenijata mezdu aorista i perfekta v starobalgarski ezik". *Balgarski ezik*, 2: 97-109.

DEJANOVA M. (1966) "Otnosno badeste predvaritelno vreme v minaloto". *Balgarski ezik*, 3: 242-244.

DEJANOVA M. (1966) *Imperfekt i aorist v slavjanskite ezici*. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

DEJANOVA M. (1966) "Za otazdestvjavaneto na opozicijata mezdu aorista i imperfekta s opozicijata mezdu svarsenija i nesvarsenija vid". *Ezik i literatura*, 3: 27-41.

DEJANOVA M. (1968) "Kam modalnata upotreba na aorista v balgarski i sarboharvatski ezik". *Slavisticen sbornik*. Sofija: Balgarska akademija na naukite, pp. 63-67.

DEJANOVA M. (1969) "Za hronologijata na preizkaznite formi v balgarski ezik". *Balgarski ezik*, 1: 18-26.

DEJANOVA M. (1970) "Izjavitelnijat perfekt bez spomagatelen glagol v balgarski ezik v sravnenie sas sarboharvatski". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, XIX: 843-855.

DEJANOVA M. (1970) "Za imperfekta ot svarsen vid s nekratno znacenie". *V pamet na prof. St. Stojkov*. Sofija, pp. 387-392.

DĚMINA E.I. (1970) "Kam istorijata na modalnite kategorii na balgarskija glagol". *Balgarski ezik*, 5: 405-421.

DĚMINA E.I. (1973) "Problema normy v formirovanii kniznogo bolgarskogo jazyka XVII v. na narodnoj osnove". A: BERNSTEJN S.B., BORKOVSKIJ V.I., TOLSTOJ N.I. et al. (Eds.) *Slavjanskoe jazykoznanie*, pp. 118-141.

DĚMINA E.I. (1973) "K voprosu o genezise modal'nyx kategorij bolgarskogo indikativa". *Simpozium po grammaticeskoi tipologii sovremennyx balkanskix jazykov*. Moskva, pp. 13-17.

DĚMINA E.I. (1974) "Mesto prosedsix vremën v sisteme modal'nyx oppozicij bolgarskogo indikativa". *Sbornik v cest na prof. St. Stojkov*. Sofija, pp. 363-368.

DIMITROVA-VULCHANOVA M., HELLAN L. (Eds.) (1999) *Topics in South Slavic Syntax and Semantics*. Current Issues in Linguistic Theory, 172. Amsterdam: J. Benjamins.

DOBREV Iv. (1982) *Starobalgarska gramatika*. Sofija: Nauka i izkustvo.

DOBREV Iv. (1995) *Ezikat na Asparuhovite i Kuberovi balgari. Recnik i gramatika*. Sofija: Ogledalo.

DOBREVA E. (1980) "Teoreticni problemi na modeliraneto na sistemata ot gramaticni kategorii na glagola". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 6: 58-66.

DOBREVA E. (1982) "Za ponjatieto gramaticeska kategorija i kategoriite na balgarskija glagol". *Balgarski ezik*, 2: 94-103.

DOSTÁL A. (1954) *Studie o vidovém systému v staroslovenstine*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

DROSDOV T. (1990) "Vyrazenie kategorij aspektual'nosti i modal'nosti v tekste". *Jornadas de Filología eslava de la Universidad Complutense de Madrid*, pp. 67-78.

DROSDOV T. (1998) "La semántica de la terminatividad y los modos de acción rusos". *Actas de las II Jornadas Internacionales de Rusística*. València, pp. 63-68.

DURIDANOV Iv. (1955) "Belezki po vaprosa za razlikata mezdu gramaticeska kategorija i gramaticesko znacenie". *Balgarski ezik*, 4: 349-351.

DYER D.L. (1998) "Marked Word Orders in the Bulgarian Sentence and their Functional Classifications". *Balkanistica*, 10: 108-125.

ELLIOT E. (2000) "The East Balkan Slavic Perfects within a Tipology of Perfects in Slavic". A: GREENBERG M.L. (Ed.) *12th Biennial Convergence on Balkan and South Slavic Linguistics, Literature and Folklore. Abstracts of papers*. Abstract n° 11.

ELSON M. (2000) "Agglutinative Structure in Balkan Slavic Verbal Forms". A: GREENBERG M.L. (Ed.) *12th Biennial Convergence on Balkan and South Slavic Linguistics, Literature and Folklore. Abstracts of papers*. Abstract n° 12.

EYCKMANS K. (1987) "Les *perfektopodobni formi* du type *pisel e*: problèmes et solutions". *Dokladi ot II Mezdunaroden kongres po balgaristika*, vol 3. Sofija, pp. 509-521.

FERRELL J. (1974-75) "The history of slavic imperfect tense with particular reference to the developments in old church slavic, slovene and east slavic". *Die Welt der Slaven*, 19-20: 37-63.

FEUILLET J. (1980) "Le système des temps seconds en bulgare moderne". *Die Welt der Slaven*, 25 / 1: 22-38.

FIELDER G.E. (1993) *The Semantics and Pragmatics of Verbal Categories in Bulgarian*. Lewiston (N.Y.): Edwin Mellen Press.

FIELDER G.E. (1996) "DISTANCE as a Prototypical Verbal Category in Bulgarian". *Balkanistica*, 9: 211-225.

FIELDER G.E. (1997) "The Discourse Properties of Verbal Categories in Bulgarian and Implications for Balkan Verbal Categories". *Balkanistica*, 10: 162-184.

FLIER M., TIMBERLAKE A. (Eds.) (1985) *The Scope of Slavic Aspect*. Columbus (Oh.): Slavica Publishers.

FORSYTH J. (1970) *A grammar of Aspect*. Studies in the Modern Russian Language, extra volume. Cambridge: Cambridge University Press.

FORSYTH J. (1972) "The nature and development of the aspectual opposition in the russian verb". *Slavonic and East European Review*, 50: 493-506.

FRIEDMAN V. (1977) *The Grammatical Categories of the Macedonian Indicative*. Columbus (Oh.): Slavica Publishers.

FRIEDMAN V. (1980) "The Study of Balkan Admirativity: its History and Development". *Balkanistica*, VI: 7-30.

FRIEDMAN V. (1983) "Znacenie na otdavna minalo vreme za istorijata na balgarskija ezik". *Dokladi ot I Mezdunaroden kongres po balgaristika*, vol 1. Sofija, pp. 111-126.

FRIEDMAN V. (1993) "Macedonian". A: COMRIE B., CORBETT G.C. (Eds.) *Guide to the Slavonic Languages*, pp. 249-305.

GALTON H. (1962) *Aorist und Aspekt im slavischen*. Wiesbaden: O. Harrassowitz.

GALTON H. (1992) "The Specific Features of Bulgarian Conditional Clauses". *Balkanistica*, 8: 107-112.

GARIBOVA N. (1996) "Sobre el problema de la formación del aoristo en la lengua búlgara". *Revista española de eslavística*, 2: 24-31.

GENCEVA ZI. (1990) *Temps et aspect: l'exemple du bulgare contemporain*. Paris.

GENCEVA ZI. (1994) "Imparfait, aoriste et passé simple: confrontation de leurs emplois dans des textes bulgares et français". *Studia kognitywne*, 1: 163-181.

GENCEVA ZI. (2002) "The Semantics and Functions of Prefixes". *Balkanistica*, 15: 193-216.

GEORGIEV VI. (1957) "Vznikvane na novi slozni glagolni formi sas spomagetelen glagol *imam*". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, V: 31-59.

GEORGIEV VI. (1973) "Tri perioda razvitija praslavjanskogo jazyka". *Slavjanska filologija*, VII: 5-16.

GEORGIEV VI. (1973) "Sistemata na balgarskija glagol ot diahronna gledna tocka". *Balgarski ezik*, 1-2: 34-44.

GEORGIEV VI. (1976) "Die Herkunft des slavischen Imperfekts". *Die Welt der Slaven*, 21: 48-51.

GERDZIKOV G. (1973) "Balgarskite glagolni vremena kato sistema". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, XXII: 125-150.

GERDZIKOV G. (1973) "Za spornite vaprosi na balgarskata temporalna sistema". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, XXII: 125-150.

GERDZIKOV G. (1974) "Harakterat na morfologichni opozicii i organizacijata na mnogoclennite sistemi". *Balgarski ezik*, 1: 34-47.

GERDZIKOV G. (1975) "Otnovo za spornite vaprosi na balgarskata temporalna sistema". *Ezik i literatura*, 4: 61-71.

GERDZIKOV G. (1976) "Edna specificna glagolna kategorija v savremennija balgarski ezik. (Kategorijata angaziranost na govorestija s izkazvaneto za dejstvieto)". *Godisnik na Sofijskija universitet, Fakultet po slavjanski filologii*, 69 / 2: 5-68.

GERDZIKOV G. (1978) "Za sistemno obuslovenite znacenija na gramaticeskite kategorii". *Slavisticni izsledovanija*, 4: 73-83.

GERDZIKOV G. (1983) "Hronologijata na preizkazvaneto na glagolnoto dejstvie v balgarskija ezik". *Doklady ot I Mezdunaroden kongres po balgaristika*, vol. I, pp. 127-136.

GOLDBLATT H. (1984) "The Church Slavonic Language Question in the Fourteenth and Fifteenth Centuries". A: PICCHIO R., GOLDBLATT H. (Eds.) *Aspects of the Slavic Language Question. Vol. II: East Slavic*, pp. 67-98.

GREENBERG M.L. (Ed.) (2000) *12th Biennial Convergence on Balkan and South Slavic Linguistics, Literature and Folklore. Abstracts of papers*. Lawrence (Ks.): University of Kansas.

GREENBERG R.D. (1977) "The Interplay of Imperative and Exhortative in the Balkan Slavic Dialects". *Balkanistica*, 10: 202-211.

HAARMANN H. (1970) *Die indirekte Erlebnisform als grammatische Kategorie. Eine eurasische Isoglosse*. Wiesbaden.

HACKING J.F. (1997) "Reconciling Exhortative and Non-Exhortative Uses in the Macedonian Imperative". *Balkanistica*, 10: 212-220.

HACKING J.F. (1998) *Coding the Hypothetical: A Comparative Typology of Russian and Macedonian Conditionals*. Studies in Language Companion Series, 38. Amsterdam: J. Benjamins.

HARALAMPIEV Iv. (1981) "Starobalgarskite sredstva za izrazjavane na badesti dejstvija i savremennite formi za badeste vreme". *Balgarski ezik*, 2: 116-122.

HARALAMPIEV Iv. (1992) *Istorija na balgarskija ezik*. Veliko Tarnovo: Velikotarnovski universitet Sv.sv. Kiril i Metodij.

HEINE B. (1993) *Auxiliaries, Cognitive Forces and Grammaticalisation*. New York: Oxford University Press.

HOPPER P.J. (Ed.) (1982) *Tense-Aspect: between Semantics and Pragmatics*. Typological Studies in Language, 1. Amsterdam / Philadelphia: J. Benjamins.

HORN L.R. (1988) *A natural History of Negation*. Chicago: Chicago University Press.

HULT A. (1981) "Za edin vid temporalno defektivni glagoli v savremennija balgarski ezik". A: PASOV P., BREZINSKI St., CANEVA M. (Eds.) *Balgaristicni izsledvanija*, pp. 145-160.

IKONOMOV T. (1881) *Balgarska gramatika*. Plovdiv / Sofija / Ruscuk: Hristo G. Danov.

ILCEV P. (1981) "Starobalgarskijat ezik". A: GEORGIEV VI., ILCEV P., DOBREV Iv. et al. (Eds.) *Balgarskijat ezik – ezik na 13-vekovna darzava*, pp 16-35.

ILIEVA K. (1982) "Pozicionno razpredelenie na glagolnite predstavki v savremennija balgarski knizoven ezik". *Balgarski ezik*, 1: 35-48.

ILIEVA K. (1992) "Preizkazvane, empatija, alienacija". *Balgarski ezik*, 6: 465-470.

IVANCEV Sv. (1970) "Balgarskite distributivni glagoli vav vidovo odnosenie". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, XIX: 105-112.

IVANCEV Sv. (1973) "Za njakoi osnovni shodstva i razliki mezdu slavjanskite ezici v oblastta na glagolnija vid". *Slavjanska filologija*, XII: 131-153.

IVANCEV Sv. (1974) "Morfo-semantiko-funkcional'naja teorija glagol'nogo vida v slavjanskix jazykax i specifika bolgarskogo jazyka". *Linguistique balcanique*, XVII / 3: 23-34.

IVANCEV Sv. (1983) "Problemi na razvitie i funkcionirane na modalnite kategorii v balgarskija ezik". A: PARVEV Hr. (Ed.) *Hristomatija po istorija na balgarskija ezik*, pp. 205-216.

IVANCEV Sv. (1984) "Minalite razkazvatelni sistemi v balgarskija ezik". *Balgarski ezik*, XXXIV / 1: 27-32.

IVANCEV Sv. (1988) *Balgarskijat ezik – klasiceski i ekzoticen*. Sofija: Nauka i izkustvo.

IVANOV M. (1970) "Njakoi osobenosti pri upotrebata na glagolnite vremena v prerazkaz". *Balgarski ezik i literatura*, 5: 422-430.

IVANOV V.V., MOLOSNAJA T.N., GOLOVACEVA A.V., SVESNIKOVA T.N. (1995) *Etjudi po tipologii grammaticeskix kategorij slavjanskix jazykov*. Moskva: Rossijskaja Akademija Nauk.

IVANOVA K. (1963) "Ostataci ot upotrebata na glagolni ot svarsen vid v otricatelna imperativna forma". *Balgarski ezik*, 6: 221-227.

IVANOVA K. (1966) "Za otricatelna forma na *imam* v sloznite glagolni vremena". *Balgarski ezik*, 1: 61-63.

IVANOVA K. (1970) "Nacin na dejstvie pri glagolite s prestavki o- i u- (s ogled kam pravopisa)". *Balgarski ezik*, XX / 5:

IVANOVA K. (1974) *Desemantizacijata na glagolnite predstavki v savremennina balgarski knizoven ezik*. Sofija.

IVANOVA K., LASKOVA L. (1978) "Gramaticeskite kategorii kato sredstvo za izrazjavane na subektivna modalnost v slavjanskite ezici". *Slavjanska filologija*, 15.

JACOBSSON G. (Ed.) *Göteborg Contributions to the Seventh International Congress of Slavists in Warsaw, August 21-27, 1973*. Slavica Gothoburgensia, 6. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

JANAKIEV M. (1962) "Za gramemite, naricani v balgarskata gramatica segasno vreme i badeste vreme". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, VIII: 419-432.

JOHNSON M.R. (1981) "A unified temporal theory of tense and aspect". A: TEDESCHI Ph.J., ZAENEN A. (Eds.) *Tense and Aspect*, pp. 145-175.

KABAKCIEV K. (1993) *Opozicijata perfektivnost / imperfektivnost v anglijskija i balgarskija ezik i njakoi obstoezikovi zakonomernosti*. Sofija: Albo.

KAGAN O., RIFKIN B. (Eds.) (2000) *The Learning and Teaching of Slavic Languages*. Bloomington (In.): Slavica Publishers.

KANCEV Iv. (1960) "Belezki varhu njakoi slozni glagolni vremena". *Balgarski ezik*, 2-3: 223-230.

KARABELOVA G., MALDZIEVA V. (1994) "Modalni konstrukcii v rodopskite govori v sravnenie sas savremennija bulgarski knizoven ezik i drugite slavjanski ezici". *Naucni trudove na Plovdivskija universitet Paisij Hilendarski*, 30 / 1: 57-70.

KARASTOJCEVA C. (1996) *Konstruktivna obuslovenost na znacenite. Strukturno-semanticen aspekt*. Biblioteka Filologija. Ezikoznanie, 4. Veliko Tarnovo: PIK.

KARLSSON F. (Ed.) (1983) *Papers from the Seventh Scandinavian Conference of Linguistics*, I. Publications of the Department of General Linguistics, 9. Helsinki: University of Helsinki.

KAROLAK S. (1996) "Une méthodologie d'analyse aspectuelle et l'aspect en bulgare". *Ricerche slavistiche*, XLIII: 321-353.

KAROLAK S. (1998) "Catégorisation sémantique des verbes et aspect". *Lingua poznaniensis*, XL: 71-87.

KATAJN R. (1980) "Za preizkaznite formi v bulgarskija ezik". *Ezik i literatura*, 5: 128-129.

KINNANDER B. (1973) "Perfektum i sekundär användning". *Nysvenska studier*, 53: 127-172.

KITINA A. (1987) "Za modalnoto značenje *predpoložitel'nost* na formite za badešte vreme v minaloto i negovite saotvetstvija v ruski ezik". *Balgarski ezik*, 6.

KITOVA M. (1981) "Sobre algunos aspectos de la categoría gramatical condicional". *Studii _i cercetari lingvistice*, 3: 285-295.

KLEIN H.G. (1974) *Tempus, Aspekt, Aktionsart*. Romanistische Arbeitshefte, 10. Tübingen: Max Niemeyer.

KOCEV Iv. (Ed.) (1993) *Problemi na balgarskija ezik v Makedonija*. Sofija: Makedonski naucen institut.

KOLSANSKIJ G.V. (1961) "K voprosu o soderzanii jazykovoj kategorii modal'nosti". *Voprosy jazykoznanija*, 1: 94-99.

KONESKI K. (1980) *Makedonski jazik za stranci*. Skopje: Univerzitet Sv. Kiril i Metodij.

KORYTKOWSKA M. (1994) "La catégorie sémantique du médiatif en bulgare et en polonais et sa relation avec le temps et l'aspect". *Studia kognitywne*, 1: 265-277.

KOSESKA-TOSEVA V. (1975) "Turcizam li e imperceptivnata modalnost v balgarskija ezik?". *Ezik i literatura*, 4: 71-74.

KOSTOV K. (1972) "Semantische Beobachtungen über die Verbindung von *imam* mit dem Partizipium Perfekti Passivi im bulgarischen". *Zeitschrift für Slawistik*, 17: 371-379.

KRAMER C.E. (1992) "Analytic Modality in Balkan Slavic". *Balkanistica*, 8: 113-122.

KRAMER C.E. (1997) "Aspect and Iterativity in Macedonian". *Balkanistica*, 10: 282-295.

KUCAROV Iv. (1975) "Interesen trud za gramaticnata kategorija preizkaznost v evroazijskite ezici". *Balgarski ezik*, 1: 78-83.

KUCAROV Iv. (1976) "Kategorijata preizkaznost na balgarskija glagol". *Dokladi ot XII naucna sesija na Plovdivski universitet Paisij Hilendarski*. Plovdiv, pp. 309-310.

KUCAROV Iv. (1977) "Gramaticnata kategorija preizkaznost-nepreizkaznost v savremennija balgarski ezik. *Godisnik na Sofijski universitet, Fakultet po slavjanski filologij*, 70 / 1: 84-138.

KUCAROV Iv. (1977) *Javlenieto preizkaznost i preizkazvaneto v slavjanskite ezici*. Sofija: Sofijski universitet Sv. Kliment Ohridski.

KUCAROV Iv. (1978) "Funkcionalno-semanticni poleta na kategorijata preizkaznost v slavjanskite ezici". *Slavjanska filologija*, 15: 391-401.

KUCAROV Iv. (1979) "Kam vaprosa za funkcionalno-semanticnite kategorii i vzaimodejstvieto pomezdu im". *Ezik i literatura*, 2: 38-51.

KUCAROV Iv. (1979) "Vaprosat za proizhoda na preizkaznite formi v balgarski ezik". *Naucni trudove na Plovdivskija universitet Paisij Hilendarski*, 17 / 5: 101-122.

KUCAROV Iv. (1980) "Za mjastoto na t.nar. perfektopodobni formi v morfologicnata sistema na savremennija balgarski ezik". *Godisnik na Sofijskija univesitet, Fakultet po slavjanski filologii*, 74 / 3: 226-229.

KUCAROV Iv. (1981) "Za plana na saderzanie na glagolnite morfologicni kategorii v savremennija balgarski ezik". *Naucni trudove na Plovdivskija universitet Paisij Hilendarski*, 19 / 5: 19-28.

KUCAROV Iv. (1982) "Za taka narecenija admirativ v savremennija balgarski ezik". *Sbornik dokladi ot Jubilejnata naucna sesija, posvetena na 1300-godisninata na balgarska darzava i 10-godisnata na Voenen pedagogiceski institut*. Sumen, pp. 85-92.

KUCAROV Iv. (1983) "Po vaprosa za definiraneto na glagolnite morfologicni kategorii v savremennija balgarski ezik". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 3-5: 274-282.

KUCAROV Iv. (1983) "Po vaproša za kategorialnata harakteristika na glagolnija vid v savremennija balgarski ezik". *Naucni trudove na Plovdivski universitet Paisij Hilendarski*, 21 / 5: 45-54.

KUCAROV Iv. (1983) "Po vaproša za definiraneto na glagolni morfologicni kategorii v savremennija balgarski ezik". *Balgarski ezik*, 2: 124-130.

KUCAROV Iv. (1984) "Kategorijata status na glagolnoto dejstvie v savremennija balgarski ezik". *Naucni trudove na Plovdivskija universitet Paisij Hilendarski*, 22 / 1: 247-258.

KUCAROV Iv. (1985) *Ocerk po funkcionalno-semanticna gramatika na balgarskija ezik*. Plovdiv: Plovdivski universitet Paisij Hilendarski.

KUCAROV Iv. (1987) "Balgarskijat konkluziv i funkcionalnite mu ekvivalenti v beloruskija ezik". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 1: 14-21.

KUCAROV Iv. (1987) "Balgarskijat konkluziv i funkcionalnite mu ekvivalenti v polskija ezik". *Naucni trudove na Plovdivski universitet Paisij Hilendarski*, 25 / 1: 9-21.

KUCAROV Iv. (1987) "Kategorijata taksis v savremennija balgarski ezik". *Dokladi ot II Mezdunaroden kongres po balgaristika*, vol 3. Sofija, pp. 484-491.

KUCAROV Iv. (1988) "Za njakoi funkcionalni ekvivalenti na balgarskija konkluziv v savremennija ukrainski ezik". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 4-5: 43-50.

KUCAROV Iv. (1989) "Edno mnenie za protivopostavjaneto aorist / imperfekt". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 4: 45-49.

KUCAROV Iv. (1991) *Konkluzivat v slavjanskite ezici*. Plovdiv: Plovdivski universitet Paisij Hilendarski.

KUCAROV Iv. (1993) *Problemi na balgarskata morfologija*. Plovdiv: Plovdivski universitet Paisij Hilendarski.

KUCAROV Iv. (1994) "Bolgarskij konkluziv i ego funkcional'nye ekvivalenty v sovremennom ruskom jazyke". *Naucni trudove na Plovdivskija universitet Paisij Hilendarski*, 32 / 1: 365-376.

KUCAROV Iv. (1997) *Lekcii po balgarska morfologija*. Plovdiv: Plovdivski universitet Paisij Hilendarski.

KURY_OWICZ J. (1970-72) "Gli aggettivi in -/ e il perfetto slavo". *Ricerche slavistiche*, 17-19: 323-328.

LALEVA T. (1996) *Hacia la literatura búlgara a través de la traducción*. Madrid: Eds. del Orto. 2ª parte: "Problemática de la traducción del subjuntivo español al búlgaro", pp. 71-94.

LAZAROVA A. (1970) "Badeste vreme v podcineno izrecenie". *Balgarski ezik*, 5: 459-463.

LAZAROVA A. (1979) "Granците na glagolното formoizmenenie v slozni izrecenija".
A: POPOV K. (Ed.) *Pomagalo po balgarski sintaksis*, pp. 352-358.

LEAFGREN J. (2002) *Degrees of Explicitness: Information Structure and the Packaging of Bulgarian Subjects and Objects*. Pragmatics and Beyond New Series, 102. Amsterdam: J. Benjamins.

LE GUILLOU J.-Y. (1985) *Grammaire du bulgare*. Paris: Maisonneuve.

LEKOV Iv. (Ed.) (1977) *Zakonomernosti na razvitiето na slavjanskite ezici*. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

LEONIDOVA M. (1977) "Peredaca aorista nesoversennogo vida v bolgarskom jazyke na ruski jazyk". *Bjuletin za sapostavitelno izsledvane na balgarskija ezik s drugi ezici*, 2 / 6: 71-86.

LESKIEN A. (1962) *Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache*. Heidelberg (8^a ed.).

LINDSTEDT J. (1983) "The past is present: notes on the perfect tense". A: KARLSSON F. (Ed.) *Papers from the Seventh Scandinavian Conference of Linguistics*, I, pp. 246-259.

LINDSTEDT J. (1984) "Nested aspects". A: DE GROOT C, TOMMOLA H. (Eds.) *Aspect Bound*, pp. 23-38.

LINDSTEDT J. (2002) "Is there a Balkan Verb System?". *Balkanistica*, 15: 323-336.

LOMTEV T.P. (1972) *Predlozenie i ego grammaticeskie kategorii*. Moskva.

LÖNNGREN L. (1973) "O protivopostavlenii aoristicseskogo i perfektnogo znacenij u ruskogo glagola". *Scandoslavica*, 19: 103-110.

LUNT H.G. (1974) *Old Church Slavonic Grammar*. Slavistic printings and reprintings, 3. The Hague / Paris: Mouton & Co.

LYONS J. (1987) "Semantics". A: LYONS J., COATES R., DEUCHAR M., GAZDAR G. *New Horizons in Linguistics*, 2. pp. 152-178.

LYONS J. (Ed.) (1987) *New Horizons in Linguistics*, 1. London: Penguin Books / New York: Viking Penguin.

LYONS J., COATES R., DEUCHAR M., GAZDAR G. (1987) *New Horizons in Linguistics*, 2. London: Penguin Books / New York: Viking Penguin.

MAROVSKA V. (1978) *Problemi na analiticni imperativ v balgarskija ezik*. Plovdiv: Plovdivski universitet Paisij Hilendarski.

MAROVSKA V. (1991) "Subektivnite gramatikalizirani znaceniya na glagola v savremennija balgarski ezik". *Sapostavitelno ezikoznanie*, XVII / 2:

MASLOV Ju.S. (1949) "Iz nabljudenij nad kategorijami vida i vremeni v sovremennom bolgarskom jazyke. Aorist glagolov nesoversennogo vida". *Doklady i soobscenija Filologiceskogo fakulteta Leningradskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 1: 138-150.

MASLOV Ju.S. (1955) "O svoeobrazni morfologiceskoj sistemy glagol'nogo vida v sovremennom bolgarskom jazyke". *Kratkie soobscenija Instituta slavjanovedenija*, 15: 28-47.

MASLOV Ju.S. (1958) "Po vaprosa za vidovata defektivnost (nesaotnositelnost na glagolite ot svarsen i nesvarsen vid) v balgarskija i ruskija ezik". *Balgarski ezik*, 6: 499-513.

MASLOV Ju.S. (1963) "Znachenie dannyx bolgarskogo jazyka dlja obscej teorii slavjanskogo glagol'nogo vida". *Slavjanskoe jazykoznanie*. Doklady sovetskoj delegacii. V Mezhdunarodnyj S"ezd Slavistov, pp. 197-229.

MASLOV Ju.S. (1963) "Kam tipologijata na glagolnija vid". *Ezik i literatura*, 1: 3-10.

MASLOV Ju.S. (1974) "Zur Semantik der Perfektivitätsopposition". *Wiener slavistisches Jahrbuch*, 20: 107-122.

MASLOV Ju.S. (1974) *Ocerki po aspektologii*. Leningrad: Nauka.

MASLOV Ju.S. (1980) "Struktura povestvovatel'nogo teksta i tipologija slavjanskix vido-vremennyx sistem". *Svantevit*, 6 / 1: 43-70.

MATEEV Dr. (1954) "Novata forma za uslovno naklonenie v balgarskija ezik". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, III: 149-165.

MATEJKA L. (Ed.) (1973) *American Contributions to the Seventh International Congress of Slavists, Warsaw, august 21-27, 1973*. Vol. I: *Linguistics and Poetics*. The Hague / Paris: Mouton.

MATHIESEN R. (1984) "The Church Slavonic Language Question (IX-X Centuries)". A: PICCHIO R., GOLDBLATT H. (Eds.) *Aspects of the Slavic Language Question*. Vol. II: *East Slavic*, pp. 46-65.

MIHOV N. (1979) "Balgarskoto modalno minalo nesvarseno vreme i negovite funkcionalni ekvivalenti vav frenskija ezik". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 1: 30-41.

MIHOV N. (1999) *Particularités structurelles et sémantiques de la phrase complexe à subordonnée temporelle (analyse contrastive avec le bulgare)*. Paris: Université Paris III – Sorbonne Nouvelle.

MICKLESEN L.R. (1973) "The common slavic verbal system". A: MATEJKA L. (Ed.) *American Contributions to the Seventh International Congress of Slavists*, pp. 241-273.

MILCH A.B. (1988) "On the Renarrative Mood in Bulgarian". *Notes on Linguistics*, 42: 17-22.

MINCEVA A. (1968) "Kam proucvaneto na da-izrecenijata v juznoslavjanski ezici". *Balgarski ezik*, 2-3: 195-202.

MIRCEV K. (1936) "Za njakoi ot formite na novobalgarskija pomosten glagol *sam*". *Godisnik na Sofijskija univesitet, Fakultet po slavjanski filologii*, XXXII: 1-17.

MIRCEV K. (1952) "Za smesvane na okoncanijata v minalo svarseno i minalo nesvarseno vreme na glagolite v balgarski ezik". *Balgarski ezik*, 1-2: 36-45.

MIRCEV K. (1973) "Za sacetaniyata na glagol *imam* + minalo stradatelno pricastie v balgarski ezik". *Balgarski ezik*, XXIII / 6: 565-567.

MLADENOV M. (1959) "Za glagolnite vremena v biograficeski ocerci". *Balgarski ezik*, IX / 3: 263-265.

MLADENOV M. (1993) *Balgarskite govori v Rumanija*. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

MOLOSNAJA T.N. (1989) "Kategorija pereskazyvanija bolgarskogo glagola (obzor)". *Slavjanskoe slavjanovedenie*, 2: 63-78.

MOLOSNAJA T.N. (1995) "Sintakticnye sposoby vyrazenija kosvennyx naklonenij v sovremennyx slavjanskix jazykax". A: IVANOV V.V., MOLOSNAJA T.N., GOLOVACEVA A.V., SVESNIKOVA T.N. *Etjudi po tipologii grammaticeskix kategorij slavjanskix jazykov*, pp. 60-150.

MOLOSNAJA T.N. (1995) "Grammaticeskie kategorii vremeni i taksisa v sovremennyx slavjanskix jazykax". A: IVANOV V.V., MOLOSNAJA T.N., GOLOVACEVA A.V., SVESNIKOVA T.N. *Etjudi po tipologii grammaticeskix kategorij slavjanskix jazykov*, pp. 151-172.

MOSKOVA-ELENSKA V. (1973) "O nekotoryx osobennostjax vyrazenija temporal'nyx otnosenii v bolgarskix uslovnyx predlozenijax (v sopostavlenii s russkimi)". *Slavisticni proucvanija*. Sofija, pp. 145-154.

MOSKOVSKY Ch. (2002) *Aspects of Binding in Bulgarian*. New York: Peter Lang Publ. Inc.

MUSHIN I. (2001) *Evidentiality and Epistemological Stance: Narrative Retelling*. Pragmatics and Beyond New Series, 87. Amsterdam: J. Benjamins.

MUTAFCIEV R. (1960) "Segasnoto istoricesko vreme kato zamestnik na minalo svarseno i nesvarseno vreme v savremennija balgarski ezik". *Ezik i literatura*, 5: 338-352.

MUTAFCIEV R. (1961) "Smjana na glagolnite vremena v razkaz za minali sabitija". *Balgarski ezik*, 4: 308-321.

MUTAFCIEV R. (1964) *Segasno istoricesko vreme v savremennija balgarski ezik*. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

MUTAFCIEV R. (1964) "Stilnata rolja na glagolnite vremena v razkaz za minali sabitija". *Balgarski ezik i literatura*, 1: 13-22.

MUTAFCIEV R. (1968) "Sistema na glagolnite vremena v razkaz za minali, segasni i badesti sabitija". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, XVI: 587-596.

NANDRI_ G. (1965) *Old Church Slavonic Grammar*. London: The Athlone Press.

NICOLOVA R. (1974) "Kam vaprosa za transpozicijata na imperativa v balgarski i v drugite slavjanski ezici". *Balgarski ezik*, 6: 514-522.

NICEVA K. (1960) "Kam vaprosa za vrazkata na leksikalnite znacenija na glagolite v balgarski ezik s njakoi tehni gramaticeski osobenosti". A: *Ezikovedsko-etnografski izsledvanija v pamet na akad. St. Romanski*. Sofija, pp. 319-325.

NICEVA K., STANKOV V. (Eds.) (1979) *Vaprosi na savremennija balgarski knizoven ezik*. Izvestija na Instituta za balgarskija ezik, 23. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

NORMAN B. (1980) *Bolgarskij jazyk*. Minsk: Belorusskij Gosudarstvennyj Universitet im. V.I.Lenina.

OLIVARES A. (1990) "Especificidad del búlgaro en la evolución del sistema verbal". *Jornadas de Filología Eslava de la Universidad Complutense de Madrid*, pp. 136-147.

OLIVARES A. (1994) "Opit za sapostavka na katalonskata s balgarskata glagolna sistema". *Sapostavitelno ezikoznanie*, XIX / 5: 76-83.

OLIVARES A. (1994) "Sopostavlenie glagol'nyx sistem prosedsix vremën v russkom i bolgarskom jazykax". VI Mezdunarodnyj simpozium MAPRJaL. Veliko Tarnovo. *Tezisy dokladov i soobscenij*, pp. 58-59 (resum).

OLIVARES A. (1994) "Estudio comparativo de los tiempos verbales de la acción no realizada en búlgaro y en español". *Actas del IV Congreso de Rusistas de España*. Salamanca, pp. 44-51.

OLIVARES A. (1998) "Consideraciones genéricas sobre la localización temporal aplicadas a la lengua rusa". *Actas de las II Jornadas Internacionales de Rusística*. València, pp. 56-62.

PALMAITIS M.L. (1981) "Ot greceskoj sistemy k slavjanskoj. K tipologii vida". *Voprosy jazykoznanija*, 4: 45-54.

PALMER F.R. (1986) *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.

PANFILOV V.Z. (1977) Kategorija modal'nosti i ee rol' v konstitirovanii struktury predlozenija i suzdenija. *Voprosy jazykoznanii*, 4.

PANZER B. (1987) "Glagol'nye vremena, vidy i naklonenija v sovremennom bolgarskom jazyke". *Dokladi ot II Mezdunaroden kongres po balgaristika*, vol 3. Sofija, pp. 475-483.

PARVEV Hr. (1958) "Iz predistorijata na problemata za preizkaznoto naklonenie". *Balgarski ezik*, 4-5: 434-441.

PARVEV Hr. (1969) "Iz istorijata na balgarska opisatelna gramatika. Glagolni vremena". *Godisnik na Sofijskija univesitet. Fakultet po slavjanski filologii*, 63 / 1: 1-94.

PARVEV Hr. (1969) "Morfologicni osobenosti na pricastijata v savremennija balgarski knizoven ezik". *Balgarski ezik i literatura*, 1: 25-31.

PARVEV Hr. (1969) "Certi ot semanticnata harakteristika na pricastijata v savremennija knizoven balgarski ezik". *Balgarski ezik*, XIX: 113-121.

PARVEV Hr. (Ed.) (1971) *Hristomatija po prakticeska gramatika na balgarskija ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo.

PARVEV HR. (Ed.) (1983) *Hristomatija po istorija na balgarskija ezik*. Sofija: Nauka i izkustvo.

PASOV P. (1958) "Formite *bidoh, bide* v balgarskija knizoven ezik". *Balgarski ezik*, VIII: 4-5.

PASOV P. (1965) "Balgarskite glagolni vremena". *Narodna prosveta*, 3: 52-63.

PASOV P. (1966) *Balgarskijat glagol*. Sofija: Nauka i izkustvo.

PASOV P. (1973) "Remarques sur le système temporel bulgare, en comparaison avec quelques langues romaines". *VII Mi_dzinarodowy kongres slawistów. Streszczenia referatów i komunikatów*. Warszawa, pp. 256-258.

PASOV P. (1974) "Za osnovite pri glagolnoto formoobrazuvane v savremennija balgarski ezik". *Balgarski ezik*, 6: 528-534.

PASOV P. (1999) *Balgarska gramatika*. Plovdiv: Hermes.

PASOV P., BREZINSKI St., CANEVA M. (Eds.) *Balgaristicni izsledvanija*. Parvi balgaro-skandinavski simpozium, 24-30 septemvri 1979 g. Sofija: Sofijski universitet Kliment Ohridski.

PAYNE J.R. (1985) "Negation". A: SHOPEN T. *Language Tipology and Syntactic Description, 1: Clause Structure*, pp. 197-242.

PENCEV J. (1967) "Kam vaprosa za vremenata v savremennija balgarski ezik". *Balgarski ezik*, 2: 131-143.

PENCEV J. (1968) "Konstrukcii s glagola *imam*". *Slavisticen sbornik*. Sofija, pp. 173-177.

PENCEV J. (1984) *Stroez na balgarskoto izrecenie*. Sofija.

PETKOV P. (1961) "Njakoi nabljudenija varhu vzaimootnosenijata mezdu kategoriite nacin na dejstvie, vid i vreme". *Balgarski ezik*, 4: 322-328.

PETKOV P. (1962) "Izrazjavane na dejstvie v negovata cjalostna zavarsenost". *Balgarski ezik*, 1-2: 26-31.

PETROVA St. (1986) *Gramática de la lengua búlgara*. Sofija: Institut za cuzdestranni studenti G.A. Naser.

PETROVA St. (1995) *Asimetrija v sloznoto izrecenie. Vaprosi ot semantikata i strukturata*. Sofija: Sofijski universitet Sv. Kliment Ohridski.

POPIVANOV G. (1933-34) "Za neopredelenoto vreme v novija balgarski ezik". *Rodna rec*, pp. 524-539.

POPIVANOV G. (1962) "Preizkazni formi ot samite glagoli na prjakoto saobstienie". *Balgarski ezik*, 4: 317-320.

POPOV K. (1960) "Povestvovatelna upotreba na glagolnata forma za vtoro lice". *Ezik i literatura*, 2: 97-104.

POPOV K. (1963) "Po vaprosa za balgarskija konjunktiv". *Ezik i literatura*, 5: 100-106.

POPOV K. (1967) "Otrazenie na analitizma varhu strukturata i razvoja na balgarskoto izrecenie". *Ezik i literatura*, XXII / 2: 1-12.

POPOV K. (1968) "Novi danni za proizhoda na preizkaznite glagolni formi v balgarskija ezik". *Ezik i literatura*, 6: 15-30.

POPOV K. (1968) "Balgarskijat povestvovatelen imperativ". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, XVI: 609-615.

POPOV K. (1971) "Za njakoi nedostatacno opisani modalni tipove v balgarskija ezik". *Ezik i literatura*, XXVI / 6: 33-42.

POPOV K. (1971) "Uslovnoto naklonenie v ruskija ezik i negovite ekvivalenti v balgarskija ezik". *Ezik i literatura*, XXVI / 6: 65-69.

POPOV. K. (1973) "Vido-vremenni otnosenija pri sloznoto izrecenie v balgarski i ruski ezik. *Slavjanska filologija*, XII: 37-56.

POPOV K. (Ed.) (1979) *Pomagalo po balgarski sintaksis*. Sofija: Nauka i izkustvo.

POPOVA T.V. (1975) *Glagol'noe slovoizmenenie v bolgarskom jazyke*. Moskva.

POPOVA V. (1962) "Neopravdan slucaj na upotreba na minalo nesvarseno dejstvitelno pricastie". *Balgarski ezik*, XII / 3: 228-229.

POPOVA V. (1974) "Formi za badeste vreme v ezika na L. Karavelov". *Balgarski ezik*, 6: 550-555.

POPOWA W. (1972) *Zwi_z_a gramatyka j_zyka bu_garskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.

POPZELIAZKOV T. (1962) "Po vaproša za preizkaznoto naklonenie". *Balgarski ezik*, 1-2: 84-91.

RÅ HAUGE K. (1977) "Sintakticni balkanizmi v balgarskija ezik i ezikova redundantnost". *Balgarski ezik*, 5: 380-385.

RÅ HAUGE K. (1999) *A Short Grammar of Contemporary Bulgarian*. Bloomington (In.): Slavica.

RADEVA P. (1974) "Kam vaproša za imperativnata funkcija na badeste vreme. (Po material ot pismata na V. Levski)". *Ezik i literatura*, 2: 64-70.

RADANOVA-KUSEVA N. (1995) "L'interdependenza fra azione e aspetto in bulgaro". *Ricerche slavistiche*, XLII: 401-442.

RAMAT A., CARRUBA G., BERNINI G. (Eds.) (1987) *Papers from the 7th International Conference on Historical Linguistics*. Current Issues in Linguistic Theories, vol. 48. Amsterdam / Philadelphia: Benjamins.

RODRÍGUEZ LÓPEZ A. (1990) "Breve análisis sobre el aspecto y el modo de acción eslavos". *Jornadas de Filología Eslava de la Universidad Complutense de Madrid*, pp. 155-163.

ROTH J. (1979) *Die indirekten Erlebnisformen im bulgarischen*. Slavistische Beiträge, 130. München: O. Sagner.

RUDIN C. (1986) *Aspects of Bulgarian Syntax: Complementizers & WH Constructions*. Columbus (Oh.): Slavica Publishers.

RUDIN C. (1992) "The Complementizer System of Modern Standard Bulgarian". *Balkanistica*, 8: 123-130.

RUSINOV R. (1968) "Kam vaprosa za izjavitelното naklonenie v savremennija balgarski ezik (minalo nesvarseno neutralno vreme)". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, 16: 601-608.

RYMAN M. (1995) "Kam zagubata na grackija infinitiv v sravnenie s balgarskija". *Balgarski ezik*, 4: 293-296.

SÁNCHEZ LÓPEZ E. (1998) "Aproximación pragmática a las relaciones entre aspectos y modalidades en ruso". *Actas de las II Jornadas Internacionales de Rusística*. València, pp. 69-75.

SÁNCHEZ PUIG M. (Dir.) (1994) *Diccionario de términos lingüísticos (ruso-español y español-ruso)*. Madrid: Universidad Complutense.

SANDFELD Kr. (1930) *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*. Paris.

SCHALLER H.W. (1975) *Die Balkansprachen*. Heidelberg.

SELIVERSTOVA O.N. (Ed.) (1982) *Semanticeskie tipy predikatov*. Moskva: Akademija Nauk SSSR.

SHOPEN T. (1985) *Language Typology and Syntactic Description, 1: Clause Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.

SHOPEN T. (1985) *Language Typology and Syntactic Description, 2: Gramatical Categories and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.

SIMEONOV J. (1984) "Modalnostta preizkaznost i nacinite za predavaneto ì v savremennija frenski ezik v sapostavka s balgarski". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 3: 13-18.

SIMEONOV J. (1987) "Funkcionalen obzor na sistemite za hronologicna koordinacija na glagolnite vremena". *Ezik i literatura*, 1: 87-91.

SIMEONOV J. (1987) "Tristepenna modalna vrazka pri minalite glagolni vremena". *Dokladi ot II Mezdunaroden kongres po balgaristika*, vol 3. Sofija, pp. 531-535.

SIMEONOV J. (1989) "Iz problematikata na savremennata balgarska glagolna sistema". *Ezik i literatura*, 2: 10-20.

S_AWSKI F. (1962) *Gramatyka j_zyka bu_garskiego*. Warszawa: Pa_stwowe Wydawnictwo Naukowe.

SOLTA G. (1980) *Einführung in die Balkanlinguistik*. Darmstadt.

STANKOV V. (1965) "Imperfektat v savremennija balgarski knizoven ezik - prezens v minaloto". *Balgarski ezik*, XV / 3: 193-207.

STANKOV V. (1967) "Modalna upotreba na glagolnite vremena v savremennija balgarski knizoven ezik". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, XV: 3-46.

STANKOV V. (1968) "Za temporalnata defektivnost na njakoi vtoricni nesvarseni glagoli v savremennija balgarski ezik". *Slavisticen sbornik*. Sofija, pp. 165-172.

STANKOV V. (1968) "Prenosnata upotreba na balgarskite glagolni vremena i vaprosat za invariantnoto znacenie na gramaticeskite formi". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, XVI: 577-586.

STANKOV V. (1969) *Balgarski glagolni vremena*. Sofija: Nauka i izkustvo.

STANKOV V. (1970) "Slucaj na sinonimija v balgarskata temporalna sistema". *Izvestija na Institut za balgarski ezik*, XIX: 113-122.

STANKOV V. (1974) "La concurrence des aspects verbaux en bulgare comparée aux faits d'autres langues slaves". *Cahiers de linguistique, d'orientalisme et de slavistique*, 3-4: 173-187.

STANKOV V. (1976) *Konkurencija na glagolnite vidove v balgarskija knizoven ezik.*

Sofija: Balgarska akademija na naukite.

STANKOV V. (1977) *Gramatika na balgarskija knizoven ezik.* Sofija: Nauka i

izkustvo.

STANKOV V. (1980) *Glagolnijat vid v balgarskija knizoven ezik.* Sofija: Nauka i

izkustvo.

STANKOV V. (1981) *Stilisticni osobenosti na balgarskija glagol.* Sofija: Narodna

prosveta.

STANKOV V. (1994) "L'imparfait en bulgare et en français. (Similitudes et différences sémantiques d'un point de vue cognitif)". *Studia kognitywne*, 1: 211-221.

STANKOV V. (1996) *Problemi na gramaticnata sistema na balgarskija ezik.*

Balgarsko ezikoznanie, 1. Sofija: Balgarska akademija na naukite.

STEEDMAN M.J. (1977) "Verbs, time and modality". *Cognitive Science*, 1.

STEPANOV A., STATEVA P. (2002) "Quoting Bulgarian: On the Syntax of Direct Speech". *Balkanistica*, 15: 337-348.

STOJANOV St. (1964) *Gramatika na balgarskija knizoven ezik.* Sofija: Nauka i

izkustvo.

STOJANOV St. (1977) *Gramatika na balgarskija knizoven ezik. Fonetika i morfologija*. Sofija: Nauka i izkustvo.

STOJANOV St. (Ed.) (1994) *Slavjanski ezici: gramaticni ocerci*. Sofija: Marin Drinov.

STOJKOV St. (1956) "Glagolnite okoncanija na *-me* za 1 l. mn. c. segasno vreme pri glagolite ot I i II sprezenie". A: *Sbornik v cest na akad. Al. Teodorov-Balan*. Sofija, pp. 356-374.

STOJKOV St. (1960) "Obrazuvane na badeste vreme (futurum) v savremennija balgarski ezik". A: *Ezikovedko-etnografski izsledvanija v pamet na St. Romanski*. Sofija: Balgarska akademija na naukite, pp. 239-257.

STOJKOV St. (1968) *Balgarska dialektologija*. Sofija: Nauka i izkustvo.

SAPOVA Z.K. (1985) "Admirativ v bolgarskom jazyke i sposoby ego peredaci na russkij jazyk". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 6: 5-9.

SAUR VI. (1968) "Po vaprosa za sistemata na balgarskite glagolni vremena". *Balgarski ezik*, 1: 30-33.

SAUR VI. (1989) "Jerarhija na priznacite na balgarskite glagolni vremena". *Sapostavitelno ezikoznanie*, 1: 45-55.

SAUR VI. (1991) "Povlijal li e turskijat ezik varhu balgarskata temporalna sistema?".

Ezik i literatura, 1: 32-40.

TAGAMLICKA G. (1968) "O modal'nyx znacenijax v iz"javitel'nom naklonenii i nekotoryx ego strukturnyx priznakax (na materiale ruskogo i bolgarskogo jazykov)".

Izvestija na Institut za balgarski ezik, XVI: 345-356.

TANEV Ch.T., KRUSHKOV Hr. (2001) *Language Processing Tools for Bulgarian*.

Plovdiv: Plovdivski universitet Paisij Hilendarski.

TEODOROV-BALAN AI. (1940) *Nova balgarska gramatika*. Sofija.

TEODOROV-BALAN AI. (1957) "Sklonenie i sprezenie v balgarskata gramatika". A:

Ezikovedski izsledvanija v cest na akad. St. Mladenov. Sofija, pp. 29-36.

TEODOROV-BALAN AI. (1958) *Nova balgarska gramatika za vsjakogo*. Part III:

Glagol. Sofija.

THELIN N.B. (1978) *Towards a Theory of Aspect, Tense and Actionality in Slavic*.

Studia Slavica, 18. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

THELIN N.B. (1980) "Die aktionale Semantik der Verbalpräfigierung im russischen und bulgarischen im Lichte einer komponentialen Aspekttheorie. Zur Revision des Begriffes Aktionsarten".

Scando-slavica, 26: 175-190.

THELIN N.B. (1982) "Universalni funkcii na temporalnost i aspektualnost i balgarskite t.n. defektivni glagoli ot tipa *napisvam*". *Die slawischen Sprachen*, 1. Salzburg, pp. 108-118.

TOMI_ M. (2004) *Balkan Syntax and Semantics*. Linguistics Today, 67. Amsterdam: J. Benjamins.

TOMOVA K. (1983) "Licnata i bezlicnata forma na modalnija glagol *moga*". *Balgarski ezik*, XXXIII / 5: 428-434.

TOOPS G.H. (1996) "A Contrastive Survey of the German *Konjunktiv* and Bulgarian *preizkazno naklonenie*". *Balkanistica*, 9: 269-289.

TRIFONOV Ju. (1908) "Znacenie na sloznite (opisatelnite) badesti vremena v novobalgarski ezik". *Periodicesko spisanie na Balgarskoto knizovno druzestvo v Sofija*, LIX / 1-2: 1-40.

TRIFONOVA J. (2003) "Za dvata modela na prostranstvoto v slavjanski ezici". *Eslavística Complutense*, 3: 153-170.

TUSÓN J. (Dir.) (2000) *Diccionari de lingüística*. Barcelona: Vox.

UGRINOVA-SKALOVSKA R. (1960) *Znacenjata na glagolskite prefiksi vo makedonskiot jazik*. Skopje: Institut za makedonski jazik.

VACKOVA K. (1997) *Izsledvanija po istorija na balgarskija knizoven ezik*, vol. I.

Sumen: Sumenski universitet Episkop Konstantin Preslavski.

VACKOVA K. (1998) *Za ustanovjavaneto na normativnost v morfologijata na novobalgarskija knizoven ezik*. Sumen: Altos.

VAN CAMPEN J. (1963) "Balgarskoto sprezenie kato problema na formalna i logicna ezikova ikonomija". *Slavjanska filologija*, 3: 277-290.

VASEVA Iv., IVANOVA M., ALEKSIEVA B. (1995) *Projavi na mezduzikova asimetrija pri prevod ot cuzd ezik na balgarski ezik*. Vol. 2: *Preizkaznost. Podbuditelnost*. Sofija: Marin Drinov.

VELCEVA B. (1960) "Kam vaprosa za imperativnoto znacenie na formite za otricatelno badeste vreme v balgarskija ezik". *Balgarski ezik*, 1: 47-51.

VETTERS C., VANDEWEGHE W. (Eds.) (1991) *Perspectives on Aspect and Aktionsart*. *Belgian Journal of Linguistics*, 6. Amsterdam: J. Benjamins.

VIDOESKI B. (1997) "Morphological Patterns of Imperfective Verbs in Dialects of the Macedonian Language". *Balkanistica*, 10: 411-429.

VOLODIN A.P., XRAKOVSKIJ V.S. (1977) *Ob osnovanijax vydelenija grammaticeskix kategorij (vremja i naklonenie)*. Problemy l'invisticseskoj tipologii i struktury jazyka. Moskva: Nauka.

VUCEVA E. (1995) *Gramatika i stilistika na ispanskija glagol*. Sofija.

WALTER H. (1971) "Edna osobena upotreba na podcineni izrecenija s *ako* i *badeste* vreme na glagola v savremennija balgarski ezik". *Ezik i literatura*, 1: 65-67.

WALTER H. (1973) "Die Tempus-, Modus- und Aspektsemantik der finiten Verbformen in der modernen bulgarischen Literatursprache". *Zeitschrift für Slawistik*, 18 / 2: 198-212.

WALTER H. (1977) *Temporale, aspektliche und modale Semantik des verbum finitum in modernen bulgarischen*. Abhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philologisch-historische Klasse, 66 / 4. Berlin: Akademie-Verlag.

WALTER H. (1982) "Za odnosieneto mezdu admirativno i renerativno znacenie pri t.n. preizkazni formi v savremennija balgarski ezik". *Ezikovedskata balgaristika v Germanska Demokracicna Republika*, pp. 47-53.

WALTER H. (1989) "Po vaprosa za naklonenijata v savremennija balgarski knizoven ezik". *Ezik i literatura*, 1: 3-9.

WILK-RACI_SKA J. (2000) "Tiempo real y tiempos gramaticales: presente e imperfecto de indicativo". *Estudios de Lingüística*, 14: 275-290. Universidad de Alicante.

W_ODARCZYK H. (1983) "Les valeurs de l'aspect des verbes slaves dans l'énoncé". *Révue des Études Slaves*, 55 / 1: 57-70.

XABURGAEV G.A. (1986) *Staroslavjanskij jazyk*. Moskva: Prosvescenie.

ZALIZNJAK A.A. (Ed.) (1973) *Strukturno-tipologičeskie issledovanija v oblasti grammatiki slavjanskix jazykov*. Moskva: Nauka.

ZAVADIL B. (1979) "La delimitación de la categoría de modalidad". *Ibero-americana Pragensia*, XIII: 51-88.

ZURAVLEV V.K. (1976) "Vvedenie v diaxroniceskiju morfologiju". *Linguistique balcanique*, 19 / 2: 49-71; 19 / 3: 23-47.